СЪДЪРЖАНИЕ

1. Национална стратегия за устойчиво развитие на земеделието в България в периода 2014 – 2020 г. ……..…. 3
2. Приложения ……..…. 57
3. Приложение 1. Стратегически направления за развитие на селското стопанство ……..… 58
4. Приложение 2. Стратегически насоки за развитие на зърнопроизводството в България ……..……... 99
5. Приложение 3. Стратегически насоки за развитие на лозарството, овощарството и зеленчукопроизводството в България ……..……... 118
6. Приложение 4. Перспективи за развитие на картофопроизводството в България ……..... 127
7. Приложение 5. Стратегически насоки за развитие на животновъдството в България …… 130
   - 7.1. Приложение 5.1. Стратегия за развитие на говедовъдството и биволовъдството в Република България до 2020 година ……..…... 132
   - 7.2. Приложение 5.2. Стратегия за развитие на овцевъдството и козевъдството в Република България до 2020 година …… 162
   - 7.3. Приложение 5.3. Стратегия за развитие на свиневъдството в Република България до 2020 година ……..…… 178
   - 7.4. Приложение 5.4. Стратегия за развитие на птицевъдството в Република България до 2020 година ……..…… 193
   - 7.5. Приложение 5.5. Стратегия за развитие на рибарството и аквакултурата в България ……..…….. 210
   - 7.6. Приложение 5.6. Стратегия за развитие на културното коневъдство в Република България до 2020 година ……... 230
   - 7.7. Приложение 5.7. Стратегия за развитие на зайцевъдството в Република България до 2020 година ……..…… 237
   - 7.8. Приложение 5.8. Стратегия за развитие на бубарството в Република България до 2020 година ……..…… 249
   - 7.9. Приложение 5.9. Стратегия за развитие на пчеларството в Република България до 2020 година ……..…… 258
8. Приложение 6. Стратегически насоки за развитие на хранително вкусовата промишленост в България ……..…… 275
   - 8.1. Стратегия за развитие на сектор мляко и млечни продукти ……..... 278
   - 8.2. Стратегия за развитие на сектор месо и рибопреработка ……..... 283
   - 8.3. Стратегия за развитие на консервната промишленост ……..…... 288
   - 8.4. Стратегия за развитие на винопроизводството ……..…... 291
   - 8.5. Стратегия за развитие на мелничната, хлебната и сладкарската промишленост ……..…... 294
   - 8.6. Стратегия за развитие на сектор захар и захарни изделия ……..… 299
   - 8.7. Стратегия за развитие на маслодобивната и маслопреработвателната индустрия ……..……. 302
   - 8.8. Стратегия за развитие на сектор „тютюн” ……..…….. 306
9. Приложение 7. Стратегически насоки за развитие на биологичното земеделие в България ……..…. 316

МИНИСТЕРСТВО НА ЗЕМЕДЕЛИЕТО И ХРАНИТЕ

НАЦИОНАЛНА СТРАТЕГИЯ

ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА ЗЕМЕДЕЛИЕТО

В БЪЛГАРИЯ В ПЕРИОДА 2014 – 2020 г.

София, 2013 г.

МИНИСТЕРСТВО НА ЗЕМЕДЕЛИЕТО И ХРАНИТЕ

НАЦИОНАЛНА СТРАТЕГИЯ

ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА ЗЕМЕДЕЛИЕТО

В БЪЛГАРИЯ В ПЕРИОДА 2014 – 2020 г.

Под общата редакция на проф. дсн Иван Станков

София, 2013 г.

АВТОРСКИ КОЛЕКТИВ:

1. Акад. Атанас Атанасов, Съвместен геномен център

2. Проф. д-р Румен Попов, Директор на Института по Аграрна икономика

3. Проф. дсн Иван Станков, Ректор на Тракийски университет, Стара Загора

4. Проф. дсн Димитър Греков, Ректор на Аграрен университет, Пловдив

5. Проф. д-р Георги Желязков, Стопански факултет, Тракийски университет, Стара Загора

I. Въведение

Стратегическата важност на българското земеделие за икономическата сигурност и прогрес на България е била доказвана непрекъснато през последното столетие. То е било винаги считано за приоритетен отрасъл. От приоритет на думи обаче, българското земеделие трябва да се превърне в приоритет на реално изпълнение. За това е нужна определена политическа воля и отговорност.

Членството на България в ЕС превърна Общата селскостопанска политика /ОСП/ в решаващ фактор за развитието на българското земеделие. Въпреки, че през последните четири години положителният ефект за отрасъла се изрази в съществена подкрепа с европейски средства и увеличаващ се размер на националните средства, то най-общо земеделското производство в страната се характеризира все още със сравнително ниска конкурентноспособност и недостатъчната пазарна ориентация, породени в голяма степен от натрупаните през годините на прехода остри проблеми в сектора.

Причините за това са много и разнообразни. Част от най-съществените са отразени в анализа за състоянието на отделните подотрасли, които са неотлъчна част на настоящата стратегия.

От гледна точка на продоволствената сигурност и от позицията на влошаващо се здравословно състояние на българската нация може да се счита за абсурд, когато вноса на такива важни продукти като плодове, зеленчуци, месо и редица други преобладава над износа и достига заплашителните равнища от 70 – 80%. Липсва ясна политика за развитие на сектора и значението му за икономиката на страната като се има предвид, че агроиндустрията в света през 2030 год. ще определя в значителна степен развитието на всички важни за човека преработвателни индустрии като хранително-вкусовата, фуражната, леката, енергетиката, химическата, фитофармацевтичната, козметичната, туристическата и редица други.

Зърнените култури са единствения добър пример за висок стандарт и ефективно производство в земеделието. Липсва обаче строга и ясна взаимообвързаност на този вид производство с животновъдния отрасъл и с преработвателните индустрии, свързани с храните, фуражите,

алтернативните източници на енергия, леката промишленост и другите направления.

Имайки всички природни дадености за осъществяване на ефективно земеделие, не е допустимо повече България да продължава да губи позиции на европейския и световен пазар и в резултат на това нейната икономика да бъде в незавидно положение.

Развитието на българското земеделие не може да се разглежда изолирано от външни фактори; глобални процеси и тенденции като увеличаване на населението, недостига на храни и фураж и нарастваща нестабилност на цените в световен мащаб; изменения в климата; замърсяване на околната среда; икономическата и екологична криза; изчерпване на природните ресурси от вода, почва, биоразнообразие; демографските проблеми; проблемите с болестите при животните и човека; ангажименти за изпълнение на общностни цели и приоритети на ЕС; по-високи изисквания и очаквания на потребителите за консумация на безопасни продукти и храни.

Всичко това налага нуждата от създаване на стратегия за устойчиво развитие на земеделието в България в периода 2014 - 2020 год. Тя трябва да доведе до бързо трансформиране на сегашното земеделие в модерен, мощен и динамичен сектор на българската икономика, който е основан на научния прогрес и иновациите.

II.Анализ на състоянието на сектора

II.1.Секторните програми като основа за развитие на стратегията за устойчиво земеделие

Въпреки краткото време за тяхното разработване, създадените колективи към секторните програми положиха максимални и похвални усилия те да бъдат изготвени в срок. Информацията в тях е достатъчно актуална, аналитична и целенасочена (Приложение 1, 2, 3, 4, 5 .....) Тя дава достатъчно добра база за определяне на стратегическите приоритети за периода 2014 – 2020 год. и как те да бъдат реализирани.

За да бъде стратегията обаче пълноценна е нужно :

1.1.Секторните програми да бъдат хоризонтално и вертикално обвързани.

Например:

- **Как, кога и кое растително биологично земеделие ще обезпечава биологичното животновъдство; кое биологично производство ще осигурява преработвателната индустрия; кое от тях ще затваря цикъла –производство, преработване, пазар; кое от тях ще бъде директно насочено към пазара ит.н.**

- **По същия начин може да се постави въпроса за традиционното земеделие**

По всяка вероятност тези недостатъци се очаква да бъдат отстранени при изготвяне на специфичните програми , предвидени в по-долу посочените дейности и инициативи за реализиране на целите определени в тази стратегия

1.2.Да бъдат разработени или актуализирани допълнително следните програми :

- Напояването и водния дефицит и бъдещето на българското земеделие

- Почвеното плодородие – основа на земеделието

- Горите – екология и икономика

- Алтернативни източници на биоенергия

- Запазване на биоразнообразието в полупланинските и планински региони - основа за възстановяване на стари традиции и създаване на нов бизнес

- Проблема с видовете фуражни култури, доставящи белтък за животновъдството

- Земеделието като основа за развитието на ефективен туризъм

- Традиционните храни и здравето на българите

- Нужно ли е да се възстановят изоставените индустриални култури – соя,памук, коноп, лен, захарно цвекло и др.

- Алтернативните култури (лимец, спелта и други зърнени житни: амарантус (щир), коприва и др.; интродуцирани отвън (теф от Етиопия; чия от Мексико и др.), като допълнителен фактор, гарантиращ развитие на устойчиво земеделие у нас

- Етерично-маслените култури, билките и медицинските растения – важен икономически и екологичен фактор със значение и за здравето на човека

II.2. Предизвикателствата пред българското земеделие

1.ОСП и България в средата на засилена конкуренция

1.1 Новата ОСП

Новата ОСП от 2003 год. насам е изправена пред сериозното предизвикателство как да създаде от една страна високопродуктивно и високоефективно земеделие, и от друга страна то да бъде високоустойчиво, силно екологично и мултифункционално, което в крайна сметка да бъде конкурентноспособно на международния пазар. Целта е да се удовлетворяват бързо както нарастващите нужди от храна, фураж и биогориво, така и качествени и безопасни храни, свързани с високите изисквания на европейския живот.

Най-типичните примери, с които се сблъсква тази политика в сравнение с някои страни на азиатския и американския континент са свързани с:

- Първи пример

Конфликта храни и фуражи и биоенергия. Едни и същи земеделски видове като рапица, слънчоглед, царевица и пшеница се използват както за храна и фураж, така и за алтернативен източник на енергия.

Вече бяха премахнати ограниченията, свързани с това, че 10% от обработваемите площи да бъдат оставяни на угар.

На хоризонта се задават и други решения, свързани с ограниченото използване на зърнените и маслодайни култури като биоенергиен източник.

Има ли обаче готови алтернативи и ако има – кои са те за Европа .... за България?

- Втори пример

Плануваните промени в регулационните рамки за използване на растително защитените продукти /РЗП/ /ревизия на Директива 91/414/ЕЕС/ ще имат сериозно въздействие върху земеделското производство.

Изследванията показват, че тези промени ще доведат до значителни загуби в добива на пшеница /20%/, за останалите житни /20%/, за картофите /33%/ и за винените лозя /10%/. Ако към това се прибавят и загубите при другите култури, където няма точни проучвания, то в крайна сметка всичко ще даде сериозно отражение върху равнището на самозадоволяване в Европа и следователно сериозен социален ефект.

Има ли готови алтернативи? Готово ли е биологичното земеделие да поеме част от тези предизвикателства?

- Трети пример

Внасят се редица генетически модифицирани продукти от соя и царевица от САЩ, Бразилия и Аржентина, одобрени от ЕС, но все още не се позволява тяхното култивиране с изключение на Bt царевицата.

Разликата от две до три години в срока на одобряването на новите ГМ растителни сортове ще породи допълнителни и нежелани конликти в търговията между Европа и Америка в рамките на СТО .

Има ли алтернатива и кого в този случай субсидира ЕС?

1.2. Някои показателни фактори за българската икономика

Българската външна търговия страда от ниска конкурентноспособност на създаваната продукция. Технологичната продукция в България е с около 50% под нивото на 10 най-развити страни в ЕС.

България също така изостава и спрямо новите страни членки – Унгария, Чешката република и Естония пет пъти по отношение на дела на износа на високотехнологични стоки.

Вноса доминира изцяло над износа.

Главните експортни стоки са суровини и полуфабрикати, докато продуктите с добавена технологична стойност доминират при вноса.

Всичко това показва уязвимостта на българската биоикономика и спешната необходимост тя да стане конкурентноспособна и да произвежда стоки с висока експортна стойност. Това особено се отнася за земеделския сектор.

Разходите за изследвания и развитие са около 4 пъти по-малки в сравнение с 15-те развити страни от ЕС.

България е изправена пред сериозна заплаха да изостане от глобалния технологичен поток и по този начин да ограничи дългосрочното развитие на иновационните си възможности.

1.3. Някои показателни фактори за българското земеделие

1.3.1 Делът на земеделието в брутния вътрешен продукт (БВП) и брутната добавена стойност (БДС)

Въпреки нарастването на използваната земеделска площ и окрупняването на стопанствата , БДС създадена от земеделието спада с близо 19% за перода 2000 – 2012 г. Независимо от евросубсидиите от 2007 насам, делът на селското стопанство в икономиката (БВП) се свива почти наполовина – от 9.6 % до 5.1%

1.3.2.Проблема с дуалистичното (двуполюсно) земеделие

- Данните на Евростат показват, че 5490 фермери /1,5% от всички/ в България стопанисват 82% от земята и обработват средно по 672 ха. Двустепенното земеделие е в съотношение – едро 5,500 на брой срещу много дребно – 250 000 на брой. Получава се така , че петте зърнени и маслодайни култури (пшеница, ечемик, царевица, слънчоглед и рапица) създават впечатлението, че цялото земеделие на България е много модерно и ефективно.

- За съжаление това не е така и фактите са следните:

През 2012 год. субсидирането на земеделския сектор достигна рекордно ниво от 1,08 млрд лв според НСИ

- Субсидиите на единица площ отиват основно в зърнените и маслодайни култури, т.е. те нямат позитивно влияние върху брутната добавена стойност, произведена в сектора.

- Това е за сметка на задълбочаване на процесите, които наблюдаваме през последните 10 години:

- Растящ дял на растениевъдството в резултат на увеличаване само на зърнените и маслодайни култури

- Спад на производството и стойността на продукцията в животновъдството, зеленчукопроизводството, овощарството и другите подотрасли

- Концентрирането върху отглеждането основно на зърнени и маслодайни култури и значително редуциране на производството от животновъдство, зеленчукопрозводство , производство на плодове и тютюн и оттеглянето от производството на соя, памук, захарно цвекло, лен, коноп , цветя и други бе до голяма степен продиктувано от начина на разпределение на субсидиите на единица площ. Според данните на Евростат, България е една от страните в които субсидиите до момента нямат позитивно влияние върху брутната добавена стойност, произведена от сектора.

Изниква неизбежния и важен въпрос как двата типа земеделие ще се, съвместяват при условията на новата ОСП !? Дали държавата заедно с едрите и успешни фермери (според в-к “Български фермер” тези, които са спечелили приза на вестника “Фермер на годината” са адмиралите на нашето земеделие) ще съумеят в подходящ диалог да намерят пътищата, за да могат те да бъдат ангажирани в другите видове производства, или да дадат началото нов български тип кооперации (особен тип клъстери – по примера на Дания или Франция) е въпрос с повишена трудност, но неотложен и изключително важен за успешното развитие на българското земеделие и следователно на българската икономика с дългосрочни последствия.

1.3.3.Проблема свързан с дребните земеделски производители в полските и особено в полупланинските и планински региони.

Този проблем е неразривно свързан с проблема на развитие на селските региони. В годините на прехода този проблем се задълбочи и достигна равнището на абсурда. В настоящия момент този проблем е ключов за развитието на България. Той е от първостепенна важност за нейния социално-икономически прогрес и екологична стабилност. Това е така , защото ако сегашната политика на пълна беззаинтерисованост продължи това означава , че обезлюдяването ще доведе до рязко влошаване на процесите свързани със запазване на биоразнообразието (България е сред европейските държави с по-богато биоразнообразие, включително и с някои редки и ендемични видове. Флората в Българияобхваща между 3 550 и 3 750 висши растителни вида.), биологичното земеделие , въвеждане на алтернативни култури, възстановяване на стари култури (Традиционно, българите отглеждат местни сортове, което е предпоставка за запазване на значителното разнообразие на старите, примитивни сортове (народен подбор), местните популации и техните форми.) , традиционни храни и занаяти, масовото въвеждане на производството на бутикови продукти и привлекателен и разностранен туризъм.

Добрите примери на успешно предприемачество в тези региони би трябвало да се развият като модели, които трябва да бъдат следвани.

1.3.4. Проблема с пазарите

Традиционно силните пазари на България като тези на бившите републики на Съветския съюз и тези на арабския свят по същество са достигнали своите най-ниски равнища след периода на промените от 1989 година насам. Единствената продукция , която се котира и е конкурентноспособна на световните пазари е първичната продукция от зърнени и маслодайни култури. В значителна степен това се отнася за билки, медицински растения, дребни плодове, гъби, мед и някои други. За останалата първична продукция от растения или животни или преработени продукти от тях, практически пазарите са много стеснени , защото там където има качество , няма обем или обратното. Липсват съвременни опаковки, дизайн , реклама и т.н. На регионални, европейски или световни изложения България е обикновено една от най-слабо представящите се.

В крайна сметка се получава така , че изнасяйки основно първична продукция България изнася принадена стойност.

Като малка страна ,истината за България извън зърнените и маслодайни култури е най-вероятно в нишовите пазари т.е. там където по вкус, цвят, аромат и здравословни качества хранителни, козметични и други с висока добавена стойност и функционалност нови продукти не може никой да конкурира поради тяхната специфичност и уникалност. Това са обикновено продукти или продукция , за които квотите за пазарите са неограничени не само в рамките на ЕС. Към горепосочените продукти могат да се добавят вината, десертното грозде, млечни и месни продукти от местни породи животни и редица плодове и зеленчуци ,отглеждани при условията и изискванията на биологичното земеделие за които България е една от страните в света с най-добри природни дадености. Към това трябва да се прибави и обстоятелството , че ЕС през планирания период насочва усилията си към зеленото производство и единен пазар свързан с него.

За тази цел още отсега браншовите съюзи и камари трябва да изготвят така наречените бизнес-програми и стратегии. Добър пример за това са търговските договорености, които България по принцип достигна преди две години в областта на земеделието и земеделската наука с арабската държава Катар , но поради горепосочената причина, все още не може да се отчете реално изпълнение на повечето от тях.

Или сумарно най-съществените проблеми в българското земеделие могат да се изразят по следния начин:

- По-голямата част от чуждите земеделски продукти вече доминират на българския пазар

- Приносът на земеделието в брутния национален доход е вече около четири пъти по-малък в сравнение с 1988 год.

- Българското земеделие е поляризирано – малък на брой едри фермери и арендатори (около 5,500), които се отличават с рентабилно земеделие и голям брой дребни фермери (около 250,000), с губещо и западащо земеделие.

- Чуждите сортове и хибриди с изключение на пшеницата, царевицата и ечемика вече доминират при останалите важни земеделски култури при настъпилата либерализация на икономиката /Правилата на UPOV иWHO/

- Липсва целенасочено и ефективно развитие на биологичното земеделие

- Липсва консолидация на производители, преработватели и маркетинг

- Слабото финансиране за научно-изследователска и развойна дейност прави нашата конвенционална и биотехнологична селекция потенциално неконкурентноспособна

- Липсва нужното и ефективно взаимодействие между университетската и академична наука от една страна и внедрители от друга

- Липсва нужното и ефективно публично-частно партньорство.

1.4. Принципни проблеми , свързани с развитието на земеделието в света и у нас

КРИЗА И КОНФЛИКТИ НА ДНЕВЕН РЕД

Очертават се следните кризи и конфликти, които в много отношения са свързани с развитието на земеделския сектор:

❖ Климатична криза;

❖ Криза в производството на храни и фуражи;

❖ Криза с енергията и биоенергията;

❖ Конфликт храни и биоенергия;

❖ Криза с природните биоресурси

- Изчезващо биоразнообразие
- Намаляващо плодородие на почвата
- Намаляващи водни ресурси

❖ Криза, свързана с прехвърляне на болести от животните към човека и обратно.

1.4.1.Проблема с продоволствието

В момента повече от 1,2 млрд население в развиващите се страни в света страда от недохранване. Техният доход варира между 1 и 2 долара на ден. Това е население преди всичко ангажирано със земеделие. По непотвърдени данни около 10 – 15% от селското население на България се отличава с подобен доход. В същото време около 1,2 млрд от населението на развития свят страда от преяждане!

През 2050 год. населението на света от 6,5 млрд ще достигне до 9 млрд. Земеделската продукция трябва да се удвои два пъти, защото се очаква нивото на стандарта на живота в Китай (1,3 млрд) и Индия (1.1 млр), които съставляват около 43 % от световното население, да се удвои и даже утрои. За България се очаква да се запази настоящия размер или да бъде слабо намален.

Земеделската продукция от 1960 год. насам в резултат от зелената революция – нови сортове, нови технологии в растителната защита, торенето и механизацията бе утроена. За сметка на това значително се влошиха почвеното плодородие, биологичното разнообразие, подпочвените води. Въпреки, че бяха спасени милиард човешки живота, в крайна сметка интензивното земеделие допринесе до известно нарушаване на екологичния баланс и в частност на човешкото здраве.

ЕС е най-големия производител на хранителни продукти, но въпреки това износа на говеждо месо през 2012 год. е намалял с 40%.

Съгласно EuropeanConfederationofFoodandDrink /CIAA/ Китай, Индия и Бразилия планират растеж в експорта на хранителни продукти с добавена стойност, докато делът на Европа в глобалния пазар на храни и напитки е паднал през 2012 год. от 24% на 20%.

Продоволственият проблем също така е свързан с редуциране на загубите при:

- получаване на първичната продукция, които възлизат на 20 – 30% в резултат на болести, неприятели, суша, засоляване и вкисляваане на почвите, наводнения и др.;

- прибиране на реколтата, нейната преработка, съхраняване и разпределение в хранителните вериги, които възлизат на 20- 30%;

- неправилното консумиране на храните в САЩ и Европа, където от 30 до 40% отиват за отпадък;

- създаване на подходяща инфраструктура /пътища, комуникации, вода и електроснабдяване/ особено за изоставени и отдалечени региони.

По-голямата част от тези проблеми са валидни и за нашата страна.

Продуктивността на растенията обаче след 1990 година нараства с 1 до 2% годишно, вместо 3 до 6 %, както е било в периода 1960 – 1990 година. Този факт налага принципна промяна в изграждане бъдещата политика на растениевъдството в света и у нас включително.

Открит остава въпроса за използването на ГМ (генетически модифицирани) култури. От своето начало през 1996 година досега те достигнаха площ от 176 млн.хектара. Тяхното разпространение е основно в страните на Америка и Азия. В Европа, включително и България тяхното отглеждане е практически забранено. Противоречивата политика от страна на ЕС да се внасят ГМ продукти за храна и фураж, а да не се култивират вероятно ще се изостри още повече ,когато на пазара навлязат второ и трето поколение ГМ култури, а вероятно и животни, които ще имат непосредствено значение за предотвратяване (напр.ваксини и др.) или за лечение на редица заболявания при човека и животните. Факта, че ЕС внася повече от 40 млн.тона соя и соев шрот (повече от 90% трансгенна)от Америка го прави икономически уязвим при положение, че реколтата на нови трансгенни сортове, които не са регистрирани в Европа не могат да се внасят за храна и фураж, или американското производство е повлияно негативно от климатични бедствия. Това респективно налага изграждането на алтернативна програма , която да гарантира обезпечаването на ЕС с достатъчно белтъчни източници.

България не се отличава съществено от тези процеси, отразени по-горе.

1.4.2.Проблема с инвестициите в земеделието

През последните 25 години инвестирането в земеделието, включително и земеделските изследвания, намалява прогресивно в значителна степен Делът на инвестирането в западните страни е паднал три четвърти в периода между 1980 и 2006 год. Този на развиващите се страни е само 5% от обществените приходи. Докато в Европа частния

сектор инвестира 0,37% в изследвания и технологии, то делът на Япония, САЩ, Австралия и Южна Корея е 2,5 пъти повече.

България по принцип не прави изключение от правилото , валидно за ЕС.

1.4.3.Климатичните промени

Ако до 2050 год. не се редуцират значително емисиите на вредни газове /CO_2, SO_2, NO_2, метан и др./ в атмосферата с 80% се очаква срив на планетата Земя. Счита се, че земеделието в световен мащаб допринася с около 14% за влошаването на този процес . Проблемът остава открит както за растениевъдството, така и за животновъдството. Счита се, че преминаването изключително на основите на биологичното земеделие ще изисква от 65 до 200% повече земя. За България, където земята не се използва пълноценно за земеделски цели този въпрос не стои точно така /http://www.espa.eu/en/home/public/. С други думи тя се намира в благоприятна ситуация , спрямо останалите страни членки на ЕС.

Тропическите гори, които намаляват с 11 млн ха годишно се отразяват най-съществено на този процес. В България горите постепенно намаляват. Влошава се техния здравен статус. Все още няма ясна политика за залесяване и за спиране на влошаващите се залесителни и ерозионни процеси и тези , свързани с пожарите.

В България се губят ежегодно 100 млн.тона плодородна почва.Всяка година от почвата изчезват 2.5 млн. тона хумус, 4млн.тона азот и 3.5 млн. тона фосфор.

Селското стопанство в България емитира 72% от общото количество амоняк (50.67 млн.тона)

В сравнение с 2007 год., когато 25% от корпоративните фирми в света са били ангажирани с дейност атакуващи климатичните промени, то през 2012 год. техния брой е 66% /www.foodnavigator.com.2012/.

За да компенсира и да покрие загубите от големите засушавания през 2003 год., когато реколтата бе редуцирана средно с 20% , ЕС изразходва повече от 13 млрд евро /www.foodnavigator.com./.

Средно на всеки седем години българското земеделие се повлиява силно от процесите на засушаване.

Преговорите за климата в Копенхаген показаха , че процеса за постигане на консенсус по този въпрос са трудни поради , поради сложните взаимозависимости които са създадени между :

- Екология, икономика, енергия и инвестиции от една страна
- Развиващи се и развити страни /COP – 15/

Web:htt://www.ecolomicsinternational.org

Според страните от COP – 15 /FoodNavigator.2009/ на света са нужни ежегодно около 7 млрд щ.д. , за да се посрещнат предизвикателствата на климатичните промени свързани с изследвания, целящи повишаване на растителната продукция, инфраструктурата и напояването.

1.4.4.Конфликта храна / биоенергия

Един от начините да се намалят вредните емисии от газове за парниковия ефект е да се използва биогориво вместо петрол . Предвижда се през 2050 година биомасата от растения да определя около 25% от общото количество гориво , използвано в света.

В настоящия момент една част от растителните култури /основно царевица, пшеница, рапица и слънчоглед/, които се използват за храна отиват и за биоенергия. Това може да породи сериозен конфликт и продоволствен проблем при положение, че ограничен брой страни в света произвеждат и изнасят първичната продукция от най-важните земеделски култури:

- Пшеница – 88% от износа се падат на САЩ, Канада, Франция, Австралия и Аржентина
- Ориз – 68% от износа на ориз се пада на Тайланд, Виетнам, Китай и САЩ
- Царевица – от 90% износ, 78% се падат на САЩ и 12% на Аржентина. В края на тази година САЩ ще има повече от 220 предприятия за преработка на царевица в биоенергия. През 2030 год. около 40 – 45% от царевицата в САЩ ще се използва за биоенергия.

- Соя – 85% от износа на соя се пада на Бразилия, Аржентина и САЩ. През 2030год. около 20 – 25% от соята на Бразилия и Аржентина ще се използва за биодизел. От планираните да се произведат през 2020 год. 307 млн.т. соя, 105 ще се падат на Бразилия. Това възлиза на 10% от целия експорт на Бразилия /Wageningenupdate, 2009/

За България определено такава политика отсъствува.

1.4.5. Проблема с нестабилността на цените

Според Световната банка през последните десет години индексът на глобалите цени на храните от 2000 до 2012 се е повишил с 104.5 % , което представлява средногодишно увеличение с 6.5 %.

Според данни на ФАО от 2011 год. световната икономика е заплашена от ценови шок при хранителните продукти, който може да прерасне в хранителна криза. При положение, че през следващите 36 години предстои да се произвеждат два пъти повече земеделски продукти с 3 пъти по-малко обработваема земя, вода за поливане и работна ръка неминуемо е цените да се покачват. За това свидетелстват следните цифри по данни на ФАО от 2011 година:

- от 2000 до 2011 г. те са се покачили от 90% до 231%
- от м.януари 2010 до м. януари 2011 г. от 185 до 231%
- от м. октомври 2010 до м. януари 2011 г. са поскъпнали от 215 до 231%.

Една от съществените причини за цялостния спад в животновъдния подотрасъл у нас е , че освен слабото субсидиране , цените на фуражите през последните десет години се покачиха от два до три пъти.

В резултат на климатичните промени се очаква цените на пшеницата през 2050 година да се увеличат с 90 % , а тези на царевицата и ориза респективно с 35 % и 12 %

III. Водещи принципи при изпълнение на стратегията

Следвайки примера на най-развитите в света земеделски страни се налагат следните принципи на които трябва да се изграждат стратегическите цели на сектор земеделие в България.

- Земеделие основано на прогреса в познанието, технологиите и иновациите. Ролята на биотехнологиите и информационните технологии, геномиката, нанотехнологиите и информационните технологии е от първостепенна важност.
- Ролята на квалифицирания човешки потенциал
- Изграждане на политика за достъп до големи и особено нишови пазари.
- Създаване на рентабилна първична продукция и продукти с висока добавена стойност и голяма конкурентноспособност, годни за нишови пазари
- Принципите на ОСП
- Либерализация на пазарите и свързаните с това конфликти /напр. ГМО продуктите – САЩ/Европа/
- Ролята на иновациите и рисковия капитал
- Ролята на интелектуалната собственост, географските означения и лицензиите
- Качество и безопасност на храните и фуражите и техния контрол
- Консолидация на всички равнища
    - Земя
    - Производители, преработватели и предприемачи
    - Наука, образование и внедряване /extensionservice/
    - Партньорство с международния корпоративен бизнес
    - Браншови съюзи – създаване на единна земеделска камара
- Приватизация на селекционния, семепроизводен и развъден процес

- Климатичните промени
- Конфликта храна и биоенергия
- Демографските промени
- Намаляване на водните източници и почвеното плодородие

IV. Визия и стратегически цели

Визия:

Пример за правилна визия би могъл да бъде призива на холандското правителство:

«Два пъти повече с два пъти по-малко», което предполага:

- умелото прилагане на научно-обоснования подход и иновациите

- промяна в земеделските практики

- промяна в потребителските навици (по-малко консумиране на животински и повече на растителни продукти)

- промяна в земеделските политики

Към това може да се прибави и визията , която Европейската технологична платформа (ЕТП) „Растения на бъдещето" предлагат на ЕС до 2025 година:

- Обезпечаване на ефективно снабдяване със здравословна и с висока хранителна стойност храна

- Развитие на устойчиво земеделско производство при запазване на околната среда

- Създаване на нови продукти за биоиндустрията – нови бихимикали, биогориво , биофармацевтика и др.

- Осигуряване конкурентноспособността на Европа и избора на потребителя.

Главна цел на тази стратегия е да служи като политически документ , който да показва принципите и средствата за устойчиво развитие на българското

земеделие през следващия програмен период 2014 – 2020.

В този смисъл българското земеделие като структурно-определящ отрасъл в българската икономика към 2020 би могло да изглежда по следния начин (схема 1).

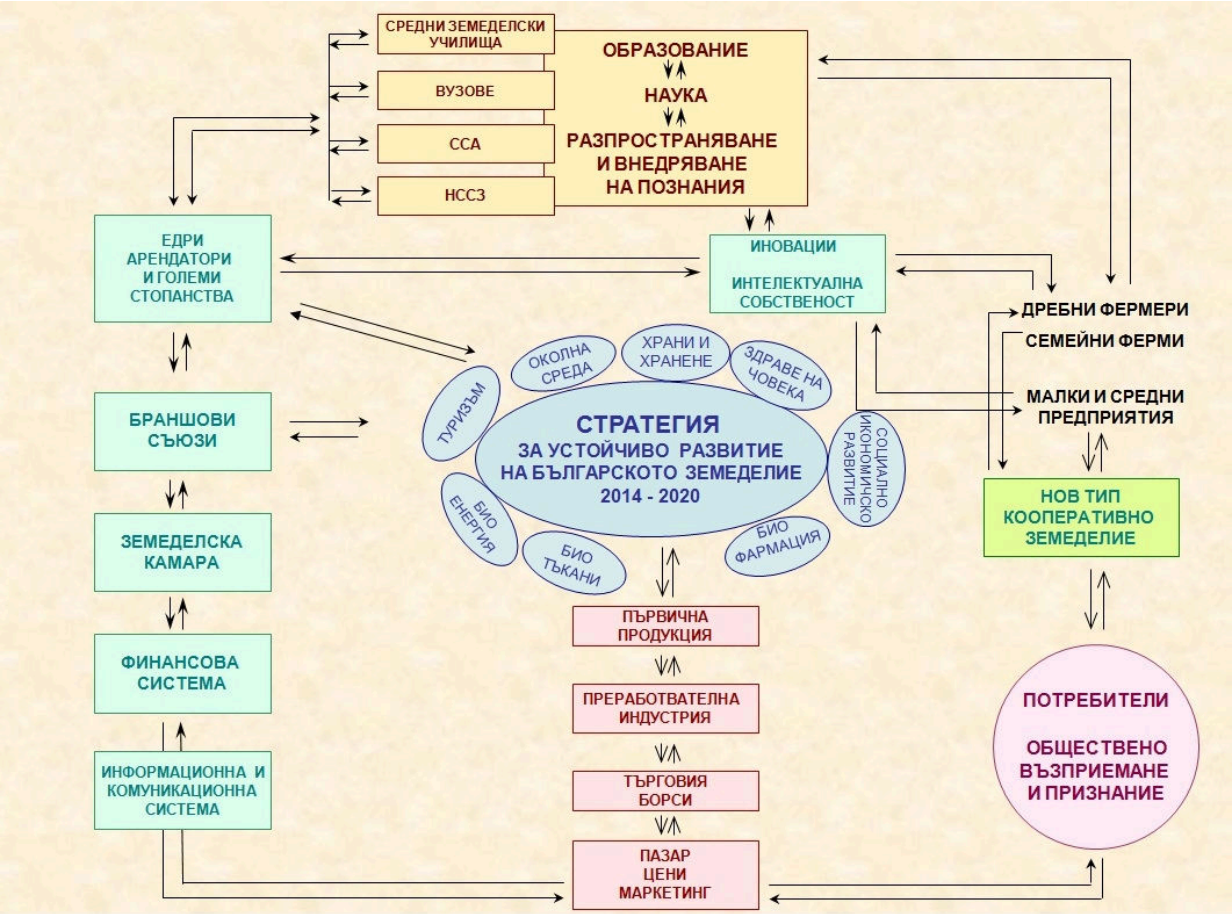

Схема 1

В този контекст и това на очакваното развитие на световното и европейско селско стопанство и най-вече на специфичното значение на земеделието и селските региони за социално-икономическото развитие на България, неговото настоящо състояние и потенциал, основните стратегически цели на политиката по отношение на аграрния отрасъл до 2020 могат да бъдат следните:

СТРАТЕГИЧЕСКА ЦЕЛ 1:

Развитие на земеделието за осигуряване на продоволствена сигурност и за производство на продукти с висока добавена стойност с оглед повишаване благосъстоянието на производители и преработватели при устойчиво управление на природните ресурси .

Приоритет 1

Балансирано секторно и структурно развитие на аграрния отрасъл

В структурно отношение преходния период повлия негативно на България на процесите на преструктуиране на стопанствата, тяхната продуктова ориентация. В структурно отношение българското земеделие се характеризира с полярно групиране на стопанствата с определена специализация:

- Голяма група от малки стопанства , основно в животновъдството и градинарството, произвеждащи продукция със слаб пазарен потенциал и ориентация.

- Сравнително малобройна група едри, модернизирани в значителна степен стопанства, с производствена дейност главно към зърнопроизводството и маслодаините култури

Особено силно въздействие върху развитието на производствените структури и подотраслите в земеделието след 2007 година, оказва настоящата схема на Общата селскостопанска политика за единно плащане на площ , което осигурява различни нива на подкрепа на горепосочените групи. Това води до задълбочаване на различията в тяхното развитие – създадена продукция, производителност, доходност, възможности за преструктуиране и модернизация.

Структурния и продуктов дисбаланс възпрепятствуват като цяло конкурентноспособността на българскотоземеделие. В условията на отворена пазарна икономика и глобализация става все по-трудно да се реализира съществуващия потенциал на отрасъла за производства , за които са налице благоприятни условия и традиции и да се поддържа хранителната сигурност в страната с вътрешни ресурси. Това освен всичко създава сериозни затруднения на преработвателните предприятия, които не могат да реализират напълно потенциално високата си конкурентнособност поради недостиг на качествена по обем суровина.

Този дисбаланс се засилва от факта (по данни на НСИ от 2008 г.), че населението в селските райони в периода 1972 – 2004 г. е намаляло с 1 милиона души и след това до 2008 г. с над 180 000, а спрямо 2007 г.с 0.4%. Основните фактори за намаляване броя на населението в селските райони са са **отрицателния естествен прираст** и **миграцията от селските към градските райони. Причините за това са разностранни , но са главно свързани със зетостта, доходите, инфраструктурата, здравеопазването и обучението.**

Необходимо е също да се подчертае, че съсредоточаването на подкрепата на доходите в големите стопанства от зърнопроизводството и маслодайните култури освен чисто икономическите, има и неблагоприятни екологични и социални последици. Екологични, защото нарушава естествената структура на селскостопанското производство, следователно и целостта на характерните за страната екосистеми. Течащият процес на разораване на мери и пасища е показателен в това отношение, който, освен това, допринася за увеличаване на въглеродните емисии.

Ето защо структурната политика в земеделието трябва да бъде насочена към създаване на достатъчно на брой окрупнени и пазарно ориентирани стопанства в опеделени направления като производството на зеленчуци , плодове, месо , мляко и други.

В това отношение ОСП за периода 2014-2020 открива някои възможности, особено по отношение на малките стопанства и районите с неблагоприятни за селскостопанска дейност условия.

В този контекст един от най-трудните поблеми за решаване остава въпроса с подпомагане на едноличните стопанства и дребните фермери (особено в полупланинските и планински региони) , чиито производство се очаква да бъде свързано със създаването на специфични хранителни продукти (бутикови и традиционни) на биологичното земеделие. В това отношение ОСП за периода 2014-2020 открива някои възможности, особено по отношение на малките стопанства и районите с неблагоприятни за селскостопанска дейност условия.

Изводът тук е, че са необходими незабавни, целенасочени и последователни мерки за подкрепа на преструктурирането на зеленчукопроизводството, овощарството и лозарството и животновъдството със средства по линия на ОСП и от националния бюджет.

В тази връзка е много важно посочените по-долу подприоритети да придобият незбавно развитие:

1.1. Консолидация на поземлената собственост и рационализиране на земеползването

На първо място това означава формиране на рационална аграрна структура, т.е. структура на стопанствата, която позволява ефективна стопанска дейност. Изходните условия бяха и остават неблагоприятни - след възстановяването на правото на собственост структурата на поземлената собственост е изключително раздробена. Необходимо е преодоляване на структурните проблеми чрез консолидация на поземлената собственост и рационализиране на земеползването. Опитът на много страни показва, че централизираните, предимно административни средства за решаване на този проблем, като комасация, държавни дружества за търговия със земя и пр., са скъпи, бавни и дават съмнителни резултати. Естественото решение е развитието на пълноценен пазар на земята. В това отношение укрепването на правото на собственост е най-важната икономическа предпоставка. Още повече, че българското селско стопанство все още “изобилства” от ничия собственост, както поради отсъствието на икономически интерес в собствениците, така и поради прекалено сложни и скъпи юридически процедури. На следващо място съществуващите кадастър и имотен регистър на земеделските земи следва да се поддържат безусловно в актуален и достъпен вид, което ще подобри възможностите за разпореждане със собственост, а следователно ще стимулира развитието на пазара на земята и на земеползването.

Освен укрепване на правото на собственост българското земеделие се нуждае и от законови гаранции за определена стабилност на земеползването. Нормативната уредба на земеползването следва не само да дава възможност за формиране на рационални по размера си стопанства, за да се реализира икономия от мащаба, но да гарантира достатъчно продължителни във времето права на арендаторите. Този аспект на проблема е ключов за инвестициите в селскостопанското производство, особено за тези с дългосрочен характер.

Пример за това би могло да послужи правото, което може да се даде на животновъдните ферми да арендоват дългосрочно (5 год) общински пасища, да ги поддържат и инвестират в тяхното подобряване. Сега много пасища са арендовани от фирми, които нямат животни. Много от пасищата се разорават, необходимо е да се установи лимит за обезпечаване на преживното животновъдство

Голям въпрос пред българското земеделие е как ЕДРОТО ФЕРМЕРСТВО , което е безспорен факт и при което редица от горепоставените въпроси се решават успешно, може да се ангажира и с другите подотрасли, извън зърнените и маслодайни култури и да се превърне във важна и движеща сила на нашето земеделие ?!

1.2.Подкрепа за развитието на биологичното производство.

Производството на качествени хранителни продукти става все по-важно за потребителите. От тази гледна точка значението на биологичното производство се очаква да нараства непрекъснато. Това от своя страна ще изисква определени ангажименти от страна на държавата:

- Биологичното производство да се обвърже с решаването на проблемите на дребните фермери и предприемачи , особено в полупланинските и планински региони и на тези свързани с екологията (Натура, биоразнообразие и др.)

- Пълноценното използване на средствата за подкрепа по линия на ОСП. Дасе подобри изплащането на средствата по Агро-екологичната мярка от ПРСР; да се облекчат и опростят самите процедури за кандидатстване за субсидии;

- Да се търсят нови възможности за финансиране на биологичните земеделски производители по някои от мерките от ПРСР;

- Данъчни и кредитни облекчения

- Подготовка на кадри и строго научно обслужване

- Да се повиши степента на информираност и заинтересованост на обществото, както и за ускореното развитие на зараждащия се пазар на биопродукти в България чрез реални стъпки за подкрепа на биологичното земеделие от всички заинтересовани по веригата;

- Аграрната политика да бъде допълнена с целеви мерки за отчитане на специфичните местни агро-екологични условия, както и на екологичните и социалните ефекти от биологичното земеделие;

- Да се намери подходящ и действащ механизъм за предоставянето на достъпна информация и консултантски услуги за производителите като фактор за достигане на критична маса от производители в БЗ; да се разработят и предложат нови ефективни технологии за биологично производство; да се повишава качеството на биопродуктите.

1.3.Повишаване на конкурентноспособността на стопанствата и предприятията от селското и горското стопанство и хранително-преработвателния сектор.

Инвестициите за модернизация на производствените процеси в сектора са от ключово значение за неговата конкурентноспособност, следователно и за неговата жизненост в по-дългосрочен план. Засега модернизацията на селскостопанските подсектори е силно небалансирана – докато напредъка в зърнопроизводството и индустриалните култури е значителен, в зеленчукопроизводството и животновъдството процеса изостава. Сред реализираните проекти преобладават тези на стопанства, специализирани в отглеждането на зърнени и технически култури, инвестициите в които имат къс срок за откупуване. Противоположно, в секторите с гарантирани бюджети (за изпълнение на нитратната директива, постигане на стандартите за качество на млякото, биологично производство), където инвестициите се откупуват за значително по-дълъг срок и по правило придобитите активи имат по-ниска ликвидност, успешните проекти са значително по-малко.. Очевидно е необходимо по–балансирано разпределение на инвестиционната подкрепа между отделните сектори.

Конкурентноспособността на селското и горското стопанство в голяма степен ще зависи и от модернизацията и развитието на производствената инфраструктура. Това важи както за т.н. подобрения на земята – хидромелиорации, борба с ерозията, подобряване на почвеното плодородие, пътища и пр., така и за изграждане на съоръжения за съхраняване и заготовкана продукцията. Инвестиционната подкрепа за възстановяването на напоителните системи и изграждането на складове, хладилници, пътища и ефективни комуникационни връзки би могло да се разглежда като безспорен приоритет в развитието на българското земеделско стопанство в периода 2014 – 2020 година.

1.4. Гарантиране на справедливо и стабилно ниво на доходите на селскостопанските производители

Развитието на жизнено земеделие в ЕС и в България ще продължи да изисква мерки за гарантиран на доходите от селскостопанска дейност в няколко направления:

- Подкрепа на доходите чрез директни, несвързани с производството, плащания. В същото време България е заинтересована от промени в организацията на тези плащания в следните направления:

- Относително изравняване на нивото на подкрепа в отделните страни –членки. Сегашните разлики са неоправдани, пречат на рационалната алокация на ресурсите в рамките на Съюза и водят до загуба на благосъстояние;

- Равномерно разпределение на помощите между отделните подсектори и групи стопанства в земеделието. При съществуващата организация на директните плащания интензивните производство от животновъдството и зеленчукопроизводството, както и малките по площ стопанства, са ощетени.

- България е заинтересована от разширяване на възможностите за подкрепа на сектори със специфични проблеми, както и за преструктуриране на производството в райони с неблагоприятни икономически и социални условия;

- Насърчаване на кооперирането, вкл. и чрез създаване на групи на производителите, с цел реализация на икономии от мащаба и по-добро пазарно присъствие;

- Подкрепа за изграждане на система за управление на риска в земеделието, която да включва нови застрахователни схеми, създаване на взаимни фондове и др. мерки.

- Стимулиране създаването на качествени изпълнителски кадри в животновъдството: при продължителност на работа над 1 год във фермата - допълнително заплащане от ДФЗ на фермера или директно на работника.

Приоритет 2:

Технологично обновление, модерна инфраструктура и ускорено развитие и въвеждане на иновациие в земеделската практика

Независимо от повишената инвестиционна активност в аграрния сектор, технологичното равнище в редица важни подотрасли все още остава много ниско. В резултат на това производителността на труда е около 4 пъти по-ниска от общата за икономиката ни. Това е и най-съществената причина за ниските доходи в селското стопанство, които са около 40% под средните за страната.

Наблюдава се дисбаланс при усвояване и на този вид средства. Голяма част от тях са свързани със закупуване на машини и съоръжения , свързани с отглеждането на полски култури и в много малка степен са насочени към нуждите на животновъдството и производството на плодове и зеленчуци, чиито потенциал вече бе няколко пътиизтъкван. Така

например в животновъдния сектор преобладава амортизирано оборудване и недостатъчна технологична обезпеченост, в резултат на което 85 % от млечните животни се отглеждат при условия, които не отговарят на съвременните технологични практики.

С особена важност за успеха на развитието на селското ни стопанство е разумното и ефективно използване на водите , предназначени за напояване на земеделските площи. Това произлиза от факта , че водата за напояване ще става все по-оскъдна. Това предполага разширяване и модернизиране на хидромелиоративната структура, която е важна предпоставка за поддържането на устойчиво, конкурентно и екологично земеделие. Това още повече налага необходимостта от разработването на обща стратегическа рамка за управление на водите на национално ниво, особено ако се разглеждат в контекста на задълбочаващите се промени в климата в глобален мащаб.

1. Стимулиране на трансфера на знания и иновации в селското стопанство

Трансферът на знания и иновации в селскостопанското производство се превръща в най-силния отговор и приоритет на селскостопанската политика в дългосрочен план.

Изводът е, че трябва да се обърне особено внимание на подобряване на възможностите за модернизация и трансфер на иновации в малките и средни стопанства и предприятия, тъй като те не разполагат с достатъчно собствени ресурси за закупуване на модерно обоудване , или ако имат такива, то стои под въпрос дали те могат да го използват ефективно. До голяма степен този недостатък може да бъде компенсиран с офисите за технологичен пренос , които бяха създадени през последните години към различни аграрни университети и особено тези, където оборудването се намира на най-високо технологично ниво. Добър пример за това е създадения през 2010г Съвместен геномен център към Софииския университет „Св.Климент Охридски”, който вече служи като мост между науката и малкия и среден бизнес в областта на селското стопанство и хранителната промишленост.

Тук ключовият въпрос опира до това дали една нова структурна организация на образованието, на научните изследвания и на внедрителската дейност ще бъдат в състояние да обслужват националното земеделие и ако да ,как то ще се осъществи практически !?

Решенията следва да се търсят и чрез следните важни дейности:

1.1. Повишаване на образователната и квалификационна подготовка на заетите в земеделието

Производителността на труда в българското земеделие е на ниво от 1/3 от средното за ЕС. Причините за това са комплексни, но сред тях е и равнището на знания и умения на заетите в сектора. Ефектът от иновациите и модернизацията на аграрния сектор не може да бъде постигнат , ако голяма част от заетите са с ниско образование и недостатъчна професионална квалификация.

В известна степен значението на обучението и квалификацията за развитието на земеделието се подценява. Както и необходимостта от изграждане на система за непрекъснато професионално обучение. В същото време е прието, че инвестициите в човешкото развитие имат най-висока възвръщаемост.

Състоянието на професионалната подготовка на заетите в земеделието изисква повишаване на ефекта от дейността на системата за обучение.Това означава:

- Подобряване на учебния процес в средните професионални и специални училища;
- Обвързване на подготовката на кадри с висше образование с нуждите на земеделието;
- Ориентиране на курсовете за обучение по линия на МТСП към постигане на конкретни резултати (намиране на работа по придобитата квалификация);
- Използване на възможностите на ПРСР за постигане на устойчиви резултати в повишаването на професионалната подготовка на заетите в земеделието;
- Необходимост те да бъдат непрекъснато информирани за възможностите , които предлага науката за:

създаване на нови сортове и породи животни , отличаващи се с по-висока адаптивност към промените на климата;

съвременни практики за поливане, опазване на биоразнообразието и тези за прецизно земеделие;

състоянието на пазарите;

въвеждането на редица нови стандарти и изисквания на Европейската общност;

икономическата и технологична квалификация в сферата на кредитирането, банковото дело, алтернативните източници на биогориво, биологичното земеделие и др;

1.2. Развитие на системата за разпространение на знания и консултантски услуги.

Промените в страната след 1989 г. коренно измениха изискванията за професионална подготовка на селскостопанските производители. На мястото на земеделието на държавния социализъм със строга йерархична система на отговорностите в стопанските организации възникна плуралистична структура от стопанства, функциониращи в условията на частна собственост върху земята и пазарен тип връзки. При новите условия съвременното селскостопанско производство изисква, особено от управителите, комплексни знания за технологията на производството, икономиката и управлението на фермата, селскостопанската техника и пр. Знания, които непрекъснато следва да се обновяват и допълват поради напредъка на селскостопанската наука в областта на повишаването на продуктивността, приспособяването към климатичните промени и пр. Всичко изброено подчертава необходимостта от функционирането на силна и ефективна система за разпространение на знания и консултантски услуги. Националната служба за съвети в земеделието (НССЗ) е институцията в системата на МЗХ, на която са вменени тези функции. Но на този етап тази служба няма капацитет да обхване огромната работа по разпространението на знания и да задоволи потребностите от достъп до информация на многобройните селскостопански производители. В значителна степен има дублиране в дейността на НССЗ с тази на ССА и Аграрните университети В тази връзка става очевидна необходимостта тази дейност да се координира и да обединява капацитета и усилията на областните и общинските служби на МЗХ, професионални училища, ВУЗ и изследователски институти, както и на неправителствения сектор и местния социален капитал, в процеса на трансфер на знания и иновации в селскостопанската практика. Развитието на информационните и комуникационните технологии откриват нови възможности за разпространението на знания и добри практики.Последните откриват неограничени възможности тази дейност да се координира дистанционно чрез така наречените виртуални центрове .

В резюме, развитието на системата за разпространение на знания и консултантски услуги изисква:

- Укрепване на НССЗ;

- Интегриране на капацитета за разпространение на знания и консултантски услуги на изпълнителните агенции, ССА и службите на МЗХ на областно и общинско ниво, както и на неправителствения сектор и местния социален капитал;
- Изграждане на капацитет на общинско ниво;
- Стартиране на Националната селска мрежа;
- Значително разширяване на достъпа в селските райони до широколентов Интернет.

Приоритет 3:

Устойчиво управление на природните ресурси и на дейностите, свързани с климатичните промени

Наред с нарастващите продоволствени нужди на населението, природните ресурси остват ограничени и е доказано , че в много отношения те намаляват непрекъснато. Това налага търсенето и намирането на решения , свързани с насърчаването на иновации , нови технологии и практики, които допринасят за задоволяване на увеличаващото се търсене на храни и фуражи (с повишени изисквания към тяхното качество) и използване на естествените ресурси по начин , щадящ и запазваш околната среда.

Селскостопанското производство е силно зависимо от климатичните промени. В същото време , то е и важен фактор , който влияе върху природните и климатични условия. В този смисъл са необходими мерки и дейности, които да позволят адаптирането на земеделието към променящата се околна среда и такива , които да окажат положително влияние върху климатичните промени и насърчат устойчивото развитие на земеделските стопанства.Средствата за реализация на устойчиво управление на природните ресурси включват мерки и действия както по линия на I, така и по линия на II стълб на ОСП. Промените в организацията на директните плащания в непосредствена перспектива следва да са насочени към:

- Въвеждане на екологичен компонент в директните плащания.
- Подкрепа на производството в райони със специфични природни ограничения за селскостопанска дейност под формата на плащания на площ в допълнение на помощта по II стълб;
- Продуктово обвързана помощ може да се запази в определени граници (за райони, добиви или глави добитък) при специфични условия в някои райони;

- Въвеждане на опростена схема за подпомагане на малките земеделски стопанства;
- Опростяване на правилата за кръстосано съответствие.

По линия на II стълб следва да продължи подкрепата на селскостопанското производство в районите с природни и други ограничения за земеделска дейност., както и за развитието на биологичното производство.

На национално и локално ниво е необходимо:

- Подкрепа за селскостопанското производство с икономично използване на ресурсите;
- Развитието на територията и селскостопанската инфраструктура по начин, който не застрашава екологичното равновесие, преди всичко териториалното биоразнообразие;
- Въвеждане на интегрирани системи за управление на водите, което да бъде от полза за земеделието, селските общности и екосистемите;
- По-голям глас на местната власт и местните общности в решенията относно използването на естествените ресурси в земеделието.

Намалението на емисиите може да се постигне без намаляване на производството, на първо място чрез по-пълно използване на съществуващите знания, технологии и добри практики. Мерките и проектите за по-ефективно използване на азотните торове, оптималното използване на водните ресурси; управление на животинските отпадъци; увеличаване на дела на възобновяемите източници на енергия от второ и трето поколение не само намаляват парниковите газове, но и съкращават разходите за единица продукция и имат положителен екологичен ефект. Същият ефект имат и технологиите за почвена обработка, които намаляват разходите на енергия и запазват в по-голяма степен почвеното плодородие.

• Научните изследвания в областта на прецизното земеделие, използването на торовете и новите фуражи, новите технологии за отглеждане на животните и третиране на отпадъците могат да имат съществен принос за намаляване на въглеродните емисии;

• Необходимо е да се отчете влиянието на политиката и инициативите в областта на намаляването на въглеродните емисии върху малките стопанства и селските общности, за които земеделието е основна стопанска дейност, свързана неразривно с изградената култура;

• Ефектът от производството на биогорива върху въглеродните емисии не е изяснен докрай. Някои системи имат положителен екологичен ефект, но други намаляват площта за производство на храни и по този начин предизвикват нарастване на емисиите на парникови газове;

• Само по себе си намаляването на вредните емисии зависи преди всичко от фермерите. С тази си дейност те създават публични блага и следва да бъдат възнаградени за това. Това е в интерес на фермерите, селските общности и на обществото като цяло.

Приоритет 4:

Интегриране на селскостопанските производители в хранителната верига

4.1. Подобряване на пазарният достъп

Очерталата се тенденция на намаляване на дела на земеделието в цената на крайния продукт става все по-отчетлива. За това има обективни обстоятелства – промяната в модела на хранене и пр., но без съмнение това развитие подкопава допълнително позицията на производителите, особено на по-малките стопанства. Могат да се приведат още аргументи, но и така е ясно, че интересите и на земеделците, и на обществото изискват целенасочени мерки на политическо ниво за подобряване на пазарния достъп на селскостопанските производители. Като се има предвид, че пазарните проблеми имат различни измерения за едрите и дребните производители, както и за отделните подсектори, те биха могли да се обединят в няколко групи:

- **Интегриране на пазарите**

Развитието на транспортната инфраструктура и намаляването на транспортните разходи са от съществено значение за фермерите. От особено значение е нарастването на пристанищния капацитет. В същата посока е въздействието на напредъкът в развитието на комуникациите и достъпа до информация, особено наличието на широколентов Интернет.

- **Развитие на пазарната инфраструктура**

Функционирането на развита система от стокови борси, тържища и пазари, последните оборудвани с хладилници и съоръжения за първична обработка на продукцията, е от ключово значение, особено за по-дребните производители. Досегашният опит в това отношение не е особено насърчителен, което прави още по-необходима държавната подкрепа за реализацията на проекти в тази област.

- **Кооперране на производителите**.

Необходимо е да се насърчава сдружаването на производителите и кооперирането на участниците във веригата на предлаганите

селскостопански продукти и храни. Интегрираното производство и по-късата верига до пазара биха довели до избягване на прекупвачите и биха донесли по-висока добавена стойност , а оттам и по-високи доходи на земеделските стопани.

- **Ефективна конкурентна среда**.

Високата концентрация на производството в хранително-преработвателния сектор и търговията и публично известната практика в някои области поставят въпроса за ефективното и пълно приложение на Закона за защита на конкуренцията. Толерирането на картелни споразумения би било разрушително за земеделието. Възниква въпроса дали този закон е в състояние да предотврати появата на доминиращи стопански структури и налагането на съмнителни договорни отношения.

Другата група мерки засягат създаването и подкрепата за плуралистична структура в изкупуването и търговията с земеделски стоки. Безпрепятственото влизане и излизане на фирми от този сектор е особено важно, както и функционирането на различни по големина, организация и функции стопански агенти.

Трето, повече прозрачност в ценообразуването ще бъде от полза както за производителите, така и за потребителите. Специално внимание заслужава ограничаването на случаите на „асиметрично ценообразуване", при което при нарастване на фермерските цени растат и потребителските, крайни цени, докато при намаляване на фермерските цени потребителските се задържат на достигнатото ниво.

И четвърто, следва да се премахне практиката на заблуждаващо етикетиране на продуктите.

4.2. Развитие на местните пазари и регионални продукти

Големите вериги за доставка на храни, чиито дял в търговията нараства, налагат производството на големи партиди стандартизирани и еднообразни продукти. При тези условия продуктовото разнообразие и специфичните качествени характеристики отиват на заден план. В същото време потребителското предпочитание към качествени продукти, които освен това са част от регионалната идентичност и от многообразието на условията на страната, дават шанс на по-малките, но изискващи повече разходи на труд стопанства. Точно тези стопанства следва да получат подкрепа за развитие на каналите за реализация и за по-пряк достъп до потребителите. Освен това означаването на географския район на произход и на използваните методи на производство следва да дава статут на „регионални" продукти.

Тъй-като големите корпоративни хранителни вериги са неоспорим факт , то е нужно държавата да провежда непрестанен диалог , в който да се търси взаимноизгодна икономическа полза по отношение нацени, качество и обем , за да не останат дребните и средни производители и преработватели в ролята на странични "наблюдатели".

Развитието на местните пазари трябва да заема по-значимо място в селскостопанската политика. Аргументите в полза на такова разбиране са от различен характер: отговаря на интересите на потребителите, запазва създадената през годините култура на производство и потребление, допринася за запазването на местната идентичност и пр. От гл. т. на структурната и регионалната политика това е ефективна, пазарно ориентирана мярка, която може да подкрепи малките стопанства и тези от райони с природни ограничения за селскостопанската дейност. В условията на глобализация успехът на местните пазари и продукти може да противодействат на процеса на унификация на производството и потреблението. В крайна сметка това е принос както за запазването на плуралистична аграрна структура и разнообразието на земеделските продукти, така и за жизнеността и културното наследство на селските райони.

Подобреният достъп до пазарите в процеса на глобализация позволява на големите стопанства да увеличават доходността чрез реализация на икономията от мащаба. Шансът за малките ферми е да произвеждат качествени продукти с по-висока добавена стойност. Досега ОСП и селскостопанската политика на България е била насочена предимно към защита на интересите на големите фирми. Общественият интерес изисква провеждане на по-балансирана политика, която да позволи успешна дейност и на по-малките фирми. Укрепването и подкрепата за местните пазари и на регионални продукти със специфични качествени характеристики е политика с особено силен потенциал в тази област.

В този аспект е наложително МЗХ е да осъществи координирани действия с МИЕТ и по специално с Агенцията по туризъм, чиито пазарен потенциал се изчислява на 5 млн. човека годишно.

Приоритет 5:

Продуктово развитие и нарастване на дела на продуктите с висока добавена стойност в хранително-вкусовата промишленост.

Постигането на прогрес в конкурентноспособността и нарастването на дела на продуктите с висока добавена стойност е от ключово значение за жизнеността на българското селско стопанство и хранително-преработвателен сектор. Интегрирането на земеделието и хранително-преработвателният сектор е реалистичният отговор на тенденцията за намаляване на дела на първичното производство в обема на създадената стойност в рамките на хранителната верига. Въпросът е особено актуален за България, която за продължителен исторически период има положително салдо от вноса и износа на селскостопански стоки. В същото време балансът от вноса и износа на преработени храни, напитки и тютюневи изделия през последните години е отрицателен. През същите тези години България е загубила традиционни пазари за тези стокови групи, като това не е компенсирано от навлизане на нови. Едновременно с това е увеличен вноса на храни, напитки и цигари, преди всичко от страните от ЕС. Това развитие има своето обяснение, но във всички случаи е показателно за задълбочаващ се процес на загуба на конкурентноспособност.

В условията на доминираща позиция на ТНК (Транс-национални компании) в областта на хранителните доставки, когато 15 търговски вериги контролират 77% от пазара на хранителни продукти в ЕС (Реформата на ОСП през 2013 г., Становище на ЕИСК, 2011), малките и неукрепнали български преработвателни фирми срещат силни трудности да стабилизиран и разширят достъпа си не само на външните, но вече и на вътрешния пазар.

Конкурентноспособността на хранителния сектор наред с други фактори ще зависи от продуктовото развитие и нарастването на дела на продуктите с по-висока добавена стойност, което може да се постигне чрез:

- По-пълно интегриране между преработвателите и доставчиците на суровини като условие за производство на качествени и със специфични характеристики хранителни продукти, вкл. и чрез реализация на интегрирани инвестиционни проекти, обхващащи процесите от производството на суровини до крайната реализация;

- Интегриране на български производители с големите компании за производство, търговия и доставка на хранителни продукти;

- Запазване на производството на продукти, отговарящи на вкусовите предпочитания и хранителни навици на потребителите на вътрешния пазар, както и на т.н. етнически пазари в чужбина;

- Утвърждаване на качествени хранителни продукти със специфични национални и регионални характеристики, вкл. и на такива със защитено географско обозначение на произхода, с традиционен специфичен характер и др. биха довели до утвърждаването на пазара на специфични марки от бутикови хранителни продукти с висока търговска стойност.

- Подкрепа за развитието на биологичното земеделие. Това включва както разширяване на използването на известни, така и въвеждането на нови технологии; подкрепа на сертифицирането на продукцията; идентифицирането и разработването на пазарите и прилагането на комплексни практики, обединяващи производството с туристически и др. услуги;

- Разработване и реализация на външнотърговска стратегия за хранителните стоки.

Приоритет 6:

Конкурентноспособен сектор, осигуряващ устойчиво управление на рибарството и аквакултуритерибарски

Сектор „Рибарство", включващ и преработката на риба, има относително малък дял в създавания в страната Брутен вътрешен продукт, но въпреки това осигурява висока работна заетост на регионално равнище, особено в крайбрежните райони, където заема значителен дял в местните икономики.

Наред с безспорни предимства като наличието на потенциал за развитие на производства на аквакултури в сладки и морски води и неексплоатирани естествени ресурси, в комбинация с ниска цена на труда и пазарни възможности, рибарството в България се характеризира с липса на иновации, стари производствени инсталации и риболовен флот, незадоволителна пристанищна инфраструктура, както и недостатъчно използване на научните достижения и новите технологии. Налице е малко видово разнообразие и изтощаване на рибните запаси, водещо до намаляване на уловите, спад на доходите и загуба на работни места в рибарските области.

В същото време, на ниво ЕС секторът се отличава с висока степен на иновативност, разполага с модерно оборудване, квалифицирани и обучени

предприемачи и иновативни предприятия, както и със солидна правна рамка за закрила на околната среда и здравето.

Значително по-високото технологично и научно състояние на рибарството и аквакултурата в другите държави-членки поставя сектора в България пред предизвикателството да достигне европейското ниво, което да му гарантира по-голяма конкурентноспособност и устойчивост в условията на глобално развиващ се пазар и отрицателен търговски баланс по отношение на рибните продукти. За да бъдат в синхрон с общоевропейската политика и практика, рибарството и аквакултурата в България следва да се основават както на екстензивни и традиционни форми на производство, така и на модерни технологии и иновации. Производителите следва да позиционират своите продукти на пазара като продукти с висока стойност, въз основа на техните екологични показатели, високи здравни стандарти и проследяване. Това ще им предостави и възможност да разработят своята пазарна перспектива на вътрешния и международните пазари.

Аквакултурата е сектор, чийто икономически обхват предоставя възможност за създаване на нови икономически ниши, като заетост, по-ефективно използване на местните ресурси и възможности за инвестиции в производството и следва да бъде водещ в устойчивото развитие. С помощта на модерни изследвания и технологии аквакултурата трябва да се превърне в съвместима с околната среда промишленост. Прилагането на високи стандарти би довело също така до подобряване на имиджа на сектора на аквакултурата и до улесняване на неговия достъп до пазарите.

Приоритет 7:

Защита на човешкото здраве и интересите на потребителите чрез прилагане на контрол по цялата хранителна верига

Устойчивият растеж на земеделското производство се основава на производството не само на достатъчни по количество, но и с определено качество и степен на безопасност храни. В този смисъл, с осъществяването на единен контрол по цялата хранителна верига се гарантира високо ниво на доверие в потребителите относно качеството и безопасността на храните, които консумират и се създава възможност за

прилагане на най-добрите европейски практики и високи стандарти в областта на безопасността и качеството на храните, хранителните добавки и напитките, ветеринарната медицина и здравеопазването на животните и хуманното отношение към тях, растителната защита и торовете, фитосанитарния контрол, фуражите, граничния контрол и др.

Българската агенция за безопасност на храните би трябвало да се реорганизира и да се превърне в координиращ орган обединяващ уелията на познанията и възможностите както в научно-изследователската област , така и държавните и частни компетентни органи .

СТРАТЕГИЧЕСКА ЦЕЛ 2:

Мобилизиране на потенциала на селските райони за постигане на балансирано социално и териториално развитие

Приоритет 1:

Разнообразяване на икономиката на селските райони и осигуряване на висока заетост на местното население

Статистическите данни ясно показват, че различията по отношение на демографските процеси, икономическото развитие и достъпа до основни услуги между градските и селските райони се задълбочават. Причина за това е съсредоточаването на стопанската дейност и на новите работни места, особено във високотехнологичните отрасли, както и на по-добрия достъп до услуги /образование, здравеопазване, комунални и др./ в градските територии. Градовете са двигател на икономическото развитие и обществения живот и по тази причина закономерно са притегателен център за част от селското население.

Селскостопанският сектор и жителите на селските райони са изправени пред структурни проблеми по отношение на производството, ниска производителност и качество на продуктите и затруднения при конкуриране с вносни продукти. Резултатите са ниски доходи, бедност и липса на работни места. Освен това все още се наблюдават проблеми със спазване на всички изисквания на ЕС особено при по-малките земеделски производители, което води до отрицателно въздействие върху околната среда.

Населението в селските райони намалява, а възрастовата структура непрекъснато се влошава. Дълготрайната безработица се превръща във все по-сериозен проблем на селските общности.

Преди процесите на обезлюдяване на селските райони да станат необратими, е необходимо да бъдат създадени възможности за алтернативна заетост и разнообразяване на икономическите дейности, развитие на основните култури за селското население и изграждане на необходимата инфраструктура. На безработицата трябва да се противодейства чрез запазване на съществуващите и създаване на нови висококачествени работни места, развитие на местните пазари и разкриване на нови източници на доход. Трябва да бъде насърчавана реализацията на интегрирани проекти, включващи развитие на селското стопанство, селския туризъм, природното и културно наследство.

Приоритет 2:

Подобряване качеството на живот в селските райони

Влошеното качество и ограниченият достъп до инфраструктура и услуги за населението и икономиката оказват негативно влияние върху конкурентноспособността на селските райони. Анализът показва, че нивата на услугите в селските територии са значително по-ниски от тези в градските и далече под средните нива за ЕС.

Достъпността до селските райони се ограничава от лошото качество на общинските пътища, които са важни за връзките между населените места вътре в общините. Влошеното качество на пътищата повишава времето за пътуване и подчертава слабите страни на териториите, намалява тяхната икономическа и социална привлекателност. Подобряването на достъпа е ключово условие за икономическия растеж и разнообразяването в селските райони, в т.ч. развитието на туристическият им потенциал.

Недобре развитите социални услуги, ограничените възможности за достъп до култура и отдих, влияят върху жизнения стандарт и допринасят за намаляването на населението. Селските райони могат да се развиват успешно и устойчиво, ако жителите им живеят и работят в тях. Те ще са привлекателни за туристи, ако цялостната среда е безопасна, устойчива и с високо екологично качество. Зелените площи, улиците и площадите

определят до голяма степен качеството на живот на местните общности. Те биха могли да предложат възможности за спортуване, социални контакти, отдих и спокойствие, като по този начен се повиши привлекателността и стойността на селските райони като място за живот и труд.

СТРАТЕГИЧЕСКА ЦЕЛ 3:

Консолидиране и приспособяване на познанието (образователната, научно-изследователска и внедрителска дейност) към глобалните процеси за устойчиво развитие на земеделието

1. Състояние на българската земеделска наука

Няколкото плахи опита тя да бъде реформирана, съобразно новите политико-икономически условия доведоха, с малки изключения, до нейното постепенно изолиране от земеделската практика в страната и от научното кооперирание както на национално (с ВУ, БАН, слабо представяне в конкурсите на ФНИ към МОМН, и др.); регионално (ИНТЕРРЕГ и т.н.); европейско (Рамковите програми на ЕС) и световно равнище (особено със страните от BRIC – Бразилия, Русия, Индия и Китай- с изключение на няколко добри примери).

Едрите фермери се оказа, **че не проявяват** особен интерес към постиженията на българската земеделска наука.Земеделската наука от своя страна също не направи сериозен опит да се сближи с тях. Публично-частното партньорство остана нереализирано. **Изцяло вносни** се оказаха земеделските машини, торовете, инсектицидите и пестицидите и част от консултантските услуги (фирмите в свиневъдството директно си канят консултанти от европейските фирми с които работят)Кооперациите и дребните и средни фермери и много малка част от едрите фермери се оказаха единствените, които дълго време проявяваха интерес и закупуваха елитни семена от сортовете на българската селекция. **След като до 2002 год. българските семена от пшеница, памук, фасул и леща заемаха 100 % от площите, а тези на слънчогледа – до 80 %, ечемика – 80 %, царевицата – 65 – 70 %, то понастоящем състоянието е твърде незавидно и изглежда така:**

пшеница – 85 %

царевица – 40 – 50 %

ечемик – 40- 50 %

слънчоглед – 10 – 15 %

По-голямата част от семената на зеленчуковите видове (95 – 100%), овощния посадъчен материал (85 – 90 %), лозовия посадъчен материал (с изключение на десертните сортове) (60 – 70%) са вносни. В подобна ситуация се оказаха фуражните култури и производството на фураж.

Подобна е ситуацията в животновъдството.

Птицевъдството и свиневъдството се базират изключително на чужд генетичен материал. В говедовъдството и овцевъдството се извършва интродукция на нови породи (Монбелиард, Мутон шароле, Асав и т.н). Внасят се разплодни животни и семенен материал от различни страни и популации, създадени при различни условия, с различна степен на консолидация, селектирани за специални нужди и т.н., с които безразборно, без какъвто и да е икономически и научен анализ се кръстосват животните от местните породи. Резултатите са плачевни.

Липсата на ясна политика и финансова подкрепа прекрати използването на модерните биотехнологични методи при ускоряване на процеса по създаване на високопродуктивни и конкурентноспособни български сортове.

Част от по-младите способни селекционери бяха привлечени от чуждестранни семенни фирми.

Не бе осъществено никакво взаимодействие и кооперирание с водещите световни и европейски селекционни и семенни фирми, които навлязоха в България след 1995 год. В крайна сметка се оказа, че чуждестранните семенни фирми имат интерес само да внасят семена без да извършват каквато и да е генетико-селекционна или семепроизводна дейност. Това се осъществява в съседните на България страни като Турция, Гърция и Румъния. Допълнителна причина за това неблагоприятно

състояние е, че семената от български сортове се оказаха интелектуално незащитени. По този начин се създаде вакуум, който постепенно бе зает от чуждестранните фирми.

Извън националните интереси останаха такива важни за икономиката и екологията традиционни и алтернативни култури (за които квотите на европейско равнище са неограничени) като **етерично-маслените култури, билките, дребните плодове (както културни, така и диви – ягоди, малини, къпини, боровинки), гъбите, пчелите и произведените от тях мед и пчелни продукти, аборигенните и изчезващи породи овце, крави и свине. Не бе проявено нужното внимание към типично български култури като алтернативни източници на биоенергия като сорго, метла, суданка, просо, топинамур (земна ябълка)и редица други , които могат да бъдат отглеждани при почви и условия , които се явяват неблагоприятни за останалите земеделски култури. Не бе проявен никакъв интерес към редки и изчезващи, създадени по пътя на народната селекция овошни, зеленчукови сортове и разновидности, черница, дрян и други подобни.** Този вид дейност в съчетание със селския, планинския, културно-исторически и медицински туризъм могат да се превърнат не само като средство за запазване на селските райони, но и като база за техния устойчив и икономически възход на тези региони и по този начин на България.

Семенната банка в ИРГР в гр. Садово, която до неотдавна бе гордост на България е в незавидно положение и опасност да бъде загубена. Извън съвременното развитие се оказаха проблемите за екологосъобразно земеделие , почвеното плодородие, биологичното земеделие, интегрираната растителна защита,технологиите за поливане и др.

За разлика от семепроизводството, селекцията в животновъдството се извършва изцяло от неправителствени развъдни организации, но и там проблемите не са по- малко. В голяма част от развъдните организации липсват квалифицирани специалисти. Поради липсата на средства, на този етап дейността при комерсиалните породи е сведена единствено до контрол на продуктивните качества, но и той се извършва некачествено поради остарялата физически и морално лабораторна техника. Не се изчислява развъдна стойност. Не се произвежда разплоден материал. Не се използва научния потенциал в

страната. В същото време, с наличния генетичен ресурс в животновъдството, все още би могло да се избегнат проблемите на водещите индустриални страни, породени от селекцията по свръхпродуктивност – намаляване на продължителността на използване на животните, нарастване на безплодието, влошаване на здравословното състояние и т.н.

Преди десетина години внедрителската дейност на земеделските институти бе отделена в специална Служба за съвети в земеделието. По този начин бе откъсната една от основните дейности на земеделските институти. Допълнително агенциите за апробация и контрол на семената, растителна защита, зърнени култури и фураж и др. по неизвестни причини се оказаха откъснати от земеделската наука.

Към днешно време по-голямата част от земеделските институти се оказаха като производители на земеделска продукция. Поради липса на средства селекционната и семепроизводна дейност постепенно замира. Като добър пример как тази дейност може да се реанимира успешно е селекционния институт за полски и зеленчукови култури в Нови Сад, Сърбия.

Пропусна се периода , когато някои от нашите селекционни институти можеха да се превърнат в самостоятелни или смесени с чуждестранните фирми смесени семенни къщи.

Отлагане решенията на тези проблеми с всеки изминал ден може да се окаже с висок риск за бъдещото развитие на българското земеделие на България с голямо отражение върху нейния социален и екологичен стабилитет и просперитет.

2.Важни принципи и примери за прилагане при реформиране на науката в Европа

Такива реформи обикновено са свързани с важни политически решения. Това показва, че реформите се движат отгоре надолу. В една част от случаите предложенията се правят официално от научните организации и / или ВУ, но те са отново съпроводени с политически декрети. Такива

реформи обикновено са свързани с **радикални решения** за обединяване на дейностите на ВУ с научни центрове и организации (напр. Холандия – WUR; Дания); създаване на **обединени научни паркове и центрове с участието на ВУ, научни организации, бизнеса** и т.н. (напр. научния парк в Барцелона,VVT – Финландия и др.); създаване на научни паркове към ВУ (Англия – Университетите Кеймбридж и Оксфорд, Швеция – Каролинския университет и др.). Във Франция се създадоха обединени лаборатории между CNRC(подобно на БАН) и INRA (подобно на ССА).

3.Готова ли е България за подобен вид реформи в областта на науката и иновациите

Двете най-големи академии на България – БАН и ССА са в критична финасова ситуация.

Четирите най-големи по размер ВУЗ в страната (СУ, МУ, УНСС, ТУ) и петте Аграрни университета в страната (Лесотехническия университет в София; Аграрния университет в Пловдив; Университета по хранителни технологии в Пловдив; Тракийския университет в Стара Загора и Техническия университет в Русе) са в малко по-благоприятно финансово положение, отколкото двете академии.

В момента между отделните научни организации от една страна, и от друга между тях и ВУ има достатъчно на брой добри примери изпълнени с реални съвместни проекти, в които малкия и среден бизнес се въвлича постепенно в този процес. Редица известни със своя афинитет към прилагане на съвременни технологии агробизнесмени бяха удостоени със званиетоДоктор хонорис кауза към съответните Аграрни университети.

Все още обаче липсва цялостна стратегия , която да показва необходимостта от:

- координиране на научно-изследователските усилия на институтите на ССА с Аграрните университети и НССЗ от една страна и от друга между тях с Изпълнителните агенции в областта на земеделието (БАБХ, ИАСАС, ИАЗФК и др.) и от трета с останалите изследователски звена в страната като ВУ , БАН и други.Отсъствието на адекватно финансиране пречи този процес да се развива нормално, съобразно стратегията на ЕС.

- Координиране взаимодействието между научно-изследователския и внедрителски сектор с едрия и малкия аграрен бизнес и съответните браншови съюзи и асоциации.

- Координиране взаимодействието на научно-изследователския и внедрителски сектор с чуждите аграрни фирми.

- Координиране взаимодействието с европейски и международни научни организации като EPSO (EuropeanPlantSocietyOrganization); SCAR (StandingCommitteeforAgriculturalResearch); EUPHYTICA (генетика и селекция на растенията); EFFAB (генетика и селекция на животните); международните центрове към Световната банка наречени CGIAR и други.

- Координиране взаимодействието с различните отдели на ЕС като DGResearch; DGAgro ; DGSANCOи други, имащи директно отношение към развитието на научно-изследователската дейност у нас; за кандидатстване с общи инициативи и проекти по 7та РП на ЕС , а сега от 2014 по програма Хоризонт .

Въпроси без отговор.

С особено значение за развитието на образованието, научно-изследователския и внедрителски сектор и за развитие на самото земеделие у нас е да се даде правилен отговор на следните въпроси:

- кои са непосредствените потребители на земеделски знания, технологии и иновации у нас; имат ли те икономически или други интереси, за да ги ползват ?!

- кои са конкурентите на българската земеделска наука у нас. Възможно ли е да се осъществи кооперирание с тях и ако да как.

- Кои са стратегическите ниши за развитие на българската земеделска наука. Може ли съществуващото генетично и биологично разнообразие да постави началото на нов тип селекционна дейност в контекста на климатичните промени и нишовите пазари в рамките на ЕС и извън него !?

- Може ли българската земеделска наука (с помощта на останалите научни направления в страната) да предложи форми на излизане на ситуацията на двуполярност в българското земеделие и да посочи пътища за ефективно развитие, както на едрото, така и на дребното земеделие у нас !?

Възможна алтернатива

Тези недостатъци биха могли да се избегнат до голяма степен , ако се разработи специализирана програма за развитието на научно-изследователскта и развойна дейност в областта на земеделието с участието на всички заинтерисовани страни в този процес и със задължителното участие на агробизнеса в него.

Прилагането на високо-технологични практики ще изисква задължително високотехнологични познания и високотехнологично оборудване и висококвалифицирани кадри, което е единствено възможно при консолидиране на целия потенциал на няколко избрани и подходящи за целта места. С други думи такова местоположение,където редица предпоставки са вече създадени за тази цел. Вече на различни места се обсъждат възможностите за създаване на ВИСОКОТЕХНОЛОГИЧНИ АГРОТЕХПАРКОВЕ. Ако са подходящо и навременно организирани, те бързо биха могли да запълнят тези празнини, които бяха еднакво добре подчертани както за самата земеделска практика, така и за самата земеделска наука, която по принцип е призвана да обслужва практиката.

Такава СТРАТЕГИЧЕСКА ПРОГРАМА би трябвало да бъде разработена , разгледана и приета не само от българските участници , но задължително това да стане след нейното критично одобряване от утвърдени европейски експерти в областта на земеделската наука.

В този смисъл предложената схема 2 може да се разглежда като принципна, показваща пътищата за развитие на образователния, научно-изследователски и внедрителски сектор в областта на земеделието у нас.

Като завършек на тази трета цел би могло да се посочи как Кралското общество в Англия се включва активно в развитието на аграрния сектор. Предложението направено по-горе за разработване на стратегическа програма би трябвало задължително да ползва големия опит натрупан в редица западни страни, които вече от няколко десетилетия насам разглеждат сектора холистично, т.е. не само от чисто земеделска гледна точка, но и от гледна точка на запазване на околната среда, биоразнообразието, здравето на човека и т.н.

Схема 2

TheRoyalSociety – Националната академия на науките иска 2 млр изследователска програма, която да съдейства за да се посрещнат нуждите от храна и фуражи без да се включва околната среда.

Програмата „Голямото предизвикателство" предвижда следното:

Краткосрочен период /по-малко от 8 години/:

- Нови подходи за подобряване на земеделските култури
  - Подобрени режими на технологии на поливане
  - Подобрени технологии за третиране на семената с оглед защитата от болести и насекоми
  - Подобрени агроекологични подходи за управление взаимодействието между растения, животни, микоорганизми
  - Подобряване на земеделските практики, системи и технологии

Средносрочен период /от 9 до 16 години/

- Създаване на нови сортове земеделски култури по пътя на комбиниране на традиционната и ГМ селекция с устойчивост към суша, болести, засоляване, тежки метали и др. В Австралия вече са създадени нови сортове от пшеница, отличаващи се с по-добро усвояване на водата, което повишава продуктивността с 10-15%.

- Китай събщи неотдавна за одобряването на комерсиални сортове ориз с устойчивост към насекоми и царевица с рационално усвояване на фосфора.

Дългосрочен период /повече от 16 години/

- Създаване на сортове житни растения, способни да усвояват азота от въздуха, ще доведат до намаляване на азотното торене и създаването многогодишни житни култури ще се нуждаят от по-рядко повторно засяване.

- Създаване на С4 ориз ще подобри рязко фотосинтетичната активност и ще увеличи по-драстично добива при тази най-важна за изхранването на населението култура.

V.Дейностии инициативи за постигане на целите в кратко- и дългосрочен план (респективно 1 – 2 (кс) и 3 – 7 години (дс))

1. Организационна дейност – разработване на специфични мерки програми

- Стратегия за развитието на образованието, научно-изследователската и внедрителска дейност съобразно спецификата на българското и европейско земеделие. (Създаване на виртуални центрове за тематично обединяване на образователната, научно-изследователската и внедрителска дейност. Изработване на подходи за целенасоченото включване на научните звена за ефективно усвояване на средствата по програма Хоризон на ЕС).

- Публично-частно партньорство – важно средство за развитието на българското земеделие

- Създаване на частни семенни и развъдни къщи

- Пазари и цени – как да се планират и прогнозират най-точно.

- Проблема с енергийните снабдяване на българското земеделие и българското село – акцизи, локални газостанции и др.

- Проблема с белтъчното снабдяване като източник за фураж и храна (проблема със соята и останалите фуражни бобови култури)

- Климатични промени и устойчивото развитие на българското земеделие

- Значение на бутиковите и традиционни продукти като нишов пазар

- Развитие на българското земеделие в откъснати и изоставени селски региони в полупланинските и планински области

- Програма за спасяване на дребното земеделие

- Програма за развитие на младите фермери

- Разработване на модели за кооперране на производители, преработватели и предприемачи – създаване на клъстери.

- Предотвратяване на загубите при прибиране, преработка и съхраняване на продукцията

- Кадастър и решаване на проблемите и противоречията с дуалистичното земеделие в България

- Здравето на българите – значение на местните ресурси и традиции за създаване на нов вид българска диета

- Стратегическо партньорство и кооперране с ЕС, страните в региона и останалите континенти /напр. BRICS – Бразилия, Русия, Индия , Китай и Южна Африка /

- Кооперране с европейските НПО като SCAR, EURAGRI, EPSO, COPA-COJECA и др.

- Възможни стратегически инвестиции – Световна банка, ЕБВР, арабския свят,BRIC страните, Южна Корея и др.

- Качество, безопасност и контрол на храните в контекста на новите стандарти и изисквания на ЕС / EFSA/ и т.н.

- Интегрирана растителна защита

- Профилактика и диагностика на болестите при животните

- Хуманно отношение към животните

- Безопасност на труда

- Прецизно земеделие – перспективи за неговото внедряване

- Застраховането – нерешен проблем на българското земеделие

- Значение на комуникационните и информационни технологии за ефективно развитие на българското земеделие.

- Обществено признание за значимостта на земеделието

2.Структурни

- Създаване на спин-оф фирми към държавните научни учреждения

- Създаване на агротехпаркове - средство за осъществяване на ефективно публично – частно партньорство.

- Създаване на модели за нов тип кооперирane

3.Законодателни – хармонизиране с европейското законодателство

- Закон за иновациите и предприемачеството (МСП) и в частност за земеделската дейност, включително научно-изследователската и развойна дейност (протекционистичен режим , относно данъци и кредити за определени гратисни периоди, участие в оперативни и рамкови програми за финансиране и др.)

- Закон за защита на българските производители (мита,такси и т.н.)

- Узаконяване на публично-частната собственост, средство за разкрепостяване на публично-частното партньорство.

- Създаване на обединена земеделска камара (с включване на всички браншови съюзи)

- Закон за създаване на нов тип земеделски борси

- Актуализиране на закона за кооперативното земеделие

- Защита на продукти с географско означение.

- Актуализиране на закона за интелектуалната собственост

- Закон целящ ефективното усвояване на средствата по ПРСР

- Финансово обезпечаване на критични производства и дейности с ключово значение за развитие на българското земеделие , свързани с мерките по ПРСР.

- дребните фермери и малките и средни предприемачи
- научно-изследователската и развойна дейност

VI. Източници на финансиране

Очаква се в периода 2014 – 2020 евросубсидията за земеделието да възлезе на 7.8 милиарда евро , а националните доплащания да достигнат близо 1.5 милиарда евро.

През изтеклия период една голяма част от субсидиите , особено в сектор Биологично земеделие не можаха да бъдат усвоени .

Остава открит въпроса до каква степен ЕК ще запази степента на директните плащания и дали това ще продължи да се отразява негативно на отраслите извън зърнените и маслодайни култури.

Остава да се види как подпомагането на дребните производители и предприемачи, свързани основно с пренебрегнатите до този момент подотрасли и дейности би могло да се осъществи по т.нар. стълб II (Програма за развитие на селските региони) чрез които да се инвестира развитието и иновациите във всички подотрасли на агросектора , без значение рамера на стопанствата. Така дребните земеделски производители ще имат по-големи възможности да оползотворят специфичните предимства , които природните дадености на България им предлагат , за да отговорят на високите изисквания на съвременния пазар.

С особено значение за развитието на научно-изследователската дейност и иновациите в нашата страна ще бъде програма “Хоризон”” на ЕС за периода 2014-2020, където се планира да бъдат заделени повече от 4.5 млр.евро. Очаква се трансграничните и регионални програми да продължат да играят важна роля за развитиео на сектора в най-различни посоки.

Допълнителните инвестиции , които могат да дойдат от Световната банка и други инвестационн фондове , от някои бързо развиващи се страни като БРИКС (Бразилия, Русия,Индия, Китай и Южна Африка), Япония, Южна Корея , тези на арабския свят би трябвало да се превърнат в приоритет на външната политика на България..

Специален фонд при определени ангажименти от страна на държавата би могъл да се сформира от едри арендатори, български инвестиционни фондове с цел инвестиране във високите технологии с цел стимулирането на производства с висока добавена стойност, конкурентна способност и възвращаемост на пазара. Това би могло да се осъществи

например на базата на създаване на спин-оф към държавните научни учреждения; на Агротехпаркове и на частни семенни и развъдни къщи, където с еднаква важност могат да се срещнат интересите на държавата и на частния бизнес.

VII. Очаквани резултати от изпълнението на предвидените дейности

През 2030 год. агроиндустрията ще определя нуждата на човечеството не само от храни и фураж, но и задоволяването му с енергия (биогориво ~ 25%); фитофармация – за профилактика и лечение – 60%; за облекло (текстилна промишленост); нови материали (биопластмаси) и т.н. В този смисъл България е облагодетелствана, защото нейните природни дадености, като почва, климат, водни източници и биоразнообразие в съчетание с гори и море са едни от най-благоприятните с цел развитието на модерно селско стопанство и хранително-вкусова промишленост, фитофармацевтична, козметична, текстилна промишленост и др. Съчетаването им с морски, планински, селски, културно-исторически и лечителен туризъм могат да превърнат страната в един от най-желаните партньори в европейското и международно кооперирване.

Изпълнението на настоящата стратегия , предполага , че към 2020 година България би трябвало да е в състояние да подобри значително следните важни параметри:

1.Продоволствената сигурност и здравния статут на българската нация.

Мерките, включени в стратегията целят нарастване на брутната добавена стойност в сектора с 25% по текущи цени за периода 2011-2020 г., както и нарастване на производителността на труда в сектора с 30% за същия период.

Очаква се това да се осъществи на базата на производството на висококачествена първична продукция и безопасни с висока здравословна стойност хранителни продукти. За да се обезпечи тази цел се очаква вноса на чужди хранителни продукти да се редуцира с близо една трета , за сметка на износа на български такива.

Зърнените култури ще продължат да играят най-съществена роля в този процес.

Биологичното земеделие се очаква постепенно да придобие първостепенна важност във всички подотрасли на земеделската дейност

2. Заетостта и доходите на ангажираните в земеделско производство да се повиши с 30 до 50% .

С особена важност това се отнася за дребните фермери, малките и средни предприемачи и на временно заетите в отрасъла. Очаква се това най-вече да се осъществи в резултат на стимулиране производството на специфични и уникални (бутикови) за България продукти, отличаващи се с висока добавена стойност и качество, способни да обезпечат тяхната конкурентна способност на вътрешния и на международния пазар. Предвижда се тази цел да се реализира при обединяване на усилията с други видове дейности в селските региони и най-вече различните видове туризъм.

3.Правилното използване и съхраняване на природните ресурси с оглед запазване на екологичната стабилност, с която се отличава България и избягване от влошаващия се сценарии за климатичните промени.

4.Редица символи и традиционни храни на България като маслодайната роза, млечните и месни продукти, местните вина (като Мавруд, Мелник и други), мановия мед от Странджа , десертните грозда, лечебната кал и редица други да бъдат защитени като географски означения в ЕС. Това ще допринесе значително за издигане на националния имидж на България пред света в нейния исторически, културен и икономически план.

ПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

1. World Bank, World Development Report 2008: Agriculture for Development (World Bank Washington, DC, 2008).
2. FAOSTAT, http://faostat.fao.org/default.aspx(2009).
3. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), State of Food Insecurity in the World 2009 (FAO, Rome,2009).
4. A. Evans, The feeding of the Nine Billion: Global Food Security (Chatham House, London, 2009).
5. Millenium Ecosystem Assessment, Ecosystem and Human Well-Being (World Resources Institute, Washington, DC, 2005).
6. Intergovernmental Panel of Climate Change, Contribution of Working Group II to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change, M.L.Parry et al., Eds. (Cambridge Univ. Press, Cambredge, 2007).
7. Royal Society of London, Sustainable Biofuel Prospects and Challenges (Royal Society, London, 2008).
8. Royal Society of London, Reaping the Benefits: Science and the Sustainable Intensification of Global Agriculture (Royal Society, London, 2009).
9. China's Sequencing Powerhouse Comes of Age, 3 February 2012, Vol 335, Science, www.scincemag.org
10. Съобщение на Комисията до Европейския парламент и до Съвета относно Европейското партньорство за иновации "Селскостопанска производителност и устойчивост", Европейска комисия, Брюксел, 29.2.2012 г.
11. Green Paper from Challenges to Opportunities: Towards a Common Strategic Framework for EU Research and Innovation funding, European Commission, Brussels, 9.2.2011.

12. Agricultural biotechnologies to improve rural livelihoods in crop production, fisheries, forestry, livestock and food sectors, Agricultural Biotechnologies – Information Broshure for Farmers, 2011.

13. National Bioeconomy Blueprint, The White House, Washington, April 2012

14. Technology Platform Plants for the Future, Marc Zabeau, Vice Chairman, Technology Platform Steering Council, European Conference on Biotechnology Research, Helsinki, 19 – 20 October, 2006

15. Radically Rethinking Agriculture for the 21st Century, N.V. Fedoroff et al., Science, Vol.327, 12 February 2010, www.sciencemag.org

16. The Biotechnology to 2030: designing a policy agenda, OECD, International Futures Programme, http://www.oecd.org/document/38/0,3343,en_2649_36831301_42…

17. Global Seed Market Report: Growth Drivers, Major Issues and Key Business Strategies, Global Seed Market Report: 2012 Edition – Research and Markets

18. The future of plant breeding in the light of development in patent rights and plant breeding's rights, Niels Louwaars, Hans Dons et al., Breeding Business, Centre for Genetic Resources, Wageningen, The Netherlands CGN Report 2009-14.

19. What it will take to feed the world, Declan Butler, Nature 464,969(2010).

20. Green Paper. The European Research Area: New Perspectives (Text with EEA relevance), Commission of the European Communities, Brussels, 4.4.2007

21. Climate Change, Agriculture and Food Sustainability: Challenge for the 21st Century, Prof. Atanas Atanassov, IIIrd International Conference on the Project MoniQA, 27-29.09.2011, Varna, Bulgaria.

22. Global Challenges for Plant Biotechnology and Genomics, Prof. Dirk Inze, VIB- Department of Plant System Biology, Ghent University, Ghent, Belgium.

23. Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee of the Regions

"Towards a coherent strategy for a European Agricultural Research Agenda$, Council of the European Union, Brussels, 18 December 2008.

24. How to feed the world, The Economist print edition, Nov.19th 2009

25. Commission working document. Consultation on the Future "EU 2020" strategy, Commission of the European Communities, Brussels, 24.11.2009.

26. The major challenges facing the global food & agricultural system in the 21st century, Prof. Atanas Atanssov, Dr.Nabil Abumhadi, Book of the proceedings; International Conference of BioScience: Biotechnology and Biodiversity – Step in the Future; The Forth Joint UNS-PSU Conference , Novi Sad, Serbia, June 18-20, 2012; pp 211 – 228.

27. The role for scientists in tackling food insecurity and climate change, John R. Beddington et al., Agriculture and Food Security, http://www.agricultureandfoodsecurity.com/content/1/1/10

28. Промени в околната среда и премахването на глада, сп. „АгроКомпас", 8 ноември 2006л

29. Българското селско стопанство, 2012, www.economynews.bg.

30. Re-orienting crop improvement for the changing climatic conditions of the 21st Century, Chikelu Mba et al., Agriculture and Food Security, http://www.agricultureandfoodsecurity.com/content/1/1/7

31. Supporting food security in the 21st century through resource-conserving increases in agricultural production, Norman Uphoff, Agriculture and Food Security, http://www.agricultureandfoodsecurity.com/content/1/1/718

32. Integrated food-energy systems for climate-smart agriculture, Anne Bogdanski, Agriculture and Food Security, http://www.agricultureandfoodsecurity.com/content/1/1/9

33. Genetically modified crops: the fastest adopted crop technology in the history of modern agriculture, Gurdev S. Khush, Agriculture and Food Security, http://www.agricultureandfoodsecurity.com/content/1/1/714

34. Food price volatility and hunger alleviation – can Cannes work? Stefan Hajkowicz et al., Agriculture and Food Security, http://www.agricultureandfoodsecurity.com/content/1/1/78

35. Is market liberalization compatible with food security?: Storage, trade and price policies for maize in Southern Africa, Thomas C. Pinckney, Food Policy, Vol.18, Issues 4,pp.325 – 333, August 1993.

36. Patenting of plant varieties and breeding methods, Michael Blakeney, Journal of Experimental Botany (2012) 63 (3), p.1069-1974.

37. Revitalizing agriculture research for global food security, Food Security, December 2009, Vol. 1, Issue 4, p.391 – 401

38. The Next Big Thing? Trends Shaping Nordic Innovation, TemaNord 2009:546

П Р И Л О Ж Е Н И Я

П Р И Л О Ж Е Н И Е № 1

„С Т Р А Т Е Г И Ч Е С К И Н А П Р А В Л Е Н И Я З А Р А З В И Т И Е Н А С Е Л С К О Т О С Т О П А Н С Т В О В Б Ъ Л Г А Р И Я”

АВТОРСКИ КОЛЕКТИВ:

1. **Акад. Атанас Атанасов, Съвместен геномен център**
2. **Проф. д-р Петър Славейков, Председател на ССА**
3. **Проф. дсн Валентин Бъчваров, Гл. секретар на ССА**
4. **Проф. д-р Георги Желязков, Ръководител катедра, Тракийски университет**
5. **Проф. д-р Румен Попов, Директор на ИАИ**
6. **Петър Николов, Председател на НСЗКБ**
7. **Доц. д-р Диляна Митова, ИАИ**
8. **Доц. д-р Храбрин Башев, ИАИ**

1. Анализ на развитието на аграрния сектор (2003-2011г.)

1.1. Място на селското стопанство в националната икономика и структура на производството

1.1.1. Дял на селското стопанство в националната икономика

Данните от Таблица 1 демонстрират ясната тенденция на намаляване на дела на селското стопанство в БВП на България – от 10,0% през 2003 г. до 5,3% през 2010 г. В същото време делът на сектора в заетостта намалява значително по-бавно – от 23,1% в началото на периода до 19,9% в края. Земеделието остава важен сектор за българската икономика, особено по отношение на заетостта. Големият брой заети в земеделието е в резултат на запазването на голям брой малки стопанства.

1.1.2. Дял на отделните продукти в селскостопанската продукция

Съотношението между произведената продукция в двата подотрасъла – растениевъдство и животновъдство, демонстрира значимо развитие. Относителният дял на растениевъдната продукция нараства от 61,5% в началото на периода на 69,2% в края (без да се отчитат селскостопанските услуги). През 1989 г. делът в произведената продукция на растениевъдството и животновъдството е съответно 49,7% и 50,3%.

Таблица 1 Дял на селското стопанство в БВП и заетостта; структура на БСП

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Дял на селското стопанство, % в:									
- в БВП	10,0	9,2	7,7	7,0	5,1	6,0	5,0	5,3	5,6
- в заетостта	22,1	22,1	21,2	20,3	19,4	19,3	19,6	19,8	19,9
Дял на растениевъдството и животновъдството в обема на Брутната селскостопанска продукция, %									
- Растениевъдство	61,5	61,8	59,1	61,3	55,7	64,4	63,4	66,4	69,2
- Животновъдство	38,5	38,2	40,9	38,7	44,3	35,6	36,6	33,6	30,8

Източник: Eurostat, (http://appsso.eurostat.ec.europe.eu) .

1.2. Производство и структурни промени в земеделието

1.2.1. Използване на земеделските площи и обработваемата земя

Площта със селскостопанско предназначение през 2011 г. е 5 486 572 ха и представлява 49,4% от територията на страната. В сравнение с 2009 и 2010 г. намалението на площта на тези земи е минимално – 0,1 процентни пункта (около 6 000 ха).

Използваната земеделска площ през 2011 г. е намаляла в сравнение с тази през 2003 г. с 4,48%, но за 2007-2011 е останала без значителни

изменения. Намалението е за сметка на площта на пасищата – с 6,19% и трайните насаждения – с 25,29%. Обработваемата земя заема през 2011 г. е 63,43% от ИЗП, като площта й до 2007 г. намалява, след което в края на периода достига равнището си от 2003 г. (табл. 2).

Таблица 2. Площ и използване на земята, хил. ха

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Обща площ	11099,4	11099,4	11099,4	11100,2	11100,2	11100,2	11100,2	11100,2	11100,2
Площи на вътрешни водоеми	222,0	223,2	234,9	237,4	239,4	197,1	243,9	244,2	
Други площи	1826,2	1811,1	1854,9	1924,5	2002,1	1914,2	2003,0	1975,8	
Залесени площи	3724,9	3734,5	3745,1	3748,3	3742,5	3888,1	3823,7	3828,3	
от които: горска площ	3596,8	3601,3	3609,0	3610,3	3600,9	3742,5	3636,0	3636,5	
Използвана земеделска площ (ИЗП)	5326,3	5330,5	5264,5	5190,1	5116,2	5100,8	5029,6	5051,9	5087,9
- Обработваема земя	3282,2	3296,8	3143,3	3089,5	3057,7	3060,5	3122,5	3162,5	3227,2
- Трайни насаждения	214,0	215,8	201,5	181,8	195,4	183,5	164,5	163,6	159,9
- Пасища	1789,1	1800,8	1890,5	1876,4	1835,3	1828,9	1718,7	1702,0	1678,3
- Други	41,0	17,1	29,2	42,4	27,8	27,9	23,9	23,8	22,5

Източник: Eurostat, (http://appsso.eurostat.ec.europe.eu).

Таблица 3. Площи по култури, хил. ха

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Използвана земеделска площ	5326,3	5330,5	5264,5	5190,1	5116,2	5100,8	5029,6	5051,9	5087,9
Общо зърнени	1709,7	1839,0	1736,0	1556,3	1762,4	1718,2	1850,4	1770,1	1768,5
от тях:									
- Пшеница	841,0	1039,7	1101,8	970,4	1088,0	1111,5	1247,7	1131,6	1137,5
- Царевица	414,7	383,2	298,7	350,3	214,4	329,3	274,2	327,5	399,4
Маслодайни семена	659,6	592,8	635,0	750,5	602,4	721,7	683,7	729,9	747,1
Захарно цвекло	0,4	1,1	1,3	1,4	1,0	:	:	:	:
Картофи	29,8	30,7	24,0	24,5	22,4	21,7	14,0	13,8	16,2
Винено грозде	89,7	79,5	76,7	65,3	70,4	78,7	51,6	46,8	43,7
Плодове (общо)	39,8	38,4	26,3	26,0	28,4	22,0	24,3	38,8	38,6
Зеленчуци (общо)	74,6	61,9	28,8	38,0	25,4	25,4	26,8	22,9	25,0

Източник: „Агростатистика", МЗХ; Eurostat, (http://appsso.eurostat.ec.europe.eu).

Промените в площта на основните земеделски култури затвърждават тенденцията в развитието през предходния (от 1998 г.) период. Площта на зърнените култури е относително постоянна, като през последната година тя заема 35% от ИЗП.

През целия период единствената група култури, при която посевните площи устойчиво нарастват, са маслодайните, за сметка почти изцяло на слънчогледа.

Заетата площ от останалите култури и групи култури за сравнително краткия период от 2003 г. до 2009 г. намалява драстично. Захарно цвекло вече не се произвежда в страната. Площта на картофите се свива с 13,6

хил. ха, или близо с 50% в сравнение с началото на периода Подобно е положението при винените сортове лозя – намаление с 46 хил. ха, или с 49%. Още по-катастрофално е положението при зеленчуците - площта им намалява с 97 хил. ха, като през 2011 г. те са само 20% от тази през 2003 г. В овощарството се наблюдава възстановяване на площите след 2008г. до ниските нива от 2003 г.

1.2.2. Производство на селскостопанска продукция

1.2.2.1. Производство в растениевъдството

Нивото на производството в зърнения сектор за периода показва относителна стабилност през първите години и по-високо ниво след 2007 г. (табл. 4). Големите различия в производството през отделни години се дължат на климатичните условия, например през 2007 и 2008 години. Годишното производство на пшеница е сравнително на еднакво ниво, докато това на царевицата очевидно се влияе от валежите през отделните години. Единствено при маслодайните се отчита значително увеличение на производството - от 778,8 хил. т. в началото на периода до 2 209,2 хил.т. в края. Производството на картофи е намаляло близо два пъти. Намалението при виненото грозде е с 1/5 в края на периода. Годишното производство на плодове през последната година е възстановено до това в началната. Упадъкът в производството на зеленчуци се задълбочава – за периода то намалява наполовина.

Таблица 4. Продукция от растениевъдството, хил. тона

Продукция:	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Общо зърнени	3804,8	6455,1	5836,2	5532,0	3204,8	7015,6	6427,2	7129,2	7519,9
от тях:									
- Пшеница	2003,9	3961,2	3478,1	3301,9	2390,6	4632,2	3976,9	4094,6	4458,5
- Царевица	1161,1	2123,0	1585,7	1587,8	312,9	1368,3	1290,8	2047,4	2209,2
Маслодайни семена	788,8	1078,8	934,9	1196,6	564,0	1300,7	1318,0	1536,3	1439,7
Захарно цвекло	9,1	26,4	24,7	26,8	16,3	0,1	:	:	:
Картофи	450,2	573,2	375,5	386,1	298,7	353,1	231,7	251,2	232,3
Винено грозде	382,8	316,1	235,4	293,6	341,8	345,6	255,3	210,4	228,5
Плодове (общо)	153,9	167,3	99,6	116,0	104,6	90,7	106,2	152,1	163,1
Зеленчуци (общо)	1353,6	989,9	477,8	780,5	489,4	506,9	491,8	480,5	447,3

Източник: „Агростатистика", МЗХ; Eurostat, (http://appsso.eurostat.ec.europe.eu).

1.2.2.2. Брой на селскостопанските животни

Трудностите при структурното приспособяване на българското селско стопанство са най-силно изразени в животновъдството. Това се вижда добре от данните в Таблица 5.

Броят на говедата след 2003 г. намалява. За кравите намалението започва от 2004 г. През 2009 г. за първи път броят на млечните крави пада под 300 хил., като през следващите две години се отбелязва слабо нарастване.

Драстичен е спадът на броя на свинете. Намалението е устойчиво, като за осем години надминава 41%. Още по-показателна за състоянието на сектора е картината при свинете-майки - броят им през 2011 г. е само 68% от този през 2003 г.

Броят на овцете и козите също намалява с 23%, като все пак броят им се стабилизира през последните три години на периода.

Таблица 5. Брой на селскостопанските животни, хил. бр.

Вид животни	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Говеда	728,3	671,6	621,8	628,3	602,1	564,9	539,6	544,5	557,6
в т.ч. крави	378,2	379,5	359,3	361,2	349,9	330,4	312,7	326,8	330,0
в т.ч. крави за мляко	361,8	368,7	347,8	350,1	335,9	314,7	296,8	308,2	306,8
Свине	1032,3	931,4	943,0	1012,7	888,6	783,6	729,8	664,0	608,3
в т.ч. свине-майки	78,9	75,9	76,6	76,2	70,4	62,0	56,5	54,2	53,4
Овце и кози	2323,9	2410,6	2210,7	2184,5	2021,9	1904,7	1761,1	1724,3	1796,0
в т.ч. овце и кози - майки	1871,3	1929,7	1820,3	1746,7	1639,4	1553,3	1438,6	1371,0	1446,1

Източник: „Агростатистика", МЗХ; Eurostat, (http://appsso.eurostat.ec.europe.eu).

Таблица 6. Продукция от животновъдството

Продукти:	Мярка	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Говеждо и телешко месо в кл.т.	хил. т.	28,7	30,9	30,0	23,0	21,8	19,9	21,9	19,6	20,9
Говеждо и телешко месо в ж.т.	хил.т.	60,0	63,9	64,6	48,2	44,6	41,7	44,9	41,6	43,7
Свинско месо в кл.т.	хил.т.	70,6	78,3	74,5	77,7	76,3	73,8	73,7	70,5	72,5
Свинско месо в ж.т.	хил.т.	101,9	107,8	108,3	121,5	116,7	114,0	113,3	109,2	113,9
Овче месо в кл.т.	хил.т.	19,4	20,5	24,4	23,8	21,3	20,9	17,4	17,0	15,9
Овче месо в ж.т.	хил.т.	42,2	42,5	52,5	49,2	44,4	44,4	37,9	36,3	34,3
Птиче месо в кл.т.	хил.т.	72,0	84,7	98,4	107,4	116,4	108,6	130,2	106,9	103,9
Птиче месо в ж.т.	хил.т.	98,6	107,8	129,1	138,3	151,9	140,8	169,3	137,4	126,2
Яйца	млн.бр.	1553,7	1557,1	1543,1	1594,5	1579,3	1508,0	1429,2	1437,5	1185,0
Краве мляко	млн. l	1270,4	1305,6	1249,4	1260,9	1114,9	1109,9	1042,1	1091,6	1093,0
Овче и козе мляко	млн. l	184,3	239,9	207,9	203,7	167,1	160,9	146,9	141,2	146,4

Източник: „Агростатистика", МЗХ; Eurostat, (http://appsso.eurostat.ec.europe.eu).

1.2.2.3. Продукция от животновъдството

Намалението на броя на животните има за резултат и намаление на продукцията в животновъдството (с известна условност за млякото поради увеличаване на средния млеконадой), (табл. 6).

При говеждото и телешкото месо продукцията в кланично тегло през последната година представлява 70% от тази през началната, като се наблюдава стабилизиране на производството след 2007 г. Същото може да

се отбележи за свинското месо. Намалението в производството на овче месо продължава и след 2007 г. и за периода достига 30%.

Единствено при птичето месо имаме увеличение на продукцията – в кланично тегло с 44% при стабилни нива на производството слез 2008 г. При яйцата се наблюдава слабо намаление .

За периода най-голямо производство на краве мляко е регистрирано през 2004 г., като след 2007 г производството си стабилизира на ниво от около 1 100 млн. литра. През 2009 г. то е на равнище от 76% от това през 2000 г. Пикът в производството на овче и козе мляко е през 2004 г., като през последните три години на периода се стабилизира на ниво от около 146 млн. литра.

1.2.3. Цени на селскостопанските продукти

Общо за сектора се наблюдава слабо изразен процес на намаление на реалните цени. В същото време след 2005 г. е налице относителна постоянство на цените в реално изражение. Членството на страната в ЕС е довела до относителна стабилност на цените. Реалният индекс на нарастване на цените за продуктите от животновъдството е значително по-нисък от този за растениевъдството.

Индексите на цените на стоките за междинно потребление в селското стопанство показват намаление, близко до това на крайната продукция.

Таблица 7. Реални индекси на селскостопанските цени (дефлирани), (2005=100)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Зърнени култури (вкл. семена)	149,1	154,6	100,0	104,8	174,0	160,9	106,4	118,6	152,6
Технически култури	114,9	107,7	100,0	91,7	110,3	105,2	84,6	103,0	119,7
Фуражни култури	112,6	106,0	100,0	97,4	103,2	103,9	96,9	97,6	106,9
Зеленчуци	122,0	127,1	100,0	128,2	116,8	139,9	98,8	102,3	94,9
Картофи (вкл. семена)	213,5	137,8	100,0	120,1	141,6	113,0	106,9	105,3	95,5
Плодове	93,4	84,1	100,0	90,4	94,0	81,5	66,5	79,1	73,9
Други растениевъдни култури	120,1	108,2	100,0	87,7	96,5	89,4	87,4	70,2	71,7
Продукция от растениевъдството	**128,4**	**124,2**	**100,0**	**104,8**	**129,1**	**126,3**	**93,4**	**104,1**	**116,4**
Едър рогат добитък	125,1	120,3	100,0	111,4	106,1	93,4	96,2	93,4	96,0
Свине	118,2	138,4	100,0	82,5	69,9	67,7	69,5	70,7	68,8
Коне	112,6	106,0	100,0	84,1	79,5	88,0	101,5	95,1	103,7
Овце и кози	132,6	135,5	100,0	102,6	97,6	91,2	87,7	85,4	89,7
Птици	116,2	103,8	100,0	84,8	90,9	89,6	80,4	76,4	75,4
Други животни	112,6	106,0	100,0	96,2	104,9	107,7	105,1	75,6	75,5
Мляко	90,8	104,5	100,0	94,7	100,5	111,7	86,8	91,3	104,0
Яйца	128,4	129,0	100,0	91,9	108,2	105,0	107,5	96,9	85,8
Други продукти от животновъдството	152,2	117,6	100,0	88,1	92,9	91,8	90,2	83,6	98,6
Продукция от животновъдството	**105,4**	**113,1**	**100,0**	**93,3**	**96,4**	**101,0**	**86,2**	**87,2**	**94,1**
Общо за селското стопанство	**120,2**	**120,3**	**100,0**	**100,7**	**117,5**	**117,3**	**90,9**	**98,1**	**108,5**

Източник: Eurostat, (http://appsso.eurostat.ec.europe.eu).

Таблица 8. Индекси на цените на вложенията в селското стопанство, дефлирани (2005=100)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Общо	**100,0**	**95,9**	**98,7**	**100,6**	**98,9**	**97,9**	**104,6**
Потребителски стоки и услуги	100,0	96,3	99,4	101,2	98,4	98,0	105,0
Семена, репродуктивни материали	100,0	92,8	86,3	84,2	89,8	100,7	98,8
Енергия, смазочни материали	100,0	97,7	95,1	95,5	91,1	94,6	112,2
Торове, подобрители на почвата	100,0	100,7	110,9	120,8	133,7	110,3	128,5
Препарати за растителна защита	100,0	94,6	87,4	78,2	76,9	75,0	71,0
Ветеринарни услуги	100,0	92,7	88,5	83,9	88,0	85,9	81,8
Храна за животните	100,0	91,8	104,6	112,2	93,5	97,8	104,4
Поддържане на материали	100,0	100,2	113,0	114,4	113,1	115,5	112,9
Поддържане на сгради	100,0	98,2	97,6	96,1	99,8	97,3	95,1
Други стоки и услуги	100,0	95,9	95,4	95,1	99,5	100,5	99,9
Инвестиции в стоки и услуги	100,0	87,9	83,7	88,4	108,8	95,4	97,4
Материали	100,0	84,4	76,5	84,3	110,5	99,2	100,9
Машини, съоръжения и друго оборудване	100,0	81,7	78,9	85,4	113,8	100,4	102,7
Сгради	100,0	114,1	136,4	118,3	96,4	66,8	71,1

Източник: Eurostat, (http://appsso.eurostat.ec.europe.eu).

Общо за сектора се наблюдава слабо изразен процес на намаление на реалните цени. В същото време след 2005 г. е налице относителна постоянство на цените в реално изражение. Членството на страната в ЕС е довела до относителна стабилност на цените. Реалният индекс на нарастване на цените за продуктите от животновъдството е значително по-нисък от този за растениевъдството.

Индексите на цените на стоките за междинно потребление в селското стопанство показват намаление, близко до това на крайната продукция.

Като цяло за разгледания период изменението на реалните цени на вложенията и на цените на производител е с близки темпове.

1.2.4. Доходи в селското стопанство по базови цени

Синтетичните резултати от развитието на българското земеделие през периода са дадени в таблица 9.

Обща селскостопанска продукция по базови цени на производител

Произведената през отделните години обща селскостопанска продукция за периода 2003-2007 г. показва относителна стабилност. През 2009 и 2010 г. увеличението й е с около 15%, а през особено благоприятните в климатично и ценово отношение 2008 и 2011 години достига 35% спрямо тази през 2007 г.

Междинно потребление

Междинното потребление в селското стопанство до 2005 г. е на относително стабилно ниво, след което показва значително нарастване. Като се има в предвид, че след 2005 г. индексът на реалните цени на междинното потребление е стабилен (таблица 11), може да се направи извода, че тече процес на известно увеличение на вложенията.

Таблица 9. Доходи в селското стопанство по базови цени

		2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Продукция от отрасъл селско стопанство	млн. евро	3265,6	3463,7	3356,0	3471,3	3314,9	4494,1	3811,4	3821,9	4349,4
Междинно потребление	млн. евро	1733,3	1875,0	1811,7	1992,5	2087,7	2608,4	2515,3	2466,3	2725,2
Брутна добавена стойност по баз. цени	млн. евро	1532,3	1588,7	1544,3	1478,8	1227,2	1885,7	1296,1	1355,7	1624,2
Потребление на основен капитал	млн. евро	94,1	111,5	130,8	138,6	114,7	124,1	178,1	211,3	201,4
Нетна добавена стойност по баз. цени	млн. евро	1438,2	1477,3	1413,4	1340,0	1112,4	1761,6	1117,9	1144,3	1422,9
Други субсидии върху производството	млн. евро	69,4	67,3	86,7	56,5	250,5	483,7	415,2	466,0	455,1
Доход по фактори	млн. евро	1504,8	1542,8	1497,6	1395,8	1362,5	2240,1	1531,3	1607,9	1876,2
Селскостопански труд в годишни работни единици (ГРЕ)	хил. бр.	791,6	791,6	626,4	560,4	494,4	441,1	399,7	411,0	372,9
Доход по фактори/1 ГРЕ	евро	1901,0	1949,0	2390,7	2490,7	2755,9	5078,4	3831,2	3912,3	5031,5

Източник: Eurostat, (http://appsso.eurostat.ec.europe.eu) и собствени изчисления.

Брутна добавена стойност по базови цени на производител

Нивата на брутната добавена стойност по цени на производител през 9 годишния период не показват ясна тенденция на развитие. Най-ниската й стойност е регистрирана през 2007 г., поради слабите добиви в растениевъдството вследствие лошите климатични условия. Най-високата стойност е през следващата година, която е с много добри климатични и ценови условия. При все това почти същото ниво на БДС е достигнато и през 2001 г. През последните две години на периода равнището на този показател е сравнително ниско, което се дължи на нарасналите разходи за междинно потребление в селскостопанското производство.

Потребление на основен капитал

Потреблението на основен капитал нараства до 2009 г. Вероятно това се дължи на модернизацията на сектора, преди всичко като резултат от приложението на САПАРД и ПРСР (2007-2013 г.). Въпреки очертаната тенденция изменението на потреблението на основен капитал през годините е неравномерно

Нетна добавена стойност по базови цени на производител

НДС за периода е най-висока през 2008 г. в резултат на благоприятните климатични условия. В същото време най-високи показатели на НДС са регистриране през първите три години на периода. За следващите години се наблюдава неравномерно, но все пак забележимо намаление на НДС, главно като следствие от нарастването на междинното потребление и амортизацията и по-ниските разходи на труд.

В основата на този процес са структурните промени в българското земеделие – преди всичко значителното намаляване на броя на функциониращите малки земеделски стопанства, както и промените в структурата на произвежданата продукция.

Субсидии за производството

До първата година от членството на страната в ЕС субсидиите за производството са на ниско ниво, след което рязко нарастват. През 2003 г. те са били на стойност от 69,4 млн. евро, което представлява 2,12% от общата продукция на сектора. През 2011 г. субсидиите за производството са вече на стойност от 567,0 млн. евро, което е 13,13% от стойността на селскостопанската продукция и 37% от БДС.

Факторен доход

Стойността на факторния доход показва стабилност за периода до 2007 г., след което нараства в резултат от увеличаващите се субсидии по линия на ОСП.

Селскостопански труд в годишни работни единици

До 2004 г. количеството на вложения труд в земеделието е почти постоянен - около 790 хил. годишни работни единици (ГРЕ). От следващата година до последната 2011 г. вложеният труд в отрасъла намалява ежегодно с висок темп. За девет години след 2003 г. трудът намалява с близо 53% и през 2011 г. е в размер на 372,9 хил. годишни работни единици (табл. 9).

Факторен доход на една годишна работна единица (ГРЕ)

Факторният доход на една годишна работна единица има приблизително еднакви стойности за 2003 и 2005 г. От 2005 г. величината на този показател нараства значително през всяка една година. Това се дължи не толкова на нарастването на обема на създаденатанетна добавена стойност в сектора, колкото на намалението на вложения труд. За периода 2003-2011 г. факторният доход на една годишна работна единица нараства с 275% !

1.2.5. Брой и площ на земеделските стопанства

Структурните промени по отношение на броя и площта на земеделските стопанства са особено динамични. Броят на стопанствата бързо намалява – само за 7 години с 284 хил., което представлява 43%, като то е за сметка преди всичко на стопанствата със стопанисвана площ до 2 ха – с 282 910, или с 48%. Като цяло, намалява броят на стопанствата със стопанисвана площ до 5 хектара, а броят на стопанствата с площ над 50 хектара нараства.

По отношение на използваната селскостопанска земя може да се отбележи, първо, бързото намаление на площта й в стопанствата с размер до 2 ха – за периода повече от два пъти, както и незначителното й намаление в стопанствата с размер от 2 до 5 ха. В същото време площта на използваната селскостопанска земя в стопанствата над 10 ха нараства значително и през 2010 г. тя представлява 91,5% от общата площ. На практика увеличението на площта на използваната земеделска земя с 25% след присъединяването на България към ЕС е реализирано от стопанства с площ над 100 ха.

Таблица 10. Брой и площ на стопанствата

	2003	2005	2007	2010
Земеделски стопанства, хил. бр.	**654,810**	**520,540**	**493,140**	**370,490**
0 - < 1,9 ха	591,710	456,620	428,600	308,120
2 - < 4,9 ха	41,860	40,490	39,240	30,390
5 - < 9,9 ха	9,720	10,440	10,060	10,730
10 - < 19,9 ха	3,980	4,760	5,480	6,820
20 - < 29,9 ха	1,260	1,570	1,940	2,950
30 - < 49,9 ха	1,190	1,330	1,630	3,060
50 - < 99,9 ха	1,220	1,510	1,970	2,930
>=100 ха	3,880	3,820	4,220	5,490
Използвана земеделска площ, х. ха	**2 904,480**	**2 729,390**	**3 050,740**	**4 475,530**
0 - < 1,9 ха	312,790	241,350	191,100	144,180
2 - < 4,9 ха	121,710	116,930	115,460	90,450
5 - < 9,9 ха	64,210	66,900	66,550	72,700
10 - < 19,9 ха	52,720	60,480	73,030	92,450
20 - < 29,9 ха	29,800	36,090	45,520	70,040
30 - < 49,9 ха	44,350	49,400	61,370	116,180
50 - < 99,9 ха	83,100	101,110	139,480	201,670
>=100 ха	2 195,800	2 057,120	2 358,230	3 687,860
Среден размер, ха/стопанство	**4,436**	**5,243**	**6,186**	**12,080**

Източник:Eurostat, (http://appsso.eurostat.ec.europe.eu).

Тенденцията на увеличаване на броя на стопанствата с площ над 10 ха е ясно изразена. Същото важи и за площта на използваната земеделска земя в същата група стопанства. Изводът се потвърждава от данните за нарастването на средният размер на използваната земя в едно стопанство, която достига през 2010 - 9,757 ха. За четири години – между 2003 и 2010 г., средната площ на едно стопанство нараства повече от два пъти.

Може да се обобщи, че през първите 10 години на настоящия век тече процес на сравнително бързо намаляване на броя на малките ферми и увеличаване на броя и площта на стопанствата с над 10 ха земя. В такива стопанства се обработва над 90% от общата площ на използваната земеделска земя, т.е. земеползването в страната не може да се твърди, че е раздробено. В крайна сметка нараства икономическото значение на стопанствата с площ над 10 ха за сметка на малките полупазарни ферми.

1.2.6. Външнотърговски стокооборот със селскостопански продукти

Значение на външнотърговския оборот със селскостопански стоки

Данните от таблица 11 показват, че за годините между 2003 и 2011 обемът на външнотърговския оборот в текущи цени за периода нараства 4,41 пъти. Дори с отчитане на инфлацията нарастването на обема на търговията е внушително. Това развитие е илюстрация на интегрирането на българското селско стопанство в световната и преди всичко в европейската икономика. Стабилизирането на външнотърговския режим, членството на страната в СТО от 1996 г. и особено споразумението за асоцииране към Европейската общност и пълноправното членство на страната в ЕС от 2007 г. са политическите събития, които създадоха рамката за развитие на износа и вноса на селскостопански стоки.

През периода стокооборотът нараства ежегодно, но се развива с особено големи темпове след 2007 г. - годината на членство на страната в ЕС. Външнотърговският оборот със селскостопански стоки през 2011 г. е 2,84 пъти по-голям от този през 2006 г.

Селскостопанският експорт за периода 2003 - 2011 г. се е увеличил 4,70 пъти, а през 2011 г спрямо 2006 г. - 3,13 пъти. Данните за вноса за същите периоди показват увеличение съответно 4,23 пъти и 2,51 пъти.

Балансът от търговията със селскостопански стоки през всички години на периода е положителен, с изключение на 2007 г., когато реколтата е рекордно ниска. Превишението на износа над вноса на селскостопански стоки през последната година на периода – 2011, е рекордно. Въпреки това следва да се подчертае, че вноса на традиционни за България експортни продукти, като зеленчуци, плодове и десертно грозде силно преобладава над техния износ.

Търговията със селскостопански стоки е от голямо значение за икономиката на страната поради високия й дял във външнотърговския оборот и при формирането на търговския баланс. Делът на аграрния внос и износ до 2007 г. е относително постоянен, но в годините на членство в ЕС нараства и през 2011 г. за износа достига 16,3%, а за вноса – 9,7%.

Таблица 11. Значение на външнотърговския оборот със селскостопански стоки

	2003	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**
Търговия със селскостопански стоки, млн. евро	1 236,4	1 502,0	1 729,4	1 956,1	2 509,0	3 727,2	3 750,7	4 525,3	5 581,9
Износ, млн. евро	701,6	851,4	1 014,7	1 054,4	1 205,3	1 935,1	2 006,8	2 622,5	3 320,0
Внос, млн. евро	534,8	650,6	714,7	901,7	1 303,7	1 792,1	1 743,9	1 902,8	2 261,9
Салдо, млн. евро	166,8	200,8	300,0	152,7	-98,4	143,0	262,9	719,7	1 058,1
Относителен дял на аграрния от:									
- Износа на страната, %	**10,5**	**10,7**	**11,0**	**9,0**	**8,9**	**12,7**	**17,2**	**16,9**	**16,4**
- Вноса на страната, %	**5,6**	**5,6**	**5,7**	**5,8**	**6,5**	**7,1**	**10,3**	**9,9**	**9,7**

Източник: Eurostat, (http://appsso.eurostat.ec.europe.eu).

Селскостопански износ по стокови групи

През 2011 г. три групи продукти дават 50% от селскостопанския износ - зърнено-житни, семена от маслодайни и тютюн. Силно пада делът на алкохолните и безалкохолните напитки. В сравнение с началото на периода в износа на селскостопански стоки все по-голям дял заемат непреработените продукти.

Преобладаването в износа на страната на непреработени продукти от само три стокови групи прави експорта силно зависим от конюнктурата на световните пазари.

Внос на селскостопански продукти по стокови групи

Анализът на промените в структурата на вноса на селскостопански стоки показва, че е нараснал дела на основни продукти като месото и млякото, предимно за преработка, за сметка на производството им в страната. Намалява делът на захарта и захарните изделия и на тютюна и тютюневите изделия. Промените са производни от отварянето на българската икономика и особено интегрирането й в европейската, както и на конкурентноспособността на отделните селскостопански продукти. Във вноса в сравнение с износа делът на високопреработените продукти е по-висок, но също така е увеличен и импорта на селскостопански суровини за преработка.

Износ и внос на селскостопански стоки по региони

Само за девет години настъпват значими промени във външните пазари на български селскостопански стоки. През 2003 г. на пазарите на страните от ЕС-15 плюс тези от ЕС-12 се изнася 55% от експорта на селскостопански стоки, докато през 2011 г. делът на ЕС-27 е вече 71%.

Подобно на износа, и вносът на селскостопански стоки в края на периода – 2011 г., е преимуществено от страните от ЕС-27 – 84%. Само за девет години делът на страните членки в ЕС и на асоциираните страни се е увеличил с повече от 30процентни пункта.

В заключение може да се направи извода, че в края на първото десетилетие на 21 век ¾ от външнотърговският оборот на България със селскостопански стоки се реализира със страните от ЕС.

1.3. Изводи от анализа на развитието на аграрния сектор за периода 2003-2011г.

- В съответствие със световните икономически тенденции делът на селското стопанство в БВП последователно намалява. Въпреки това нивото му от 6 % през 2009 г. е второто най-високо (след Румъния) в ЕС.

• Значително по-висок е делът на селското стопанство в заетостта – 19,9 % за 2011 г.

• В структурата на ОСП нараства делът на растениевъдството, главно за сметка на зърнените и индустриалните култури. Намалението на относителния дял на животновъдството в най-голяма степен се дължи на свиневъдството.

• Площта на използваната земеделска земя намалява (до 2009г.), главно за сметка на обработваемата земя и на трайните насаждения.

• Производството на основни селскостопански продукти показва ясна тенденция на относителна стабилизация в растениевъдството и намаление в животновъдството. В растениевъдния подотрасъл относително добри резултати показва зърненият сектор и този на индустриалните култури, докато производството на зеленчуците и плодовете намалява драстично.

Намалението на продукцията в животновъдството е резултат преди всичко от намаления брой на животните. Особено силно е засегнато производството на свинско и говеждо месо.

• Общо за сектора се наблюдава процес (макар и слабо изразен) на намаляване на реалните цени. В същото време след 2005 г. е налице относителна стабилизация на цените в реално изражение. Намалението на реалните цени е резултат от повишаването на производителността. Ценовите нива в страната за повечето стоки се определят в решаваща степен от цените на представителни за страната международни пазари.

• Индексите на цените на стоките за междинно потребление в селското стопанство показват намаление, близко до това на крайната продукция.

• Произведената през отделните години (след 1998 г.) продукция в стойностно изражение в базови цени показва относителна стабилност. Междинното потребление е също на относително постоянно ниво, но след 2005 г. постепенно нараства, т.е. налице е процес на интензификация на производството.

БДС не показва ясна тенденция на изменение, но през последните години има по-ниско ниво поради нарасналите разходи за междинно потребление. Потреблението на основен капитал след 2004 г. нараства.

Нетната добавена стойност намалява неравномерно, но все пак забележимо. Субсидиите за производството след 2007 г. нарастват и през 2010 г. представляват 13,77 % от стойността на ОСП. Равнището на факторния доход до 2007 г. е стабилно, но след това, въпреки нарастващите субсидии, показва колебания, главно поради намаляване на НДС. Селскостопанският труд в ГРЕ след 2004 г. намалява с високи темпове. В резултат факторният доход на 1 ГРЕ след 2005 г. нараства значително – 2,92 пъти за периода 1999 – 2010 г.

- През първите десет години на 21 век тече процес на бързо намаляване на броя на малките ферми и увеличаване на броя и площта на стопанствата с над 10 ха земеделска земя. В такива стопанства се обработва над 85% от използваната земя. Нараства икономическото значение на стопанствата с площ над 10 ха за сметка на малките полупазарни ферми. Въпреки силно раздробената структура на собствеността върху земеделските земи земеползването, т.е. използването на земеделските земи за стопански цели, е организирано предимно в сравнително едри стопанства с площ над 10 ха.

- Значителното нарастване на обема на външнотърговския оборот със селскостопански стоки е свидетелство за процеса на интегриране на сектора в световната и преди всичко в европейската икономика.

Балансът от търговията със селскостопански стоки през всички години на периода е положителен, с изключение на 2007 г. Положителното търговското салдо през последната 2010 г. е рекордно. Структурните промени в износа показват неблагоприятна тенденция на нарастване на дела на непреработените продукти в износа и на тези с висока добавена стойност във вноса. В края на първото десетилетие на 21 век ¾ от външнотърговския оборот на България със селскостопански стоки се реализира със страни от ЕС.

2. Място на българското земеделие в европейското – сравнителни характеристики

България разполага с 1,77% от използваната селскостопанска земя в ЕС, като произвежда 1,2% от селскостопанската продукция на ЕС-27 (табл. 12 и табл. 13).

ИЗЗ на човек от населението през 2007 г. средно за ЕС е била 0,348 ха. За България този показател е 0,397 ха. Съответните показатели за някои други страни са за Белгия - 0,130; Холандия - 0,117; Франция - 0,432; Австрия - 0,424 и Чехия - 0,342. С известна условност (поради

зависимостта на земеделския потенциал и от други природни фактори - климат и пр.) може да се счита, че сравнително високата за Европа осигуреност със земя е сравнително предимство за страната.

Средната площ на използваната земя на стопанство в България (6,3 ха) е сравнима с тази в Полша, Словения, Унгария и Италия и е по-висока от регистрираната в Гърция, Кипър и Румъния.

По-благоприятен за България е показателя за осигуреност на един човек с обработваема земя - 0,347 ха, докато за ЕС той е 0,211 ха.

Производителността на труда в българското земеделие през 2009 г. на база на Брутна добавена стойност и ГРЕ е 3 664 евро, което представлява 32,79% от тази на ЕС като цяло (табл. 14 и табл. 15).

Таблица 12. Използвана земеделска площ (ИЗП) в страните от ЕС, 2007

	ИЗП (1 000 ха)				Стопанства	
	Общо	Обработ-ваема земя	Пасища и ливади	Трайни насажде-ния	Брой (1 000)	ИЗП/сто-панство (ха)
ЕС-27	172 485	104 341	56 791	10 963	13 449	12,8
Белгия	1 374	842	511	21	47	29,2
България	3 051	2 664	280	90	482	6,3
Чехия	3 518	2 571	909	37	38	91,4
Дания	2 663	2 452	201	9	44	60,2
Германия	16 932	11 890	4 839	198	369	45,9
Естония	907	627	273	3	23	39,0
Ирландия	4 139	1 008	3 130	1	128	32,3
Гърция	4 076	2 119	820	1 126	854	4,8
Испания	24 893	11 883	8 650	4 355	1 030	24,2
Франция	27 477	18 302	8 105	1 059	522	52,6
Италия	12 744	6 939	3 452	2 323	1 678	7,6
Кипър	146	108	2	36	40	3,7
Латвия	1 774	1 111	640	18	107	16,5
Литва	2 649	1 809	819	20	230	11,5
Люксембург	131	61	68	2	2	57,2
Унгария	4 229	3 553	504	155	566	7,5
Малта	10	8	0	1	11	1,0
Холандия	1 914	1 059	821	34	75	25,5
Австрия	3 189	1 389	1 730	66	165	19,4
Полша	15 477	11 756	3 271	375	2 380	6,5
Португалия	3 473	1 078	1 781	596	274	12,7
Румъния	13 753	8 691	4 540	344	3 852	3,6
Словения	489	173	288	26	75	6,5
Словакия	1 937	1 358	551	24	67	29,1
Финландия	2 292	2 248	38	5	68	33,8
Швеция	3 118	2 627	487	4	72	43,2
Великобритания	16 130	6 018	10 080	33	249	64,8
Норвегия	1 032	617	412	3	48	21,3

Източник: Eurostat (epp.eurostat.ec.europa.eu)

Плътността на животновъдството, изразена в животински единици на 1 ха ИЗП е от най-ниските в ЕС – само 0,4 на 1 ха (фиг. 16).

Разходите за торове и препарати за растителна защита в EUR/ха ИЗП са значително по-ниски от средните за ЕС-27 – съответно за торовете 42,4 и 58,0 (73%) и за препаратите 37,2 и 50,7 (73%) (табл. 17).

Таблица 13. Стойност на продукцията по цени на производител в селскостопанския отрасъл, млн. евро

	2000	2005	2009	2000	2009
	млн. €			% от ЕС-27	
ЕС-27	295 330.9	308 681.0	329 390.4	100.0	100,0
ЕС-15	258 936.0	263 451.9	279 278.9	87.7	84,8
Белгия	6 844.6	6 540.3	6 864.0	2.3	2,1
България	3 389.3	3 356.0	3 795.7	1.1	1,2
Чехия	2 819.1	3 424.2	3 702.8	1.0	1,1
Дания	7 725.3	7 865.5	8 180.4	2.6	2,5
Германия	39 203.4	38 946.0	42 923.3	13.3	13,0
Естония	363.4	521.3	547.5	0.1	0,2
Ирландия	5 141.7	5 301.2	5 002.4	1.7	1,5
Гърция	9 849.2	10 539.7	10 332.9	3.3	3,1
Испания	32 693.5	35 406.9	37 087.4	11.1	11,3
Франция	56 607.1	56 149.0	61 235.7	19.2	18,6
Италия	40 995.9	42 169.6	42 465.8	13.9	12,9
Кипър	579.6	654.1	656.9	0.2	0,2
Латвия	459.8	693.1	773.8	0.2	0,2
Литва	1 140.4	1 433.2	1 706.9	0.4	0,5
Люксембург	237.9	256.0	290.7	0.1	0,1
Унгария	4 851.4	5 700.7	5 718.9	1.6	1,7
Малта	130.4	109.7	122.9	0.0	0,0
Холандия	19 638.7	20 302.1	22 710.4	6.6	6,9
Австрия	5 226.3	5 342.7	5 972.1	1.8	1,8
Полша	12 406.3	14 120.9	16 441.9	4.2	5,0
Португалия	5 996.8	6 110.6	6 537.7	2.0	2,0
Румъния	7 971.5	12 667.1	13 843.7	2.7	4,2
Словения	952.4	982.9	945.7	0.3	0,3
Словакия	1 331.5	1 566.0	1 854.7	0.5	0,6
Финландия	3 424.4	3 605.8	3 862.4	1.2	1,2
Швеция	4 392.3	4 282.3	4 399.1	1.5	1,3
Великобритания	20 958.9	20 634.1	21 414.6	7.1	6,5
Норвегия	2 946.8	3 106.3	3 374.7	1.0	1,0
Швейцария	7 067.1	6 627.9	7 039.4	2.4	2,1

Източник: Eurostat – Икономически сметки за селското стопанство (epp.eurostat.ec.europa.eu)

Средните добиви от главни селскостопански продукти са значително под тези на водещите земеделски страни, както и от средното за ЕС ниво. Например, средните добиви при пшеницата са два пъти по-ниски от тези във Франция, Белгия, Холандия и Германия и 1,5 пъти от тези в Полша[1]. Средните добиви от царевицата също са ниски – два пъти от тези в Испания и Франция.

В сравнение със средноевропейското ниво българското земеделие се характеризира с добра осигуреност със земя и труд и ниски вложения на капитал, и в резултат с екстензивно използване на производствените фактори и производство на продукти с малка добавената стойност при ниско ниво на производителност на труда и на земята. При тези условия постигането на целта за конкурентноспособно селскостопанско производство, което запазва природните ресурси и осигурява сравнимо с другите сектори ниво на доходите и заетостта, изисква конкретизация – изграждане на

[1]Атанасова, М.. и др., (2011). Конкурентни възможности на аграрния сектор, с. 43.

устойчиво производство при пълноценно използване на земеделския потенциал на страната. На практика това означава устойчива интензификация на производството, при която ефектът надвишава разходите за постигането му.

Таблица 14. Брутна добавена стойност в земеделието по цени на производител и субсидии, млн. €

	БДС по цени на производител			Субсидии		
	2000	2005	2009	2000	2005	2009
ЕС-27	131 213.5	129 433.6	125 408.8	38 633.1	49 336.5	52 997.6
ЕС-15	116 401.5	111 991.1	108 296.4	37 462.8	43 814.5	44 762.4
Белгия	2 484.0	2 138.2	1 914.0	351.2	486.2	598.6
България	1 634.1	1 544.3	1 465.5	5.4	86.7	446.9
Чехия	831.4	969.5	629.2	170.1	669.5	1 226.9
Дания	2 495.5	2 248.7	1 570.8	788.8	974.3	1 002.3
Германия	13 570.7	12 919.7	12 923.9	5 600.7	6 093.0	6 546.0
Естония	137.5	196.5	157.0	22.2	89.6	134.8
Ирландия	1 616.7	1 627.2	936.6	1 284.0	2 225.0	1 924.4
Гърция	6 239.8	6 405.9	5 800.6	2 134.3	2 221.0	3 099.6
Испания	19 225.1	20 344.7	21 276.8	4 895.3	6 550.5	7 021.4
Франция	23 889.7	21 303.2	20 585.5	8 152.3	9 742.9	9 787.3
Италия	24 526.8	24 410.2	22 074.9	4 794.1	4 315.1	4 096.9
Кипър	324.6	332.3	302.1	3.0	45.5	40.1
Латвия	182.4	221.9	141.0	15.1	175.1	271.3
Литва	394.1	409.5	426.7	17.8	228.4	326.7
Люксембург	102.9	107.2	87.3	48.4	62.0	65.6
Унгария	1 814.5	1 794.8	1 551.3	172.2	1 087.7	1 162.7
Малта	64.5	44.7	52.1	1.0	19.4	17.0
Холандия	9 052.8	7 751.1	7 396.3	408.4	801.3	842.4
Австрия	2 126.8	2 201.6	2 338.4	1 409.5	1 725.1	1 672.2
Полша	4 597.5	5 160.7	5 651.3	214.4	2 111.4	3 120.0
Португалия	2 159.9	1 926.7	1 846.1	663.7	1 071.8	891.2
Румъния	4 121.3	6 003.1	5 998.8	228.3	548.8	712.5
Словения	399.4	397.4	344.2	93.9	232.2	265.8
Словакия	310.7	367.8	393.3	226.8	227.6	510.6
Финландия	669.7	785.2	699.1	1 967.3	2 095.3	2 155.0
Швеция	1 093.5	1 118.9	1 200.3	881.9	1 018.0	970.0
Великобритания	7 147.4	6 702.6	7 645.9	4 083.0	4 433.1	4 089.6
Норвегия	980.0	919.5	878.1	1 291.1	1 207.0	1 234.2
Швейцария	3 052.8	2 582.6	2 657.3	1 497.0	1 717.9	1 982.9

Източник: Eurostat – Икономически сметки за селското стопанство (epp.eurostat.ec.europa.eu)

Таблица 15. Вложен земеделски труд

	2000	2005	2009	2009/2008
	1 000 ГРЕ			%
ЕС-27	14 945	12 688	11 223	97,7
ЕС-15	6 511	5 928	5 424	98,0
Белгия	75	70	64	98,2
България	771	626	400	90,6
Чехия	166	152	134	99,0
Дания	76	63	56	98,1
Германия	685	583	536	98,3
Естония	65	38	29	93,3
Ирландия	153	149	147	99,1
Гърция	586	607	571	99,6
Испания	1 102	1 017	909	96,1
Франция	1 028	936	858	97,9
Италия	1 383	1 242	1 164	98,1

Кипър	31	29	26	100,0
Латвия	149	138	92	94,9
Литва	187	174	147	97,6
Люксембург	4	4	4	97,3
Унгария	676	522	441	100,8
Малта	5	4	4	100,0
Холандия	220	194	182	98,8
Австрия	177	165	153	98,6
Полша	2 495	2 292	2 214	96,3
Португалия	503	429	344	95,7
Румъния	3 645	2 596	2 148	99,8
Словения	104	90	82	98,4
Словакия	143	99	82	91,0
Финландия	111	96	87	98,0
Швеция	77	76	63	96,0
Великобритания	334	298	290	101,8
Норвегия	72	66	58	97,3
Швейцария	101	89	85	98,7

Източник: Eurostat – Вложен земеделски труд (epp.eurostat.ec.europa.eu)

Фиг. 16. Плътност на животновъдството, 2007: Животински единици/ Използвана земеделска площ (ЖЕ/ИЗП)

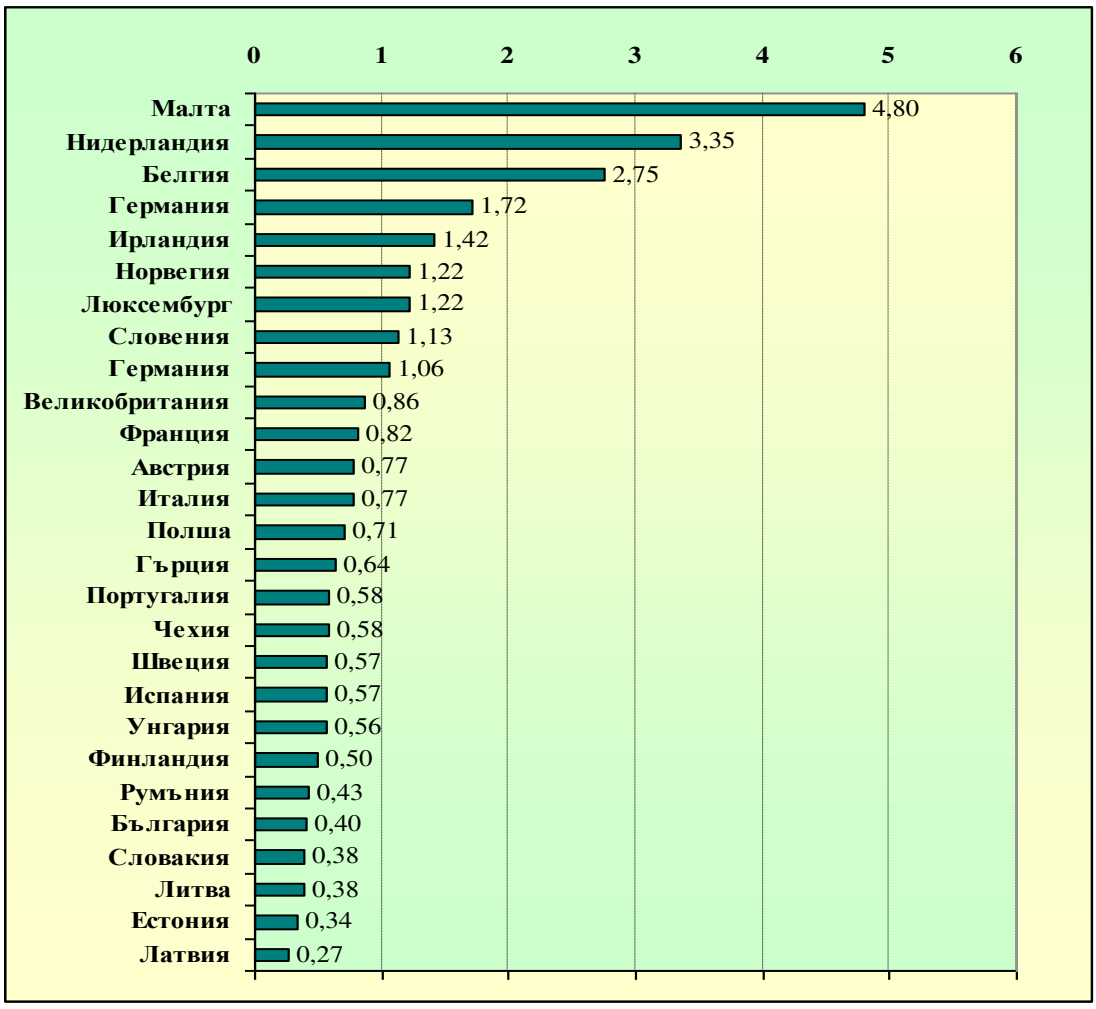

Източник: Eurostat, Food: From farm to fork statistics, (epp.eurostat.ec.europa.eu)

Таблица 17. Разходи за торове и препарати за растителна защита, EUR/ха ИЗП

	Торове и подобрители на почвата			Продукти за растителна защита		
	2000	**2005**	**2010**	**2000**	**2005**	**2010**
ЕС-27	:	71,6	58,0	:	50,6	50,7
Белгия	164,3	155,4	245,9	126,1	123,8	126,0
България	**:**	**48,6**	**42,4**	**:**	**26,5**	**37,2**
Чехия	:	39,5	42,0	:	44,5	50,8
Дания	94,4	76,9	62,3	58,1	65,6	72,8
Германия	136,9	97,8	50,4	54,3	78,5	73,1
Естония	:	16,9	14,4	:	7,4	10,4
Ирландия	96,3	86,1	86,7	15,6	13,2	11,2
Гърция	87,0	61,5	40,8	67,1	55,1	38,5
Испания	52,8	45,6	39,5	37,2	28,8	23,8
Франция	:	112,6	86,8	:	94,9	87,5
Италия	78,6	85,8	73,0	55,6	52,4	48,4
Латвия	:	112,8	79,1	:	94,1	128,6
Литва	16,8	28,9	26,3	6,4	12,8	17,4
Люксембург	:	59,8	51,4	:	23,4	34,3
Унгария	24,0	86,0	410,0	61,6	54,4	53,3
Малта	47,2	66,1	62,9	48,4	63,0	74,4
Холандия	:	121,0	120,0	:	64,4	63,9
Австрия	155,8	154,2	167,0	168,8	181,1	198,7
Полша	38,6	37,4	30,6	28,2	26,1	31,9
Португалия	:	53,8	42,4	:	22,9	41,0
Румъния	35,5	35,0	30,9	23,2	25,9	24,3
Словения	:	30,3	22,9	:	14,2	7,5
Словакия	82,0	67,3	54,6	44,0	41,1	40,4
Финландия	28,7	38,9	43,5	40,3	51,4	40,9
Швеция	111,4	108,1	88,2	19,6	30,7	32,9
Великобритания	84,0	70,7	79,5	30,5	21,4	20,3
Норвегия	99,3	70,9	59,2	54,6	50,1	62,9

Източник: Eurostat (epp.eurostat.ec.europa.eu)

3. SWOT анализ на българското земеделие

SWOT анализът идентифицира най-важните вътрешни (силните и слабите страни) и външни (възможности и заплахи) фактори, определящи настоящето и бъдещо състояние на обекта като предпоставка за създаване на стратегия за постигане на определена цел. Настоящият SWOT анализ е ориентиран към формулиране на средносрочно виждане за постигане на формулираната цел - изграждане на устойчиво производство при пълноценно използване на земеделския потенциал на страната.

Силни и слаби страни, възможности и заплахи пред земеделието на България

Силнистрани	Слаби страни
• Благоприятни почвено-климатични условия за отглеждане на земеделски култури, характерни за умерения климатичен пояс; • Сравнителни предимства в производството на зеленчуци, някои плодове, етерично-маслени култури, в лозарството и овцевъдството; • Сравнително добра осигуреност със земеделска земя, особено с обработваема; • Слабо замърсяване на земеделските земи; • Селско население и общности с опит и традиции в селскостопанското производство; • Квалифицирани селскостопански специалисти; • Производство на продукти със специфични местни характеристики; • Земеползване, позволяващо икономии от мащаба в някои производства; • Природна среда с висока стойност в селските райони; • Изградена учебна, научна и консултантска мрежа.	• Ниска степен на използване на производствените фактори (земя, труд и капитал) поради технологични, управленски и пазарни слабости; • Раздробеност на собствеността върху земята; • Несигурност на дългосрочното арендуване и в резултат въздържане от инвестиции; • Слаба приспособеност на съществуващите напоителни системи към новите условия на земеползване; • Поляризирана структура на стопанствата при липса на значим сектор от средни по размер фамилни стопанства; • Затруднен достъп до пазара поради неразвито кооперирane между производители, преработватели и търговци; • Липса на пазарно утвърдена гама от продукти, особено преработени, със специфични национални качествени характеристики; • Преобладаване в износа на непреработени продукти с малка добавена стойност; • Слаба диверсификация на стопанската дейност в земеделските стопанства; • Откъснатост на производителите от пазара вследствие слабо развити местни пазари и директни продажби; • Неспособност на производителите да отговорят на изискванията на търговските вериги за количество и качество на продукцията; • Ограничени инвестиции в т.ч. подобрения на земята (мелиорации, пътища и др.) и научни изследвания;

Възможности	Заплахи
• По-добри ценови условия вследствие нарастващото търсене на хранителни продукти; • Нарастващо потребителско търсене на продукти с гарантирано качество и произход; • Разширено търсене на продукти на биологичното земеделие; • Консолидация на земеделските стопанства; • По-лесен достъп до съществуващи и нови знания и технологии вследствие интегрирането на сектора в европейското земеделие, развитието на националните научни изследвания и на ИКТ. • Интензифициране на трансфера на иновации чрез създаване на високотехнологични агро-тех паркове; • Ново отношение към мултифункционалната роля на земеделието и функциите му на доставчик на обществени услуги, вкл. и на такива, свързани с климатичните промени; • Нарастващо значение на ценностни и етични обществени разбирания в полза на запазването и развитието на традиционни методи на производство и продукти.	• Значителен сектор от малки стопанства със слаби възможности за модернизация и пазарен достъп; • Бавен ход на структурните промени поради неефективен пазар на земеделската земя; • Загуба на квалифицирана работна ръка поради неконкурентно заплащане на труда и условия за живот в селските райони; • Неблагоприятни климатични промени и неспособност на сектора да посрещне последиците от тях; • Отсъствие на целева подкрепа на модернизацията и развитието на сектори, изискващи значителни инвестиции с дълъг срок на откупуване – складова и хладилна база, хидромелиорации, животновъдство и др.; • Неспособност на българското земеделие и преработвателен сектор да се приспособи към процесите на глобализация и ролята на ТНК в хранителната верига; • Нарастващ натиск върху природните ресурси и загуба на селскостопанска земя; • Небалансирано развитие на земеделието вследствие неравната подкрепа на производството в отделните подсектори.

Идентифицирани потребности за развитие:

- Модернизация на селскостопанското производство, която да позволи нарастване на конкурентноспособността при запазване на естествените ресурси – земя, биоразнообразие и пр.;
- Ефективно използване на ресурсите, преход към нисковъглеродно и устойчиво на климатичните промени производство;
- Балансирано развитие на селскостопанското производство като предпоставка за рационално използване на природните, човешки и финансови ресурси;
- Стимулиране на трансфера на знания и иновации в селското стопанство;
- Повишаване на капацитета на системата за обучение, вкл. през целия професионален живот;
- Подкрепа за преобразуване на част от малките стопанства в пазарноориентирани ферми;
- Подкрепа за консолидацията на стопанствата на млади фермери;
- Диверсификация на стопанската дейност преди всичко в малките земеделски стопанства;
- Развитие на селскостопанската инфраструктура – напояване, подобрения на земите, борба с ерозията и др., с цел нарастване на производителността и запазване на природните ресурси;
- Създаване на групи на производителите с цел икономия от мащаба и приспособяване към пазарните изисквания;
- Подкрепа за интегрирането на земеделските производители в хранителната верига;
- Подкрепа на инвестициите в преработката, пазарната реализация и продуктовото развитие на селскостопански и горски продукти.

4. Стратегическа цел и дейности за развитието на селското стопанство в България

Анализът на развитието и на мястото на българското земеделие в европейското и очертаният SWOT профил е база за формулиране на целта и стратегията за развитие на селското стопанство.

Ако визията за развитието на страната е нарастването на благосъстоянието на гражданите и пълноценната им личностна реализация,

то ***целта на селскостопанското развитие би следвало да е постигането на хранителна сигурност за населението и нарастване на благосъстоянието на производителите в условията на устойчиво производство, т.е такова, което е конкурентноспособно и едновременно с това запазва природните ресурси и среда.*** Постигането на тази цел изисква, в най-общ план, реализация на потенциала на българското земеделие и хранително-преработвателен сектор чрез изграждане на жизнени стопанства и предприятия, по-пълно използване на производствените фактори (земя, труд и капитал) и производство на качествени продукти с висока добавена стойност.

За да се възползва от откриващите се възможности, свързани с нарастващото търсене на хранителни продукти и интегрирането в европейското земеделие, българското селско стопанство следва да използва силните си страни, като едновременно преодолее слабостите си и неутрализира очертаващите се заплахи. В дългосрочен план това изисква мерки от структурен характер в следните главни области:

4.1. Създаване на жизнено и конкурентноспособно земеделско производство

Дейности:

4.1.1. Балансирано структурно развитие на българското земеделие

Разнообразието на условията за селскостопанска дейност в рамките на България предопределя необходимостта от плуралистична структура на функциониращите стопанства и широката гама произвеждани продукти. Това разнообразие само по себе си е предпоставка за рационално използване на производствените ресурси - природни, икономически и човешки. В същото време определящо за аграрната и продуктовата структура, особено след 2007г., е че алокацията на ресурсите вече се извършва в рамките на ЕС и в условията на приложение на ОСП. Анализите показват, че директните плащания облагодетелстват големите по площ стопанства с производства с ниски разходи на хектар, т.е. тези от сектора на зърнените и индустриални култури, предимно в равнинните райони. В същото време зеленчукопроизводството, овощарството и животновъдството, както и малките стопанства, се оказаха силно ощетени по отношение на земеделската подкрепа, вкл. и инвестиционната по линия на II стълб. Слабата конкурентноспособност на тези подсектори бе задълбочена от неравнопоставеността им по отношение на земеделската подкрепа, което в крайна сметка засили дисбалансите в селското стопанство.

Необходимо е да се подчертае, че съсредоточаването на подкрепата на доходите в големите стопанства от зърнопроизводството и маслодайните култури освен чисто икономическите, има и неблагоприятни екологични и социални последици. Екологични, защото нарушава естествената структура на селскостопанското производство, следователно и целостта на характерните за страната екосистеми. Течащият процес на разораване на мери и пасища е показателен в това отношение, който, освен това, допринася за увеличаване на въглеродните емисии.

Неблагоприятните социални последици се изразяват в концентрацията на икономическа мощ в малко на брой стопански субекти, увеличаване на неравенството по отношение на доходите и намаляване на заетостта в селските райони. От тази гл.т. в значителен брой случаи е особено неоправдана още по-високата подкрепа за стопанисване на предимно наети от общинския и държавния поземлен фонд ливади и пасища. В някои случаи върху тези площи не се извършва селскостопанска дейност, нито се реализират някакви поддържащи дейности.

Структурните неравновесия в българското земеделие изискват да се използват всички възможности за по-гъвкаво приложение на директните плащания, както и целенасочена подкрепа на инвестициите в интензивните сектори. В това отношение ОСП за периода 2014-2020 открива някои възможности, особено по отношение на малките стопанства и районите с неблагоприятни за селскостопанска дейност условия. Необходими са целенасочени и последователни мерки за подкрепа на преструктурирането на зеленчукопроизводството, овощарството и лозарството и животновъдството със средства по линия на ОСП и от националния бюджет.

4.1.2. Консолидация на поземлената собственост и рационализиране на земеползването

На първо място това означава формиране на рационална аграрна структура, т.е. структура на стопанствата, която позволява ефективна стопанска дейност. Изходните условия бяха и остават неблагоприятни - след възстановяването на правото на собственост структурата на поземлената собственост е изключително раздробена. Необходимо е преодоляване на структурните проблеми чрез консолидация на поземлената собственост и рационализиране на земеползването. Опитът на много страни показва, че централизираните, предимно административни средства за решаване на този проблем, като комасация, държавни дружества за търговия със земя и пр., са скъпи, бавни и дават съмнителни резултати. Естественото решение е развитието на пълноценен пазар на земята. В това отношение укрепването на правото на собственост е най-важната икономическа предпоставка. Още повече, че българското селско стопанство

все още “изобилства” от ничия собственост, както поради отсъствието на икономически интерес в собствениците, така и поради прекалено сложни и скъпи юридически процедури. На следващо място съществуващите кадастър и имотен регистър на земеделските земи следва да се поддържат безусловно в актуален и достъпен вид, което ще подобри възможностите за разпореждане със собственост, а следователно ще стимулира развитието на пазара на земята и на земеползването.

Освен укрепване на правото на собственост българското земеделие се нуждае и от законови гаранции за определена стабилност на земеползването. Нормативната уредба на земеползването следва не само да дава възможност за формиране на рационални по размера си стопанства, за да се реализира икономия от мащаба, но да гарантира достатъчно продължителни във времето права на арендаторите. Този аспект на проблема е ключов за инвестициите в селскостопанското производство, особено за тези с дългосрочен характер.

На първо място причината за това развитие ще бъде неизбежната интензификация на производството. Вложенията и средните добиви на хектар в България са значително по-ниски от средните в ЕС. Прогнозираното трайно повишаване на цените на земеделските продукти също ще създаде стимул за по-интензивно производство. Устойчивата интензификация, т.е. такава, при която резултатите са по-големи от допълнително използваните ресурси, изисква прецизни технологични решения, включително основани на вложения с дълготраен ефект върху производството – калиево и фосфорно торене, противоерозионни мероприятия и др.

На второ място, все повече производството на селскостопанска продукция ще се осъществява при устойчиво използване на природните ресурси. Значителна част от земеделската подкрепа по линия на ОСП, например чрез бъдещия „зелен” компонент на директните плащания, ще се изплаща в зависимост от прилагането на специални земеделски мероприятия и практики, някои от които ще имат многогодишен характер. Част от обществените услуги, свързани с запазването на културния ландшафт и прилагането на традиционни производствени практики, също изискват многогодишни последователни усилия.

Освен всичко друго характерът на съвременното селскостопанско производство изисква знания и умения в различни области – производство, икономика, управление и пр., чието придобиване изисква продължително обучение. Нестабилността в земеползването означава и нестабилност в производствените структури и като резултат неизбежни загуби на квалифицирана работна ръка.

Въпросът за стабилността на земеползването е още по-важен за интензивните селскостопански сектори – зеленчукопроизводството, овощарството и лозарството. Инвестициите при тях имат в много случаи дългосрочен характер, например за създаване на насажденията, на напоителни системи, складова и хладилна база и др., и могат да бъдат мотивирани единствено в условията на трайни права за ползване на земеделската земя.

В конкретните исторически условия гореизложеното подчертава особения обществен интерес от постигането на стабилност в земеползването. Следователно България следва да се стреми и да постигне законова регламентация на достатъчно продължителни във времето арендни отношения, които да създадат предпоставки за инвестиции с дълготраен ефект върху почвеното плодородие и земеустройството.

Проблемът за формирането на рационална аграрна структура е свързан и със земеделските помощи. Един от ефектите от директните плащания е намаляването на изоставените земеделски земи, развитие с положителни стопански и екологични последици. В същото време плащанията на площ не оказват значимо въздействие върху интензивните земеделски производства. Това е една от причините за упадъка на зеленчукопроизводството и овощарството. Състоянието на тези сектори изисква целенасочена политика за възстановяването им. Една от възможните мерки в това отношение са инвестиции в земеустройство (технико-икономически мероприятия за правилно използване на земеделските земи), специално в мелиоративно земеустройство като база за изграждане на рационално земеползване и водоползване върху напоявaните площи, както и в друга селскостопанска инфраструктура. Ясно ще отбележим, че принципната позиция за развитието на пазара на земя като най-ефективното и естествено средство за преодоляване на структурните проблеми в земеделието не противоречи на реализацията на програми и проекти в райони с интензивно земеделие, специално на тези в зеленчукопроизводството и овощарството. Базово условие за преодоляване на упадъка в тези два сектора е реализацията на такива проекти, специално за мелиоративно земеустройство, при пълно зачитане както на правата на собствениците на земя, така и на земеползвателите. В това отношение бъдещата ПРСР (2014-2020) съдържа възможности, свързани с реализирането на мерките за подкрепа на инвестициите за комасация, изграждане и реконструкция на хидромелиоративни съоръжения и друга селскостопанска инфраструктура.

Структурната политика в земеделието следва да създава условия за развитие на различни по размер и производствено направление стопанства. На първо място трябва да се преодолее фаворизирането на

едрите стопанства. При конкретните условия на определени региони (главно планински), малките и средните стопанства се оказва, че могат да използват по-добре производствените ресурси.

Няма съмнение, че в бъдеще натискът върху природните ресурси, в случая върху земеделската земя, ще расте, преди всичко за урбанистични и индустриални цели. В същото време обществото е заинтересовано да запази този невъстановим природен ресурс – земеделската земя и почвеното плодородие. Главната роля в това отношение има Законът за опазване на земеделските земи, който урежда „… опазването от увреждане, възстановяването и подобряването на плодородието на земеделските земи и се определят условията и редът за промяна на тяхното предназначение" (ДВ, бр. 35, 1996). В случая ще отбележим единствено твърде лесно постижимата в много случаи промяна на предназначението на земеделските земи. Действие, което се предприема в много случаи въпреки наличието на изоставени промишлени площадки с изградена инфраструктура, и което е мотивирано единствено от ниските държавни такси за тази процедура. Последиците от немотивирани решения в това отношение са с особено неблагоприятни последици поради масовата липса на общи устройствени планове на общинските територии. Обществените загуби в тези случаи са неизбежни – на земеделска земя, неоправдани разходи за инженерна инфраструктура – за водоснабдяване, електрозахранване, пътища и пр., за отчуждаване на частна собственост и пр. Решението е в промяна на Закона или още по-просто – нови тарифи за държавните такси за промяна на предназначението на земеделските земи.

4.1.3. Повишаване на конкурентноспособността на стопанствата и предприятията от селското и горското стопанство и хранително-преработвателния сектор.

Инвестициите за модернизация на производствените процеси в сектора са от ключово значение за неговата конкурентноспособност, следователно и за неговата жизненост в по-дългосрочен план. Засега модернизацията на селскостопанските подсектори е силно небалансирана – докато напредъка в зърнопроизводството и индустриалните култури е значителен, в зеленчукопроизводството и животновъдството процеса изостава. Сред реализираните проекти преобладават тези на стопанства, специализирани в отглеждането на зърнени и технически култури, инвестициите в които имат къс срок за откупуване. Противоположно, в секторите с гарантирани бюджети (за изпълнение на нитратната директива, постигане на стандартите за качество на млякото, биологично производство), където инвестициите се откупуват за значително по-дълъг срок и по правило придобитите активи имат по-ниска ликвидност, успешните проекти са значително по-малко.. Очевидно е необходимо по–

балансирано разпределение на инвестиционната подкрепа между отделните сектори.

Конкурентноспособността на селското и горското стопанство в голяма степен ще зависи и от модернизацията и развитието на производствената инфраструктура. Това важи както за т.н. подобрения на земята – хидромелиорации, борба с ерозията, подобряване на почвеното плодородие, пътища и пр., така и за изграждане на съоръжения за съхраняване и заготовка на продукцията. Инвестиционната подкрепа за възстановяването на напоителните системи и изграждането на складове, хладилници и пр., е от ключово значение за развитието на зеленчукопроизводството и овощарството.

4.1.3.Подкрепа за развитието на биологичното производство.

Производството на качествени хранителни продукти става все по-важно за потребителите. От тази гл.т. значението на биологичното производство ще расте, което от своя страна изисква определени ангажименти от страна на държаната, преди всичко по отношение на пълноценното използване на средствата за подкрепа по линия на ОСП.

Успешното развитие на сектор „Биологично земеделие” изисква:

- да се работи активно за повишаване степента на информираност и заинтересованост на обществото, както и за ускореното развитие на зараждащия се пазар на биопродукти в България чрез реални стъпки за подкрепа на биологичното земеделие от всички заинтересовани по веригата;

- да се търсят нови възможности за финансиране на биологичните земеделски производители по някои от мерките от ПРСР;

- аграрната политика да бъде допълнена с целеви мерки за отчитане на специфичните местни агро-екологични условия, както и на екологичните и социалните ефекти от биологичното земеделие;

- дасе ускори изплащането на средствата по Агро-екологичната мярка от ПРСР; да се облекчат и опростят самите процедури за кандидатстване за субсидии;

- да се намери подходящ и действащ механизъм за предоставянето на достъпна информация и консултантски услуги за производителите като фактор за достигане на критична маса от производители в БЗ; да се разработят и предложат нови ефективни технологии за биологично производство; да се повишава качеството на биопродуктите.

4.1.4. Гарантиране на справедливо и стабилно ниво на доходите на селскостопанските производители

Развитието на жизнено земеделие в ЕС и в България ще продължи да изисква мерки за гарантиран на доходите от селскостопанска дейност в няколко направления:

- Подкрепа на доходите чрез директни, несвързани с производството, плащания. В същото време България е заинтересована от промени в организацията на тези плащания в следните направления:

- Относително изравняване на нивото на подкрепа в отделните страни –членки. Сегашните разлики са неоправдани, пречат на рационалната алокация на ресурсите в рамките на Съюза и водят до загуба на благосъстояние;

- Равномерно разпределение на помощите между отделните подсектори и групи стопанства в земеделието. При съществуващата организация на директните плащания интензивните производство от животновъдството и зеленчукопроизводството, както и малките по площ стопанства, са ощетени, което подчертава и без това слабата им конкурентноспособност.;

- България е заинтересована от разширяване на възможностите за подкрепа на сектори със специфични проблеми, както и за преструктуриране на производството в райони с неблагоприятни икономически и социални условия;

- Насърчаване на кооперирането, вкл. и чрез създаване на групи на производителите, с цел реализация на икономии от мащаба и по-добро пазарно присъствие;

- Подкрепа за изграждане на система за управление на риска в земеделието, която да включва нови застрахователни схеми, създаване на взаимни фондове и др. мерки.

4.1.5. Стимулиране на нивото на организираност в аграрния сектор

Групите производители, в качеството си на формални обединения на земеделски производители или предприятия от аграрния сектор, имат реалната възможност да постигнат по-добро управление и реализират по-успешно решенията си в полза на ефективността на производството и маркетинга на продукцията.

За създаването и подкрепянето на вече съществуващи групи и организации на производители е определящо наличието на следните *стратегически компоненти*:

- професионален мениджмънт,
- функциониращ независим одит и контрол върху дейността на групите и организациите на производители,
- законодателна рамка и стимулиращи механизми като допускане и възможност за организиране под различни хибридни форми, които да позволяват възприемане и адаптиране на организационна структура, близка до тази характерна за инвеститорските компании;
- възможност за включване в групата или организацията на членове, които не са производители или преки потребители на предлаганата услуга.

Като възможни направления за вземане на *конкретни мерки* могат да се формулират следните:

- Определяне на експерти (звено, отдел), които да подпомагат организациите с качествено и професионално мнение, засягащо всеки един аспект от дейността им, включително при разработването на инвестиционни програми или план за признаване на групите производители.
- Идентифициране на приоритетни сектори, в рамките на които кооперирането и създаването на организации на производители би имало реален ефект с дългосрочен и устойчив характер.
- Определяне на специфични и неотложни потребности и проблеми, пред които са изправени вече съществуващите организации и групи производители.
- Идентифициране на конкретни пропуски в управлението, както и в липсата на капацитет в специфични области от дейността на организациите и на групите производители, които е възможно да бъдат преодолени в краткосрочен план с налични средства и мерки от страна на институции.

4.2. Стимулиране на трансфера на знания и иновации в селското стопанство

В условията на нарастващо тъпсене на хранителни продукти и в резултат по-силен натиск върху естествените ресурси (земя, вода, енергия и др.), напредващ процес на глобализация и като следствие още по-открита конкуренция, нови предизвикателства вследствие климатичните промени, промените в организацията на хранителната система и нарастващо значение на ценностните и етичните разбирания в обществото трансферът на знания и иновации в селскостопанското производство се превръща в най-силния отговор и приоритет на селскостопанската политика в дългосрочен план. Решенията следва да се търсят чрез следните главни дейности:

4.2.1. Повишаване на образователната и квалификационна подготовка на заетите в земеделието

Запазването на жизнени селски общности и наличието на образователна мрежа се сочат като една от силните страни на българското земеделие. В същото време производителността на труда в българското земеделие е на ниво от 1/3 от средното за ЕС. Причините за това са комплексни, но сред тях е и равнището на знания и умения на заетите в сектора.

В известна степен значението на обучението и квалификацията за развитието на земеделието се подценява. Както и необходимостта от изграждане на система за непрекъснато професионално обучение. В същото време е прието, че инвестициите в човешкото развитие имат най-висока възвръщаемост.

Причините за сравнително ниското професионално и квалификационно ниво на заетите в земеделието са от различно естество. Част от тях се дължат на условията за живот в селските райони, които предизвикват отлив на млада и квалифицирана работна ръка към градовете и чужбина. Други са следствие на слабости на образователната система, вкл. и случаи на самоцелна подготовка на специалисти. Две групи проблеми, чието решение следва да се търси в рамката на националната регионална и образователна политика и в по-дългосрочен план. Но съществуват и възможности за обучение и придобиване на знания и умения, чието оползотворяване изискват да се прояви професионализъм от страна на съответните отговорни органи – МЗХ и ДФ „Земеделие”. Освен това динамичните промени в селскостопанското производство правят необходимо да се организира система за обучение през целия професионален живот на работещите в сектора, а не както е сега провеждане и по-скоро отчитане на спорадични курсове за обучение без трайни резултати.

Състоянието на професионалната подготовка на заетите в земеделието изисква повишаване на ефекта от дейността на системата за обучение.Това означава:

- Подобряване на учебния процес в средните професионални и специални училища;

- Обвързване на подготовката на кадри с висше образование с нуждите на земеделието;

- Ориентиране на курсовете за обучение по линия на МТСП към постигане на конкретни резултати (намиране на работа по придобитата квалификация);

- Използване на възможностите на ПРСР за постигане на устойчиви резултати в повишаването на професионалната подготовка на заетите в земеделието.

4.2.2. Развитие на системата за разпространение на знания и консултантски услуги.

Промените в страната след 1989 г. коренно измениха изискванията за професионална подготовка на селскостопанските производители. На мястото на земеделието на държавния социализъм със строга йерархична система на отговорностите в стопанските организации възникна плуралистична структура от стопанства, функциониращи в условията на частна собственост върху земята и пазарен тип връзки. При новите условия съвременното селскостопанско производство изисква, особено от управителите, комплексни знания за технологията на производството, икономиката и управлението на фермата, селскостопанската техника и пр. Знания, които непрекъснато следва да се обновяват и допълват поради напредъка на селскостопанската наука в областта на повишаването на продуктивността, приспособяването към климатичните промени и пр. Всичко изброено подчертава необходимостта от функционирането на силна и ефективна система за разпространение на знания и консултантски услуги. Националната служба за съвети в земеделието (НССЗ) е институцията в системата на МЗХ, на която са вменени тези функции. Но на този етап тази служба няма капацитет да обхване огромната работа по разпространението на знания и да задоволи потребностите от достъп до информация на многобройните селскостопански производители. В тази връзка става очевидна необходимостта от Агенция за развитие, не толкова като нова административна структура, а като координиращо или интегриращо звено, обединяващо капацитета и усилията на областните и общинските служби на МЗХ, професионални училища, ВУЗ и изследователски институти, както и на неправителствения сектор и местния социален капитал, в процеса на трансфер на знания и иновации в селскостопанската практика. Поради своя характер системата за разпространение на знания и консултантски услуги следва да бъде развита на общинско или на група общини ниво. Развитието на информационните и комуникационните технологии откриват нови възможности за разпространението на знания и добри практики

В резюме, развитието на системата за разпространение на знания и консултантски услуги изисква:

- Укрепване на НССЗ;

- Интегриране на капацитета за разпространение на знания и консултантски услуги на изпълнителните агенции, ССА и службите на МЗХ

на областно и общинско ниво, както и на неправителствения сектор и местния социален капитал;

- Изграждане на капацитет на общинско ниво;
- Стартиране на Националната селска мрежа;
- Значително разширяване на достъпа в селските райони до широколентов Интернет.

4.2.3. Развитие на научните изследвания.

Изграждането на конкурентноспособно производство при запазване на естествените ресурси е невъзможно без използване на постиженията на науката. Това е още по-вярно в условията на климатични промени, изискващи технологични, икономически, политически и др. решения, позволяващи намаляване на емисиите на парникови газове и приспособяване на селскостопанското производство към новите условия. България има своите постижения и традиции в тази област, но също така и сериозни проблеми за решаване. Едва ли някои би отрекъл значението на научните изследвания, но те не са били приоритет на секторната политика през последните години. Това е обяснимо – мащабът на промените бе изключителен, както и на усилията, свързани с членството на страната в ЕС. Но днес научните изследвания придобиват нова актуалност.

Научните изследвания в земеделието се реализират основно в институтите на ССА, както и в университетите. Като цяло може да се отбележи, че интеграцията между институти и университети в изследователската и преподавателската дейност не е достатъчно интензивна. Полагани са усилия за координиране на научноизследователската дейност между ССА, БАН и университетите, както и за определяне на изследователските приоритети от страна на МЗХ. Периодично възникващата дискусия за това къде е мястото на науката – в университетите или в отделни академии като БАН или ССА, е по-скоро реакция на кризисното състояние и финансовите проблеми на тези организации, отколкото отговорна и обмислена позиция за реформиране на изследователската дейност. Държавническият подход в случая изисква не да се копира чуждия опит, макар и добър, а чрез реформа да се създадат условия изграденото да функционира ефективно. Последното изисква познаване на проблемите, ясна цел на политиката и стратегия за постигането й.

Естествената цел на държавната политика по отношение на ССА е да създаде предпоставките и условията за ефективна научно изследователска дейност със значим принос за развитието на българското земеделие. Което включва преди всичко друго формулирани приоритети на изследователската дейност, институционално развитие, законов регламент

и пр. Може да се отбележи, че по отношение на научната стратегия и нормативната основа за развитието на академичния състав има значим напредък. Но относно законовата рамка за дейността, вкл. и най-вече по финансовите аспекти, решенията предстоят. От тази гл.т. непосредствените политически приоритети са:

- Приемане на нов закон за ССА;

- Нова нормативна рамка за финансиране на изследователската дейност, даваща необходимата на системата стабилност и създаваща условия за реализация на приходи от научни продукти и услуги;

- Промяна в нормативната база, създаваща условия за гъвкава организация на изследователската дейност;

- Достъп на научните институти до финансиране от структурните фондове на ЕС.

Решения в тези направления ще открият пространство за инициативи и активно поведение на институтите, което от своя страна ще позволи да се стабилизира финансовото и кадровото им състояние.

4.2.4. Интензифициране на връзките и трансфера на акумулирано знание между научните среди и аграрната индустрия

Трансферът на акумулирано познание и научни резултати следва да допринесе за развитието на аграрния сектор по отношение на общите цели по:

- Нарастване на производителността на регионално, общинско и местно ниво, като критична детерминанта, опосредстваща ръста в аграрния сектор на национално ниво;
- Стимулиране на производството на традиционна за страната продукция;
- Инвестиции, които да подпомогнат производителността и маркетинга в секторите извън аграрния, които имат съществено значение за неговото развитие и потенциал.

Възможни стратегически направления:

- Стимулиране и подкрепяне на нова синергия между научните изследвания, образованието и развитието на иновациите.
- Съотнасяне и проследяване на националната динамика в областта на научните изследвания и трансфера на познанието в аграрния сектор спрямо Европейските и глобалните тенденции и показатели.
- Създаване на нови публично-частни партньорства, които да консолидират натрупаните познания, създадат публично достъпна база

данни от научните изследвания, статистически резултати и реализирани проекти, както и да опосредстват по-ефективния трансфер на иновации в селското стопанство.

- Класифициране и определяне на приоритетни области – производство, околна среда, енергия, към които да се насочат изследванията и трансферът на иновации.
- Подобряване на обществения достъп и социална полза от изследователския потенциал и капацитет чрез конкретни промени в законодателната рамка.
- Модернизиране на аграрното познание и иновационни системи с цел постигане на по-голяма устойчивост на аграрните предприятия и организации в сектора.
- Окуражаване на креативността и иновациите посредством интердисциплинарни проекти и изследвания.

Конкретни мерки, които биха подпомогнали посочените стратегически направления са:

- Рационализиране на мрежата от регионални програми;
- Създаване на Регионална информационна мрежа, която да опосредства достъпа до информация; генерира база данни за предстоящи, текущи и минали проекти; подобри информационния поток към различните категории потребители; предоставя навременна информация за източници на финансиране;
- Укрепване на връзката между научните и бизнес среди по работата върху регионалните и национална програми;
- Изграждане на консорциуми от представители на бизнеса и науката с цел реализиране на проекти в подкрепа на регионалните и националните приоритети;
- Изграждане на центрове за трансфер на технологии като средство за повишаване иновативността на предприятията в аграрния сектор, създаване на клъстери и подпомагане на дейността им като иновационна система, укрепване на посредническата инфраструктура;
- Внедряване и разпространение на иновации и иновативни продукти посредством изградените мрежи и центрове;
- Изграждане на система за мониторинг и оценка, с ясно формулиране правила, механизми за осъществяване и оценъчни показатели.

Без съмнение недостатъчно интензивните връзки между изследователските центрове и селскостопанските производители и продължителният срок за пренос на иновативни решения в производството са слабости, които ограничават конкурентноспособността на сектора. Необходимо е разработването на механизъм, който да даде перспективно решение на въпроса. На практика това означава обединяване на

възможностите на производители, изследователски и развойни центрове, консултантски фирми и финансови институции около реализацията на конкретни проекти, както и разпространение на постиженията сред заинтересованите. ПРСР (2014-2020г.) разкрива възможности за подкрепа на конкретни инициативи в тази област.

4.3. Устойчиво управление на природните ресурси и на дейностите, свързани с климатичните промени

Този политически приоритет изисква гарантиране на прилагането на устойчиви производствени практики, насърчаване на съобразен с околната среда растеж чрез иновации, изпълнение на мерките за смекчаване на последиците от изменението на климата и адаптиране към тях.

Средствата за реализация на устойчиво управление на природните ресурси включват мерки и действия както по линия на I, така и по линия на II стълб на ОСП. Промените в организацията на директните плащания в непосредствена перспектива следва да са насочени към:

- Въвеждане на екологичен компонент в директните плащания.
- Подкрепа на производството в райони със специфични природни ограничения за селскостопанска дейност под формата на плащания на площ в допълнение на помощта по II стълб;
- Продуктово обвързана помощ може да се запази в определени граници (за райони, добиви или глави добитък) при специфични условия в някои райони;
- Въвеждане на опростена схема за подпомагане на малките земеделски стопанства;
- Опростяване на правилата за кръстосано съответствие.

По линия на II стълб следва да продължи подкрепата на селскостопанското производство в районите с природни и други ограничения за земеделска дейност., както и за развитието на биологичното производство.

На национално и локално ниво е необходимо:

- Подкрепа за селскостопанското производство с икономично използване на ресурсите;
- Развитието на територията и селскостопанската инфраструктура по начин, който не застрашава екологичното равновесие, преди всичко териториалното биоразнообразие;
- Въвеждане на интегрирани системи за управление на водите, което да бъде от полза за земеделието, селските общности и екосистемите;
- По-голям глас на местната власт и местните общности в решенията относно използването на естествените ресурси в земеделието.

Провеждането на политика за стимулиране намаляването на емисиите на парникови газове следва да отчете ефекта върху обема и качеството на продукцията, използването на ресурсите, регионалните аспекти,

публичните услуги, създавани в сектора, достъпа до храна и др. От тази гл.т. могат да се обособят няколко опорни пункта за провеждане на изложената политика:

• Намалението на емисиите може да се постигне без намаляване на производството, на първо място чрез по-пълно използване на съществуващите знания, технологии и добри практики. Мерките и проектите за по-ефективно използване на торовете и водата не само намаляват парниковите газове, но и съкращават разходите за единица продукция и имат положителен екологичен ефект. Същият ефект имат и технологиите за почвена обработка, които намаляват разходите на енергия и запазват в по-голяма степен почвеното плодородие.

• Научните изследвания в областта на прецизното земеделие, използването на торовете и новите фуражи, новите технологии за отглеждане на животните и третиране на отпадъците могат да имат съществен принос за намаляване на въглеродните емисии;

• Необходимо е да се отчете влиянието на политиката и инициативите в областта на намаляването на въглеродните емисии върху малките стопанства и селските общности, за които земеделието е основна стопанска дейност, свързана неразривно с изградената култура;

• Намаляването на емисиите на въглероден двуокис от земеделската дейност е свързано с превръщането на горите в земеделски земи. В този случай човечеството е изправено пред трудния избор между разширяването на площите или на употребата на минерални торове, за да се задоволи нарастващото търсене на храни. Единственото решение е устойчивата интензификация, т.е. производството на необходимото количество храна с относително по-малко ресурси;

• Ефектът от производството на биогорива върху въглеродните емисии не е изяснен докрай. Някои системи имат положителен екологичен ефект, но други намаляват площта за производство на храни и по този начин предизвикват нарастване на емисиите на парникови газове;

• Само по себе си намаляването на вредните емисии зависи преди всичко от фермерите. С тази си дейност те създават публични блага и следва да бъдат възнаградени за това. Това е в интерес на фермерите, селските общности и на обществото като цяло.

4.4. Интегриране на селскостопанските производители в хранителната верига

Дейности:

4.4.1. Подобряване на пазарният достъп

Очерталата се тенденция на намаляване на дела на земеделието в цената на крайния продукт става все по-отчетлива. За това има обективни обстоятелства – промяната в модела на хранене и пр., но без съмнение това

развитие подкопава допълнително позицията на производителите, особено на по-малките стопанства. Могат да се приведат още аргументи, но и така е ясно, че интересите и на земеделците, и на обществото изискват целенасочени мерки на политическо ниво за подобряване на пазарния достъп на селскостопанските производители. Като се има предвид, че пазарните проблеми имат различни измерения за едрите и дребните производители, както и за отделните подсектори, те биха могли да се обединят в няколко групи:

- Интегриране на пазарите

Развитието на транспортната инфраструктура и намаляването на транспортните разходи са от съществено значение за фермерите. От особено значение е нарастването на пристанищния капацитет. В същата посока е въздействието на напредъкът в развитието на комуникациите и достъпа до информация, особено наличието на широколентов Интернет.

- Развитие на пазарната инфраструктура

Функционирането на развита система от стокови борси, тържища и пазари, последните оборудвани с хладилници и съоръжения за първична обработка на продукцията, е от ключово значение, особено за по-дребните производители. Досегашният опит в това отношение не е особено насърчителен, което прави още по-необходима държавната подкрепа за реализацията на проекти в тази област.

- Кооперирание на производителите.

Това е естествено решение на проблема, което позволява да се обединят ресурсите за необходимата инвестиция, както и да се реализират икономии от мащаба. В същото време кооперирането увеличава пазарната сила производителите и им позволява да постигнат по-добри условия за реализация.

- Ефективна конкурентна среда

Високата концентрация на производството в хранително-преработвателния сектор и търговията и публично известната практика в някои области поставят въпроса за ефективното и пълно приложение на Закона за защита на конкуренцията. Толерирането на картелни споразумения би било разрушително за земеделието. Възниква въпроса дали този закон е в състояние да предотврати появата на доминиращи стопански структури и налагането на съмнителни договорни отношения.

Другата група мерки засягат създаването и подкрепата за плуралистична структура в изкупуването и търговията с земеделски стоки. Безпрепятственото влизане и излизане на фирми от този сектор е особено

важно, както и функционирането на различни по големина, организация и функции стопански агенти.

Трето, повече прозрачност в ценообразуването ще бъде от полза както за производителите, така и за потребителите. Специално внимание заслужава ограничаването на случаите на „асиметрично ценообразуване", при което при нарастване на фермерските цени растат и потребителските, крайни цени, докато при намаляване на фермерските цени потребителските се задържат на достигнатото ниво.

И четвърто, следва да се премахне практиката на заблуждаващо етикетиране на продуктите.

4.4.2. Развитие на местните пазари и регионални продукти

Големите вериги за доставка на храни, чиито дял в търговията нараства, налагат производството на големи партиди стандартизирани и еднообразни продукти. При тези условия продуктовото разнообразие и специфичните качествени характеристики отиват на заден план. В същото време потребителското предпочитание към качествени продукти, които освен това са част от регионалната идентичност и от многообразието на условията на страната, дават шанс на по-малките, но изискващи повече разходи на труд стопанства. Точно тези стопанства следва да получат подкрепа за развитие на каналите за реализация и за по-пряк достъп до потребителите. Освен това означаването на географския район на произход и на използваните методи на производство следва да дава статут на „регионални" продукти.

Развитието на местните пазари трябва да заема по-значимо място в селскостопанската политика. Аргументите в полза на такова разбиране са от различен характер: отговаря на интересите на потребителите, запазва създадената през годините култура на производство и потребление, допринася за запазването на местната идентичност и пр. От гл. т. на структурната и регионалната политика това е ефективна, пазарно ориентирана мярка, която може да подкрепи малките стопанства и тези от райони с природни ограничения за селскостопанската дейност. В условията на глобализация успехът на местните пазари и продукти може да противодействат на процеса на унификация на производството и потреблението. В крайна сметка това е принос както за запазването на плуралистична аграрна структура и разнообразието на земеделските продукти, така и за жизнеността и културното наследство на селските райони.

Подобреният достъп до пазарите в процеса на глобализация позволява на големите стопанства да увеличават доходността чрез реализация на икономията от мащаба. Шансът за малките ферми е да

произвеждат качествени продукти с по-висока добавена стойност. Досега ОСП и селскостопанската политика на България е била насочена предимно към защита на интересите на големите фирми. Общественият интерес изисква провеждане на по-балансирана политика, която да позволи успешна дейност и на по-малките фирми. Укрепването и подкрепата за местните пазари и на регионални продукти със специфични качествени характеристики е политика с особено силен потенциал в тази област.

4.5. Продуктово развитие и нарастване на дела на продуктите с висока добавена стойност в хранително-вкусовата промишленост.

Постигането на прогрес в конкурентноспособността и нарастването на дела на продуктите с висока добавена стойност е от ключово значение за жизнеността на българското селско стопанство и хранително-преработвателен сектор. Интегрирането на земеделието и хранително-преработвателният сектор е реалистичният отговор на тенденцията за намаляване на дела на първичното производство в обема на създадената стойност в рамките на хранителната верига. Въпросът е особено актуален за България, която за продължителен исторически период има положително салдо от вноса и износа на селскостопански стоки. В същото време балансът от вноса и износа на преработени храни, напитки и тютюневи изделия през последните години е отрицателен. През същите тези години България е загубила традиционни пазари за тези стокови групи, като това не е компенсирано от навлизане на нови. Едновременно с това е увеличен вноса на храни, напитки и цигари, преди всичко от страните от ЕС. Това развитие има своето обяснение, но във всички случаи е показателно за задълбочаващ се процес на загуба на конкурентноспособност.

Проблемът не може да бъде подценяван, защото хранително-вкусовата промишленост е традиционно важен и развит сектор на българската индустрия. Значението й за българската икономика се определя от факта, че в нея се произвежда около 3% от БДС, създадена в страната, и 13% от тази в индустрията. Наетите лица в сектора представляват 3,7% от заетите. В рамките на ЕС ХВП на България осигурява заетост на 2,3% от общия брой заети в Съюза в този сектор, като произвежда 0,3% от добавената стойност (Цв. Ковачева, в "Конкурентни възможности на аграрния сектор", С., 2011, с. 232). Макар и с известна условност може да се заключи, че производителността на труда в българската ХВП е в пъти по-ниска от средната за ЕС.

Анализът на състоянието и на възможностите за развитие следва да се основава на ясна оценка за дълбочината на промените през последните 20 години. На първо място, хранително-преработвателният сектор загуби огромен и до голяма степен гарантиран пазар – този на СИВ и СССР. Второ, значителна част от съществуващите мощности се оказаха ненужни и

амортизирани. И трето, следваше да се създава наново връзката с производителите на продукти за преработка. Някои подсектори се приспособиха към новите условия сравнително бързо – мелничарската и производството на хляб и тестени изделия, производството на растителни масла. Модернизацията на други изискваше големи по обем инвестиции – преработка на месо, мляко , преработка и консервиране на плодове и зеленчуци. Други загубиха пазарни позиции – виното и тютюневите изделия. При тези условия значителна част от хранителния сектор се ограничи до вътрешния пазар, а в износа на храни преобладават тези на мелничарската и сладкарската промишленост, захарните изделия и растителните масла.

В условията на доминираща позиция на ТНК (Транс-национални компании) в областта на хранителните доставки, когато 15 търговски вериги контролират 77% от пазара на хранителни продукти в ЕС (Реформата на ОСП през 2013 г., Становище на ЕИСК, 2011), малките и неукрепнали български преработвателни фирми срещат силни трудности да стабилизиран и разширят достъпа си не само на външните, но вече и на вътрешния пазар.

Конкурентноспособността на хранителния сектор наред с други фактори ще зависи от продуктовото развитие и нарастването на дела на продуктите с по-висока добавена стойност, което може да се постигне чрез:

- По-пълно интегриране между преработвателите и доставчиците на суровини като условие за производство на качествени и със специфични характеристики хранителни продукти, вкл. и чрез реализация на интегрирани инвестиционни проекти, обхващащи процесите от производството на суровини до крайната реализация;

- Интегриране на български производители с големите компании за производство, търговия и доставка на хранителни продукти;

- Запазване на производството на продукти, отговарящи на вкусовите предпочитания и хранителни навици на потребителите на вътрешния пазар, както и на т.н. етнически пазари в чужбина;

- Утвърждаване на качествени хранителни продукти със специфични национални и регионални характеристики, вкл. и на такива със защитено географско обозначение на произхода, с традиционен специфичен характер и др.

- Подкрепа за развитието на биологичното земеделие. Това включва както разширяване на използването на известни, така и въвеждането на нови технологии; подкрепа на сертифицирането на продукцията; идентифицирането и разработването на пазарите и прилагането на

комплексни практики, обединяващи производството с туристически и др. услуги;

- Разработване и реализация на външнотърговска стратегия за хранителните стоки.

П Р И Л О Ж Е Н И Е № 2

„С Т Р А Т Е Г И Ч Е С К И Н А С О К И З А Р А З В И Т И Е Н А З Ъ Р Н О П Р О И З В О Д С Т В О Т О В Б Ъ Л Г А Р И Я”

АВТОРСКИ КОЛЕКТИВ:

1. Ангел Вукодинов, Председател на Националната асоциация на зърнопроизводителите

2. Проф. дсн Димитър Греков, Ректор на Аграрен университет, Пловдив

3. Радослав Христов, Зам. председател на Националната асоциация на зърнопроизводителите

4. Наталия Тодорова, изпълнителен директор на Национална асоциация на зърнопроизводителите

4. Сектор „Зърнопроизводство” има стратегическо значение за задоволяването на продоволствените нужди на населението, за ръста на националната икономика и външната търговия и за запазването на социалния мир в селските райони. С настоящата стратегия за развитието на сектор „Зърнопроизводство” се цели повишаване на производствения капацитет и конкурентоспособността на производителите, както и подобряване на социално-икономическите аспекти на сектора. Стратегията е изготвена от Националната асоциация на зърнопроизводителите за нуждите на Бизнес-научния съвет, сформиран от Министъра на земеделието и храните. Тя е насочена към зърнопроизводството на национално ниво и е базирана върху анализ на зърнените и техническите маслодайни култури. В унисон със Стратегията за развитие „Европа 2020” и със следващия програмен период на ОСП 2014-2020г. настоящата стратегия обхваща периода до 2020г. С цел систематичност и универсалност е спазена в почти пълна степен предложената от Съвета структура за изготвяне на стратегия.

1. Анализ на състоянието на сектор „Зърнопроизводство”

- **Обработваема земя**

През 2011 г. обработваемите земи заемат 3 227 237 ха или 63,4% от използваната земеделска площ. В последните десет години от развитието на българското земеделие се наблюдава запазване на обема от обработваеми площи, както и нарастване на относителния дял на зърнените и техническите култури към обработваемата земя. Нарастването се дължи основно на увеличените площи с пшеница, царевица, слънчоглед и индустриални маслодайни култури.

Относителен дял на културите към обработваемата земя *(по данни на МЗХ, отдел «Агростатистика»)*

Вид/ година	2007	2008	2009	2010	2011
Зърнени и технически култури	80.50%	81%	82.1%	78.7%	80.6%
Угари	9.5%	7.5%	6.3%	6.6%	5.4%
Други култури	10%	11.5%	11.6%	14.7%	14%

Използване на земята по категории земеделска площ *(по данни на МЗХ, отдел «Агростатистика»)*

Категории използвана земеделска площ	Площ (хектари)	
	2003г.	2010г.
Използвана земеделска площ	5 326 328	5 051 866
Обработваема земя	3 238 782	3 162 526
Зърнени култури	1 626 667	1 796 148
Технически култури	785 228	1 077 024

Пшеницата остава най-масовата култура в България през последните десет години, движейки се около 12 млн.дка засети площи ежегодно и над 11.5 млн.дка. реколтирани площи. Слънчогледът също запазва своето водещо място в заетостта на обработваемите земи, като постепенно увеличава засетите площи до 8 млн.дка. Като стратегически важна в световен мащаб култура, царевицата бележи плавен ръст в засетите площи до над 4.5 млн.дка., но показва нестабилност и колебливост в реколтираните площи. Наблюдава се постепенен спад на засетите и реколтирани площи с ечемик до под 2 млн.дка. След стабилен ръст на площите с рапица през 2010 и 2011г., през последните две стопански години е налице редуциране на засетите площи, вследствие на силно намаление на реколтираните площи поради специфичността и трудното презимуване на културата.

Реколтирани площи по култури за периода 2000 – 2011 г., дка *(по данни на МЗХ, отдел «Агростатистика»)*

Култури / Години	Пшеница	Ечемик	Царевица	Слънчоглед	Рапица
2000	11 218 000	2 268 000	5 763 000	5 920 000	н/и
2001	13 555 054	2 921 965	3 531 130	3 897 415	167 000
2002	13 686 273	3 887 975	3 040 545	4 710 132	69 014
2003	8 410 144	2 706 124	4 146 804	6 596 317	126 869
2004	10 396 794	3 289 238	3 832 169	5 927 651	112 502
2005	11 018 067	2 645 186	2 987 125	6 350 026	109 930
2006	9 703 923	1 857 045	3 502 912	7 505 209	158 374
2007	10 879 959	1 868 499	2 143 670	6 023 976	539 989
2008	11 115 331	2 226 587	3 293 450	7 216 892	875 156
2009	12 477 179	2 584 986	2 742 291	6 837 114	1 083 721
2010	11 315 647	2 453 284	3 275 248	7 298 892	2 119 540
2011	11 374 623	1 789 932	3 994 209	7 471 312	2 313 087
2012	11 663 493	1 914 318	4 667 885	7 807 554	1 345 160

Декларирани площи по култури в ха - кампания за директни плащания 2012 (по *данни на ДФ "Земеделие"*)

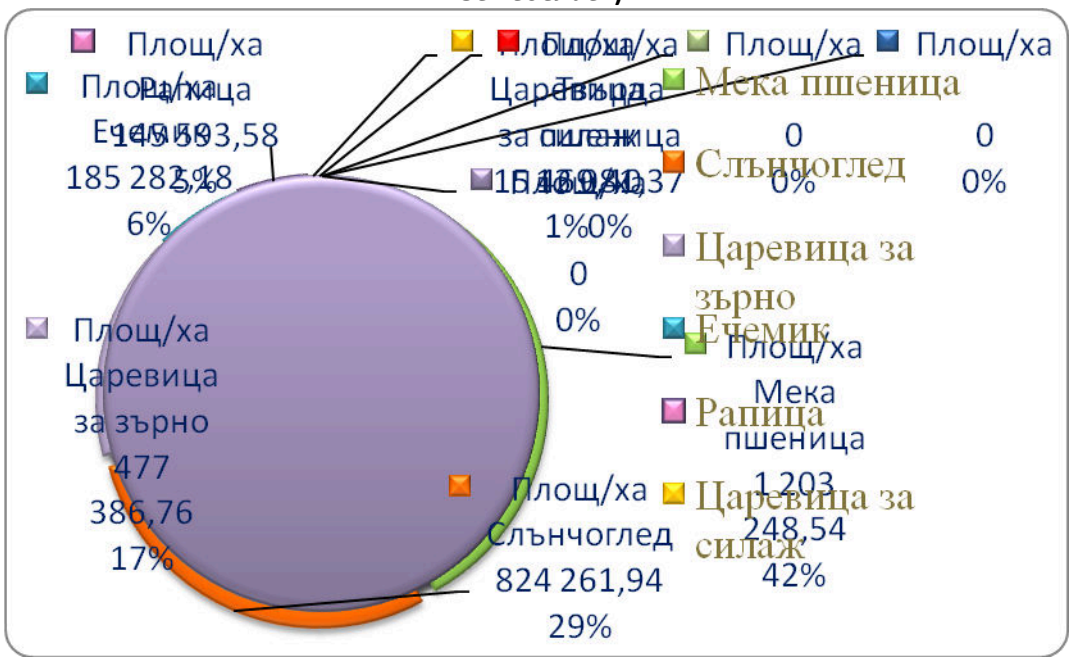

- **Производство в сектор „Зърно"**

През последните пет години България се нареди на подобаващо място сред световните и европейските страни по производство на зърнени и маслодайни култури. Страната ни заема между 22-ро и 24-то място по производство на пшеница в световен мащаб и 7-мо място по производство на слънчогледово семе в световен мащаб *(по данни на Американския Департамент по Земеделие)*.

Производство на зърнени и маслодайни култури по години, тона *(по данни на МЗХ, отдел «Агростатистика»)*

Култури / Години	Пшеница	Ечемик	Царевица	Слънчоглед	Рапица
2000	3 406 293	636 455	1 097 733	598 852	н/и
2001	4 077 497	930 918	872 645	405 087	18 800
2002	4 122 765	1 211 435	1 288 105	645 369	8 061
2003	2 003 937	524 990	1 161 107	788 763	11 291
2004	3 961 178	1 180 836	2 123 022	1 078 832	22 388

2005	3 478 066	657 863	1 585 701	934 855	21 778
2006	3 301 882	546 292	1 587 805	1 196 570	28 463
2007	2 390 610	419 762	312 860	564 447	93 018
2008	4 632 210	878 001	1 368 347	1 300 711	231 176
2009	3 976 852	858 679	1 290 833	1 317 979	235 490
2010	4 094 597	833 271	2 047 414	1 536 321	544 841
2011	4 458 492	707 022	2 209 204	1 439 702	519 910
2012	4 404 947	661 932	1 717 785	1 387 780	271 041

Българското зърнопроизводство бележи значителен напредък по отношение ръста на средните добиви през последното десетилетие. Увеличението на добивите безспорно се дължи на осъвременяване на технологиите на производство, на модернизирането на земеделската техника и нарастване на компетентността на българските производители. Въпреки всичко, България все още изостава по отношение на добивите и е далеч от средния добив за страните от Европейския съюз през последните две години – 540-560 кг/дка при пшеница, 430 кг/дка при ечемик и 730-760 кг/дка при царевица *(по данни на Copa-Cogeca)*. Наблюдава се и повишаване на качеството на българското зърно. Данните от окачествяването на пшеницата от реколта 2012г. сочат, че 89% от произведената пшеница е с много високи хлебопекарни качества. Количеството зърно от I-ва, II-ра и II-ра Б групи през 2012г. реколтна година е на рекордно за последните 20 години ниво *(по данни на НСЗ)*.

Средни добиви на зърнени и маслодайни култури по години, кг/дка *(по данни на МЗХ, отдел «Агростатистика»)*

Култури / **Години**	**Пшеница**	**Ечемик**	**Царевица**	**Слънчоглед**	**Рапица**
2000	303.6	281.0	190.0	101.2	н/и
2001	301.0	319.0	247.0	104.0	113.0
2002	301.0	312.0	424.0	137.0	117.0
2003	238.0	194.0	280.0	120.0	89.0
2004	381.0	359.0	554.0	182.0	199.0
2005	316.0	249.0	531.0	147.0	198.0
2006	340.3	294.2	453.3	159.4	179.7
2007	219.7	224.7	145.9	93.7	172.3
2008	416.7	394.3	415.5	180.2	264.2
2009	318.7	332.2	470.7	192.8	217.3

2010	361.9	339.7	625.1	210.5	257.1
2011	392.0	395.0	553.1	192.7	224.8
2012	377.7	345.8	368.0	177.7	201.5

- **Износ в сектор „Зърнопроизводство"**

Единственият отрасъл в икономиката на страната, който през последните години формира положително външнотърговско салдо, е селското стопанство. Този показател го определя като жизнен отрасъл, способен да допринесе за изграждането на конкурентен и ефективен производствен и бизнес потенциал. По данни на НСИ през 2011 г. водещо място в аграрния износ на страната заемат следните продукти: семена от слънчоглед (1 040 706 тона); пшеница и смес от пшеница и ръж (2 137 202 тона); царевица (932 336 тона); семена от рапица или репица (475 837).

Износ на пшеница по години, тона *(по данни на Агенция „Митници" и НСИ)*

Години / **Страна**	**2006/2007**	**2007/2008**	**2008/2009**	**2009/2010**	**2010/2011**	**2011/2012**
ЕС	781 996	175 310	1 066 238	1 324 050	н/и	н/и
Страни от региона	41 989	151 146	108 818	6 710	н/и	н/и
Други страни	213 365	101 534	1 150 276	227 888	н/и	н/и
Общо – тона	1 037 350	427 989	2 325 332	1 558 648	1 993 883	2 425 107

По данни на НСИ около 93% от общия експорт на пшеница през 2011/12 година са насочени за ЕС, основно за Испания (1 035,8 хил. тона), Италия (476,1 хил. тона), Гърция (367,5 хил. тона) и Румъния (238,1 хил. тона). Износът за трети страни е в размер на 170,6 хил. тона, като най-големи количества са реализирани в Етиопия (36,5 хил. тона), Либия (35,3 хил. тона) и Македония (32,4 хил. тона).

В световната търговия през 2011/12г. България се нарежда на 12-то място по износ на пшеница и на 1-во място по износ на слънчогледово семе *(по данни на Американския Департамент по Земеделие)*.

- **Стопанства по показател „стопанисвани площи"**

Декларирани площи по сегменти - кампания за директни плащания 2012 (по *данни на ДФ "Земеделие"*)

Сегмент ха	Брой заявления	Заявена площ ха	% от всички кандидати	% от цялата площ
<50	76,872	537,383.48	89.78%	14.78%
50-100	3,454	241,292.31	4.03%	6.64%
100-150	1,241	150,501.86	1.45%	4.14%
150-200	626	108,709.18	0.73%	2.99%
200-300	849	208,577.27	0.99%	5.74%
300-400	500	173,153.12	0.58%	4.76%
400-500	381	170,746.19	0.44%	4.70%

500-600	294	161,392.58	0.34%	4.44%
600-700	252	162,202.67	0.29%	4.46%
700-800	164	122,447.54	0.19%	3.37%
800-900	138	116,961.68	0.16%	3.22%
900-1000	124	117,515.87	0.14%	3.23%
1000-2000	557	762,676.79	0.65%	20.97%
2000-3000	116	275,730.21	0.14%	7.58%
3000-4000	19	64,648.60	0.02%	1.78%
4000-5000	13	55,915.78	0.02%	1.54%
5000-6000	4	23,131.05	0.00%	0.64%
6000-7000	2	13,360.79	0.00%	0.37%
7000-8000	3	21,752.78	0.00%	0.60%
8000-9000	2	17,381.73	0.00%	0.48%
9000-10 000	1	9,243.30	0.00%	0.25%
Над 10 000	8	121,710.62	0.01%	3.35%
Общо	**85,620**	**3,636,435.38**	100%	100%

Декларираните през 2012г. в Държавен Фонд „Земеделие" площи за подпомагане очертават ясно гръбнака на българското зърнопроизводство. Стопанствата, обработващи площи от 500 до 30000 дка, заемат над 76 % от декларираните площи за подпомагане или почти 28 млн.дка земя.

По данни на МЗХ от предварителните резултати от преброяването на земеделските стопанства през 2010 г., около80% от използваната земеделска площ е взета под наем или аренда, а останалата земя е собственост на стопанствата.

- **<u>Производствени разходи и себестойност</u>**

През последните години се очертава трайна тенденция на ежегодно повишаване на производствените разходи за отглеждане на зърнени и маслодайни култури, както и сериозно нарастване на себестойността на продукцията в рамките на 15 -20 % всяка година.

По данни на САПИ, средните разходи за производство на пшеница от реколта `2012 са 127 лв./дка. При среден добив за страната от 398 кг/дка (по оперативни данни), средната себестойност на тон пшеница от реколта `2012 е около 319 лв. За сравнение, себестойността на продукцията от предходната реколта `2011 възлиза на около 256 лв./тон.

Средни разходи за отглеждане на зърнени и маслодайни култури, лв/дка *(по данни на НАЗ)*

Култура	2010/11	2011/12
Пшеница	124.91	141.23
Ечемик	117.94	136.33

Царевица	147.13	161.77
Слънчоглед	117.43	137.31
Рапица	149.38	159.93

В разходите за отглеждане на културите са включени следните пера: семена, гориво, рента, торове и пестициди, амортизация, лихви, разходи за управление, незавършено производство и други разходи.

- **Стойност на продукцията**

По данни на МЗХ през 2011 г. стойността на продукцията от подсекторите „Зърнени култури" и „Технически култури" е съответно 2 339,2 млн. лева и 1 801,6 млн. лева. Двата сектора заедно формират 83,3% от стойността на продукцията от растениевъдството и около половината (48,7%) от стойността на продукцията от отрасъл „Селско стопанство" като цяло.

През 2011г. за формирането на стойността на крайната продукция от отрасъл "Селско стопанство" най-голям принос имат следните растениевъдни продукти:

- Мека пшеница – дял от 15,4% (1 307,6 млн. лева);
- Слънчоглед – дял от 11,7% (996,5 млн. лева);
- Царевица за зърно – дял от 8,5% (726,3 млн. лева);
- Рапица и репица – дял от 4,9% (417,9 млн. лева);
- Тютюн – дял от 3,3% (278,4 млн. лева);
- Ечемик – дял от 2,4% (205,4 млн. лева).

- **Пазар на земеделска земя**

За периода 2004-2012г. се наблюдава трайна тенденция за повишаване на цената на земеделската земя, достигайки 550 лв/дка за 2012г. Струва си да се отбележи, че през 2012г. ръстът на цената на земята спрямо 2004г. е 272%. Увеличава се, също така, изплащаната на собствениците на земеделски земи средна рента, като за 2012г. достига 33 лв/дка и надминава подпомагането по СЕПП в размер на 26,40 лв/дка. През последните три стопански години е налице ръст на средната рента с 22% всяка година. Изплащаната от арендаторите рента осигурява финансов ресурс за собствениците на земеделски земи в размер на приблизително 1 млрд. лв. годишно, грижейки се по този начин за поддържането на социален мир в селските райони и подобряването на жизнения статус на селското население.

Развитие на пазара на земеделска земя за периода 2004-2012г. (*по данни на САПИ и БАСЗ, данните за цената за 2012 г. са прогнозни)*

година	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
брой сделки	45885	67000	92000	125062	121568	110000	107000	126000	
продадена земя в дка	452630	600000	900000	1152937	1286806	1000000	1080000	1185000	
средна цена лв/дка	148	169	197	235	312	297	320	440	550
обем на пазара в млн. левове	66,99	101,40	177,30	270,94	401,48	297,00	345,60	521,40	
промяна на цената на земята спрямо предходната година	-	14,2%	16,6%	19,3%	32,8%	-4,8%	7,7%	37,5%	25,0%
промяна на цената на земята спрямо 2004	-	14,2%	33,1%	58,8%	110,8%	100,7%	116,2%	197,3%	271,6%

Средна рента за периода 2005-2013 (*по данни на БАСЗ)*

стопанска година	2005-06	2006-07	2007-08	2008-09	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13
ср.рента лева /дка	10	12,5	14	16	18	22	27	33
рента/пазарна цена	5,9%	6,3%	6,0%	5,1%	6,1%	6,9%	6,1%	6,0%
ръст на рентата		25,0%	12,0%	14,3%	12,5%	22,2%	22,7%	22,2%

- **Въоръженост със земеделска техника в сектор „Зърнопроизводство”**

Благодарение на направените инвестиции с помощта на мерки по Програма САПАРД и по Програма за развитие на селските райони 2007-2013г., е налице тенденция на обновяване на машинно-тракторния парк. Въпреки всичко, машинният парк е силно амортизиран – средна възраст 18 – 21 години и дял на машините над 10 години – над 80%, а темпът на обновяване остава нисък между 3 и 4% годишно *(по данни на БАТА)*.

Въпреки че се наблюдава тенденция за увеличаване на енергоосигуреността през последните години – 205 к.с./1000 дка за 2010г., по този показател България изостава от другите страни членки на ЕС. За страните от ЕС осигуреността е средно 230 к.с., като за Германия достига до 460 к.с. на 1000 дка обработваема земя *(по данни на КТИ)*.

Наблюдава се тенденция за намаляване на площта, която обработва един физически трактор – 57 ха, но и по този показател България значително отстъпва от другите страни членки на ЕС. Във Великобритания един физически трактор обработва 34 ха земя, в Германия – 11,6 ха, Франция – 15,3 ха, Дания – 25,5 ха, Португалия и Гърция – по 16 ха *(по данни на КТИ)*.

В България през 2010г. един зърнокомбайн ожънва 141 ха житни култури, във Великобритания – 71 ха, в Германия – 30 ха, във Франция – 52 ха и т.н *(по данни на КТИ)*.

Брой на регистрираните машини по групи и разпределение на възрастовата им структура по години за периода 2004-2010г. *(по данни на КТИ)*

ВИД	Год.	Общо брой	ВЪЗРАСТ											
			до 2 години		3 - 4 години		5 - 6 години		7 - 8 години		9 - 10 години		над 10 години	
			брой	%	брой	%	брой	%	брой	%	брой	%	брой	%
КОЛЕСНИ ТРАКТОРИ	**2004**	**28903**	884	3.1%	497	1.7%	943	3.3%	661	2.3%	1168	4.0%	24750	85.6%
	2005	**33966**	1119	3.3%	670	2.0%	1002	3.0%	858	2.5%	1269	3.7%	29048	85.5%
	2006	**38597**	1542	4.0%	1018	2.6%	761	2.0%	1275	3.3%	847	2.2%	33154	85.9%
	2007	**43690**	2030	4.6%	1325	3.0%	852	2.0%	1220	2.8%	1072	2.5%	37191	85.1%
	2008	**48761**	3026	6.2%	1661	3.4%	1258	2.6%	938	1.9%	1544	3.2%	40334	82.7%
	2009	**52605**	3394	6.5%	1974	3.8%	1649	3.1%	999	1.9%	1442	2.7%	43147	82.0%
	2010	**55925**	3239	5.8%	2514	4.5%	1929	3.4%	1438	2.6%	1152	2.1%	45653	81.6%
ВЕРИЖНИ ТРАКТОРИ	**2004**	**2059**	3	0.1%	2	0.1%	22	1.1%	4	0.2%	15	0.7%	2013	97.8%
	2005	**2286**	7	0.3%	1	0.0%	19	0.8%	17	0.7%	21	0.9%	2221	97.2%
	2006	**2449**	14	0.6%	5	0.2%	6	0.2%	28	1.1%	8	0.3%	2388	97.5%
	2007	**2569**	12	0.5%	9	0.4%	2	0.1%	20	0.8%	22	0.9%	2504	97.5%
	2008	**2510**	17	0.7%	12	0.5%	8	0.3%	9	0.4%	35	1.4%	2429	96.8%
	2009	**2474**	26	1.1%	14	0.6%	11	0.4%	4	0.2%	28	1.1%	2391	96.6%
	2010	**2470**	32	1.3%	35	1.4%	21	0.9%	11	0.4%	11	0.4%	2360	95.5%
ПРИКАЧНИ, НАВЕСНИ И СТАЦИОНАРНИ МАШИНИ	**2004**	**70799**	2919	4.1%	1407	2.0%	2525	3.6%	1913	2.7%	2980	4.2%	59055	83.4%
	2005	**79646**	3936	4.9%	1694	2.1%	2643	3.3%	2402	3.0%	3387	4.3%	65584	82.3%
	2006	**84891**	4294	5.1%	2844	3.4%	2123	2.5%	3318	3.9%	2373	2.8%	69939	82.4%
	2007	**90384**	4820	5.3%	3927	4.3%	2050	2.3%	3067	3.4%	2809	3.1%	73711	81.6%
	2008	**95024**	6253	6.6%	4606	4.8%	3204	3.4%	2506	2.6%	3717	3.9%	74738	78.7%
	2009	**103008**	8893	8.6%	5454	5.3%	4546	4.4%	2378	2.3%	3449	3.3%	78288	76.0%
	2010	**106749**	10155	9.5%	5153	4.8%	5039	4.7%	3348	3.1%	2752	2.6%	80302	75.2%
ЗЪРНОКОМБАЙНИ	**2004**	**6979**	264	3.8%	170	2.4%	298	4.3%	173	2.5%	179	2.6%	5895	84.5%
	2005	**7872**	356	4.5%	193	2.5%	309	3.9%	287	3.6%	237	3.0%	6490	82.4%
	2006	**8514**	348	4.1%	246	2.9%	256	3.0%	403	4.7%	237	2.8%	7024	82.5%
	2007	**8951**	267	3.0%	329	3.7%	226	2.5%	368	4.1%	347	3.9%	7414	82.8%
	2008	**9258**	435	4.7%	338	3.7%	278	3.0%	278	3.0%	432	4.7%	7497	81.0%
	2009	**9659**	666	6.9%	277	2.9%	339	3.5%	251	2.6%	393	4.1%	7733	80.1%
	2010	**9821**	798	8.1%	239	2.4%	375	3.8%	285	2.9%	333	3.4%	7791	79.3%

- **Българското зърнопроизводство в рамките на ОСП**

Налице е висок процент на усвояемост на европейските средства по Схемата за единно плащане на площ и постепенно увеличение на ресурса по Схемата. Независимо от това, всяка година се наблюдава намаление на относителния дял на субсидиите в общия приход на зърнопроизводителите.

Трябва да се подчертае, че средствата за подпомагане по Първи и Втори стълб на Общата селскостопанска политика 2007-2013г. за българските земеделски производители са значително по-ниски в сравнение с тези на производители от други европейски държави-членки. Дискриминиращото и неравностойно подпомагане на българските земеделци в рамките на ОСП намалява конкурентоспособността им на общите европейски пазари.

Средства по Схемата за единно плащане на площ по години, лева *(по данни на ДФ Земеделие")*

Схема	2007	2008	2009	2010	2011	2012*
Изплатени по СЕПП	325,069,640.22	409,022,086.65	534,393,022.96	573,524,492.50	725,630,565.17	843,025,169.26
Бюджет по СЕПП	395,261,312.60	486,644,111.80	566,784,972.60	638,903,141.80	782,388,453.00	923,560,052.80
Процент на усвояване	82%	84%	94%	90%	93%	91%

* Обработката на заявленията по кампания 2012г. не е приключила

Сравнителна таблица на директните плащания в ЕС – 27 през 2016г. при настоящите параметри на подпомагане и постигане на пълния 100% пакет за Новите страни-членки *(по данни на Мрежа за агрополитически анализи www.agripolicy.net)*

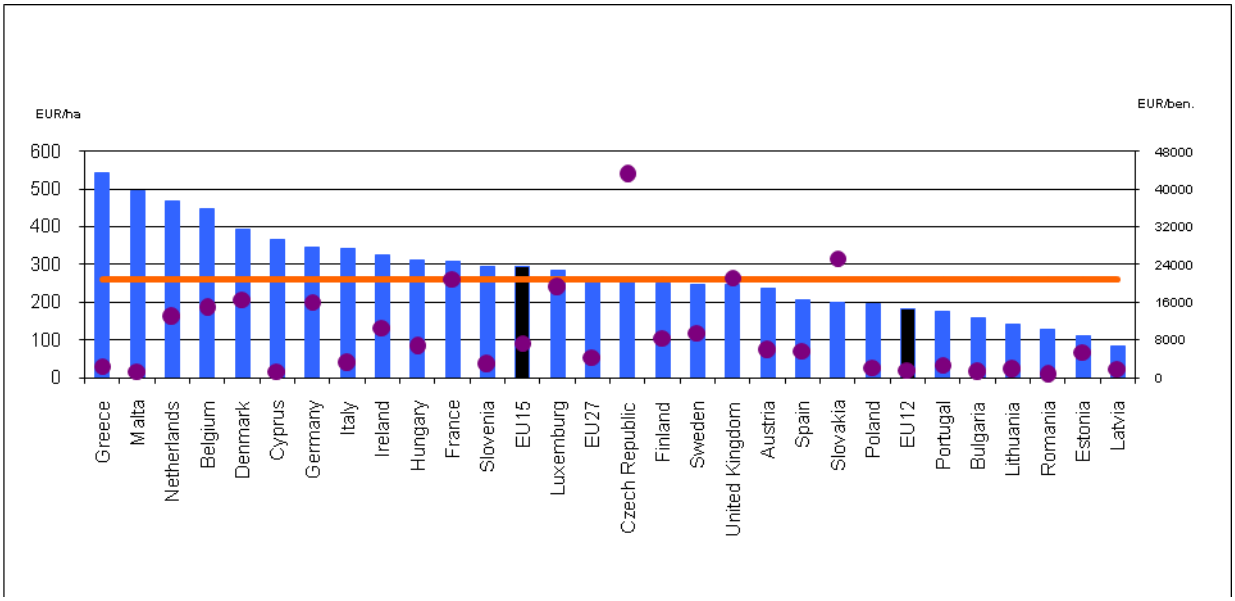

Сравнявайки статуквото при директните плащания със запазване на сегашните параметри за подпомагане, за 2016г. фермерите в Гърция получават 544 евро/ха, в Латвия – 83 евро/ха, а в Новите страни членки (приети след 2004г.), в това число и България – средно 182 евро/ха *(по данни на Мрежа за агрополитически анализи* ***www.agripolicy.net****)*.

SWOT анализ на сектор «Зърнопроизводство»

СИЛНИ СТРАНИ	СЛАБИ СТРАНИ
▪ Сравнително стабилен отрасъл при добри в пазарно и климатично отношение години; ▪ Висок относителен дял на зърнените и техническите култури към използваната земеделска площ; ▪ Пшеницата е най-масово отглежданата култура в страната; ▪ Подходящи почвено-климатични условия за зърнопроизводство; ▪ Подобрени технологии на отглеждане, придружени с повишаване на средните добиви; ▪ Добри позиции на българското производство на пшеница и слънчоглед в световен мащаб; ▪ Зърнопроизводството формира положителното външнотърговско салдо на страната; ▪ Наличие на значителен брой средно големи зърнопроизводителни стопанства; ▪ Сравнително добри изкупни цени през последните две-три години; ▪ Наличие на окрупнени парцели за производство; ▪ Натрупан опит в усвояването на средства по Първи и Втори стълб на ОСП; ▪ Сравнително модернизирана земеделска техника; ▪ Изплащаната рента в сектора е гарант за социален мир и подобрен жизнен статус в селата; ▪ Сравнително лесен достъп до кредити от банките; ▪ Развита браншова дейност в сектора; ▪ Развита мрежа от фирми, предлагащи ресурси, услуги и консултации в сектора;	▪ Неравностойно и дискриминационно подпомагане в рамките на ОСП; ▪ Намалена конкурентоспособност на общите европейски пазари; ▪ Липса на дългосрочна стратегия за развитието на земеделието и земеделската наука; ▪ Неясни приоритети в земеделието, променящи се според политическата конюнктура; ▪ Липса на държавно подпомагане в сектора; ▪ Високи цени на горивата и невъзстановяване на част от акциза; ▪ Изпреварващо покачване на цените на входящите производствени ресурси; ▪ Разрушени напоителни съоръжения и занемарено поливно земеделие; ▪ Чести колебания в изкупните цени; ▪ Високи производствени разходи и себестойност на продукцията; ▪ Силно раздробена собственост на земята; ▪ Силна зависимост от климатичните условия; ▪ Невъзможност за управление на климатичния фактор – суши, наводнения, градушки; ▪ Липса на гаранционен фонд при бедствия; ▪ Липса на развита и ефективна застрахователна система; ▪ Силно амортизирана или недостатъчна инфраструктура за съхранение и първична обработка на зърно;

▪ Изградена школа по селекция и проучен генофонд от всички кулутри; ▪ Висок относителен дял на площите заети с български сортове пшеница и ечемик.	▪ Неблагоприятни условия и недостиг на експортни зърнени терминали и прилежащата инфраструктура; ▪ Недостатъчно ефективни и работещи правила за устойчиво земеползване и комасация; ▪ Случаи на компрометирани търгове за отдаване на земи от ДПФ; ▪ Общински своеволия и липса на унифицирани и прозрачни процедури при отдаването на земи от ОПФ; ▪ Недостиг на квалифицирани земеделски механизатори и специалисти; ▪ Неблагоприятна възрастова структура на заетите в сектора; ▪ Несигурност в дългосрочното арендуване и въздържане от осъществяване на дълготрайни инвестиции; ▪ Липса на паралелни и спомагателни пътища за извършване на земеделски дейности; ▪ Недостатъчно развити връзки с научните институти; ▪ Значителна административна тежест в сектора; ▪ Изместена е българската сортова листа по отношение на културите царевица и слънчоглед; ▪ Слаба информираност на производителите по отношение на борсовата търговия; ▪ Липса на Закон за браншовите организации и критерии за представителност; ▪ Нестабилна политическа обстановка – несигурна бизнес среда; ▪ Неподдържане на полезащитните пояси от горските стопанства; ▪ Неправомерни посегателства върху селскостопански площи и продукция.
ВЪЗМОЖНОСТИ	**ЗАПЛАХИ**

▪ отенциал за изпреварване на страни, които са традиционни производители на зърнени култури; ▪ Достъп до нови международни пазари поради стратегическото местоположение на страната; ▪ Възможност за разработване на неусвоени площи; ▪ Потенциал за развитие на преработвателната индустрия; ▪ Обновената материално-техническа база и модерните средства на производство благоприятстват навлизането на младо поколение фермери в сектора; ▪ По-благоприятно и целенасочено подпомагане в рамките на ОСП 2014-2020; ▪ Развитие на системи за управление на риска; ▪ Облекчена данъчна политика в сектор „Земеделие"; ▪ Нарастващи цени на земеделските продукти на световните пазари; ▪ Комасиране на обработваемата земя; ▪ Създаване на кооперативи и сдружения за снабдяване с производствени ресурси; ▪ Консолидация на земеделски стопанства и форми на сдружаване за съвместно излизане на пазарите; ▪ Развитие на сътрудничеството между наука и агробизнес; ▪ Превръщане на земеделието в приоритетен отрасъл на националната политика и икономика; ▪ Увеличаване на отглежданите култури в зърнопроизводителните стопанства; ▪ Улесняване на достъпа до европейските средства за подпомагане в земеделието; ▪ Улесняване на достъпа до европейските и международните пазари; ▪ Непрекъснато повишаване и осъвременяване на знанията и уменията на производителите и обучение в предприемачество; ▪ Облекчено финансиране от страна на банките за инвестиции в сектора; ▪ Спазване на добри земеделски и екологични практики за подобряване на почвеното плодородие; ▪ Прилагане на агроекологични мерки за опазване на околната среда; ▪ Участие на производителите в борсовата търговия за предпазване от ценови рискове.	▪ Ежегодно повишаване на себестойността на продукцията; ▪ Колебания в изкупните цени; ▪ Забавяне на процеса на уедряване на собствеността върху земеделската земя; ▪ Неблагоприятно насочване на европейското подпомагане в рамките на ОСП 2014-2020; ▪ Затруднен достъп до основен и оборотен капитал; ▪ Недостатъчен интерес сред младите за земеделско предприемачество; ▪ Подценяване на проблема с образованието и квалификацията на кадрите в сектора; ▪ Допълнително понижаване на конкурентоспособността на българските производители на общите пазари; ▪ Изоставяне на българските сортове и занемаряване на българския генофонд; ▪ Недостатъчни инвестиции за продължаване на модернизирането на сектора; ▪ Нестабилен икономически и политически климат; ▪ Изоставане от новите производствени технологии; ▪ Изоставане на сектора в борбата с неблагоприятните последици от климатичните промени; ▪ Забавяне на развитието на поливното земеделие; ▪ Високи цени и затруднен достъп на производителите до земеделски земи; ▪ Изкупуване на българска земеделска земя от чуждестранни инвеститори.

2. Идентифициране на проблемите в сектора

- Влошена конкурентоспособност на българското зърнопроизводство на фона на европейското и световното зърнопроизводство;
- Ниска степен на използване на производствените фактори (земя, труд и капитал) в резултат на технологични, управленски и пазарни слабости;
- Силно раздробена собственост на земята и забавени процеси на комасиране на земеделската земя;

- Разрушени напоителни съоръжения и изключително нисък процент поливни площи;
- Затруднен достъп до пазара поради недостатъчно развита пазарна инфраструктура (складова база и съоръжения за първична обработкаи временно съхранение) и липса на сдружаване на производителите за съвместна реализация;
- Неефективни застрахователни практики в сектора.

3. Стратегически цели, мерки и действия за развитие на сектор „Зърнопроизводство”

➢ **<u>Стратегическа цел: Повишаване на конкурентоспособността на българските зърнопроизводители</u>**

❖ **Мярка: Подпомагане на българските производители в рамките на ОСП 2014-2020г.**

Действия:

✓ Национална агресивна политика насочена към постигането на по-бързо реално изравняване на земеделските субсидии на България със Старите страни членки на ЕС;

✓ Силно подпомагане на земеделските производители по Първи стълб на ОСП 2014-2020г.;

✓ Запазване на Схемата за единно плащане на площ (СЕПП) до 2020г.;

✓ Изплащане на средствата по СЕПП в рамките на стопанската година, която касаят;

✓ По-добро структуриране на осите и мерките по ПРСР за 2014-2020г.;

✓ Осигуряване на сериозен ресурс за модернизиране на земеделските стопанства по ПРСР 2014-2020г.;

✓ Допълнително насърчаване в рамките на ОСП на реалните млади фермери.

❖ **Мярка: Национална програма за насърчаване развитието на сектор „Зърнопроизводство”**

Действия:

✓ Възстановяване на част от акциза върху горива, използвани за земеделски нужди;

✓ Прилагане на национални доплащания на площ до достигане на максималния европейски пакет за подпомагане през 2016г.;

✓ Пакет от данъчни мерки, насърчаващи земеделското производство и реформиращи бранша (напр. преотстъпен данък за инвестиции в земеделието, отпадане на данъка върху европейските субсидии и др.);

✓ Гарантирани средства за управление на риска при кризи и бедствия в сектор „Земеделие”;

✓ План на държавата за осигуряване на целеви ресурс от БНБ на банките за краткосрочно и инвестиционно кредитиране на земеделието.

❖ **Мярка: Комасирано ползване на земеделската земя**

Действия:

✓ Създаване на работещи нормативни разпоредби за устойчиво земеползване и комасация на земеделските земи;

✓ Изготвяне на единен фермерски регистър, обединяващ всички регистрации на земеделските производители и служещ за подпомагането на фермерите със средства от националния и европейския бюджет;

✓ Предотвратяване на неправомерното ползване на земеделски земи;

✓ Насърчаване сключването на стандартизирани и дългосрочни арендни договори със собствениците на земеделски земи;

✓ Насърчаване развитието на поземлените отношения и доброволното споразумяване на земеделските производители;

✓ Прозрачни тръжни процедури при отдаването на земи от ДПФ и ОПФ.

❖ **Мярка: Българските зърнопроизводители – заедно активни и информирани**

Действия:

✓ Непрестанно повишаване на компетентността и знанията на производителите, чрез участие в семинари, обучения и специализации за новите технологии;

✓ Използване на сортове и хибриди с висок биологичен потенциал, висока адаптивност и пластичност и устойчивост на абиотични и биотични стресови фактори;

✓ Прилагане на съвременни производствени технологии за повишаване на добивите и подобряване на качеството;

✓ Създаване на местни и национални снабдителни, кредитни, производствени, маркетингови, обслужващи и др. кооперативи на зърнопроизводители за повишаване на конкурентоспособността на отделния земеделец;

✓ Развитие на браншовата дейност в сектор „Зърнопроизводство”;

✓ Информираност на българските производители относно механизмите за борсова търговия;

✓ Адекватно и своевременно информиране на земеделските производители за състоянието на пазарите на земеделски продукти.

❖ **Мярка: Подобряване на инфраструктурата**

Действия:

✓ Изграждане на специализирани експортни терминали по суша и вода, с цел подобряване на товарните и икономическите условия при износ на земеделска продукция от страната;

✓ Изграждане на паралелни селскостопански пътища;

✓ Адаптиране на мрежата от земеделски пътища към реалната структура на стопанствата.

➢ **<u>Стратегическа цел: Отговор на неблагоприятните последици от климатичните промени</u>**

❖ **Мярка: Възстановяване на хидромелиорациите и поливното земеделие**

Действия:

✓ Изготвяне и реализиране на национална стратегия за развитие на поливното земеделие и хидромелиорациите;

✓ Осигуряване на национален и европейски бюджет за целенасочено инвестиране във възстановяване на хидромелиоративната мрежа;

✓ Осигуряване на средства за проекти за напояване в новата ПРСР 2014-2020г.;

✓ Планиране на цената на поливната вода до 2020г.;

✓ Изграждане на ефективни съоръжения за справяне с вредното влияние на водите.

❖ **Мярка: Прилагане на нови технологии**

Действия:

✓ Разработване от научните институти на нови високодобивни сухоустойчиви и студоустойчиви сортове;

✓ Инвестиции на зърнопроизводителите за прилагане на нови технологии и ноу-хау за преодоляване на засушавания и измръзвания;

✓ Внедряване на алтернативи на традиционното растениевъдство за справяне с климатичните промени;

✓ Развитие на потенциала на примитивни видове от групата на зърнено-житните с повишена устойчивост и подходящи за диетично и лечебно хранене: лимец, спелта и др.;

✓ Подобряване на сателитните климатични наблюдения, увеличаване обхвата на наблюдаваните агро-показатели и усъвършенстване на агро-климатичните прогнози.

❖ **Мярка: Ефективна застрахователна система**

Действия:

✓ Създаване на ефективна застрахователна система в сектор „Земеделие” с участието на държавата, застрахователните компании и земеделските производители;

✓ Набиране, анализиране и обобщаване на агро-показатели и информация за последните години с ел създаване на база данни за застрахователната система;

✓ Разширяване на обхвата на рисковете, покривани при застраховането, включително възможност за застраховане на дохода на земеделския производител.

❖ **Мярка: Опазване на околната среда и развитие на устойчиво земеделие**

Действия:

✓ Изготвяне и следване на национална програма за икономически ефективно, екологично съвместимо и социално отговорно устойчиво земеделие;

✓ Прилагане на европейската политика за ВЕИ от реалните земеделски производители;

✓ Спазване на добри земеделски и екологични практики;

✓ Употреба на продукти за защита на растенията от ново поколение, щадящи околната среда и хората;

✓ Прилагане на „зелените мерки", заложени в ОСП 2014-2020г.;

✓ Засилване на агроекологичните дейности в зърнопроизводителните райони на страната.

➢ **<u>Стратегическа цел: Трансфер на знания и иновации и връзка с науката</u>**

❖ **Мярка: Модернизиране на сектор „Зърнопроизводство"**

Действия:

✓ Насърчаване на навлизането и развитието на високите технологии в сферата на земеделието;

✓ Създаване на система за финансова подкрепа при внедряването на алтернативни култури, необходими за правилния сеитбооборот;

✓ Масово приложение на системите за прецизно земеделие (навигационни системи, автопилоти и др.).

❖ **Мярка: Бизнес и наука – успешно партньорство**

Действия:

✓ Скъсяване на връзката между научните земеделски институти и земеделските производители за развитието на взаимно печелившо партньорство;

✓ Кадрово обезпечаване на бранша чрез адекватно обучение на заетите в земеделието (квалифицирани механизатори, агрономи и т.н.);

✓ Адаптиране и стимулиране на земеделската наука в условията на пазарна икономика;

✓ Привличане и мотивиране на млади научни работници;

✓ Развитие и насърчаване на практически приложими и бизнес насочени научни иновации;

✓ Стимулиране развитието на селекционни направления за пренебрегвани растителни видове, които вследствие на климатичните промени придобиват стопанско значение (фъстъци, сусам, ориз);

✓ Запазване на българската генбанка и толериране на българските сортове;

✓ Насърчаване на изследванията за създаване на нови успешни сортове, хибриди и линии селскостопански култури;

✓ Приложение на публично-частното партньорство в научните изследвания.

➢ **<u>Стратегическа цел: Ефективна нормативна рамка и подобряване на административния капацитет</u>**

❖ **Мярка: Законодателни инициативи**

Действия:

✓ Изготвяне и прилагане на ефективен и работещ Закон за браншовите организации в сектор „Земеделие" с цел делегиране на права и компетенции;

✓ Нормативни действия за категоризация и квалификация на земеделския труд и гарантиране на достойно здравно и пенсионно осигуряване в сектор „Земеделие";

✓ Нормативни действия за продължаване на забраната за придобиване на собственост или за арендуване на българска земеделска земя от чуждестранни граждани;

✓ Промени в Закона за опазване на селскостопанската продукция и в Закона за опазване на селскостопанското имущество с цел изработване на ефективна методика за опазване от посегателствата;

✓ Промени в Закона за собствеността и ползването на земеделските земи за подобряване на прозрачността и урегулиране на процедурите при отдаване под наем на земи от ДПФ и ОПФ;

✓ Гласуване и приемане на официален документ за развитие на българското земеделие в условията на Обща селскостопанска политика 2014-2020г.;

✓ Хармонизиране на българските закони и наредби с европейското законодателство по отношение на нормативна рамка на Общата селскостопанска политика;

✓ Промяна, актуализация и опростяване на нормативната и законова уредба, касаеща сектор „Земеделие".

❖ **Мярка: Административно реформиране в сектор „Земеделие"**

Действия:

- ✓ Подобряване на административния капацитет на МЗХ и ДФЗ;
- ✓ Създаване на контактни и експертни групи към централните и местните структури на МЗХ и ДФЗ за облекчаване на административната тежест за земеделските производители;
- ✓ Създаване на контактни и експертни групи към централните и местните структури на МЗХ и ДФЗ за сътрудничество с браншовите организации;
- ✓ Възлагане на компетенции и дейности и делегиране на правомощия от МЗХ и ДФЗ към национално представителните браншови организации в сектор „Земеделие”;
- ✓ Упражняване на контрол от страна на МЗХ и налагане на санкции при неподдържане на полезащитните пояси;
- ✓ Опростяване на административните процедури в сектора;
- ✓ Засилване на мерките за прозрачност и публичност при процедурите заотпускане на финансова помощ от европейски и национални фондове;
- ✓ Улесняване на достъпа до информация и подобряване на комуникацията между служителите на МЗХ и ДФЗ и земеделските производители.

П Р И Л О Ж Е Н И Е № 3

„С Т Р А Т Е Г И Ч Е С К И Н А С О К И З А Р А З В И Т И Е Н А Л О З А Р С Т В О Т О, О В О Щ А Р С Т В О Т О И З Е Л Е Н Ч У К О П Р О И З В О Д С Т В О Т О В Б Ъ Л Г А Р И Я”

АВТОРСКИ КОЛЕКТИВ:

1. Проф. Пламен Моллов, Национална лозаро-винарска камара

2. Акад. Атанас Атанасов, Съвместен геномен център

3. Проф. Димитър Домозетов, Институт по земеделие, Кюстендил

4. Доц. Стойка Машева, Институт по зеленчукови култури „Марица”, Пловдив

5. Д-р Слави Трифонов, Национален съюз на градинарите в България

6. Цветан Цеков, Асоциация на земеделските производители в България

7. Красимир Кичуков, Българска асоциация на производителите на оранжерийна продукция

8. Пламен Димитров, Българска асоциация на производителите на оранжерийна продукция

9. Антоанета Божинова, Съюз на преработвателите на плодове и зеленчуци

10.Георги Василев, Асоциация „Български пипер”

11. Данчо Кощилаков, Асоциация „Български пипер”

12. Стефанка Цонева, Регионална земеделска камара „Юг”

Натрупаният опит по прилагане на Общата селскостопанска политика показва важното й значение за развитието на устойчиви земеделски стопанства в България. За да се превърне обаче земеделието в привлекателен бизнес и да се стабилизират и повишават доходите на заетите в него, е необходимо ОСП да се адаптира към конкретната икономическа среда на всяка страна - членка. В нашата страна все още не са постигнати първоначалните цели на ОСП за модернизиране на производството, задоволяване на вътрешния пазар с местни продукти на достъпни цени и осигуряване на добър стандарт на живот на фермерите.

1. АНАЛИЗ НА СЪСТОЯНИЕТО И ИДЕНТИФИЦИРАНЕ НА ПРОБЛЕМИТЕ В ПОДОТРАСЪЛА

Производството на грозде, плодове и зеленчуци е традиционно за България. То е важен подотрасъл, имащ отношение към икономиката и човешкото здраве. В годините на прехода, включително и след присъединяването на страната ни към ЕС, в резултат на многобройни причини, относителното му значение като земеделски подотрасъл отслабна значително. Продължава тенденцията към свиване на брутното производство на грозде, плодове и зеленчуци, въпреки отчитаното подобрение на външнотърговското салдо.

Лозовите насаждения днес са само 50 % от тези през 2007 г., в голямата си част със силно влошена възрастова структура. През 2011 г. са реколтирани общо 46 хил. ха лозя, което представлява намаление от 3,2 пъти спрямо общата площ на лозята през 2002 г. Значителен е отчитаният през 2011 г. размер на изоставените лозя - около 26 хил. ха.

Общата площ на овощните насаждения в страната през 2011 г. е 38,5 хил. ха, като намалението спрямо 1989 г. е близо 3 пъти. Съответно площта на насажденията с ябълки е намаляла 4,8 пъти, с круши – 4,7 пъти, с кайсии – 3,5 пъти, с праскови – 2,5 пъти, със сливи – 2,4 пъти, с череши – 1,4 пъти. За същия период се отчита понижено 11 пъти общо производство на плодове – от 1810,7 хил. тона през 1989 г. до 163,1 хил. тона през 2011 г. Намалението на производството на круши е 37,2 пъти, на ябълки – 11,3 пъти, на сливи – 4,3 пъти, на кайсии – 3,7 пъти, на праскови – 3,4 пъти, на череши – 2,7 пъти.

През 2011 г. площите, използвани за производството на зеленчуци, са общо 46,7 хил. ха, от които 45,7 хил. ха открити площи и 1,1 хил. ха оранжерийни площи. Трайна тенденция към намаление на реколтираните площи в периода 2001 – 2011 г. се отбелязва при типични за страната зеленчукови култури: 7,3 пъти при корнишоните; 4,2 пъти при краставиците; 4 пъти при доматите; 2,7 пъти при пипера и др. Общото

производство е намаляло съответно 7 пъти при корнишоните; 2,6 пъти при доматите; 2,1 пъти при пипера.

Независимо от възможностите за добра пазарна реализация, намалява броят на стопанствата, които отглеждат грозде, плодове и зеленчуци. През последните години България се превърна в нетен вносител на плодове и зеленчуци, предназначени за консумация в прясно състояние и за преработка. През 2011 г. в страната са внесени 25 хил. тона ябълки и 80 хил. тона домати. Неблагоприятните тенденции в подотрасъла в голяма степен са свързани със значителното повишаване на процента на туморните и сърдечносъдовите заболявания на българското население през последните години.

Производителите на плодове и зеленчуци са в неравностойна конкуренция спрямо тези в съседните на България страни и в страните от ЕС, където субсидията на декар трайни насаждения е в интервала 100 – 300 евро, а като допълнение поливната вода в повечето от тях е безплатна.

Най-съществените силни и слаби страни на подотрасъла могат да се обобщят, както следва:

СИЛНИ СТРАНИ

- Благоприятни почвено-климатични условия за производство, в това число екологично подходящи условия за биологично земеделие;
- Богат производствен опит, кадрови и научен потенциал;
- Богат генофонд от местни и интродуцирани култури и сортове;
- Инвестиционни възможности, подкрепени от програми за европейско финансиране, наличие на добри примери за нови насаждения;
- Отлични вкусови характеристики, висок експортен потенциал.

СЛАБИ СТРАНИ

- Недостатъчно и дебалансирано (недостатъчно атрактивно) спрямо други подотрасли финансово подпомагане;
- Слаба организираност на производителите, ниска квалификация на работната ръка и слаба мотивация за работа;
- Разпокъсано и неефективно производство, лоша координация между производители и преработватели, нарушени връзки между наука, производство и реализация;
- Проблемно напояване;
- Висока престъпност, значителен „сив сектор”;

- Свити вътрешен и външен пазар.

2. ПРИОРИТЕТИ, МЕРКИ И ДЕЙСТВИЯ ЗА ОТСТРАНЯВАНЕ НА ИДЕНТИФИЦИРАНИТЕ ПРОБЛЕМИ

ФИНАНСОВО ПОДПОМАГАНЕ НА ПОДОТРАСЪЛА

Прилагане на диференцирано финансово подпомагане в земеделския сектор:

- Предприемане на стъпки за замяна на принципа за „плащане на единица обработваема площ" с принципа за „плащане на стопанство".

- Прилагане на мерки, насочени към изпълнение на програмите вместо самоцелното усвояване на финансови средства.

- Чрез вътрешно преразпределение на средствата да бъдат гарантирани до 40 % от приходите от земеделска дейност.

- Разширяване плащанията по Първи стълб, обвързани с производство на особено уязвими видове стопанска дейност, каквато е производството на плодове и зеленчуци. Разписване на гарантирани бюджети за стимулиране развитието на подотрасъла по мерките от ПРСР.

- Приоритетно финансово подпомагане на стратегически важни за страната производства, които имат висок експортен потенциал и създават положителен имидж (десертно и винено грозде, череши, вишни, круши, пипер, чесън, зеле, моркови и др.).

- Въвеждане на долен праг на обработваемата площ за субсидиране (напр. 10 дка) и изискване за доказване реализацията на продукцията със съответен документ.

- Актуализиране на прилаганата понастоящем Кредитна схема на ДФЗ, като кредитирането на проектите се извършва изцяло от Фонда, вместо през банка, което много оскъпява инвестициите.

- Разработване на национална схема за отпускането на краткосрочни целеви кредити за регистрираните производители в подотрасъла, на референтен лихвен процент и без допълнителни такси и условия за закупуването на семена, торове, препарати и гориво.

Завишаване на националните доплащания:

- Финансово мотивиране и създаване на конкурентна способност чрез доплащанията спрямо съответните производства в Балканските страни и страните от ЕС. Достигане на равнище на доплащанията в размер на 200 – 400 евро/дка за отглеждането на трайни насаждения (лозя, овощни

градини), с цел да бъдат преодолени диспропорциите с други подотрасли на земеделието и сектори на икономиката на страната.

- Преустановяване на порочната практика на субсидиране за създаването на фотоволтаични инсталации, поддържането на горски поляни, ливади, пасища и други в размер, който е по-голям от този за създаването на трайни насаждения.

- Диференциране на националните доплащания, като относителният дял на субсидията за подотрасъла да съставлява 20 % от себестойността на продукцията. Тази подкрепа да продължи, докато производството на грозде, плодове и зеленчуци се възстанови и достигне поне 70 % от потребностите на местния пазар за прясна консумация и преработка.

- Насърчаване работата на консервните фабрики с българска суровина, като се завишат с 10 % доплащанията за плодове и зеленчуци, които са предназначени за преработка.

- Обвързване на националните доплащания с количеството произведена продукция – „плащане на килограм".

- Въвеждане на стъпаловидно субсидиране на трайни насаждения до периода на плододаване вместо само до периода на тяхното създаване.

- Въвеждане на постоянно по размер за целия програмен период финансово подпомагане за едногодишните зеленчукови култури.

- Увеличаване на средствата, предоставени по държавната помощ за подобряване на качеството на продукцията през 2013 г. от 15 на 50 млн. лева (тези средства могат да се набавят от националните доплащания чрез целево пренасочване на сумата от 1,00–1,50 лева/дка).

- Определяне на преференциални кредитни линии за инвестиции в стопанствата, в т.ч. и за техническо обезпечаване на производството на грозде, плодове и зеленчуци.

Прилагане на диференциран подход в данъчното облагане:

- Въвеждане на намалена ставка на ДДС за земеделски и хранителни стоки в размер на 7 %, насочена към ограничаване на „сивия сектор".

- Обвързване на ДДС със създаването на организациите на производителите – преференции за назначаването на счетоводител, гратисни периоди и др.

- Включване на подотрасъл «Плодове и зеленчуци» в нотификацията за намаляване на акциза на горивата, което да се определя по технологична карта.

- Приемане на нормативни правила за планиране, отчитане и заплащане на природния газ, използван в земеделското производство. Отмяна на акциза (ЗИД на ЗАДС) на природния газ за отопление в оранжерийното производство с оглед стимулиране използването на ко-генерационни инсталации.

ПОДОБРЯВАНЕ ОРГАНИЗАЦИЯТА НА ПРОИЗВОДСТВОТО

Мерки, насочени към окрупняване на производството:

- Въвеждане на задължителен публичен търг за продажба на земеделски земи с участието на Общинските служби по земеделие и гори. Това следва да е първоначалната най-важна стъпка, която цели уедряването на земеделските парцели и защитата на правата на собствениците.

- Дефиниране на „целевото стопанство", което е пазарно-ориентирано (например 50-100 дка) и чието утвърждаване и развитие МЗХ насърчава приоритетно.

- Определяне на долен насърчителен и горен допустим праг за субсидията на единица обработваема площ и обвързване на финансовото подпомагане с качеството на продукцията.

- Стимулиране сертифицирането на създадените трайни насаждения (лозя, градини).

Насърчаване на организираното производство:

- Нормативни промени, чрез които да се разпишат ясни и разширени функции на организациите на производителите, браншовите съюзи и междупрофесионалните организации (например Закон за браншовите организации в земеделието).

- Създаване на контролен браншови съвет към Държавен фонд «Земеделие», който да участва в определянето на механизмите за субсидиране и компесационни плащания.

- Запазване изграждането на групи и организациина производителите на плодове и зеленчуци в Първи стълб на ОСП.

- Създаване на специализиран модел на кооперативно производство, преработка и търговия (по примера на някои западни страни - Италия, Холандия и др.).

Въвеждане на районираното производство на плодове и зеленчуци:

- Обвързване на районирането с националните доплащания (по примера на Гърция).

- Заделяне на средства за допълнително финансово стимулиране създаването на лозя и овощни градини в подходящите райони на страната, вместо разпиляването им чрез неефективни програми като «Млад фермер» и др.

Улесняване на достъпа до напоителните системи:

- Въвеждане на «безплатна вода» в активния сезон (вместо да изтича към съседните страни).

- Създаване на закрити канални системи, които позволяват ползването на чиста вода, точно измерване и развитие на капковото напояване.

Подобряване мотивацията на хората за работа в подотрасъла:

- Отстраняване клаузите на обвързаност между социалните помощи и договорите за сезонна заетост, както и премахване на ограничителните срокове чрез съответни промени в нормативната уредба.

- Приемане на промени в Кодекса на труда за въвеждане на системата за почасово заплащане на труда в земеделието и системата, регламентираща временната заетост на работната ръка в земеделието.

- Възстановяване на професионалното обучение и квалификация, предимно на млади хора.

- Подпомагане на лозарите за изграждането на малки собствени изби.

Ограничаване на престъпността в подотрасъла:

- Преустановяване практиката на безконтролни продажби на плодове и зеленчуци на тържищата от страна на «случайни» търговци. Въвеждане на изискване за наличието на съответни придружителни документи за предлаганите стоки (издадени от професионалната организация) – разписване на нови функции на БАБХ.

Промяна на условията за застраховане на земеделската продукция:

- Защита на земеделския производител вместо на застрахователя. Преосмисляне на функциите на Агенцията за борба с градушките.

Засилване на връзката «наука – производство»:

- Насърчаване внедряването на нови технологии и пазарно ориентирани иновации.

- Изграждане на съвременна информационна инфраструктура.

- Подкрепа за поддържането на българския генетичен фонд. Финансово стимулиране за отглеждането на национални сортове.

- Насърчаване производството на семена и посадъчен материал за биологично производство.

- Задължаване на производителите, които пускат на пазара собствена продукция без да имат съответното образование или професионална правоспособност, за сключване на договор с научен институт, специализирана фирма или агроном – консултант.

Насърчаване на биологичното производство:

- Насърчаване на производството на семена и посадъчен материал за биологично производство.

- Нотифициране на държавна помощ за стимулиране на ограничаването и замяната на химичните с биологични средства за борба с вредителите в оранжерийното производство.

ПОДОБРЯВАНЕ ОРГАНИЗАЦИЯТА НА ПАЗАРА

Подобряване достъпа на производителите до пазара:

- Нормативни промени, насочени към структуриране и подобряване реализацията на плодовете и зеленчуците (Закон за организация на пазарите).

- Нулева толерантност към «сивия сектор».

- Промяна на Наредба 3, която да изисква отбелязването на размера на площите и културата на регистрационния картон, за да се осъществява по-ефективен контрол от страна на НАП върху вида и количествата на реализираните от регистрирани като земеделски производители търговци на плодове и зеленчуци.

- Адекватен, постоянен и ефективен граничен контрол на внасяните плодове и зеленчуци (за остатъци от препарати за растителна защита, за недопускане разпространението на карантини или нови за страната ни болести и неприятели и др.) – засилване ролята на БАБХ. Пресичане ощетяването на бюджета чрез избягване внасянето на ДДС и данъци от страна на вносители – физически лица.

Насърчаване на продажбите и износа на български плодове и зеленчуци:

- Създаване на Регистър на търговците на плодове и зеленчуци.

- Разработване и прилагане на национална политика за стимулиране предлагането на българска продукция от търговските организации, която да

включва и рестриктивни мерки, ако е необходимо. Въвеждане на изискването за гарантирана продажба на определен дял (например 50 %) стоки с български произход.

- Оформяне на отделни щандове в магазините на търговските вериги за плодове и зеленчуци с произход България.
- Въвеждане на изискването за продажбата на плодове и зеленчуци на разстояние до 150 км от мястото на производството им.
- Прекратяване или изменение на правилата за реализиране на социалната програма «Училищен плод».

Насърчаване реализацията на продукция с гарантирано високо качество:

- Търсене и осигуряване на чужди пазари.
- Финансово стимулиране на изкупвачите на плодове и зеленчуци срещу техен ангажимент в контрола и осигуряването на качеството на продукцията.

Предлаганите мерки имат за цел да се възстанови приоритетното значение за българското земеделие на подотрасъла „Производство на грозде, плодове и зеленчуци" в рамките на програмния период, както и да бъде преодоляна неравнопоставеността между различните земеделски подотрасли. По своя характер те са главно краткосрочни и следва да се разглеждат като част от една цялостна стратегия за икономическо развитие на страната, наред с приоритетите за развитие на хранително-вкусовата индустрия и туризма. В допълнение те имат и важен социален ефект - отглеждането на трайни насаждения може да поеме една значителна част от безработицата в страната и да отслаби изселването на хора от родните им места. Известно е, че 5 дка трайно насаждение от овощни култури може да даде устойчив поминък на едно семейство в продължение на 20 – 30 години.

П Р И Л О Ж Е Н И Е № 4

„П Е Р С П Е К Т И В И З А Р А З В И Т И Е Н А К А Р Т О Ф О П Р О И З В О Д С Т В О Т О В Б Ъ Л Г А Р И Я”

АВТОР:

Ванцислав Каймаканов, Председател на Националната асоциация на българските картофопроизводители

В глобален мащаб, значението на земеделието през последните години все повече ще нараства. Картофите са основна продоволствена култура, която по разпространение е на четвърто място в света. У нас площите и производството на картофи през последните години намаляват от 450 хил.дка през 2003 година до 138 хил.дка през 2010 година. Производството е намаляло до 250 хил. тона годишно, което не е достатъчно да задоволи вътрешния пазар. Средните добиви са ниски, като за страната варират в широки граници. Основните причини за спада на производството са трудоемкостта на културата, нуждата от много инвестиции, липсата на сигурни пазари, разрушените поливни системи, раздробеността на земята , ниските изкупни цени, недостатъчното финансиране на сектора. Картофопроизводителите се включиха в Европейското икономическо пространство не конкурентноспособни с маломерно производство, с остаряла техника и висока себестойност на продукцията.Това доведе до силен натиск от страна на европейските производители, което доведе до загуби на българските картофопроизводители.

Картофите са традиционна култура за нашата страна и широката им екологична пластичност дава възможност да се развиват в много райони. Но те са и основна култура за необлагодетелстваните планински и полупланински райони и основна прехана за населението в тези райони.

Основните цели за устойчиво развитие на картофопроизводството са:

1. Повишаване на конкурентноспособността на производството

2. Получаване на устойчиви добиви през годините

3. Развитие на сортоподдържането и семепроизводството на картофите

4. Внедряване на иновационнни технологии за производство в различните направления

5. Производство на продукция отговаряща на Европейските стандарти за качество

6. Повишаване доходите на картофопроизводителите

За постигане на целите е необходима целенасочена политика за стабилизиране на сектора. Под влияние на промените в средата , в която функционира аграрния сектор се променя и организационната структура в земеделието. Това налага да се изграждат конкурентноспособни картофопроизводни стопанства с рационални размери, пригодени към пазарната среда, произвеждащи качествена продукция с по-ниска себестойност. Това налага държавата и общините да разкриват алтернативи на подкрепа на ЕС за повишаване на конкурентноспособността на

картофопроизводството. Необходимо е разработване на национална програма за развитие на картофопроизводството.

Целево финансиране по мерките и механизмите на ОСП и национално подпомагане.

Подкрепа и предимство при модернизиране на картофопроизводните стопанства и изграждането на стопанства от млади фермери. Изграждане на съвременнни напоителни системи в основните картофопроизводни райони с помоща на национално доплащане. Стимулиране на родното семепроизводство за да спре ежегодното изтичане на огромни суми за закупуване на вносен посадъчен материал и поддържане и намножаване на националния генофонд от български сортове картофи. Засилване връзката, между науката и практиката с финансирането на съвместни проекти за изграждане на модулни полета , оборудване на стационарни и мобилни лабораториии за анализи и мониторинг на болестите и неприятелите. Обучение на фермерите за добри земеделски практики и опазване и подобряване на почвеното плодородие и околната среда. Сигурни фондове за компенсиране на картофопроизводителите при неблагоприятни климатични условия .Национални плащания за подкрепа на закупуване на торове и препарати за растителна защита за получаване на качествена продукция конкурентна на европейската. Финансиране на браншовите организации и научните звена за обхващане в организации картофопроизводителите от цялата страна и извършване на мониторинг на болести и неприятели във всички райони и създаване на сортова структура, която да позволи да се кооперират производителити при реализацията на продукцията. Максимално опростяване на процедурите при кандидатстване по отделните програми и мерки за достъпност на повече фермери.

Чрез използването на биологичния потенциал на сортовете картофи, агроекологичния потенциал на почвите, благоприятните почвено климатични условия , в съчетание с финансово подпомагане от европейските фондове, национални доплащания и внедряване на иновационни технологии ще се даде възможност да се постигнат стабилни темпове в развитието на картофопроизводството, което ще позволи максимално задоволяване на българския и международен пазар с качествени картофи, икономически растеж в картофопроизводните райони, стабилни доходи на населението след увеличаване на рентабилността на производството и решаване на демографските проблеми в малките населени места в планински и полупланински райони.

П Р И Л О Ж Е Н И Е № 5

„С Т Р А Т Е Г И Ч Е С К И Н А С О К И З А Р А З В И Т И Е Н А Ж И В О Т Н О В Ъ Д С Т В О Т О В Б Ъ Л Г А Р И Я”

СТРАТЕГИЯ ЗА РАЗВИТИЕ НА ЖИВОТНОВЪДСТВОТО ДО 2020 ГОДИНА

В условията на членство в ЕС, земеделието на България не може да бъде разглеждано откъснато от процесите в развитието на отрасъла на европейско ниво, в това число и от прилаганата политика за постигане на заложените цели в нея до 2014 г. и след това, а именно:

- осигуряване на продоволствената сигурност на населението (жизнеспособно производство на храни);

- поддържане на заетостта;

- постигане на балансирано териториално развитие;

- въвеждане на иновативни технологии;

- опазване на околната среда и организиране на екологосъобразна животновъдна дейност;

- намаляване въздействието на климатичните промени и приспособяване към тях.

В този смисъл, мотивирането на земеделските производители да продължат своята дейност, като най-справедливо се оценява и приносът им към обществото, на което те предоставят и публични блага, е от изключителна важност.

Отчитайки факта, че доходите на фермерите и нивото на доходност (печалба) от животновъдната дейност са чувствително по-ниски в сравнение с растениевъдството и другите икономически дейности, финансовото подпомагане ще бъде основно средство за гарантиране на тяхното минимално ниво и доближаването им до тези в другите сектори на икономиката.

Настоящата стратегияпредвижда увеличаване на брутната продукция от сектор животновъдство, чрез:

- нарастване на броя на животните по видове и категории

- увеличаване на продуктивността

- постигане на генетичен прогрес

- увеличаване на износа на живи животни и животински продукти

- намаляване дела на вносната животинска продукция във вътрешното потребление

П Р И Л О Ж Е Н И Е № 5.1.

„ СТРАТЕГИЯ ЗА РАЗВИТИЕ НА ГОВЕДОВЪДСТВОТО И БИВОЛОВЪДСТВОТО В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ ДО 2020 ГОДИНА”

АВТОРСКИ КОЛЕКТИВ:

1. Проф. д-р Васил Николов, ИАСРЖ

2. Проф. дсн Цонка Пеева, ИАСРЖ

3. Доц. д-р Живка Герговска, Тракийски университет

4. Зооинж. Михаил Михайлов, ИАСРЖ

5. Атанас Атанасов, ИАСРЖ

6. Милкана Йорданова, ИАСРЖ

7. Сунай Караасан, ИАСРЖ

Използвани са материали на Дирекция Животновъдство и Агростатистика при МЗХ, ДФЗ, FAO и др.

1. Анализ на състоянието на сектора

Значение и численост

В България, говедовъдството и биволовъдството са основни подотрасъли на животновъдството. През 2012 г. те са формирали 23,0% от стойността на крайната продукция в животновъдството. От кравите и биволиците у нас се произвежда 88,7% от млякото и 18% от червеното месо (2012 г.). Отрасъл говедовъдство е основен източник за производство и задоволяване на ежедневните потребности от жизнено необходимите биологично пълноценни храни за човека: мляко и млечни продукти – сирене, кашкавал, масло и др.; месо за прясна консумация и колбаси.

Табл. 1. Динамика на броя на говедата и биволите, хил. броя

	2003г.	2004 г.	2005 г.	2006 г.	2007 г.	2008 г.	2009 г.	2010 г.	2011 г.	2012 г.
Говеда	728,30	671,58	621,80	628,27	602,06	564,90	539,56	544,46	557,64	526,11
Млечни крави	378,20	368,72	347,75	350,14	335,89	314,67	296,76	308,17	306,84	288,75
Биволи	7,9	8,0	8,2	8,2	9,0	9,2	8,3	9,2	9,9	9,2
Биволици	4,5	4,1	4,7	4,8	5,2	5,3	5,0	5,4	6,3	5,7

Източник: отдел „Агростатистика" МЗХ

През периода 2003 – 2012 г. по данни на отдел „Агростатистика" при МЗХ, броят на говедата постепенно намалява (-27,6), като има периоди на стабилизация (2006, 2010, 2011 г.), и през 2012 достига 526,11 хил. броя. Същевременно нишата (териториална, пазарна, работна сила и т.н.) освободена от свиване на говедовъдството не се заема от други подотрасли на животновъдството.

Намаляването на броя на говедата е свързано с намаляването на броя на млечните крави (-23,7%) през наблюдавания период. (Табл. 1)

Очевидно е налице ***значителен потенциал за развитие на говедовъдството***, подплатен и с хилядолетни традиции в отглеждането на говеда.

За периода 2003-2012 г. броят на биволите нараства с 16,5%, а на биволиците с 26,7%. Най-много биволи са отглеждани през 2011 г. – почти 10 000 броя. През 2012 г. броят им е на ниво 2007,2008 и 2010 г. Броят на биволиците е почти постоянен, като през 2012 г. е 5700.

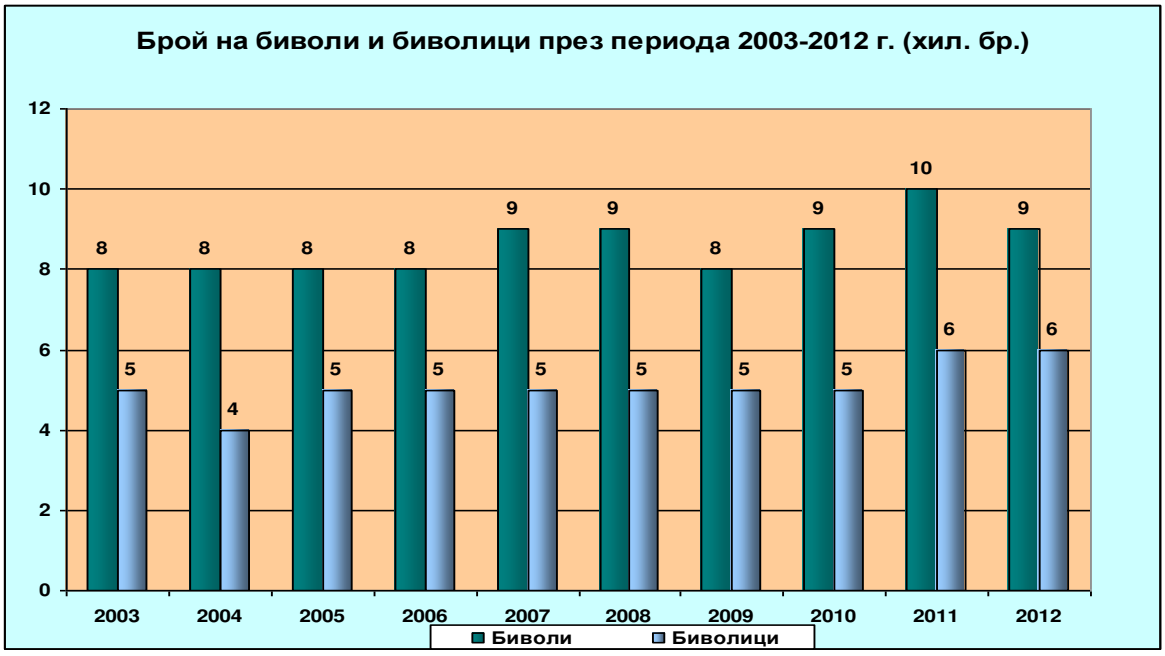

Източник: отдел „Агростатистика" МЗХ

Производства на краве и биволско мляко

У нас, понастоящем се отглеждат 317,3 хил. крави, от които 288,7 (91%) са за мляко. През първите години на настоящия век добивът на краве мляко намалява , като през последните години се стабилизира на около 1100 хил. т. Това е на фона на нарастване на средната млечност с около 400

kg за 10 години., която през 2012 г. достига 3 785 кг. Нарастване се наблюдава при производството на биволско мляко, като за 10 годишния период е с 60.0%, а пик в производството имаме през 2011 г., когато Средната млечност при биволиците се увеличава и през 2012 г. достига 1408 литра. (Табл. 2)

Табл. 2. Динамика на производството на краве мляко, хил. тона

	2003	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**
Краве мляко	1309	1345	1287	1299	1148	1143	1073	1124	1126	1093
Биволско мляко	5	6	7	7	7	7	7	8	9	8

Източник: отдел „Агростатистика" МЗХ

Значително по-висока е млечността на кравите под селекционен контрол (табл. 3), като продуктивността ежегодно нараства.

Проблемът е, че у нас ***относителният брой на контролираните крави е изключително нисък – около 15%. Особено това се отнася за комерсиалните породи, където липсват каквито и да е стимули за отглеждане на племенни животни.***

Табл. 3. Средна млечност на бонитираните крави, под селекционен контрол (по данни на развъдните организации)

Порода	**2009 г.**	**2010 г.**	**2011г.**	**2012г.**
Черношарено говедо (АРЧШПБ Добрич)	5500	5590	6454	7300
Черношарено говедо (АРЧШПБ Русе)	5044	5337	5312	5597
Кафяво говедо	3724	3656	4855	5003
Българско родопско говедо	3565	4048	3991	4020
Монбелиард	6061	5887	5840	
Симентал	6061	5387	5208	

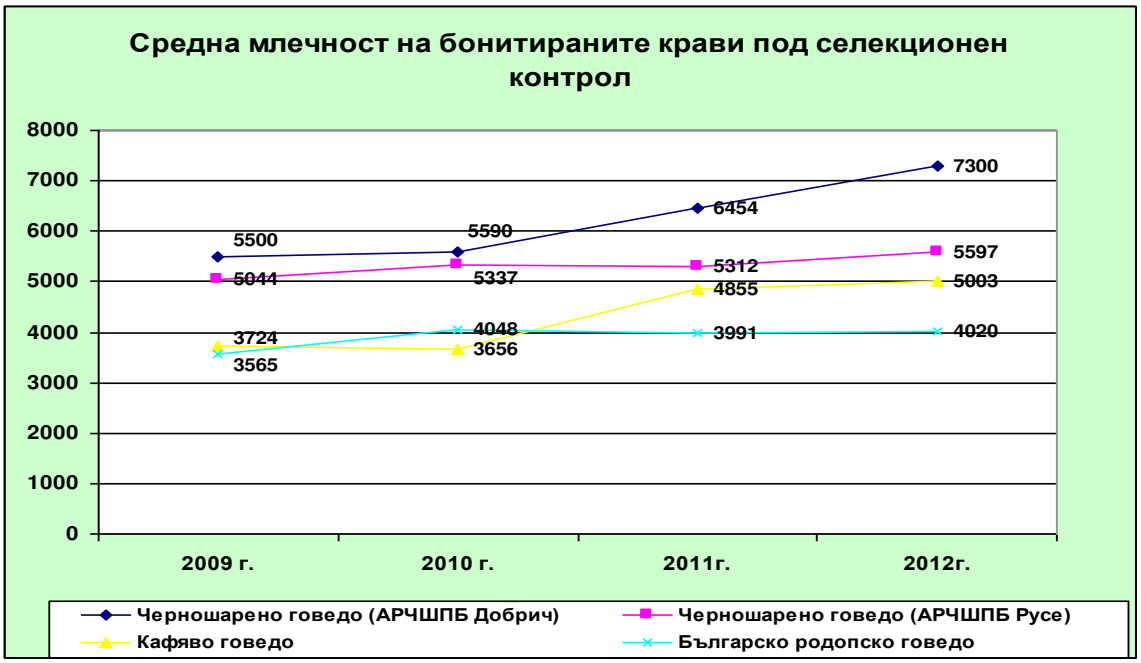

По предварителни данни на отдел „Агростатистика, през 2012 г в страната са работили 212 млекопреработвателни предприятия, като спрямо предходната година броят им е намалял с 2.8%. От постъпилото за преработка мляко, 94,2% (483 млн.литра) е краве. ***От 2008 до 2012 количеството на преработеното краве мляко е намаляло с 29,4%***. Причина за това е намаляване на броя на млечните крави, респективно намаляване добива на краве мляко и евентуално увеличаване делът за собствена консумация.

За квотния период 1 април 2011 г. - 31 март 2012 година националната квота за доставки е 951 617 тона, а изпълнението е 468 511 тона или 49.23% от квотата. Националната квота за директни продажби е 77 221 тона, реализираните количества са 16 786 тона, което е 21.74%. От началото на въвеждане на квотните периоди през 2007 г. до 2012 г. се наблюдава постоянна тенденция на увеличаване на размера на националната млечна квота и на спад на изпълнението й. Заявените за продажба количества млечни квоти многократно надвишават тези за покупка за квотния период 2011/2012г. и обратното, през квотния период 2012/2013 г. се отчете по-голямо търсене на квоти от заявените за продажба. Националната млечна квота за квотния период 2012/2013 г. е в размер на 1 039 126 тона, от които 969 471 тона за доставки и 69654 тона за директни продажби, с което се продължава тенденцията за увеличаване на деля на доставките спрямо директните продажби.

През 2012 г. са изнесени общо 46 693 тона мляко и млечни продукти, на стойност 123 320 хил. щ. д. Най-значителен дял от общото количество на изнесените млечни продукти заемат сиренатa и изварата – 50,3%;

заквасените млека, сметаната и киселото мляко – 17,4%, неконцентрираните мляко и сметана – 15,2%.

Производство на месо от ЕРД

Табл. 4. Динамика на производството на месо от ЕРД, хил.тона

	2003 г.	2004 г.	2005 г.	2006 г.	2007 г.	2008 г.	2009 г.	2010 г.	2011 г.	2012 г.
Месо от ЕРД	29	31	30	23	22	20	22	20	21	21

Източник: отдел „Агростатистика" МЗХ

Производството на месо от ЕРД за последните 10 години е намаляло с 27,6%

Основната причина е, че ние нямаме традиции нито в консумацията на говеждо месо, нито в отглеждането на месодайни говеда и многократните опити за създаване на специализирано месодайно говедовъдство у нас са се оказвали безрезултатни. У нас се консумира по-малко от 5 kg годишно говеждо месо.

Изхождайки от диетичните качества на телешкото месо очевидно е необходимо ***разработване на мерки за повишаване на консумацията на качествено говеждо месо у нас.***

Основно месото у нас се получава от кравите за мляко и техните приплоди и с намаляване на броя на млечните говеда, намалява и производството на месо. Показателно в това отношение е, че по предварителни данни на отдел „Агростатистика" през 2012 г. в кланици са заклани 12964 крави, 2625 юници и 5254 мъжки говеда над 12 месеца. Телетата се угояват до сравнително ниска жива маса - около 400 kg за мъжките и 415 kg за женските. Като цяло средната жива маса на закланите телета е 320kg, а на другите говеда – 457kg.

Напоследък за производство на месо се използват говедата от местните автохтонни породи и всевъзможни кръстоски, които са изключително нископродуктивни. Поради това, че те нямат млечни квоти се определят като говеда за месо, което изкривява действителното състояние на месодайното говедовъдство у нас. През последните години се правят опити за внос и отглеждане на говеда от специализираните месодайни породи, но през 2012 г. под селекционен контрол са били само 354 крави от породата Лимузин и 475 от породата Абердин Ангус.

В началото на 2012 година у нас са работели 67 кланици за червено месо, от които 63 са одобрените за предлагане на продукти в страните от

Европейския съюз, съгласно Регламент 853/2004ЕС. Говеда и биволи се колят в 33 от кланиците.

В страната има регистрирани само 4 защитени географски наименования, произведени от говеждо месо.

В България са налице значителни перспективи за развитие на месодайното говедовъдство. През последните години се увеличава броят на месодайните крави и през 2012 г. е 28 546 бр. При традиционно ниско потребление на говеждо месо в страната, през 2012 г. у нас е произведено 78% (20687 т) от потребеното месо – 26535 т. За задоволяване на вътрешните потребности са внесени 6 427 тона месо от ЕРД, а износът е нищожен – 579 тона.

Цени и пазари

За последните 10 години (2003-2012) динамиката на цената на **млякото** е сравнително благоприятна. От 0,31 лв/л през 2003 г. постепенно нараства до 0,59 лв./л през 2012 г., което представлява увеличение от 90,3%.

Очевидно причината за ниската конкурентоспособност на млечното производство у нас не са ниските изкупни цени на млякото, а разликата в субсидирането на производството на мляко в старите и новите членки на ЕС.

Значителен потенциал за производство на краве мляко у нас е както възстановяване на традиционно високото потребление на млечни продукти в страната, така и възможностите за износ, поради високите цени на млякото в съседните ни страни.

Повишила се е и изкупната цена на говедата за **месо**.

Изкупната цена на телетата за 10 годишния анализиран период е нараснала със 75,0% и от 1,60 лв/ кг. ж.т през 2003 г. е санала 2,80 лв./кг.ж.т. за 2012 г. При угоените говеда увеличението на изкупната цена е с около 54% и към настоящия момент е 1,85 лв./кг.ж.т.

Поради ниското търсене на качествено говеждо месо у нас, пазарът е силно ограничен и не стимулира повишаването на изкупните цени при по-високо качество на кланичния труп. Те не зависят нито от породата, нито от продуктивното направление на говедата, нито от степента на угоеност. Ние никога не сме имали специализирана порода говеда за месо и маркетингът на качествено месо не ни е известен.

На даденият етап възможностите за износ на непреработено говеждо месо са твърде ограничени. Освен ниското качество на говеждите трупове и живите животни за клане, неблагоприятни са и цените.

Нарастването на цените на продукцията, особено на тази на млякото, обаче ***изостава, в сравнение с цените на основните фуражни култури***. У нас цените на зърнените фуражи са нараснали над два пъти. За сравнение през 2003 г. изкупната цена на фуражната пшеница е била 139лв./тон, на ечемика – 144 лв./тот и на царевицата – 189 лв./тон, а през 2012 съответно 426 лв./тон, 404 лв./тон и 415 лв. тон.

Изкупната цена на фуражните смески също се е повишила, като само през 2012 г. за телета е 638лв./тон и е с 8,3% повече спрямо 2011 г., а за кравите – 588 лв./тон, като увеличението е с 10,1% спрямо 2011 г.

Външната търговия с живи животни, месо, мляко и млечни продукти е с отрицателно салдо, което през 2012 г. (-331,29 млн. щ. д.), се задълбочава в сравнение с 2011 г. (-352,12 млн. щ. д.), Това е на фона на положителното външнотърговско салдо за аграрния сектор, което от 219,5 млн. щ. д. през 2008 г. е нараснало до 1,219 млн. щ. д. през 2012 г.

Отчитайки факта, че доходите на фермерите и нивото на доходност от земеделска дейност са по-ниски в сравнение с другите икономически дейности, стабилизирането на сектора е свързано с финансово подпомагане.

Структура на фермите

Видът и размерът на фермите за производство на мляко силно се влияят от националните традиции.

В млечното говедовъдство перспективни са семейните ферми с 50–100 до 200 крави, които могат да се обслужват от членовете на едно семейство.

Към края на 2012 г. се увеличава делът на млечните крави, които се отглеждат в стопанства с капацитет от 10 до 49 животни (38,3%), при 29,4% през 2011 г. Увеличение има както при броя на стопанствата с млечни крави над 100 животни – с 1,4%, така и при броя на отглежданите животни в тях – с 1,3%.

Като цяло при едрите преживни животни през 2012 г. спрямо 2011 г. се наблюдава намаляване и в броя на стопанствата и в броя на отглежданите животни в тях, но намалението на животните е значително по–малко.

Към декември 2012 г. фермите, покрили стандартите за сграден фонд, оборудване и качество на суровото краве мляко са 3 079, като в тях се

отглеждат 137 694 млечни крави, което е около 38,3% от всички млечни крави в страната. Тенденцията към преминаване на ферми в I-ва група се запазва, и към 07.05.2013 г. в тази група са категоризирани 3 099 ферми със 136 913 крави.

При биволовъдството през 2012 г. се наблюдава значително окрупняване на фермите, доказателство за което е фактът, че в 63 стопанства се отглеждат 70% от биволиците.

Уедряването на фермите е трайна тенденция в световен мащаб, тъй като предимствата на едрото производство са безспорни. Налице са обаче недостатъци, които са в противоречие с основните цели на прилаганата сега Обща селскостопанска политика на ЕС (ОСП):

- осигуряване на приемлив стандарт на живот на фермерите;
- осигуряване на качествени храни за потребителите на разумни цени;
- запазване на европейското наследство в селските райони;
- опазване на околната среда.

Към тези цели трябва да се прибавят и постоянно нарастващите изисквания за хуманно отношение към животните, обезпечаване на благоденствие, производството на безвредни храни, запазването на биоразнообразието.

У нас, допълнително препятствие пред уедряване на фермите е недостигът на работна сила. Едрите ферми разчитат на наемен труд. Поради непопулярността и тежестта на производството обикновено се наемат неквалифицирани временни работници без перспектива за развитие, което създава неустойчивост на производството.

Основен проблем пред развитието на говедовъдството е ***липсата на земя за фуражопроизводство***. За разлика от страните с развито говедовъдство, където фермите се създават и разширяват при наличието на земя, у нас основната част от говедовъдните ферми не разполагат с достатъчно земя за производство на фуражи. 23.9% от говедата се отглеждат в стопанства със земеделски площи от 1 до 9 дка. Въпреки тенденцията за тяхното намаляване, процентът им остава относително висок.

В същото време в държавния и общинския поземлен фонд има свободни земи, които не се използват пълноценно и запустяват. Държавните и общински ливади и пасища се отдават не на животновъдите, а на тези, които дадат по-висока наемна цена за тях, като целта на наемането е не изхранване на животните, а получаване на субсидиите за ливадите и пасищата.

В равнинните райони с интензивно поливно земеделие се получават макси-мални добиви от фуражните култури. Въпреки това отглеждането им е по-неефективно в сравнение с отглеждането на зеленчукови, овощни и технически култури. Още по-ниско ефективно е изграждането на пасища.

Особено негативно за фуражопроизводството в равнинните райони, през последните години, е използването на растения за производството на т.нар. биоенергия. Площите на високопродуктивните технически култури се увеличават за сметка на фуражните. Ако през 2007 г. с втората по разпространение техническа култура у нас – рапицата, са били засети 547 хил. dka, през 2009 г. площите са вече 1122 хил. dka, а през 2010 г. – 2202 хил. dka, т.е. почти колкото е площта на ечемика или царевицата за зърно.

Засяването на технически култури намалява площите за фуражопроизводство в равнината, където са съсредоточени големите ферми.

Посоченото, наред с огромните субсидии за зърнопроизводството, доведе до рязко дисбалансиране на площите за зърнени култури и обемисти фуражи в страната, а повишаването на производството на зърно по никакъв начин не се отразява благоприятно за животновъдството - цените остават високи, фуражите недостъпни.

Поради липсата на земя, ограничаващ фактор за уедряване на фермите е и възможността за оползотворяване на тора.

Евентуалното отпадане на млечните квоти през 2015 г. вероятно ще доведе до увеличаване на производството във фермите в старите членки на ЕС, с които голяма част от нашите конвенционални ферми трудно биха се конкурирали.

Казаното води до убеждение, че за условията на България вероятно е необходимо **да се стимулира развитие на говедовъдството в полупланинските и планинските региони**, където да се създадат устойчиви фамилни ферми, базирани на нискоразходни производствени технологии – олекотени сгради, максимално продължителен пасищен период, натурално, еколого- и биопроизводство. В нашата страна фуражопроизводството в тези райони е слабо развито, пасищата не са облагородени. През зимата животните се хранят основно с груби фуражи, които не стимулират млечната секреция и продуктивността на животните е ниска. От друга страна, възможността за използване на естествени пасища през по-голяма част от годината намалява себестойността на продукцията. Неблагоприятно условие за развитие на млечно говедовъдство в планината са и лошите комуникации, затрудняващи изкупуването на млякото, провеждането на развъдната дейност и т.н.

Развъдна дейност

Воденето на ефективна развъдна дейност е абсолютно задължително условие за развитието на ефективно говедовъдство. Битуващото сред някои фермери и «специалисти» становище, че селекция не ни е необходима, а е достатъчно само използването на световната «топ генетика», е пагубно за говедовъдството. Това е многократно доказвано в сложната история на говедовъдството в страната ни.

Селекцията в говедовъдството у нас се води от неправителствени развъдни организации. Първите развъдни организации са създадени през 2000 г, но реално развъдна дейност започват от 2007, след определяне на държавна помощ за тази дейност. В края на 2009 г. селекционната дейност в страната премина изцяло към развъдните организации. През 2012 г. развъдна дейност в говедовъдството осъществяват 10 развъдни организации- 6 работят в областта на млечното говедовъдство, 2 в областта на автохтонните породи говеда. През 2012 г. стартира дейността и на две асоциации за работа с месодайни говеда.

През 2012 г под селекционен контрол са 51 875 крави, което е 15.7% от общия брой на кравите в страната. За последните 10 години броят на контролираните крави се е удвоил, като само за последните 4 години 2009-2012 се е увеличил с 54,5%. Нарастването е основно за сметка на увеличаване на кравите от черношарената популация- 72.8%. Нараснал е броят на контролираните крави от породата Симентал (+5%), и Монбелиард (+33,8%), но е намалял този на кравите от породити Българско родопско говедо (-11,9%) и Кафяво говедо (-23,5%). За преодоляване на спада при Българското родопско говедо, през 2013 г. породата беше включена, като застрашена от изчезване, за подпомагане по Мярка 214 от ПРСР, като се очаква още през настоящата година броят на контролираните крави да нарасне минимум с 20-30%. Вероятно този подход трябва да се приложи и за Българското кафяво говедо.

Благодарение на подпомагането по САПАРД, а след това и по Мярка 214 от ПРСР, в България се стабилизира състоянието на двете ни автохтонни породи. За последните 4 години броят на контролираните крави от породата Родопско късорого говедо е нараснал почти три пъти и през 2012 достигна 1067, а на Българското сиво говедо – с 49.4% и достигна 2631 крави.

Породният състав на контролираните крави през 2012, изразен в процентно съотношение е както следва: Черношарено говедо - 79,5%; Българско родопско говедо - 2,0%; Кафяво говедо - 6,7%; Монбелиард - 3,0%; Симентал - 1,4%; Българско сиво говедо - 3,6%; Родопско късорого говедо - 2,1%, Лимузин и Абердин ангус- 1,7%

През последните години се наблюдава значително подобряване на качеството на развъдната дейност от развъдните организации, показател за което е увеличаването на средната млечност при контролираните крави.

Развъдните организации обаче са все още неукрепнали, поради краткия период на съществуване. Основните проблеми са - уравниловката по отношение на субсидирането в говедовъдството и липсата на стимули за фермерите, занимаващи се с развъдна дейност; недостатъчният размер на субсидирането на развъдната дейност в млечното говедовъдство; недостатъчна материална база и липса на възможност за качествен контрол на продуктивните признаци, поради остарялото и амортизирано оборудване на единствената в страната държавна лаборатория за контрол на качествените показатели на млякото, за нуждите на селекцията; липсата на бикопроизводство по две основни причини- липса на стимули за фермерите; не провеждане на профилактични мероприятия в племенните стада, поради което над 90% от отбраните бичета не могат да влязат в станциите по изкуствено осеменяване. Значителна положителна роля за развитието на говедовъдството има единственият държавен изпълнителен орган в областта на животновъдството – Изпълнителната агенция по селекция и репродукция в животновъдството (ИАСРЖ). Благодарение на водената през последните 4 години политика, агенцията се превърна в институция, която не само контролира развъдната дейност, но я координира и подпомага. Значителна е ролята на ИАСРЖ по управлението и съхраняването на генетичните ресурси в животновъдството. Репродукцията на националните генетични ресурси, като част от развъдната дейност се извършва единствено в ИАСРЖ. В Национална генетична банка, поддържана и управлявана от ИАСРЖ, към края на 2012 г. има стокирани за съхранение 3 146 280 дози дълбоко замразена семенна течност от 22 породи говеда и 3 породи биволи. За изпълнение на глобалната стратегия на ФАО и световната общност за съхранение на биологичното разнообразие, устойчиво развитие и съхранение на генетичните ресурси през 2010 г е обособен Националния генетичен резерв, в който през 2012 г. се съхраняват 349 879 дози дълбоко замразена семенна течност от 408 говежди и биволски разплодници от 31 породи.

През 2012 г. чрез ИАСРЖ, България стана член на световната организация по стандартизация на развъдната дейност – ICAR. Това открива перспективи пред племенните ферми за реализация на племенни животни, при изпълнение на изискванията на организацията за контрол на селекционните признаци и водене на развъдната дейност.

SWOTанализ на състоянието на говедовъдство и биволовъдство

Силни страни	***Слаби страни***
1. Отлични географски и климатични условия за развитие на сектора	1. Липса на ясна политика за приоритетите в животновъдството и типа на фермите, които следва да се развиват в страната
2. Традиции в оглеждането на говеда	2. Загуба на традиционни експортни пазари
3. Традиции за практикуване на високоинтензивно и екстензивно говедовъдство	3. Внос на евтина нискокачествена продукция
4. Традиции в производството на специфични млечни и местни продукти и деликатеси	4. Безконтролно предлагане на имитиращи „млечни" продукти
5. Наличие на развита преработвателна промишленост	5. Липса на взаимообвързаност на различните схеми за подпомагане на сектора
6. Разработена система за субсидиране на фермерите	6. Силна поляризация на размера на фермите и малък относителен дял на устойчивите семейни ферми
7. Уедряване на фермите и стабилизиране на производството	7. Липса на традиции в месодайното говедовъдство
8. Добре развити едри промишлени ферми за производство на мляко	8. Ниска обезпеченост на фермите със земя и пасища
9. Добра техническа и технологична обезпеченост на едрите ферми	9. Ниска добавена стойност на произвежданото мляко в планинските райони, малки ферми, разпокъсана структура, ограничени природни и

	човешки ресурси
10. Добри почвено - климатични условия за производство на фуражи	10. Липса на квалифицирана работна ръка и увеличаване средната възраст на заетите в сектора
11. Отлични условия за развитие на пасищно говедовъдство в планинските и полупланинските условия – евтина фуражна база; традиции на местното население; уникални млекодайни животни, отговарящи на особеностите на региона; уникални продукти с добро име на пазара в цялата страна	11. Висока цена на фуражите
12. Тенденции за подобряване условията на хранене и отглеждане на животните	12. Използване на нискокачествени фуражи
13. Богато генетично разнообразие, и наличие на породи, подходящи за производство на продукция при различни производствени системи	13. Слабо развита инфраструктура
14. Наличие на уникални местни породи със здрава конституция и резистентност към болести	14. Липса на равноправно договаряне на изкупните цени на произведената продукция
15. България притежава една от най-богатите генетични банки в света	15. Голям марж в цените
16. Работещи развъдни организации	16. Остаряла и амортизирана техническа база, в по- голяма част от фермите
17. Специализирана държавна администрация в областта на развъдната дейност, съхранението и управляването на генетичните ресурси	17. Неравноправно субсидиране на говедовъдството в различните страни на ЕС и поддържане на новите членове в неизгодно икономическо състояние и конкурентоспособност
18. Конструктивен диалог между	18. Уравниловка в държавното

държавни и неправителствени организации чрез дейността на Националния съвет по генетични ресурси	подпомагане, независимо от нивото на извършваната дейност и качеството на произвежданата продукция във фермите
19. Членство в ИКАРи други международни организации	19. Неукрепнала развъдна дейност
20 . Работещи станции по изкуствено осеменяване	20. Липса на стимули за извършване на развъдната дейност на фермерите
21. Увеличаване на продуктивността на контролираните животни	21. Недостатъчно финансово подпомагане на развъдната дейност в млечното говедовъдство
22. Повишаване качеството и безопасността на произвежданата продукция	22. Малък относителен дял на животните под селекционен контрол
23. Стабилизиране на автохтонните популации	23. Липса на собствено бикопроизводство в развъдните организации
	24. Хаотично използване на вносен семенен материал, включително и във фермите под селекционен контрол
	25. Нисък процент на обхват на изкуственото осеменяване
	26. Смесена породна структура във фермите
	27. Липса на контрол върху дистрибуцията на вносни биологични продукти и дейността на техник-осеменителите
	28. Лошо ветеринарно обслужване
	29. Откъсване от реалните проблеми на фермерите

	30. Нерешен проблем с идентификацията на животните
	31. Непровеждане на задължителни профилактични мероприятия
	32. Скъпоструващи услуги
	33. Влошаване на качеството на обучаване на експерти и специалисти в областта на животновъдството
	34. Влошаване на научната работа в говедовъдството
Възможности	***Заплахи***
1. Възстановяване на традиционните пазари	1. Продължаване на дискриминационната политика на ЕС по отношение на субсидирането на говедовъдното производство
2. Разширяване на пазарите, особено със съседните страни	2. Ликвидиране на планинското млечно говедовъдство
3. Износ на племенни животни	3. Ликвидиране на малките и средните ферми и обезлюдяване на селските региони
4. Оземляване на говедовъдите	4. Високи цени на фуражите;
5. Повишаване на ефективността на производството, чрез: • Подобряване на качеството на фуражите и храненето на животните; • Подобряване на техническата и технологичната обезпеченост на фермите; • Използване на качествени, високопродуктивни животни; • Директна продажба на продукция;	5. Намаляване на площите с фуражни култури

• Разработване, защита и предлагане на продукти със защитени географски наименования	
6. Стимулиране производството на краве мляко за изпълнение на млечната квота	6. Нецелесъобразно управление и стопанисване на ливадите и пасищата
7. Стимулиране на развитието на млечното говедовъдство в планинските и полупланинските райони	7. Липса на квалифицирана работна ръка
8. Стимулиране на развитието на устойчиви семейни ферми	8. Ниско заплащане на труда в сектора
9. Повишаване на ефекта на развъдната дейност чрез: • стриктно изпълнение на развъдните програми; • въвеждане на стандартите на ICAR; • диференциране на подпомагането на развъдната дейност на основата на категоризация на фермите според нивото на селекция	9. Увеличаване на производствените разходи
10. Диверсификация на производството – стимулиране на развитието на месодайно говедовъдство	10. Липса на взаимноизгодна връзка между производител - преработвател – потребител
11. Производство на екологично чиста и биологична продукция	11. Неефективна развъдна дейност, поради недостатъчно финансиране
12. Развитие на планинското млечно животновъдство: • С по- ефективно използване на местните ресурси • Кооперирване на фермерите • Разработване на регионални марки • Създаване на поминък на местното население	12. Използването на амортизирана и морално остаряла материално - техническа база за извършване анализ на качествените показатели на контролираните признаци за нуждите на селекцията

• Поддръжка на туризма	
13. Опазване на селските райони от обезлюдяване чрез стимулиране на специализирани фамилни ферми със затворен цикъл на производство	13. Отказ на фермерите от развъдна дейност, поради липса на стимули
	14. Използване на нископродуктивни, неконтролирани животни
	15. Безконтролно внасяне и разпространение в страната на разплоден материал
	16. Значителен брой браншови организации, без ясна идентификация и визия за сектора
	17. Влошаване на качеството на кадрите, заети в говедовъдното производство

2. Идентифициране на проблемите в сектора

От приведения анализ е видно, че проблемите, пред които е изправено българското говедовъдство са много. В същото време производството на мляко има стратегическо значение за България, не само поради факта, че млякото е основен жизнено важен продукт. Този сектор осигурява постоянни работни места в селските райони, допринася и за опазването на околната среда, ландшафта, бита, традициите на местното население.

България е единствената страна членка на ЕС, която не изпълнява квотата си за производство на мляко, а производството е с устойчиви темпове на намаляване.

В България няма традиции за отглеждане на специализирани породи за месо, което пречи на диверсификацията на сектора.

В България не се разширява сектора на биологичното производство в говедовъдството.

Проблемите могат да бъдат групирани в следните направления:

1. **Политически**

- **Липса на ясна политика за приоритетите в животновъдството и типа на фермите, които следва да се развиват в страната**. Политиката през последните 20 години, пък и преди това, не се определя от точни прогнози, очертаващи тенденциите на развитие в световен мащаб, от националните потребности и интереси, а от лобизъм, обслужване на интересите на чужди фирми и организации и т.н.

a. Това води до хаотични действия при определяне на подпомагането, като например налагането на висок праг за минимален брой животни, а след това многократното му намаляване; подпомагане на икономически – уязвимите ферми и заедно с това увеличаване на таваните на средствата за подпомагане по различни мерки и т.н. Това доведе до силна поляризация на размера на фермите.

- **Невъзможност за решаване на проблема с различното субсидиране на производството в старите и нови членки на ЕС**. Поробващите условия, при които страната ни влезе в организацията, са непреодолима пречка и основен проблем за развитието на животновъдството.

a. При сходни цени на фуража, сходни изкупни цени на продукцията, общи пазари, неравноправното субсидиране на новите страни - членки обрича животновъдството им на нерентабилност, неконкурентноспособност и постоянна борба за оцеляване.

b. Липсата на свободни средства:

✓ пречи на повишаване на заплащането на труда и проблемите с работната сила се задълбочават

✓ не способства за технологичното и техническото обновяване на фермите и снижава рентабилността на производството

✓ не способства за повишаване на производството и използването на качествени фуражи

✓ не позволява воденето на качествена развъдна дейност.

c. Пазарите се заливат с по – евтина, произведена при същите производствени условия, но високосубсидирана продукция от старите страни - членки. Националното производство става неконкурентноспособно, а липсата на пазар убива производството.

d. Все повече се затвърждана убеждението, че приемането ни в ЕС е единствено и само заради разширяването на западните пазари, което действа силно демотивиращо на производителите.

- Прилагането на общата селскостопанска политика и конкретно **разпределението на директните плащания на единица площ** води до ниски нива на подпомагане на млекопроизводителите и предизвиква структурен дисбаланс на земеделието. Налице е и дисбаланс в усвояването на средствата за подпомагане от ПРСР – по-голямата част от инвестициите са за закупуване на техника за отглеждане на полски култури и в малка степен за нуждите на животновъдството. Действащите механизми за финансиране на животновъдния сектор не стимулират неговото развитие.

- След влизане в ЕС **България загуби редица от традиционните си пазари**. Опитите за възстановяването им са бавни, мъчителни и недостатъчно ефективни.

- **Безконтролно предлагане на имитиращи „млечни“ продукти**. Поради отпадане на българските държавни стандарти в млеко- и месопреработвателните предприятия се произвеждат основно имитиращи продукти или продукти от нискокачествена суровина. Опитите за регулиране на качеството на производството от МЗХ, през последните години, среща огромна съпротива и често първоначално заявените намерения немогат да бъдат изпълнени или са половинчати. **Липсата на търсене на качествена суровина води до намаляване на производство**.

- **Липса на взаимообвързаност на различните схеми за подпомагане на сектора.** Отделните мерки за подпомагане на говедовъдство се прилагат независимо една от друга. Така подпомагането на развъдната дейност не е свързано с изисквания за условията във фермата, където то се извършва, начина и условията на хранене и т.н. От своя страна подпомагането на модернизирането на фермите не е свързано с изисквания към качеството на животните, които ще се отглеждат там. Това води към ниска ефективност на схемите.

- **Уравниловка в подпомагането на глава животно**, независимо от нивото на извършваната дейност и качеството на произвежданата продукция във фермите, демотивира фермерите за стремеж към модернизиране на фермите, водене на развъдна дейност, повишаване на качеството на продукцията и т.н.

- **Липса на регламент за дейността на браншовите организации**. Въпреки, че беше подготвен, у нас не беше приет законът за браншовите организации в животновъдството. Поради това, въпреки желанието от страна на държавата, липсваше диалог с истинските производители на говедовъдна продукция. Вместо тях, в диалога често се допускат маргинални структури, защитаващи главно лични интереси.

- Въпреки многобройните опити, **в България не беше създадена правна рамка за провеждане на равноправно договаряне между производители, преработватели и търговци**, за цените и надбавките по веригата суровина- преработка- готова продукция. Изкупна цена на млякото и живите животни остро контрастира с цените на крайните продукти. Липсата на механизми за взаимноизгодно договаряне на цените, забавянето на плащанията на изкупената продукция, заплашва съществуването на малките ферми и ефективността на големите.

2. Организационни и технологични

- **Ниска обезпеченост на фермите със земя и пасища.**

a. Говедовъдната ферма не може да бъде рентабилна без собствено производство поне на необходимите ѝ груби фуражи. По голяма част от фермите не разполагат с достатъчно земя. Липсата на собствено фуражопроизводство, както и ниските добиви, поради ликвидирането на възможността за поливно земеделие; натискът от страна на по- ефективното производство на технически култури – използвани за производство на биодизел; високите субсидии за зърнопроизводство, водят до намаляване на производството на фуражи и постоянно нарастване на цените им. Невъзможността за собствено фуражопроизводство е сред основните заплахи за развитие на говедовъдството.

b. Държавата и особено общините разполагат със значителен поземлен фонд, в т.ч. и на ливади и пасища. Вместо да се предоставят на животновъдите обаче, те се отдават на фирми, създадени с единствена цел- усвояване на субсидии за земеделски площи.

- **Непълноценно хранене**. Поради липсата на достатъчно средства, определяща при покупката на фураж е цената. Наред с това в страната няма система за независимо контролиране на качеството и пълноценността на фуража, особено на обемистия. Поради това дажбите (там където ги има) се разработват на основата на литературни данни за съдържанието на хранителни вещества във фуражите, което е крайно неточно. Непълноценното хранене на животните води до намаленото производство на сурово мляко, намаляване на сухото вещество и по-нисък рандеман на млякото, не позволява фенотипна раелизация на генетичния потенциал за

продуктивност на животните и определяне на действителната им развъдна стойност.

- **Липса на квалифицирана работна ръка** и увеличаване средната възраст на заетите в сектора.

a. За разлика от фермите в Западна Европа, основани на фамилна основа, по голяма част от по- големите наши говедовъдни ферми разчитат на наемен труд. Наемните работници са с ниска квалификация, а тези с по-висока предпочитат работа в други европейски страни, където за същия труд получават в пъти по- високо заплащане.

- Дребните и средни стопанства са с **ниска степен на механизация**, като производителността на труда е около 4 пъти по-ниска от общата за икономиката, което допълнително намалява доходите на заетите в сектора.

- **Невъзможност за работа в екип**.

a. Води до невъзможност за създаване на кооперативи, за по ефективно използване на ресурсите, договаряне по- изгодни цени на произведената продукция, отстояване на общи интереси.

3. Неравен достъп до финансиране

- Поради характера на финансиране малките и средни ферми нямат достъп до финансиране за технологично обновяване.

a. Пречка е съфинансирането, за което тези ферми нямат свободни средства, а заемите са с високи лихви.

b. Помощта е пропорционална на съфинансирането, което води до преимущество на едрите ферми и разслояване на фермите по размер.

4. Неукрепнала развъдна дейност

- За разлика от Западна Европа, където съществуват от столетие, **развъдните организации у нас са нови структури**, работещи на практика от 5-6 години. За този период бяха направени сериозни усилия в работата, но голяма част от проблемите не могат да бъдат решени:

a. Основният проблем е **липса на стимули за участие на фермерите в развъдната дейност**. В западноевропейските страни токова подпомагане се приема като нелоялна конкуренция, но у нас е крайно наложително за спасяване на елитното говедовъдство. Голяма част от фермерите в България нямат специализирано образование и не могат да приемат ролята на селекцията априори. За да оцени тази роля е необходимо да участват в процеса и много време. През това време обаче, фермерите полагат допълнителни усилия, които по никакъв начин не се компенсират. Допълнителен демотивиращ фактор е съществуващата преди приемането ни в ЕС „субсидия за генофонд“, която вече не се плаща.

- По споменатите причини, **част от фермерите се отказват от развъдна дейност**, не заплащат селекционни услуги, не изпълняват развъдните програми и указанията на експертите от развъдните организации, не изпълняват случни планове, а хаотично използват вносен семенен материал, ръководени единствено от цената.

- Поради посоченото и недостатъчното финансиране, на практика развъдната дейност, осъществявана от развъдните организации на дадения етап, се свежда основно до контрол на продуктивните признаци. Това е необходимо условие за първоначално натрупване на информация, но не е достатъчно.

- По - голяма част от развъдните организации, окачествяват млечните проби, за нуждите на селекцията в единствената в страната държавна лаборатория на ИАСРЖ, където цените са значително по- ниски от частните лаборатории. Поради старото и амортизирано оборудване обаче, техниката често излиза от строя и са необходими постоянен ремонт и балансиране.

- В страната е **нисък процентът на обхват на изкуственото осеменяване**, като дори в контролираните млечни ферми се използват бици за естествено покриване.

- Регистрирането на вносителите на семенен материал от БАБХ, а селед това контролирането им от ИАСРЖ на практика води до липса на контрол върху дистрибуцията на вносни биологични продукти, поради прекъсване на веригата.

- Техник-осеменителите работят изцяло в сивия сектор на икономиката.

5. Слаба възможност за диверсификация на отрасъла

- Липса на традиции в месодайното говедовъдство;

- Липса на търсене и предлагане на биологични говедовъдни продукти.

- Влошаване на социално – икономическите условия за развитие на млечно говедовъдство в планнинските региони на страната.

6. Влошаване на качеството на обучаване на експерти и специалисти в областта на животновъдството и провеждането на научно-изследователска дейност

- От десетилетия и особено през последните няколко години, **аграрната наука**, в това число и в областта на говедовъдството е оставена на произвола на съдбата. Селскостопанска академия е в криза, трудът на научните работници е непривлекателен и ниско платен, материалната база за научни изследвания е допотопна.

3. Насоки на стратегията и възможни решения

Насоки на развитие и предложения за решаване на проблемите

Основните цели на оздравителните мерки в сектор „Говедовъдство“ са: защита на националните интереси; запазване на демографската и социална стабилност на селските райони в страната; поддържане на екологичното равновесие и опазване на околната среда; производството на рентабилна продукция, конкурентна на произвежданата в другите страни членки на ЕС; повишаване на безопасността и качеството на продукцията; хуманно отношение към животните; създаване на условия за стимулиране на потреблението; създаване на реална пазарна среда; запазване и развитие на добрите традиции на българското млечно говедовъдство и създаване на условия за стабилно развитие на месодайното говедовъдство.

За решаване на проблемите е необходимо предприемане на следните стъпки:

1. Политически

- Продължаване синхронизацията на селскостопанската политика на България с общата селскостопанска политика на Европейския съюз.

- При синхронизирането е необходимо да се отчетат и упорито да се отстояват националните интереси и регионални особености в сектора.

- Постигане на равнопоставеност на българските производители с тези на останалите членове на ЕС по отношение на:

1. субсидирането;

2. изискванията за производство и преработка на животинска продукция,

3. режими за внос и износ.

- Опростяване на нормативната база на общата селскостопанска политика.

- Постигане на баланс между финансирането на растениевъдство и животновъдство.

- Възстановяване на загубените и разкриване на нови пазари за говедовъдна продукция, особено в съседните страни – Турция, Гърция, Кипър, Румъния.

- Либерализиране на българската нормативна уредба, която често налага по-високи изисквания към животновъдния сектор от европейската.

- Продължаване на дейността по ограничаване на производството на имитиращи млечни продукти.

- Продължаване на работата по налагане на директните продажби.

- Продължаване на процесите на опростяване и прозрачност при държавното подпомагане и финансирането на сектора.

- Определяне на приоритетите в говедовъдството и насочване на държавните помощи в тази насока:

  - Поизводство на високкачествени млечни и месни продукти от суровини с местен произход

  - Поддържане на традиционно производство и производството на продукти от защитени национални геогрефски наименования

  - Създаване на устойчиви семейни ферми

  - Развитие на специализирано месодайно говедовъдство

  - Развитие на млечното говедовъдство в планински и полупланински региони

  - Развитие на говедовъдството в слабо населени и непривлекателни райони на страната;

  - Запазване на биологичното разнообразие в говедовъдството.

- Обвързване на схемите за подпомагане: модернизиране на фермите- качество на фуражите – отглеждане на животни под селекционен контрол.

- Диференциране на държавните помощи за говедата, в зависимост от вложените средства за подобряване на генофонда.

- Създаване на правна рамка за провеждане на равноправно договаряне между производители, преработватели и търговци на говедовъдна продукция.

- Стимулиране на създаването на кооперативи и сдружения на производители на месо и мляко.

- Създаване на център за прогнозиране в сектор мляко към МЗХ.

2. Изграждане на високотехнологични ферми, преоборудване и обновление на съществуващите за създаване на благоприятни условия за хранене и отглеждане на животните и внедряване на съвременните постижения.

- Решаване на проблема с оземляване на фермерите.

- Определяне на субсидия за площ, за производство на обемисти фуражи, по висока, в сравнение с тази за производство на зърно.

- Създаване на възможности за производство на качествени фуражи и повишаване на добивите на фуражните култури:
  - Възстановяване на поливното земеделие
  - Създаване на контролен орган и оборудване на лаборатории за окачествяване на фуражите и контрол на храненето.
- Законово регламентиране на отдаването на държавни, общински и горски пасища и ливади само на животновъди и разпределение на площите според броя на отглежданите животински единици и според приоритетите на региона.
- Осигуряване на нисколихвен финансов ресурс за инвестиционно кредитиране на животновъдството;
- Стимулиране на модернизиране на фермите за отглеждане на говеда:
  - въвеждане на иновационни технологични решения в сградостроителството
  - използване на съвременна техника за хранене, доене и обслужване на животните
  - прилагане на съвременни практики за подобряване на благоденствието на животните.
  - прилагане на практики за екологична ефективност.
- Осигуряване на навременна и компетентна технологична и пазарна информация за селскостопанските продукти и методично обучение.

3. Въвеждане на европейските принципи, изисквания и добри практики в контрола, управлението и търговията със селскостопански продукти.

4. Обезпечаване на равен достъп до финансиране на говедовъдните ферми, създаване на земеделски гаранционен фонд.

5. Ускоряване на генетичния прогрес и запазване на генетичното разнообразие в говедовъдството.

- Продължаване на действието на схемите за подпомагане на развъдната дейност в страната;
- Актуализиране на средствата за развъдна дейност и диференцирането им спрямо извършваната развъдна дейност;
- Разработване на схеми за подпомагане на фермери, произвеждащи и предлагащи на пазара юници, участващи в тестирането на мъжките разплодни животни и др.;

- Въвеждане на критериите на ICAR за контрол на продуктивните качества и водене на развъдната дейност в говедовъдството;

- Налагане на стриктно изпълнение на развъдните програми от страна на развъдните организации;

- Законодателни промени за ефективен контрол върху вноса и разпространението на територията на страната на разплоден материал;

- Регламентиране на развъдната дейност с автохтонните породи по единна развъдна програма, независимо от броя на развъдните организации, работещи с породата и въвеждане на унифицирана обща родословна книга за породата;

- Изпълнение на дългосрочна Програма за exsitu съхранение на генетичните ресурси, равноправно и честно разпределение на ползите, произтичащи от тях;

- Повишаване обхвата на изкуственото осеменяване чрез стимулиране на използването му;

- Стимулиране на производството на бици;

- Въвеждане на задължителни профилактични програми за бикопроизводните стада;

- Обновяване на материално техническата база в държавните станции по изкуствено осеменяване;

- Изграждане на държавна акредитирана млечна лаборатория за изследване на качествените показатели на млякото за целите на селекцията;

- Изграждане на ДНК лаборатория за доказване генетичната чистота на автохтонните породи говеда и произхода на разплодния материал;

- Поддържане на дейността на ИАСРЖ като единствен изпълнителен държавен орган в областта на животновъдството и разширяване на функциите й в насока на контрол на храненето и отглеждането на животните;

- Продължаване на интеграцията на националната система на селекция и репродукция в европейските и международни структури.

6. Промяна на производствената ориентация на фермите от значение за развитието на регионите.

- Създаване на поминък, с цел намаляване миграцията към големите градове, с практикуване на различни модели фермерство – интензивно, екстензивно и биологично.

- Поддържане на жизнеността на фамилните ферми, чрез използване на възможностите на Регламент 853 за създававе на гъвкава национална

политика, която да отчита особеностите в развитието на всеки от регионите и да мотивира и най-дребните участници в стопанския живот.

- Същевременно налагане на единни изисквания за качество на продукцията и съблюдаване на стандартите за производство във всички ферми, независимо от размерите, собствеността, характера на производството.

- Създаване на малки предприятия за бутиково производство.

- Преквалификация на безработните от населените места, в различните природо - географски региони, за включването им в отглеждането на говеда от различни направления, чрез преферентно финансиране особено на лица до 35 г. възраст

- Подкрепяне и стимулиране на бизнес начинанията особено на лица до 35-40 г. възраст.

- Създаване на преработвателни комплекси на местно ниво за гарантиране реализацията на произведената продукция.

- Утвърждаване на съществуващите и подобряване на местните тържища и пазари за реализиране на продукцията от говедовъдството.

- Създаване на условия и подкрепа на инициативи за създаване на затворени цикли, произвеждане-преработване-реализация на краен продукт на пазара.

- Осигуряване на значителна инвестиционна помощ за подобряване инфраструктурата в селските райони и до животновъдните обекти.

- Стимулиране на изграждането на малки млекопреработвателни предприятия и производството на специфични продукти за съответния район.

7. Диверсификация на говедовъдното производство

- **Развитие на специализирано месодайно говедовъдство.**

- Осигуряване на целеви помощи за пренасочване на дребните и неефективно функциониращи млечни ферми към месодайно говедовъдство;

- Въвеждане на субсидии за отглеждане на говеда от специализираните месодайни породи;

- Въвеждане на квоти за внос на месо с цел защита на българския производител;

- Продължаване на националните доплащания по схемата за клане на говеда;

- Преференциално кредитиране с продължителен гратисен период (6 години) при внос на разплодни говеда от специализираните месодайни породи;

- Въвеждане на национални доплащания за трупове на месодайни говеда с високо качество;

- Осигуряване на средства от националния бюджет и европейски фондове за облагородяване на пасищата.

- **Развитие на планинско и полупланинско млечно говедовъдство**

- Разработване на национални програми с акцент за производство на екологични продукти в планинските и полупланинските райони, които са с малка гъстота на населението, висока безработица и отдалеченост от големите урбанистични центрове.

- Обособяване на добре оборудвани и конкурентноспособни млекопреработвателни предприятие, като център на географски съсредоточен район със съответен брой малки фамилни стопанства, за производство на специфични млечни продукти.

- Изграждане многофункционални ресурсни центрове за събиране, охлаждане и окачествяване на произвежданото сурово мляко в непосредствена близост до малките фамилни стопанства.

- Осигуряване на обучение на фермерите, съдействие при кандидатстване по европейски и национални програми за подпомагане на млечното животновъдство в планинските райони;

- Създаване на регионални марки млечни продукти с високо качество и автентичен произход с предлагане на разнообразна гама по отношение на вид и опаковка.

- **Биологично производство.**

- Стартиране на процес на сертифициране на екологично чисти райони за развитие на биологично говедовъдство.

- Обучение на земеделските стопани в прилагане на методите на биологично земеделие, изискванията на ЕС и маркетинга на екологичната продукция.

- Стимулиране на използването на биологични говедовъдни продукти.

8. Трансфер на знания и иновации, отговор на климатичните промени

- Създаване на механизми и условия за подпомагане на средното и висшето образование в областта на животновъдството, и намаляване на финансовата тежест за студентите;

- Решаване на проблема с финансирането на научно-изследователската дейност в животновъдството. Задълбочаване на изследванията, свързани с устойчивостта на животните към промяна на климата;

- Стимулиране на трансфера на знания и иновации в говедовъдството, чрез курсове, семинари и индивидуално обучение на фермери;

- Рзработване на демонстрационни проекти;

- Анализ на връзката между промените в климата и динамиката на заболяванията при животните появили се в резултат от активизиране на патогенни, както и поява на нови заболявания, нетипични за България.

П Р И Л О Ж Е Н И Е № 5.2.

„ СТРАТЕГИЯ ЗА РАЗВИТИЕ НА ОВЦЕВЪДСТВОТО И КОЗЕВЪДСТВОТО В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ ДО 2020 ГОДИНА”

АВТОРСКИ КОЛЕКТИВ:

1. Проф. дсн Радослав Славов, Декан на АФ,Тракийски университет

2. Проф. дсн Иван Станков, Ректор на Тракийски университет

2. Доц. д-р Стайка Лалева, Директор на ЗИ, Стара Загора

3. Доц. д-р Цонка Оджакова, АРСРКРЦОКК

4. Доц. д-р Пенко Зунев, ИПЖЗ, Троян

5. Д-р Евгения Ачкаканова, АИлФБ

6. Зооинж. Бисер Чилингиров, Национална овцевъдна асоциация

1. Анализ на състоянието на сектора

Овцевъдството и козевъдството са направления с приоритетно развитие в селските райони на страната и са свързани с опита и традициите на населението в тях.

Динамиката в изменението на броя на овцете и козите в България и през последните години продължава да следва посоката на непрекъснато намаляване. (табл.1)

Табл. 1. Брой животни от рода ДРД през периода 2003 – 2012 г.

	2003 г.	**2004 г.**	**2005 г.**	**2006 г.**	**2007 г.**	**2008 г.**	**2009 г.**	**2010 г.**	**2011 г.**	**2012 г.**
Овце - общо	1598556	1692507	1602255	1635410	1526392	1474845	1400252	1367987	1454617	1361545
в т.ч. овце-майки	1278759	1351212	1314391	1296181	1233441	1198110	1135482	1093009	1173200	1085175
Кози - общо	725308	718117	608426	549076	495484	429834	360822	356334	341362	293639
в т.ч. кози-майки	592572	578504	505895	450559	406064	355187	303116	278033	272859	236056

Източник: МЗХ, отдел „Агростатистика"

Най-голямо намаление в броя на овцете и овцете майки е отчетено през 2010 г. (1368 хил. бр. овце, в т.ч. 1093 хил. овце-майки) и 2012 г. (1362 хил. бр. овце, в т.ч. 1085 хил. овце майки). Анализирайки периода 2003 – 2011 г. след достигане на най-ниски нива в броя на овцете през 2010 г. за първи път през 2011 г. е налице ръст в броя на овцете с 6,3% и на овцете майки със 7,3% (спрямо 2010 г.). По данни на отдел „Агростатистика" на МЗХ през 2012 г. отново има намаление в броя на овцете – с 6,4% и на овцете майки със 7,5%. (Фиг. 1).

Фиг. 1. Брой на овце и овце майки през периода 2003 – 2012 г.

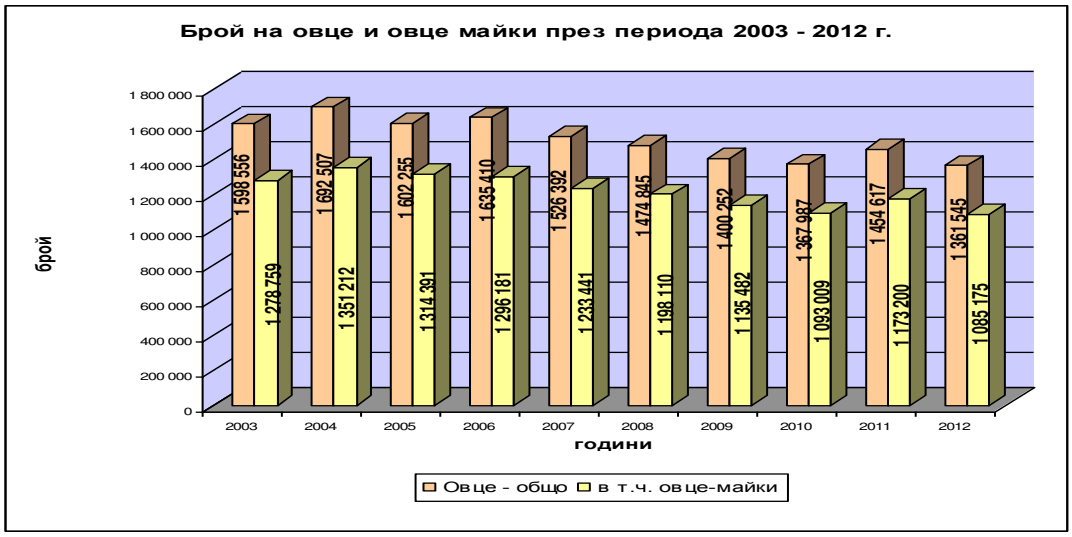

Източник: МЗХ, отдел „Агростатистика"

През периода 2003-2013 г. се наблюдава трайна тенденция на намаляване на броя и окрупняване на фермите с овце и кози.

Източник: МЗХ, отдел „Агростатистика"

При овцефермите намалението е със 70,6%, а при стопанствата, в които се отглеждат кози то е с 78,9%. Най-значително намаление има при стопанствата в които се отглеждат от 1 до 9 броя овце (- 76,9%), следват тези с 10 – 19 животни (-45%) и най-малък спад е отчетен при фермите с 20 до 49 животни (-39,8%). При всички останали категории ферми има значително увеличение на броя, като стопанствата с 100 и повече животни

през 2012 г. са почти 3 пъти повече в сравнение с тези през 2003 г., а животните в тях са нараснали 4 пъти.

Въпреки намалението на броят на овцевъдните стопанства средният брой на овцете в стопанство се увеличава от 7,2 през 2003 г. на 20,9 през 2012 г. (Табл. 2).

Табл.2. Разпределение на овцете според броя на отглежданите животни в стопанство към 01.11.2012 г.

Брой животни в стопанство	**Стопанства**		**овце общо**	
	Брой	**Изменение 2012/2003**	**Хил.броя**	**Изменение 2012/2003**
1 – 9	43948	-76.9%	195 700	-74.5%
10 – 19	10581	-44.9%	138 311	-42.6%
20 – 49	4685	-39.8%	139 998	-35.8%
50 – 99	2842	+8.6%	198 625	+17.3%
100 и повече	3169	+281.2%	688 811	+341.3%
Общо	**65225**	**-70.6%**	**1361 445**	**-14.8%**

Източник: МЗХ, отдел „Агростатистика"

От 2003 г. до 2012 г. броят на козите в България драстично намалява – от 725,3 хил. бр. до 293,6 хил. бр., а на козите-майки, съответно от 592,5 хил. бр. до 236,1 хил. бр. Само през последната година намалението спрямо 2011 г. е респективно с 14,0% и 13,5% (Фиг. 2).

Фиг. 2 Брой на кози и кози майки през периода 2003 – 2012 г.

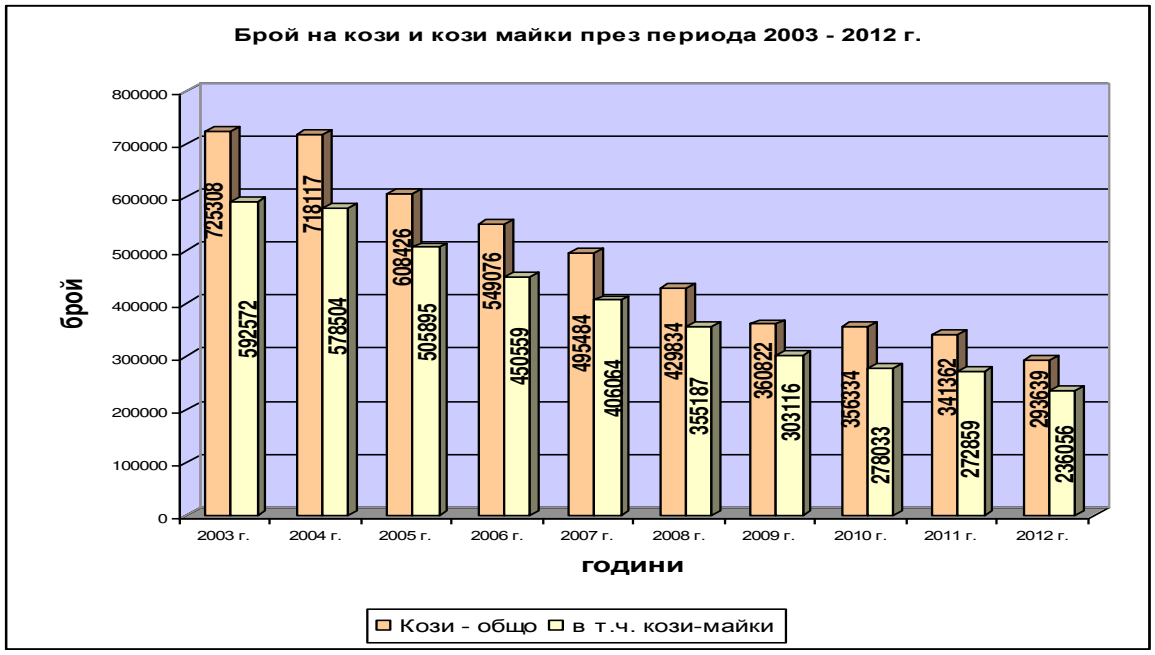

Източник:МЗХ, отдел „Агростатистика"

Подобно на овцевъдството и в козевъдството, през последните години се установява процес на окрупняване на фермите (Табл. 3). Най-силно намалява броят на фермите с 1 до 9 животни – с 80,5%. При тях е най-голям броя и относителния дял на намаляване на козите-майки и младите кози, заплодени за първи път, които през 2012 г. достигат 113,2 хил. бр., или 78,5% по-малко от тези през 2003 г. Най-голямо е увеличението на фермите със 100 и повече животни (с 2,9 пъти), както и броят на отглежданите в тях кози-майки и млади кози, заплодени за първи път (с 4 пъти). През 2012 г. стопанствата, отглеждащи кози намаляват с 78,9% спрямо 2003 г. Около 77,8% от козите се отглеждат в стопанства с до 49 животни. В сравнение с 2010 г., отглежданите в тези стопанства кози-майки намаляват с 6,9%. Стопанствата с 50 и повече кози-майки се увеличават с 27,6%, а животните в тях – с 43,5%.

Табл.3. Разпределение на заплодените кози според броя на отглежданите животни в стопанство към 01.11.2012 г.

Брой животни в стопанство	**Стопанства**		**Заплодени кози-майки и млади кози, заплодени за първи път**	
	Брой	**Изменение 2012/2011**	**Хил.броя**	**Изменение 2012/2011**
1 – 9	43 735	-28,3%	113.2	-29.1%
10 – 19	2 108	-10,5%	27,7	-7,7%
20 – 49	1 317	-10,3%	37,8	-6,0%
50 – 99	550	18.5%	34,8	16,,0%
100 и повече	225	4,7.0%	38,6	8,1%
Общо	**65 487**	**-27.6%**	**252,1**	**-14,7%**

Източник: МЗХ, отдел „Агростатистика"

През 2012 г. са произведени 136 277 хил. литра овче и козе мляко, което представлява 11,3% от общо добитото в страната. Добивът на овче мляко е 84 447 хил. литра, а на козе – 51 830 хил. литра. В сравнение с 2011 г. те намаляват съответно с 2,1% и 13,3% (Табл. 4). Средната млечност при овцете е нараснала от 78,5 литра на 84,48, а при козите е нараснала с 0,3 литра от 219,2 на 219,5 литра.

Табл.4. Производство на мляко в България (тона)

Година	**Краве**	**Биволско**	**Овче**	**Козе**	**Общо мляко**
2007 г.	1 148 328	7 052	84 907	87 174	1 327 461
2008 г.	1 143 190	7 173	88 243	77 465	1 316 071
2009 г.	1 073 401	7 022	87 247	64 090	1 231 760
2010 г.	1 124 360	7 933	85 001	60 410	1 277 704
2011 г.	1 125 824	8 868	89 296	61 543	1 285 531
2012 г.	1 093 034	8 081	87 403	53 333	1 241 850
изменение 2012/2011	- 2.9%	- 8.9%	-2.1%	-13.3%	-3.4%

Източник: МЗХ, отдел „Агростатистика"

През 2012 г. от България са изнесени около 107 хил., а са внесени 156,6 хил. овце.

Произведеното месо от овце през 2012 г. е в размер на 13 753 тона – с 16,4% повече в сравнение с 2011 г. Общият брой на заклaните животни в кланици и стопанства се увеличава с 10,6%, спрямо предходната година и достига до 1 216,1 хил. броя. Добивът на месо в стопанствата е пет пъти и половина по-висок от този в кланиците.

Производството на месо от кози през 2012 г. намалява с 21,5%, спрямо 2011 г. и е в размер на 3 228 тона. Това се дължи на намаление в броя на заклaните кози при запазено живо тегло на заклaните животни.

През 2012 г. по скалата за класификация на кланични трупове S(EUROP) са класифицирани 3 681 броя кланични трупове, 70,4% от които са за леки агнета (до 13 kg). Делът на леките агнета, класифицирани първо качество е 100%. Класифицираните кланични трупове от овце на възраст над 12 месеца и от агнета над 13 kg (тежки агнета) са 1089 броя. Класификацията се прилага в две кланици в страната. МЗХ поддържа регистър на квалифицираните класификатори на кланични трупове по скалата S(EUROP) и докладва ежеседмично в ЕК среднопретеглени продажни цени на класираното овче и агнешко месо (Аграрен доклад, МЗХ).

През 2012 г. под селекционен контрол от страна на развъдните организации са общо 154 486 бр. овце в 793 ферми, в т.ч. 98 305 бр. овце от млечно направление (в 487 ферми), 4 974 бр. тънкорунни овце (в 13 ферми), 5 606 броя месодайни овце – основно от породата Ил дьо Франс и кръстоски с нея (в 21 ферми), 45 601 бр. автохтонни овце – от 16 породи (в 272 ферми). Селекционнадейност и контрол (Табл. 5) е извършван с 8 694 бр. кози, в т.ч. от млечно направление – 6 987 бр. (в 51 ферми) и 1 707 бр. автохтонни (в 18 ферми).

Табл.5. Брой контролирани животни по породи и направления

ПОРОДА	**Брой ферми**	**Брой животни**
О В Ц Е		
Синтетична популация Българска млечна	423	84 406
Черноглава Плевенска	57	13 256
Местна Старозагорска	7	643
Всичко млечни	487	98 305
Тънкорунни	13	4 974
Ил дьо Франс	21	5 606
Бяла Маришка	8	711
Вакла Маришка	18	2 974
Средностаропланинска	51	10 221
Дъбенска	22	4 272
Среднородопска	31	5 783
Тетевенска	4	636

Копривщенска	6	1 142
Каракачанска	35	5 722
Местна Карнобатска	1	150
Западностаропланинска	15	1 893
Старопланински Цигай	1	239
Реплянска	13	1 905
Сакарска	14	3 157
Софийска (Елинпелинска)	14	1 054
Брезнишка	13	953
Медночервена шуменска	34	45 789
Всичко автохтонни	**272**	**45 601**
Овце - общо	**793**	**154 486**
КОЗИ		
Млечни кози	**51**	**6 987**
Калоферска дългокосместа коза	18	1 267
Местна дългокосместа виторога	4	339
Местна дългокосместа	2	101
Всичко - автохтонни	**24**	**1 707**
Всичко - кози	**75**	**8 694**
Общо овце + кози	**868**	**163 180**

Източник: ИАСРЖ.

SWOT-анализ на овцевъдството и козевъдството

Силни страни	**Слаби страни**
1.Отлични природни дадености за развитие на сектора	1.Липса на хоризонтална и вертикална интеграция в сектора и липса на сдружения на производителите
2. Много голям опит и традиции	2.Ниски и непостоянни цени на продуктите от овцевъдството и козевъдството
3.Липса на ограничения за достъп на пазарите в ЕС	3.Невъзможност за реализация на продукцията в достатъчна степен на вътрешния и външния пазар, на адекватни цени
4.Потенциални възможности за износ в трети страни	4.Значителен внос на замразено агнешко месо от чужбина на цени под себестойността на месото, произведено от нас
5.Високо качество на произведената продукция	5.Липса на нормативни документи, ограничаващи вноса на агнешко месо от чужбина и подобряващи реализацията на това от родно производство
6.Изградена система от лицензирани кланици за ДРД, месо и млекопреработвателни предприятия	6.Нарастваща себестойност на продукцията
7.Възможности за производство на бутикови продукти със специфични вкусови и потребителски качества	7.Недобра материално-техническа база
8.Възможности за включване на овцевъдството и козевъдството в системите	8.Ниска степен на механизация на производствените процеси

на селекция, екологичния и конвенционалния туризъм	
9.Възможности за оползотворяване на широка гама от фуражи	9.Недостатъчно квалифицирана работна ръка
10.Наличие на неизползвана материално-техническа база	10.Непривлекателност на работата в сектора
11.Създадени развъдни организации по породи и направления и контрол на продуктивните качества	11.Подценяване на проблема с обучението и квалификацията на изпълнителските кадри, организаторите на производството и фермерите
12.Дейност на професионалната организация на производителите	12.Драстичен спад в цената на вълната
13.Наличие на работна ръка	13.Недостатъчно субсидиране
14.Наличие на нормативни документи, даващи възможност за включване на овцевъдството и козевъдството в системите на биологичното (органичното) земеделие и животновъдство	14.Неконкурентноспособност на международния пазар, поради високата себестойност на продукцията и ниската степен на субсидиране
	15.Недостатъчно високо ниво на продуктивност
	16.Голяма част от фермерите не притежават собствена или наета земя за паша на животните и производство на фуражи
	17.Липса на нисколихвено кредитиране на фермерите

Възможности за развитие

Възможности за устойчиво развитие на сектора	**Заплахи**
1.Увеличаване на поголовието, нивото на продуктивност, производството на продукти от овцевъдството и техния износ на външни пазари	1.Силна конкуренция на вътрешния и международния пазар
2.Подобряване на породния състав	2.Неконкурентноспособност на продуктите от овцевъдството и козевъдството
3.Постигане на добра хоризонтална (между производителите) и вертикална (между производителите и преработвателите и търговците) интеграция	3.Повишаване цените на фуражите, енергоносителите, ветеринарно-медицинските дейности, разходите за труд и др., водещо до увеличаване себестойността на продукцията
4.Създаване на овцевъдни и козевъдни ферми от страна на крупни собственици на земя и арендатори	4.Липсата на ефикасен контрол върху търговските вериги и търговците, осъществяващи внос на замразено агнешко месо
5.Създаване на смесени фирми със страни от ЕС и извън него за производство и реализация на продукти от сектора	5.Подценяване на необходимостта от подобряване на породния състав в овцевъдството и козевъдството, контролът по отношение на произхода и контролът на продуктивните качества на животните
6.Включване на овцевъдството и	6.Подценяване на необходимостта от

козевъдството в системата на конверсия на продуктите от земеделието	сдружаване на производителите и провеждане на ефикасна маркетингова политика
7.Подобряване на материално-техническата база чрез разработване на проекти, чрез използване на средства от ЕС, от бюджета на Р България, както и чрез ниско лихвени кредити	7.Подценяване на необходимостта от технологично обновление на сектора, въвеждане на по-висока степен на механизация на производствените процеси, което би го направило по-привлекателен и по-ефективен
8.Интензификация на производството за постигане на високи добиви от естествени ливади и пасища, както и за подобряване на тревния им състав	8.Не се прилагат в достатъчна степен възможностите, които предлага науката в областта на овцевъдството и козевъдството
9.Предоставяне на земя от държавните и общинските фондове с преференциални условия за арендуване или изкупуване за оземляване на стопаните, отглеждащи повече от 100 овце или кози	9.Демографска криза в страната, обезлюдяване на големи селски райони и липса на квалифицирана работна ръка в овцевъдството и козевъдството
10.Подобряване на пасищния фонд като цяло и приемане на Закон за развитие на планинското и полупланинското земеделие	
11.Стимулиране, чрез европейски средства и държавни доплащания на овцевъдството и козевъдството като цяло, на животните от националния генофонд, на производството на екологично чиста продукция	
12.Възможности за включване в по-голяма степен в биологичното производство, в производството на специфични бутикови продукти, както и в системата на екологичния и селски туризъм	
13.Възможности за изграждане на уедрени ферми, чрез подходящо подпомагане – средства от ЕС, държавно субсидиране и нисколихвени кредити	
14.Възможности за изграждане на система за обучение на ръководни изпълнителски кадри	
15.Изграждане на система за научно обслужване в овцевъдството и козевъдството	
16.Изграждане на маркетингова стратегия от страна на държавата и МЗХ за защита на българското производство от овцевъдството и козевъдството, както и осигуряването на външни пазари за продукцията от тях	

2. Идентифициране на проблемите в сектора

Недоброто състояние на сектора се дължи на комплекс от фактори, които биха могли да бъдат идентифицирани по следния начин:

- Сравнително ниски изкупни цени на овчето и козето мляко, агнешкото и ярешкото месо, както и на овчата вълна.

- Ниска покупателна способност на населението.

- Невъзможност за реализация на продукцията от овцевъдството и козевъдството в достатъчна степен на вътрешния пазар, на адекватни цени.

- Ограничени и несигурни външни пазари за износ на продукти от овцевъдството и козевъдството – преди всичко на живи животни или трупно месо, както и на продукти от овче и козе мляко.

- Драстично през последните години са увеличени цените на фуражите за овце и кози, на енергоносителите, материалите, консумативите и услугите, което доведе до увеличаване себестойността на продукцията и намаляване на нейната конкурентноспособност.

- Настъпилата икономическа и демографска криза доведе до обезлюдяване на голям брой населени места, а заедно с това и до ликвидацията на голям брой овце и кози. В същото време застаряването на населението в селата, както и миграцията на населението в по-големите градове, силно намали възможностите за намиране на квалифицирана работна ръка за овцевъдството. Последното е свързано с голямо текучество на изпълнителските кадри, нежелание за професионално обучение, свързано с нисък образователен ценз.

- Сградният фонд в овцевъдството и козевъдството е твърде остарял и в болшинството от случаите не отговаря на съвременните зоохигиенни условия и изисквания за хуманно отношение при отглеждане на овце и кози. Едва през последните години в някои стопанства, със средства по европейски проекти са построени съвременни овцевъдни и козевъдни ферми.

- В сектора съществува ниска степен на механизация и автоматизация на производствените процеси. Това е свързано с висока трудоемкост и непривлекателност за изпълнителските кадри. В особена степен това се отнася за доенето, залагането на фуражите и почистването на помещенията.

- Трудностите, които изпитват фермерите при разработването на проекти по различните програми, разочарованията, които преживяват при невъзможността да отговорят на всички бюрократични изисквания, намалява до минимум възможността да спечелят проект и да се възползват от средствата по европейски програми. Ограничаващ фактор за тях е и липсата на възможности за ползване на нисколихвени кредити. Всичко това влияе негативно и ограничаващо по отношение на възможностите за технологично обновление на фермите и закупуване на техника за механизация на производствените процеси.

➢ Сериозен проблем за болшинството от фермерите, занимаващи се с овцевъдство и козевъдство е липсата на земя, или на достатъчно земя за производство на фуражи. Закупуването на фуражи води до увеличаване себестойността на произведената продукция, което от своя страна затруднява нейната реализация. Високите цени на фуражите принуждават фермерите да пестят от храната на животните, водещо неминуемо до намаляване на тяхната продуктивност, нереализиране на техните генетични заложби, а в много случаи до недоимъчни заболявания. Всичко това прави наложително на фермерите, отглеждащи над 100 овце или кози да се предоставя общинска или държавна земя под наем за дълъг срок от време, или такава, която те да закупят.

➢ Пасищният фонд в страната не е в добро състояние. Общинските пасища не се поддържат. В полупланинските и планинските райони на страната са отдадени за ползване и поддържане срещу субсидиране, на големи площи с пасища, чиито бенефициенти нямат животни. Заплащат се значителни суми за поддържане на огромни пасищни площи в добро състояние, без те да се ползват от фермери, отглеждащи овце, кози или други селскостопански животни. Това прави наложително предприемането на законодателни инициативи за подобряване на пасищния фонд, както и Закон за развитие на полупланинските и планинските райони в страната.

➢ Създадените развъдни организации в областта на овцевъдството и козевъдството изпълняват успешно своите функции. Ефективната развъдна дейност обаче изисква активното участие и на фермерите. В стадата в които се извършва развъдна дейност те трябва да водят подробни дневници за оагванията, запложданията и произхода на агнетата. Те трябва да осигурят необходимите условия за контрол на продуктивните качества, преглед на стадата, което изисква допълнителни усилия и труд, за което към настоящия момент фермерите нямат компенсация. Това създава в тях демотивация. По-високото ниво на развъдна дейност изисква и допълнително обучение на фермерите-овцевъди.

Това прави наложително въвеждането на нова специфична мярка за подпомагане на земеделските производители, които участват в развъдни програми за съхранение и усъвършенстване на породите овце и кози в България.

➢ Наложително е да се обърне внимание да се предприемат конкретни действия относно статута и системите на подпомагане на експерименталните и колекционните стада селскостопански животни, вкл. овце и кози, които се отглеждат в Университетите (Тракийски университет – гр. Ст. Загора и Аграрен университет – гр. Пловдив) и научно-изследователските институти в Селскостопанска академия. Предвид спецификата на работа с тях – провеждане на експерименти и учебен процес, е необходимо те да бъдат с особен статут, субсидирани целево и в

достатъчна степен. Това е от изключително значение предвид и на това, че там стадата са племенни и от тях се произвежда мъжки и женски разплоден материал за цялата страна. Ненапразно в миналото тези стада са имали особен статут и са били наричани „племенни разсадници“.

- Изключително голям проблем за българското овцевъдство е факта, че броят на овцете и козите намаля драстично. Някои от породите овце загубихме безвъзвратно (Дунавска тънкорунна, Южнобългарски и Севернобългарски коридел и др.), а някои са под санитарния минимум за развъждане в чисто състояние. Всичко това, както и настъпилите процеси на стихийно кръстосване, особено в млечното направление, е твърде смущаващо за съхраняването на българските аборигенни и културни породи. Наложително е преосмислянето на националната ни политика по отношение на породния състав в овцевъдството и козевъдството. Нужно е да си дадем ясен отговор на въпроса какво овцевъдство и козевъдство желаем да развиваме приоритетно – високопродуктивно, с високопродуктивни културни породи или нископродуктивно, с местни аборигенни породи овце и кози. В настоящият момент местните (автохтонни), определени като застрашени от изчезване породи овце и кози, са субсидирани в много по-голяма степен от останалите, което подтиква и стимулира фермерите да отглеждат животни от автохтонни породи. Този въпрос е дискусионен и той трябва да получи своя отговор.

- Съществуват проблеми с правилното отразяване на животните и тяхното движение в идентификационната система и ветеринарния регистър. Честите случаи на несъответствия в номерата на животните лишава фермерите от възможността да получат полагащата им се за тях субсидия. Последното действа изключително демотивиращо.

- Липсва единна (национална) база данни за регистрация на контролираните селскостопански животни, включително за овце и кози, проследяване и контрол на продуктивността им и анализ на резултатите от селекционната дейност.

3. Цел на стратегията и възможни решения

Целта на стратегията е да се анализира състоянието на овцевъдството и козевъдството, да се посочат основните проблеми в сектора и да се набележат основните мерки за неговото устойчиво развитие.

Основните проблеми в овцевъдството и козевъдството в България са подробно описани в т. 2.

Направените констатации налагат заключението, че МЗХ с неговите структури е в състояние да влияе и контролира в достатъчна степен

факторите, оказващи въздействие върху развитието на овцевъдството и козевъдството у нас.

Необходимо е да се прилага нов тип Аграрна политика, целяща провеждането на структурна реформа, както и повишаване на ефективността и конкурентноспособността на овцевъдното и козевъдно производство.

- Да се приеме закон за развитие на предпланинските и планинските райони на страната, в който ясно да се подчертае ролята на овцевъдството и козевъдството.

- Нужно е да бъде възстановена племенна структура на стадата овце и кози, в която ясно да се отдиференцират трите селекционни нива на популациите, като се отдаде заслужено място на елитната част, в сравнение с репродуктивната и стоковата.

- Необходимо е да се даде ход на Наредба 26 на МЗХ – за директна търговия с продукти от животновъдството.

- Стимулиране на равновесни изкупни цени на продуктите от овцевъдството и козевъдството, чрез постигане на хоризонтална и вертикална интеграция.

- Наложителна е политика на стимулиране (чрез европейски програми и държавно субсидиране и нисколихвено кредитиране), създаването на нови и разширяване на съществуващите овцевъдни и козевъдни ферми.

- Необходимо е лицензиране и стимулиране на производители на екологично чиста продукция, както и на такива, които са включени в системата на биологичното земеделие.

- Наложителни са законодателни инициативи по отношение на стадата и по-справедливото разпределение на пасищата, както и такива за преференциални условия за арендуване или изкупуване за оземляване на стопаните, отглеждащи над 100 овце.

4. Приоритети, мерки и действия

4.1. Трансфер на знания и иновации

- МЗХ да организира съвместно с Университетите, ССА, Развъдните организации и други държавни институции разработването и разпространението на научни продукти, свързани с усъвършенстването на породите овце и кози, с технологиите на тяхното отглеждане в различни по

размер и поголовие ферми, както и технологии за преработка на получаваната продукция в рамките на фермата (Наредба 26).

- Университетите и научните институти да вземат дейно участие при разработването, усъвършенстването и изпълнението на Развъдните програми по породи и направления.

- Разработване и внедряване на подходящи системи за хранене на овце и кози от различните породи и направления.

- Финансиране и подпомагане създаването на моделни ферми за различни райони на страната, където да се извършва обучение на фермери чрез демонстрации на технологии, технологични решения, преработка на продукцията във фермите и др.

- Да се подпомага изграждането на обучителни и консултантски центрове в Университетите, научните институти в системата на ССА, регионални информационни центрове по животновъдство, както и да се разширява дейността на Регионалните служби за съвети в земеделието.

- Да продължи и се разшири подпомагането на Развъдните организации в областта на овцевъдството и козевъдството в дейността им за провеждане на обучения, семинари и изложения.

- Колекционните и експерименталните стада от овце и кози в Университетите и научноизследователските институти, в които се провеждат обучения на фермери – курсове за професионална подготовка на изпълнителски кадри, както и обучение на студенти по животновъдство и ветеринарна медицина да имат специален статут и допълнително финансиране от ДФ „Земеделие“.

4.2. Отговор на климатичните промени

- Разработване на нови или подобрени пасищни тревни смески, които да издържат на засушаване.

- Съществуват предпоставки и трябва да се търсят възможности за изместване чрез лагеруване на овцете от равнинните райони в по-високите, главно поради пашата.

- Необходимо е създаването на подходящи тревни смески за полупланинските пасища – около 700-900 м. надморска височина.

- При формирането на породния състав на овцете и козите, да се съобразяваме с адаптационните способности на животните.

- Изграждане на система за управление на храненето на овцете и козите във връзка с намаляване на възможностите за отделяне на въглеродни емисии в атмосферата.

4.3. Социално-икономически аспекти – заетост, инвестиции

- Сегашната социално-икономическа ситуация на България изисква овцевъдството и козевъдството да бъдат определени като приоритет в дългосрочен план за икономически растеж и развитие на страната. Овцевъдството и козевъдството са вид икономическа дейност, която засяга много социални слоеве и професионални групи от населението. Възстановяването на потенциала на България за производство на овцевъдна и козевъдна продукция ще има голям и разностранен икономически и социален ефект по цялата верига на производство, преработка, търговия и потребление.

- Създаване на мотивация на овцевъди и козевъди, а така също на специалисти по овцевъдство и козевъдство за отглеждане и развъждане на овце и кози в различни райони на страната**.**

- Предоставяне на земя от Държавните или Общински фондове с преференциални условия за арендуване или изкупуване, с цел оземляване на стопаните, отглеждащи над 100 овце и кози. Пасищата да се отдават под наем за по-дълъг период от време, минимум 5 години, което ще позволи на фермерите да ги поддържат, заградят и парцелират. Това би имало социален ефект, водещ до по-висока степен на заетост на населението и желание за инвестиране в сектора.

- Незабавно да се даде ход на Наредба 26 на МЗХ за директните продажби на животинска продукция от фермите.

4.4. Нормативна рамка, в т.ч. хармонизиране с европейското законодателство, рамка на ОСП

- Увеличаване на броят на овцете-майки и козите майки, чрез разширено възпроизводство на съществуващи породи овце и кози, за които има защитени развъдни програми.

- Промени в начина на субсидиране на земеделието у нас и прехвърляне на тежестта към животновъдството.

- Обвързване субсидирането (европейско и национално) с произведената продукция. Това би се отразило стимулиращо по отношение на грижите за животните и нивото на селекционната дейност в посока на повишаване на продуктивността.

- Разработване на нормативна база за стимулиране производството на географско-идентични продукти от овце и кози.

- Актуализация на съществуващата нормативна и поднормативна уредба – ЗЖ, ЗВМД, Наредба 44, Наредба 26 и др.

- Нормативна база за създаване на станция(и) за изкуствено осеменяване и контрол на продуктивните качества на селскостопанските животни, включително за кочове и пръчове.

- МЗХ трябва да разработи спешно нови мерки/схеми за подпомагане на овцевъдството (формата за подпомагане да бъде като специфични мерки, национални доплащания или целево подпомагане), както следва:

I. Специфични мерки

1. Специфична мярка/схема за подпомагане увеличаване броя на овцете в България, чрез разширено възпроизводство на сегашните популации от български и интродуцирани породи овце. Резултат ще бъде постигнат чрез насърчаване на добри развъдно-селекционни практики с прякото участие на развъдните организации.

2. Специфична мярка/схема за подпомагане на земеделски производители, които участват в развъдни програми за съхранение и усъвършенстване на български и интродуцирани породи овце.

3. Специфична мярка/схема за подпомагане изхранването на овце и кози от Националния генофонд.

4. Специфична мярка/схема за подпомагане производството и реализацията на мъжки и женски разплодни животни.

II. Целеви субсидии

1. Целева субсидия/схема за подпомагане на месодайното животновъдство.

2. Целева субсидия/схема за класифицирани кланични трупове по скалата (S) EUROP.

След извършване на корекции в нормативната и поднормативната законова уредба, ще бъде необходимо разработване на детайлите.

П Р И Л О Ж Е Н И Е № 5.3.

„ СТРАТЕГИЯ ЗА РАЗВИТИЕ НА СВИНЕВЪДСТВОТО В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ ДО 2020 ГОДИНА”

АВТОРСКИ КОЛЕКТИВ:

1. Проф. д-р Валентин Кацаров, Аграрaен факултет, Тракисйки университет

2. доц. д-р Апостол Апостолов, ЗИ, Шумен

3. Антон Игнатов, Асоциация на индустриалното свиневъдство в България

4. Добрин Папазов, Асоциация на свиневъдите в България

5. Галя Бъчварова, Изп. директор на „Репродуктор по свиневъдство”, Ямбол

6. Здравелина Василева, Изп. директор на свинекомплекс с. Слънчево, обл. Варна

7. Малинка Димитрова, Изп. директор на свинекомплекс с. Голямо Враново, обл. Русе

8. Димитър Димитров, Изп. директор на свинекомплекс «Бръшлян» АД, Русе

Използвани са материали на дирекция „Животновъдство“ и „Агростатистика“при МЗХ

Глобализацията на икономиката изисква развитие на екологоцелесъобразно и икономически ефективно свиневъдно производство, което може да се осъществи при акцентиране на усилията върху иновациите в подотрасъла в следните аспекти:

- Производствено-технологична;
- Селекционно-генетична;
- Организационно-управленческа;
- Социално-екологична.

1. АНАЛИЗ НА СЪСТОЯНИЕТО НА СЕКТОРА

Значение и численост

Свиневъдството е един от най-динамичните отрасли на животновъдството, които ще продължи да осигурява основния дял от общото производство на месо. Свинското месо ще остане най-консумираното месо - 34 % от общо произведеното месо в страната, и 66% от червеното месо.

Развитието на свиневъдството зависи главно от: използваните породи и хибриди свине, производството на фуражи, прилаганите технологии и организационните решения при отглеждането на свинете.

Броят на свинете през последните десет години намалява почти на половина, като от 1032 хил. броя за 2003 г. достига 531 хил. броя за 2012 г. (48,5%). Увеличение има през 2006 г. и от 2007 г. постепенно намалява техният брой. Подобна е тенденцията и при свинете-майки, където намалението е с 38%.

Източник: отдел „Агростатистика" МЗХ

Производство на свинско месо

Производството на свинско месо през анализирания период се движи в рамките на 70-74 хил.тона, като най-висок добив е регистриран през 2006 г. – 78 хил. тона.

През 2012 г. по предварителни данни на отдел „Агростатистика" при МЗХ е добито 74 хил. тона свинско месо, от които 49 хил. тона в кланици и 25 хил. тона в стопанства. Заклани са общо 1043 хил. броя свине.

Източник: отдел „Агростатистика" МЗХ – предварителни данни

Вносът на свинско месо е 94,5 хил. тона и е намалял с 7,5% спрямо 2011 г. Намаление се наблюдава и при износа съответно с 29,2% (3316 т.). Делът на добитото месо от общо потребеното е 44,8% и се използва предимно за прясна консумация.

Цени и пазари

През последните десет години изкупната цена на угоените прасета варира от 1,58 лв/кг ж.т. през 2003 г. до 2,75 лв./кг.ж.т. през 2012 г. т.е наблюдава се увеличение от 74,1%. Подобна е тенденцията и при изкупната цена на свинете майки, където увеличението е от 65,0%.

Нарастването на цените на свинското месо, обаче ***изостава, в сравнение с цените на основните фуражни култури***. У нас цените на зърнените фуражи са нараснали над два пъти за десет годишния анализен период. За сравнение през 2003 г. изкупната цена на фуражната пшеница е била 139 лв./тон, на ечемика – 144 лв./тот и на царевицата – 189 лв./тон, а през 2012 съответно 426 лв./тон, 404 лв./тон и 415 лв. тон.

Изкупната цена на фуражните смески също се е повишила, като само през 2012 г. за угоени прасета е 646 лв./тон и е с 7,7% повече спрямо 2011 г., а за свинете-майки – 684 лв./тон и увеличението е с 23,9% спрямо 2011 г

Структура на фермите

Свиневъдството има типично индустриален тип на производство на животинска продукция. През 2012 г. е налице намаление на общия брой на животните спрямо предходната 2011 г. , съчетано с чувствително намаление на стопанствата (с 49,2%). Един от основните фактори за това са процесите на преструктуриране в свиневъдството, свързани с покриване изискванията на европейското законодателство за хуманно отношение при отглеждането на животните. На основание Директива 2008/120/ЕО на Съвета относно определяне на минималните стандарти за защита на свинете, в срок до 01.01.2013 г. всички свиневъдни обекти трябва да са въвели изискванията за хуманно отношение при отглеждане на свинете.

Продължава окрупняването на сектора, като през 2012 г. 83,7% от женските свине за разплод се отглеждат в стопанства с над 50 животни. В потвърждение на казаното в 22 стопанства с капацитет 5000 и повече свине се отглеждат 67,3% от общия брой на свинете, както и изпреварващия темп на намаление на стопанствата (49,2%) спрямо този на намаление на животните (12.7%), сравнено с 2011 г.

Развъдна дейност

Ефективността на свиневъдството се определя до голяма степен от провеждането на правилна и целенасочен селекция в чистопородните стада на развъжданите породи и линии свине. Процесът на усъвършенстване на основните продуктивни показатели в затворени популации е непрекъснат. Развъдно-подобрителнатаработа е насочена главно към усъвършенстване на съществуващите и създаване на нови специализирани линии, които да отговарят на повишените изисквания на потребителите. Успоредно с това се прилагат различни схеми та кръстосване и хибридизация които в максимална степен използват хетерозисния ефект и съчетават полезните качества та изходните линии. В това отношение трябва да отбележим, че вследствие на продължителната селекция при чистопородните популации се получава зтачително стесняване та генетичния вариабилитет по основните селекционни признаци, което води към забавяне та генетичния прогрес в следващите генерации. Всичко това налага използването на прецизни методи за оценка на развъдната стойност на селекционираните животни. Най-често прилагана в практиката на развитите в свиневъдно отношение страни е селекцията чрез индекси и съответно по-ефективните: Animalmodel и Pigblup.

Преструктурирането на подотрасъла не се отрази върху пирамидалната структура на селекция и възпроизводство на стадата, включваща нуклеусово /ППР/, репродуктивно /ПР/ и стоково /Р/ ниво.

Развъдната структура на свиневъдството е свързана както с производството на чистопородни свине за нуждите на отделните нива от пирамидалната структура, така и с производство на угоени свине.

Отделните ферми са обособени като нуклеуси, репродуктори и стокови предприятия. В тази връзка трябва да се отбележи, че някои от свиневъдните фирми имат изградени нуклеуси и репродуктивни нива, а други притежават и стоково ниво, като затварят напълно развъдната пирамидална структура.

По данни на АСБ – Развъдна, резултатите характеризиращи някои от контролираните признаци са представени в таблица 4. Анализът на тази информация показва, че броят на живородените нараства с 0.37 бр., като прави впечатление сравнително високия брой на живородените при Полската голяма бяла. По отношение на среднодневния прираст и разхода на фураж за 1 kg прираст също се наблюдава ръст на продуктивността (около 100 g за прираста и около 300 g при разхода на фураж). Нараства и съдържанието на постно месо в трупа с около 6-7%. В края на този период членове на АСБ са и фирмите произвеждащи свине с датски произход.

Процесът на преструктуриране и внос на свине от фирми като Данбред, Topigs, PIC и др. промени генетичния потенциал и насоките на селекция за отделните линии в рамките на една порода. Всичко това налага разработване на стратегия съобразена с нормативните изисквания на законодателството и възможностите за развитие на подотрасъла.

Таблица 3. Продуктивни показатели на чистопородни свине

ПОРОДИ	Жив.пр./ прасило, бр.	Ср.дн. ^{n}р. g	30-100 kg			
			Разход фураж/ 1 kg пр.	Деб. на гр.сланина, см	Площ на MLD кв.см.	Постно месо в трупа, %
Англ. голяма бяла	9.97	735	3.090	2.49	34.1	51
Шведска голяма бяла	10.40	709	3.290	2.50	34.3	50
Полска голяма бяла	10.00	707	3.300	2.54	33.5	50
Английски ландрас	10.02	703	3.170	2.45	35.1	52
Ландрас "Ch"	9.90	700	3.260	2.31	36.8	50
Дунавска бяла	9.98	712	3.210	2.40	38.2	50
Дюрок	8.72	688	3.310	2.48	34.7	49
Резултати след 2010 година						
Англ. голяма бяла	10.3	835	2.800	2.10	37.0	56
Шведска голяма бяла	10.7	809	2.900	2.10	37.0	54
Полска голяма бяла	10.3	807	2.900	2.20	37.0	54
Английски ландрас	10.3	803	2.850	2.00	39.0	57
Датски ландрас	10.9	915	2.400	-	-	61
Ландрас "Ch"	10.2	800	2.910	1.90	42.0	57
Дунавска бяла	10.3	812	2.870	2.00	43.0	56
Датски дюрок	10.1	900	2.500	-	-	59
Дюрок	9.0	800	3.00	1.90	43.0	56

Източник АСБ 2012г.

Контролът на продуктивните признаци на животните се осъществява в нуклеуси, репродуктори, станции за контролно изпитване

(при наличие на такива) и кланици прилагащи скалата на общността EUROP.

Интензивно отглежданите породи свине специализирани като майчини и бащини линии съставляват 97-98% от отглежданите свине. Останалите 1-2% са местни породи (Дунавска бяла и Източнобалканска свиня), представляващи генетичен резерв и произвеждат месо с изключителни вкусови качества. Настоящата стратегия предвижда да продължи субсидирането на този подотрасъл с държавната помощ за реализиране на доброволно поети ангажименти за хуманно отношение при свине, където при изпълнение на всички мерки субсидията за

свиня майка е 61 лв., а за угоено прасе 48лв., както и по Агроекологичната мярка от Програмата за развитие на селските райони 2007-2013 г. за породите свине застрашени от изчезване.

SWOTанализ на състоянието на свиневъдството

Силни страни	***Слаби страни***
1. Отлични географски и климатимни условия и транспортни коридори	1. Наличие на сива икономика в бранша и незадоволителен контрол
2. Собствено производство на основните фуражни култури, на сравнително ниски цени	2. Възможности за нерегламентиран внос на месо и месни продукти
3. Възможност за екологосъобразно производство	3. Липса на цялостна стратегия и програма за биосигурност
4. Традиции в интензивното отглеждане на свине	4. Липса на адекватни цени и пазари за животни, в зависимост от ситемата на отглеждане и съдържанието на постно месо в трупа
5. Високо качество на произвежданото месо и възможности за сертификация чрез HACCP система в условията на ЕС	5. Разрушена структура от промишлени свинекомплекси
6. Изградена БАБХ	6. Не внедрена система за сертифициране на свинете и продукцията им
7. Изградената съвременна база на кланици и месопреработвателна промишленост	7. Недостатъчно използване на консултантски услуги
8. Конкурентна среда на равнопоставеност и неформално партньорство в условията на ЕС	8. Липса на система за непрекъснато обучение на изпълнителските кадри и на мениджъри
9. Очаквано силно разрастване на туризма	9. Недостатъчна обща и специфична информираност на производителите
10. Повишаване доходите на населението	
11.Възможности за износ на свинско месо и продукти от него	
12. Увеличаване на консумацията на свинско месо, като хранителен продукт с високо и безопасно за здравето качество	
13. Увеличаване на консумацията на свинско месо, като хранителен продукт с високо и безопасно за здравето качество	
14. Постоянно нарастващо производство и внос на високопродуктивни породи и хибриди свине	
15. Наличие на добър и с опит научен потенциал	

и надеждно ветеринарномедицинско здравеопазване	
16. Национални програми за борба със заболявания (чума)	
17. Подобряване дейността на професионалните организации в бранша	
18. Хармонизирано общо и специфично законодателство с това на ЕС	
19.Наличие на схема за Държавна помощ: „Помощ за реализиране на доброволно поети ангажименти за хуманно отношение към свинете".	
Възможности	***Заплахи***
1. Увеличаване на производство на свинско месо до степен за най-пълно оползотворяване на произведените в страната зърнени фуражи	1. Бизнес риск поради недостатъчна информация за икономическите, средовите и биологичните промени, както и за пазара и променящото се потребителско търсене
2. Регламентиране на производството, внедряване на добри производствени практики и гарантиране устойчиво развитие	2. Производствени неудачи от организационен, технологичен, ветеринарномедицински характер и др.
3. Производство на безопасни и здравословни храни, както и опазване на околната среда	3. Увеличаване делът на възрастните хора и миграцията на населението
4. Износ на конкурентно свинско месо и продукти от него	4. Липса на опит за работа в силна конкурентна среда
5. Компенсиране на икономическите загуби от по-ниски производствени параметри при производството на екологично чисти продукти	5. Недостатъчна квалификация за анализ и оценка на производствената среда и вземане на адекватни позитивни решения
6. Прилагане на разнообразни форми на кооперииране и интегриране в структури с производствени и икономически предимства	6. Подценяване на интеграционните процеси
7. Силно развитие на производствения и маркетинговия мениджмънт	7.Подценяване ролята на науката и системите за продължаващо обучение и квалификация
8. Създаване на система за консултантски услуги, за обучение и квалификация на ръководните и изпълнителските кадри	
9. Засилване ролята на науката и внедряване на научните постижения в производството	

2. Идентифициране на проблемите в сектора

Основните проблеми, които трябва да се решат в периода до 2020 год. са: осъществяване на ръст при производството на свинско месо и свине за разплод, стабилизиране и устойчиво развитие на отрасъла и получаване на висококачествена продукция при използване на възможно най-малко разходи на различни ресурси.

В резултат на това е логично да се очакват резултати в следните области:

1. Намаляване на обема на капиталните вложения, особено при ново строителство на ферми и при оборудване на сгради и помещения за свине;

2. Намаляване на производствените разходи и количеството на използваните енергоресурси;

3. Намаляване разходът на фураж за получаване на единица продукция;

4. Намаляване на разходите за ветеринарно-медицински препарати и консумативи;

5. Намаляване на разходите за утилизация на страничните продукти от производството в свинефермите;

6. Увеличаване на обема на произвежданата продукция;

7. Увеличаване на качеството на произвежданата продукция;

8. Намаляване на негативното екологично въздействие на производствените процеси;

9. Формиране на допълнителни приходи в свинефермите;

10. Значително увеличаване на общата ефективност при производството на свине за месо и разплод.

<u>Това ще се постигне чрез:</u>

1. Прилагането на съвременни технологични решения (отглеждане на свинете в големи производствено-технологични групи) и рационално ситуиране на производствените мощности (свине-майки с прасета-бозайници, подрастващи и угоявани прасета) дават възможност неколкократно да се намалят първоначално необходимите инвестиции (до 50%) и по-ефективно да се използват фуражните ресурси и торовата маса за нуждите на земеделието.

2. Използването на съвременни, високо продуктивни породи и хибриди свине характеризиращи се с интензивен растеж и максимално добро оползотворяване на фуража може да доведе до намаляването на количеството на животните във фермата и свързаните с това необходими места за свинете от различните категории (до 30-40%) при обезпечаване на непрекъснат и ритмичен производствен процес и значително намаляване на страничните продукти (смъртност, торова маса и др.).

Съвременните свине, характеризиращи се с великолепни месни качества и висок здравен статус, дават възможност за успешно планиране, устойчиво развитие и преследването на непосредствени цели (табл. 4), при постигането на които е възможно разходите да се намалят с 20-40 % и повече.

Таблица 4. Непосредствени цели в свиневъдството

Показатели:	Единица	Стойност
Родени прасета/прасило	брой	12,2
Интензивност на опрасване на свине майки	брой	2,4
Заплодяемост	%	92
Непродуктивни дни при свине майки	дни	45
Получени прасила преди бракуване на майките	брой	6-7
Брак на свине майки/годишно	%	35
Смъртност при бозайници	%	7
Оползотворяване на фуража	кг	2,7
Фураж за свиня майка/годишно	тон	1,2
Съдържание на месо в трупа	%	над 52

3. Формиране на група от основни показатели, които определят ефективността на производството в свиневъдството и задължително им отчитане и анализиране с оглед вземане на обосновани и целесъобразни решения (табл. 5).

Таблица 5. Показатели, определящи ефективността на производството в свиневъдството.

П о к а з а т е л и:	Ранг
Непродуктивни дни при свинете майки, дни	1
Възраст на отбиване, дни	2
Заплодяемост, %	3
Живородени прасета в прасило, брой	4
Получени прасила преди бракуване на свинете, брой	5
Смъртност при бозайници, %	6
Интензивност на опрасване, брой	7

Забележка: 1 - най-голям икономически ефект, 7 - най-малък икономически ефект

4. В организационно-икономически аспект, съвременните свинекомплекси представляват сложна система от множество взаимосвързани компоненти (логистиката по отношение на снабдяването и реализацията, обезпечаването на микроклиматичните показатели при отглеждането на свинете, храненето на различните категории и физиологични състояния, мениджмънта на стадото и т.н.). Следователно едно от важните условия за увеличаване на общата ефективност е създаването на оптималната взаимовръзка между всички компоненти, чрез изграждане на автоматизирана система и създаване на единно информационно пространство. В момента са налице следните причини, които възпрепятстват внедряването на такава система и програмното обезпечение на информацията:

✓ Липсата на унифицирана и стандартизирана методология за зоотехнически отчет в свинефермите.

✓ Отсъствие на ясно разбиране на ръководните кадри за значението на комплексната автоматизация, за нейната сложност и мащабност.

✓ Непряка икономическа изгода. Определянето на икономическия ефект от използването на променените комбинирани фуражни смески зависи от величината на получения прираст при свинете, а не от програмното обезпечаване. Това обаче дава възможност за анализ и предприемане на корективни действия при необходимост.

Анализът показва, че изграждането на информационна система в свиневъдството, трябва да стане на база на отделни модули за:

- селекционно-племенната работа
- възпроизводството и движението на животните
- количествено-тегловния отчет на животните
- обезпечаването с фуражи
- ветеринарномедицинския отчет
- утилизация на страничните продукти
- екологичната безопасност
- реализация на продукцията
- приходи и разходи
- бюджетно управление
- планиране, анализ и прогнози

2.1. СВИНЕВЪДСТВОТО И КЛИМАТИЧНИТЕ ПРОМЕНИ.

Цената вече не е единствения или основен параметър определящ интереса на потребителите към свинското месо. През последните години, освен към качеството, безопасността на продукцията и хуманното отношение към животните, повишено внимание придобиват и въпросите за

влиянието на производството и другите участници във веригата на свиневъдната индустрия при изменението на климата. Подчертава се, че съвременното селското стопанство трябва да играе двойна роля, от една страна да обезпечава населението с продукти, а от друга да съдейства за снижаване на парниковите газове. Обобщеният анализ показва, че това е възможно при:

- Подобряване на техниката на обработка на почвата;
- Опазване на ливадите и пасищата;
- Възстановяване на органичните вещества в амортизираните почви;
- Оценка на екологичния профил при производството на селскостопанска продукция.

Анализът показва, че системите на производството, начините на преработка и

консумацията на свинско месо и на продукти от него, са сред определящите фактори за общото въздействие върху околната среда и проучванията на всички специфични особености, предпоставки и решения в свиневъдната индустрия в тази насока са задължителни. Следователно извършването на оценка на екологичния профил на свинското месо и продукти от него включва идентификацията на това, коя част от хранителната верига е с най-голямо и силно въздействие върху параметрите на околната среда и при какви обстоятелства се проявява съответния ефект.

Свиневъдството използва храни за животните, които се характеризират с високо съдържание на суров протеин (СП). Около 30-50% от него обаче се изхвърля (отделя) неизползван от животните, чрез фекалната им маса. В резултат на това се препоръчва тези производства да бъдат свързани с отглеждането на различни земеделски култури (царевица, ечемик, пшеница, тревни смески и др.) използващи този излишък от азотни вещества.

Свиневъдството е едно от най-ефективните производства на животински протеин и същевременно има минимален принос към проблемите свързани с изменението на климата.

2.2. СВИНЕВЪДСТВОТО И БИОГОРИВАТА.

В условия на рязко покачване на цените на нефтопродуктите през последните години, все по-голямо внимание се отделя на производството на биогорива от различни земеделски култури. Понастоящем основните източници за производство на биогорива са царевицата и някои видове растителни масла (палмова, рапично и соево), но съществуват и други т.н. странични продукти от животновъдството (торова маса, трупове на умрели животни), които се явяват съществени биоенергийни ресурси.

В редица проучвания (по данни на Земеделски институт - Шумен и PIC) е установено, че изхранването на отпадъчни продукти от

производството на биогорива, като изсушен спиртоварен остатък в комбинация със ензимни препарати може да се влага в смесите за свине до 10%, като в това съотношение не повлиява върху среднодневния прираст и оплзотворяването на фуража.

Използването на селскостопански ресурси за производство на биогорива няма да реши глобалните енергийни проблеми. Отклонението на огромни количества селскостопанска продукция, което може да се използва за консумация и преработка, само ще доведе до изкуствен дефицит в световен мащаб. Производството на биогорива трябва да бъде съобразено с производството на свинско месо.

3. НАСОКИ НА СТРАТЕГИЯТА И ВЪЗМОЖНИ РЕШЕНИЯ

Позитивното развитие на свиневъдството в периода до 2020 година считаме, че е възможно чрез обединяване на усилията и изпълнение на следните задачи:

3.1. От държавата:

- Привличане на инвестиции в отрасъла, необходими за неговото разширено, интензивно и конкурентоспособно производство;
- Изготвяне на критерии за оценка по отношение на термина „активен фермер";
- Съдействие за облекчаване и опростяване и общият режим на кредитиране;
- Стимулиране на инвестиционни обекти с доказана висока ефективност и качество на продукцията, чрез намаляване на осигурителната тежест;
- Осигуряване безвъзмездно на средства за внос на съвременна апаратура за целите на селекцията на мъжки разплодници и семенна течност за нуждите на малките свинеферми;
- Защита на свиневъдното производството по отношение на митнически тарифи при внос на свинско месо, определяне на квоти, политика на доходи и данъци, лицензиране и др.;
- Подпомагане и насърчаване разработването на нова концепция за генетично подобрение на свинете, която задължително трябва да бъде балансирана, а не насочена основно към намаляване на производствените разходи. Тя е необходимо да кореспондира с принципите за устойчиво развитие, хуманно отношение към животните и мероприятията свързани с опазване на околната среда.
- Съдействие за създаването на национална информационна система и подпомагане на управленческите решения, съгласно законодателството;

• Съдействие във връзка процесите свързани с прилагането на алтернативи на хирургическата кастрация на нерези;

• Да съдейства за изграждане на ефективна организация за дистанционно обучение на ръководни и изпълнителски кадри и фермери.

3.2.Производителите:

• Да се лицинзират като земеделски производители и регламентират дейността си съгласно законодателсвото;

• Да разработят переспективни производствени планове в унисон с научните достижения в подотрасъла;

• Да формират стада от животни с висок генетичен потенциал и създадат необходимите условия за реализирането му;

• Да се интегрират в ефективни производствени структури;

• Да използват консултантски услуги и повишават професионалната си квалификация;

• Да привличат и мотивират млади хора в свиневъдния безнес, като професия с гаранции за развитие и успех.

•

3.3.Сдружения:

• Да участват при разработването на документи (краткосрочни, дългосрочни, регионални, национални и др.) засягащи отрасъла и бизнеса като цяло;

• Да разработят и приемат етичен кодекс на производителите на свинско месо;

• Да интегрират интересите си с тези на обществото, подвластни на глобализацията и либерализацията в търговските отношения и повишаващите се стандарти за качество, безопастност и здравословност на храните;

• Да съдействат за намаляване на производствените разходи, чрез прилагане на нови биотехнологии, които не нарушават околната среда;

• Да изградят система за развитие на развъдната дейност и формиране на високопродуктивни стада свине на основата на световните и наши генитични постижения, както и опазването на генетичния потенциал;

• Да съдействат за интегриране по веригата: производители, преработвателни предприятия и търговски сдружения с цел устойчиво развитие при взаимноизгоден икономически интерес;

• Да организират обучение и изпреварваща квалификация на производителите и приспособяването им към изискванията на пазара;

• Да изградят надеждна информационна система за производство, селекция и маркетинг в свиневъдството;

• Да съдействат на своите членове за активно участие на национални и международни форуми и пазари с разнообразна продуктова структура.

3.4. Науката и оброзование:

• Да подпомага държавната политика, чрез разработнането на научно обосновани стратегии, прогнози, програми и разкрива възможности за тяхното ефективно финансиране и приложение в практиката;

• Да разработва и реализира пилотни иновационни проекти за устойчиво развитие на свиневъдството в условията на ЕС;

• Научно да обезпечава привличането на чуждестранни капитали и реализиране на високо ефективни съвместни проекти;

• Да съдейства за разнообразяването на произвежданите продукти и опаковки в свиневъдството, с оглед на постоянно променящото се потребителско търсене.

• Да внедрява в практиката методи и технологии за формиране на допълнителни приходи в свинефермите;

• Да разработва модернизирани системи и форми за подготовка на изпълнителски, ръководни и преподавателски кадри;

• Ново съдържание на образователните програми и квалификацията на кадрите, които ще работят в съвременната свиневъдна ферма. Специалистът е необходимо да съчетава в себе си три основни качества: на зооинженер, познаващ нуждите на животните за постигане на максимална продуктивност; на инженер, със знания за програмно обезпечаване и автоматизация на производствения процес и на менажер, способен да анализира и целесъобразно да използва събраната информация.

П Р И Л О Ж Е Н И Е № 5.4.

„ СТРАТЕГИЯ ЗА РАЗВИТИЕ НА ПТИЦЕВЪДСТВОТО В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ ДО 2020 ГОДИНА”

АВТОРСКИ КОЛЕКТИВ:

1. Проф. д-рМарин Кабакчиев, АФ при ТрУ

2. Проф. д-р Георги Желязков, СФ при ТрУ

3. Доц. д-р Димитър Белоречков,Председател на Съюз на птицевъдите в България

4. Доц. д-р Митко Лалев, ЗИ, гр. Ст. Загора

5. Доц. д-р Александър Мигинеишвили, Председател на Националната развъдна асоциация по птицевъдство

6. Г-н Иван Ангелов, Председател на продуктов борд за яйца, птици и заешко месо, собственик на фирма „Градус“

7. Илонка Аврамова, Председател на асоциацията на месопроизво-дителите в България –

8. Г-н Иван Ангелов, Асоциация на земеделските производители в България

Използвани са материали на дирекция „Животновъдство“ и „Агростатистика“при МЗХ

Цел на разработката

Главната цел на разработката е да изясни и посочи разрешаването на основните проблеми, осигуряващи устойчиво икономическо развитие на птицевъдството за периода 2013 -2020 г.

За изпълнение на главната цел се решават следните задачи:

1. Анализ на състоянието на сектора за периода 2010-2012 г, вкл. SWOTанализ.
2. Идентифициране на проблемите в сектора.
3. Цел на стратегията и възможни решения.
4. Приоритети, мерки и действия:

- Трансфер на знания и иновации
- Отговор на климатичните промени
-Социално икономически аспекти-заетост, инвестиции.
- Нормативна рамка, в т. ч. Хармонизиране с европейското законодатество, рамка на ОСП.

1. Анализ на състоянието на сектора

Производството на птиче месо и яйца са претърпели значителна промяна през последните 30 години и вероятно това ще продължи, макар и с леко намаление през следващите 10 до 20 години.

Производството на птиче месо без съмнение е най-успешният от всички сектори за животински храни. Днес получаваме три килограмови мъжки бройлери на 40-дневна възрат и женски бройлери на 30-дневна възраст с тегло 1,7 кг. При промишленото производство на яйца се полагат усилия за разработването на нови продукти. Кокошките от яйценосните породи са в състояние да снасят над 330 яйца за 52 седмици.

Икономическата криза и приложението на законодателството на ЕС за хуманно отношение към птиците, оказаха потискащо и отрицателно влияние върху развитието на нашето птицевъдство.

Отчетните данни за производството на птицевъдната продукция през 2003 г. 2012 г. са посочени в табл. 1.

Таблица 1. Производство на птицевъдна продукция

Показатели	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2012/2003 (%)
Яйца – общо, млн. броя	1554	1557	1543	1595	1579	1508	1429	1438	1185	1350	-13,1%
в т.ч. за люпене млн.бр.	78	76	89	93	127	132	137,0	139	160	140	79,5%
Птиче месо – общо, хил. т	72,0	84,7	98,4	107,4	116,4	108,6	130,0	106,9	103,8	105,0	45,8%
в т.ч. промишлен добив, хил. т	52,5	66,8	86,2	91,2	100,2	91,3	103,0	99,1	98,8	99,0	88,6%
от него- пилета бройлери, хил.т	40,6	49,1	58,7	63,8	73,4	68,4	76,0	75,7	73,9	74,5	83,5%
- кокошки и петли, хил. т	1,0	2,0	5,0	3,0	3,1	2,2	3,6	3,5	3,4	3,4	240,0%
- патици, хил. т	5,3	8,7	13,0	14,5	12,0	11,0	12,4	19,8	21,4	21,2	300,0%
в т.ч. втлъстен черен дроб, хил. т	1,5	2,3	4,0	3,4	4,6	4,0	5,1	2,6	2,8	2,8	86,7%
пуйки и други птици, хил. т	0,4	-	-	0,1	-	0,2	-	0,1	0,1	0,1	-75,0%

Източник: отдел „Агростатистика" МЗХ

В сравнение с 2003 г., през 2012 г. по предварителни дани на отдел „Агростатистика" се наблюдава значително увеличение на добива на яйца за люпене, докато общият добив на яйца е намалял с 13,1%, като за периода 2003-2008 г. е относително постоянен.

Източник: отдел „Агростатистика" МЗХ

Производството на птиче месо и субпродукти е нараснало с 45,8%, като най голямо е увеличението при добива от патици – 300%, и като цяло на промишления добив на птиче месо – с 88,6%. Най- голямо производство на птиче месо има през 2007 и 2009 г., след което намалява и е относително постоянен.

През 2012 г. въпреки трудностите, произведеното птиче месо е повече от 2011 г. и почти еднакво с това през 2010 г. Производството на втлъстен черен дроб от патици достигна 2825 т за 2011 г. и 2800 т. за 2012 г. и е по-високо от 2010 година.

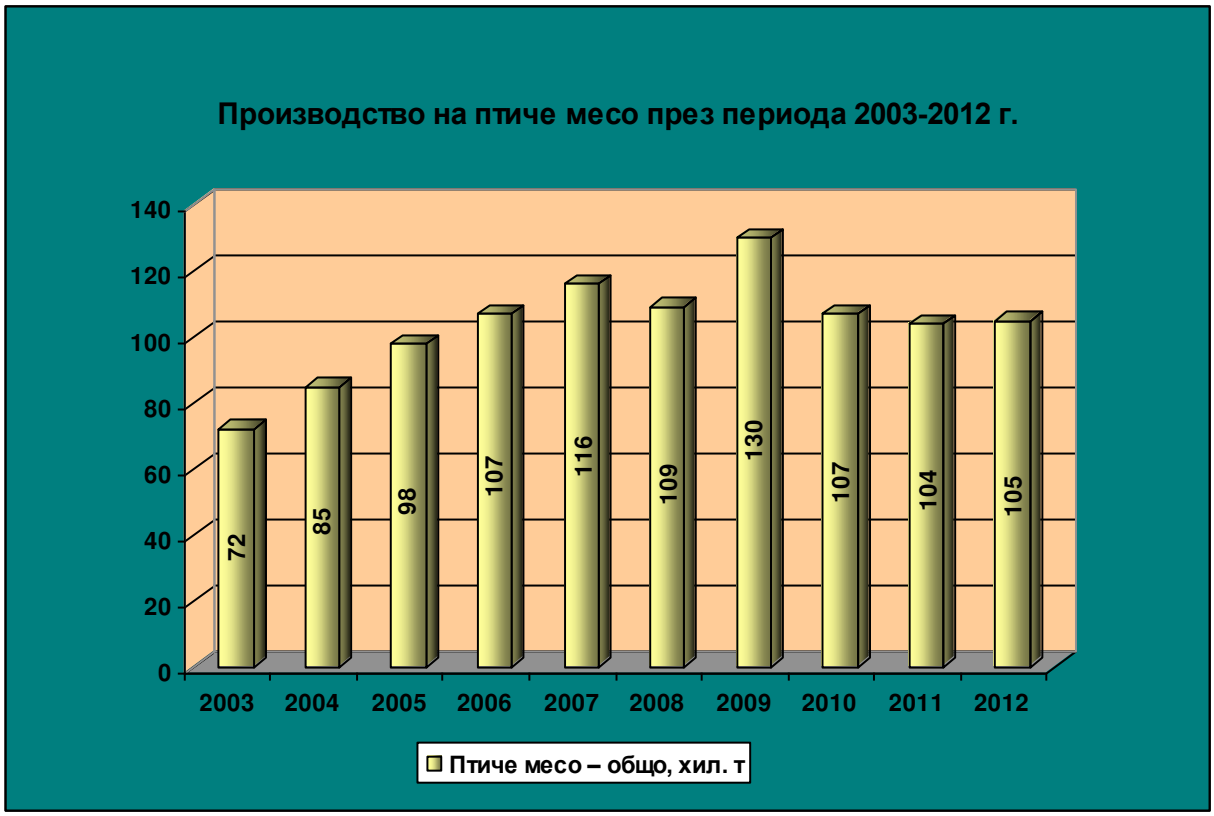

Източник: отдел „Агростатистика" МЗХ

Относителният дял на птичето месо в структурата на националния промишлен месодобив незначително се намалява и достигна 64 процента.

Структурата на промишления добив на птиче месо, е както следва:

- пилета бройлери - 75,25 %; петли и кокошки - 3,43 %;патици - 21,4 %;пуйки и други птици - 0,1 процента.

Необходимо е да се подчертае, че няма друга страна в Европа с такъв голям относителен дял на месото от водоплаващи птици, както и няма друга страна с толкова малък относителен дял на месо от пуйки.

Производството на яйца за консумация през 2012 г. е 1210 мил. бр. което е с 188 мил. бр. повече от 2011 г. но по-малко с 89 мил. бр. от 2010 г. Тази положителна тенденция се дължи на увеличаване на броя на кокошките носачки вследствие на усилията на фирмите и фермите да преустроят материално-техническата база за прилагане на съвременното оборудване.

Да се надяваме, че след окончателното преустройство на материално-техническата база при кокошките носачки, производството на яйца за консумация ще се възстанови, за да се задоволят потребностите на вътрешния пазар в страната и износът.

При бройлерното производство се забелязва намаление на броя на закланите птици за сметка на повишаване на кланичното тегло, което вероятно се дължи на поскъпването на еднодневните пилета и търсенето на по-скъпото бяло месо.

Таблица 2. Участие в международна търговия с птицевъдна продукция

Показатели	2010 г. (отчет)	2011 (отчет)	2012 (очаквано)	2012 / 2011 %
Износ:				
Яйца –общо мил.бр.	152	164	146	89,0
В т. ч.за люпене в мил.бр.	43	54,8	78,7	143,6
Птиче месо –общо хил. т.	55,1	47	47,5	101,0
В т. ч. втлъстен ч. дроб хил.т.	2,5	3,1	2,7	87,0
Сушени яйца, т.	1022	107	187	174,8
Внос:				
Яйца-общо, мил. бр.	45	40,7	60,9	149,6
В т. ч. за люпене мил. бр.	8	18,7	23	122,9
Птиче месо –общо хил. т.	87	102	107,8	105,7
Сушени яйца т.	1422	407	113	27,8

И през 2012 г. страната ни се представи добре като износителка на яйца за консумация и люпене и на птиче месо. Износът на яйца за консумация е главно към Швейцария и Румъния. Известно количество яйца за люпене се изнася в Унгария, Молдова и Гърция. Минимално количество еднодневни пилета от яйценосно направление се изнася в Македония, Албания, Черна гора, Косово, Босна Молдова и Сърбия.

По отношение на участието на нашата страна в международната търговия с птицевъдна продукция в близкото бъдеще, тя ще бъде нетна вносителка на родителски форми (еднодневни пилета) от всички видове и категории стопански птици, на еднодневни патета и яйца за люпене на патета и на птиче месо – предимно пуешко.

Повече от половината от произведеното месо от патици и почти цялото количество втлъстен черен дроб са насочени към износ. Износът на месо от пилета бройлери е главно за Румъния, Гърция, а на месото от патици и втлъстен черен дроб - за Франция и Белгия. Изнасят се както охладени, така и замразени пилета, а патешкото месо е главно в замразен или преработен вид.

Трябва да се отбележи, че и през 2012 г. продължава тенденцията да се увеличава вносът на птицевъдна продукция и особено на птиче месо.

Анализът на вноса на птиче месо показва, че основната част е от по-малоценни продукти, като дреболии, крила и др. от пилета бройлери, и машинно обезкостено пуешко месо и бутчета, както и на цели пуйки. Вносът на птиче месо е главно от европейските страни, а на месо от бройлери и пуйки - и от Бразилия.

Нашата страна внася голямо количество преработени яйца за консумация като течни и сушени продукти.

Поради ликвидиране на собствената селекционна дейност страната ни е абсолютен нетен вносител на разплодни птици под формата на еднодневни родители от всички стопански птици (кокошки от бройлерно и яйценосно направление, пуйки, патици, гъски и щрауси). През 2012 год. са внесени 996 хил. род. от бройлерно направление, 35 хил род. от яйценосно направление и 45 хил. родители за патета мюлари.

Основната част от разплодният материал: родители, яйца за люпене и еднодневни патета за отглеждане за месо и за принудително угояване за получаване на втлъстен черен дроб се внасят от Франция. Тенденцията за внос на родителски форми и на яйца за люпене ще се запази и в близкото бъдеще.

Вносът на обезкостено пуешко месо за целите на колбасарската промишленост и на цели пуйки за коледните и новогодишните празници ще се запази и близкото бъдеще.

Като износителка страната ни ще участва в международната търговия главно с износ на яйца за консумация, на месо и втлъстен черен дроб от патици, на месо от пилета бройлери и на известно количество готови храни от птиче месо. Основни наши партньори като вносители ще бъдат страните от Европейския съюз – Франция, Австрия, Германия, Белгия, а също и Швейцария.

В заключение на този раздел следва да се подчертае, че постигнатото производство на птицевъдна продукция и през 2012 г. е под нашите възможности и потребностите на страната ни не са задоволени със собствена птицевъдна продукция.

SWOT анализ на птицевъдството и на птицепромишлеността в България

(възможности за развитие и слаби страни)

Силни страни	Слаби страни
1. Силно развит национален пазар	1. Наличие на значителна сива икономи-ка в бранша
2. Свободен достъп до пазарите на ЕС.	2. Наличие на недобра организация на производителите на птицевъдна продукция с полупазарен и частично пазарен характер
3. Потенциални възможности за износ в трети страни	3. Недостатъчен контрол върху дейността на полу- и частично пазарните стопанства
4. Висока техническа въоръженост на птицевъдството и на птицепреработвателната промишленост	4. Подценяване на непрекъснатото обучение за повишаване на квалификацията на изпълнителските кадри
5. Внедрените високопроизводителни технологии при добива и преработката на птицевъдна продукция	5. Липса на система за научното обслуж-ване на птицевъдството и на птицепре-работвателната промишленост
6. Голямата концентрация и специализация на птицевъдството и на птицепреработва-телната промишленост	6. Подценяване на маркетинговия мениджмънт
7. Бързото разширяване на дълбочинната преработка на птицевъдната продукция и увеличеното търсене на полуготови и готови храни.	7. Значителен внос на птиче месо от ЕС и трети страни (Аржентина, Бразилия)
8. Развитата вътрешнофирмена вертикална интеграция	8. Слаб данъчен контрол върху вносителите и търговците на птицевъдна продукция
9. Високото качество на произвежданата продукция и сертификацията и тоталното управление на качеството с HACCP системата	9. Няма разлика в цената на яйцата, произведени по алтернативни и клетъчни технологии. Няма разлика в цената на продуктите от сертифицирани и несертифицирани производители.
10. Добрата дейност на професионалната организация на производителите 11. Наличие на неизползвана материално-техническа база.	10. Ограничени възможности за износ в трети страни. 11. Несериозно отношение към неизползваната материално-техническа база. Липса на стимули за застраховка на имуществото и птиците.
12. Наличие на работна сила.	12. Липса на нормативни документи за поощряване на използването на работната сила в птицевъдството.
13. Наличие на нормативни документи за създаване на ферми за биологично производство на птиче месо и яйца.	13. Липса на стратегия за подпомагане на ферми за биологично производство на птиче месо и яйца.
14. Развит пазар на охладено птиче месо.	14. Малка разлика в цената на охладеното и замразено месо.

15. Създадена база и наличие на генетичен резерв от линии и породи птици	15. Липса на собствено производство на разплоден материал (с изключение на пуйките и част от пилетата за населението)
ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РАЗВИТИЕ	**Заплахи**
1. Увеличение на производството и износа на конкуретноспособни стоки от птицевъдството с повече принадена стойност	1. Силна конкуренция на страните от ЕС на вътрешния и на международния пазар
2. Създаване на смесени фирми със страните от ЕС за производство и търговия с птицевъдна продукция	2. Липсата на организация на полупазар-ните и частично пазарните стопанства
3. Силно развитие на маркетинговия мениджмънт	3. Подценяването на научното обслужване на птицевъдството
4. Внедряване на марково производство на продукти от птицевъдството	4. Разрушаване или увеличаване броя на на професионалните организации на производителите
5. Изграждане на система за подготовка и непрекъснатото усъвършенстване на квалификацията на ръководни и изпълнителски кадри	5. Подценяването на маркетинга от производствените фирми
6. Изграждане и поддържане на система за научно обслужване	6. Нелоялната конкуренция на между-народния пазар от трети страни
7. Положително влияние на системата на ЕС за митническа защита и за финансово подпомагане на износа на продукция от птицевъдството	7. Липса на контрол върху търговските вериги и търговците на птиче месо и яйца
8. Развитие на преработката за получаване на течни яйца	8. Липсата на механизми за финансово подпомагане на производителите при екстремни ситуации - природни бедствия, като суша, наводнения и др.
9. Възможности за развитие на биологично производство на яйца и птиче месо.	
10. Възможности за субсидиране на износа на яйца и птиче месо в трети страни	

2. Идентифициране на проблемите в сектора

Българското птицевъдство като част от световната и европейската птицепромишленост се подчинява на общите закономерности и тенденции на развитие на подотрасъла.

Специалисти от FAO предвиждат по-нататъшно интензивно развитие на световното птицевъдство и увеличаване на производството на яйца и птиче месо. Техните разработки се отнасят и за по-дълги периоди на развитие – до 2015 г., до 2030 г. и дори до 2050 година.

Прогнозата за увеличение на световното производство на птицевъдна продукция се основава на:

- силната индустриализация на страните от Азия и непрекъснатото увеличение на хората, търсещи яйца и птиче месо на пазара;
- нарастването на доходите на населението в Китай, Индия и други страни, и увеличаването на консумацията на яйца и птиче месо;
- незначителното увеличение на потреблението в страните със силно развита икономика и високо равнище на консумация;
- изпреварващите темпове на увеличение на птичето месо в сравнение с увеличение на месото от другите стопански животни;
- намалените темпове на увеличение на населението;
- в свиневъдството и птицевъдството ще се увеличи използването на зърно за фураж.

През последните 10 години отглеждането на бройлери е силно стандартизирано по отношение на сградите и производствените системи, като в голямата си част това е следствие от необходимостта от по-голям контрол на околната среда при съвременните бройлери за месо, които имат 70-75 г среден дневен прираст до 40-дневна възраст. В световен мащаб не е имало обща стандартизация за типа на сградите и системите за отглеждане във фермите за бройлери, което би могло да доведе до стандартизация на програмите за хранене. В момента фермите са бройлери в нашата страна са 182 бр с общ еднократен капацитет 10 500 хил. птицеместа и възможности за годишно производство на 65 до 75 мил. угоени бройлери.

Новите ферми за бройлери, вероятно ще са на една площадка 8 до 10 сгради, всяка с капацитет 50 000 до 60 000 птици. Тези сгради ще бъдат с напълно контролирана среда, с тунелна вентилация. Друга бъдеща грижа е адекватното снабдяване с чиста вода за всяка работа с бройлерите. В много региони нивото на подпочвените води намалява, което означава, че се изисква по-голям разход на енергия за изпомпване на водата до

повърхността. В полските райони количеството на макроелементите и пестицидите ще стане по-критично, тъй като е следствие на непрекъснатото им (20-30 години.) използване в почвата. Неизбежният напредък лабораторно да се открива все по-малки количества всякакви вредни остатъци ще създава все по-голям смут сред птицевъдите под влиянието на законодателните изисквания. По същия начин съдържанието на микро - елементи във водата ще се променя с течение на времето и това вероятно ще повлияе на храненето.

През 2012 г. настъпиха най-драматичните промени в системите за производство на яйца, които Европа някога е познавала. Стана ясно, че не всички конвенционални клетки за кокошки са били извадени от употреба от началото на тази година, както се изисква от Директива на Съвета на ЕС (CD) 99/74/ЕС. Предизвикателствата от прилагането на системите за хуманно отглеждане при птиците се отразяват на производителите на яйца в целия свят, но в различна степен.

В нашата страна в момента кокошките за яйца за консумация са разположени в 34 ферми при клетъчно отглеждане (в уширени клетки) с общ капацитет 1800 хил птици и 98 ферми при алтернативни технологии с общ капацитет 1700 хил. птици.

3. Цел на стратегията и възможни решения.

Клането и по-нататъшната обработка и преработка са ключът към навлизането в пазара на птиче месо, като машините и съоръженията стават все по-скъпи за купуване и експлоатация. Сегашната тенденция за производство на тежки птици е едно вярно решение за намаляване на разходите за тяхната обработка. Ограничаващ фактор за обработката и преработката на птиче месо в следващите 20 години ще бъде адекватна и икономична доставка на вода, която отговаря на всички химични и биологични изисквания. Тези стандарти ще се постигат чрез използване на системи за пречистване на водата, които задължително ще увеличат производствените разходи.

Производството на бройлери ще продължи да бъде водещо пред всички видове животинско месо с най-малко разходи за производство на постно месо. За Европа се очаква увеличаване на производството на месо от биологично отглеждани бавно-растящи пилета, които са перспектива и за малките ферми и кланици в България. Вероятно ще има увеличение в производството на месо от патици-бройлери за сметка на патиците за втлъстен черен дроб и задържане на производството на месо от пуйки, бройлери и гъски.Яйценосното направление също е подложено на промяна

по отношение на потенциала за преработка на яйцата и по-скоро на стартиране на голяма международна търговия на яйца с черупки. Основните зони за производство на яйца ще бъдат в Америка, Азия и някои пазарни ниши за системите за алтернативно отглеждане, създадени в Европа. Кокошките от яйценосното направление, подобно на бройлерите, ще бъдат хранени с фуражи, базирани на царевица, пшеница, соев, слънчогледов и рапичен шрот и растителни масла. До 2015 г. ще имаме във фермите полово зрели кокошки на 1,2 кг живо тегло от хибридите с бели черупки на яйцата, които консумират около 95 г фураж дневно и произвежда 345 яйца до 72-седмична възраст. За яйценосните птици, които снасят яйца с кафява черупка, консумацията ще бъде около 100 г дневно, а производството - 335 яйца до 72-седмична възраст. Най-вероятно клетките ще продължат да бъдат основната система за отглеждане на кокошки, като ще има пазарни ниши за неклетъчни системи за производство. Клетъчните системи ще бъдат само конкурентна алтернатива за производство на световните пазари за износ, особено за преработени яйчни продукти. Неизменно ще става все по-сериозен за разрешаване проблемът с качеството на черупката на яйцата, като се има предвид броят на яйцата, които ще бъдат произведени от кокошките в бъдеще. Съществува необходимост от по-добри познания за придвижването на калция в тялото на кокошките през целият 24-часов цикъл на образуване на яйцето и как това се влияе от храненето, системата на отглеждане, околната среда и здравния статус на кокошките. Несъмнено ще се създадат нови пазарни ниши за яйца и яйчни продукти. Ударението ще бъде върху добавената стойност при производството на яйчни продукти и по тази причина трябва да знаем много повече за факторите, които влияят на съдържанието на сухо вещество в яйцата, а не само факторите, които влияят на теглото на яйцата. Трябва да се изучи как да се включват нови мазнини и протеини в яйцата, които да ги правят още по-привлекателна храна за консумация от човека и за други промишлени цели.

4. Приоритети мерки и действия

Стратегията за развитие на птицевъдството и на птицепреработвателната промишленост се основава на:

- съвременните и повишаващите се изисквания на световния и нашия пазар към хранителните продукти;
- характерните тенденции и особености на развитието на световното птицевъдство;

- особеностите и тенденциите в развитието на световния пазар на птицевъдна продукция;
- прогнозите за развитие на световното птицевъдство на FAO до 2015, 2030 и 2050 г.;
- прогнозите на ЕС за развитие на птицевъдството в Общността до 2020 г.;
- прогнозите за развитие на макроикономическите условия в разширения ЕС;
- прогнозата за развитие на пазарните условия в разширения ЕС;
- условията за включване на страната ни в Общата селскостопанска политика на ЕС;
- решението на ЕС за развитие на "икономика, основана на знанието"
- тенденцията и прогнозата за развитие на народонаселението в страната ни и в ЕС;
- законодателството на ЕС за хуманно отношение към птиците;
- тенденциите и особеностите на развитие на нашето птицевъдство през последните 5-6 години;
- и специално на изграждането и модернизацията на материално-техническата база на птицевъдството и на птицепреработвателната промишленост;
- възможностите на страната за ресурсно осигуряване на производството на птицевъдна продукция;
- специфичните изисквания на нашето население към храните от животински произход;
- възможностите за експорт на птицевъдна продукция в трети страни;
- влиянието, което оказва опасността от появата на птичи грип;
- степента на реализация на досега разработваните прогнози материали и други съображения.

Стремежът е в кратка форма да се формулират основните въпроси и показатели за развитието на птицевъдството и на птицепреработвателната промишленост при новите политически, икономически и социални условия при интегрирането на страната ни в системата на Европейския съюз.

Развъдноподобрителна дейност и осигуряване на страната с разплодни и хибридни птици

В нашата страна при прехода към пазарна икономика бяха ликвидирани собствената селекционна дейност и производството на разплодни птици (прародителски и родителски форми).

При сегашното състояние на организация на селекционната дейност и производството на разплодни птици в света и в ЕС практически и икономически е нецелесъобразно да се възобновява собствената селекционна работа и производството на разплодни птици, тъй като тя е твърде скъпа и непосилна за страни като нашата, а и потребността от родителски форми и хибридни птици е сравнително малка.

Ограничена селекционна дейност с научна цел ще се провежда с птиците от генетичния резерват и с пуйки, произвеждащи ограничено количество хибридни пуйчета за отглеждане в помощните стопанства на населението.

Осигуряването на промишлените ферми с разплоден материал (изключително родителски форми като еднодневни пилета) от всички видове стопански птици ще става чрез внос от ЕС и от трети страни.

Различните фирми, според своите предпочитания и ангажименти, ще внасят цялото количество необходими родителски форми (пилета, пуйчета, патета, гъсета, токачки, щрауси, пъдпъдъци и гълъби) от страни и фирми с добре организирана и ефективна селекционна дейност.

Ще продължи и вносът на оплодени яйца за люпене на хибридни птици, главно от пуйки и патици.

Предвижда се продължаване на вноса на еднодневни хибридни патета за производството на месо и втлъстен черен дроб от Франция.

Страната ни има възможност за производство на яйца за люпене на бройлери и за експортни цели.

Съществуват възможности и за производство на еднодневни хибридни пилета от яйценосно направление за експортни цели.

По известни съображения ще продължим съхранението и поддържането на птиците от генетичния резерват, главно с научни цели.

Отглеждането на гъски и токачки ще бъде обект на дейност на помощните семейни стопанства, които си осигуряват потребните им разплодни птици чрез собствено възпроизводство и собствено люпене.

Отглеждането на гъски и токачки ще задоволява изключително потребностите на помощните стопанства от месо. При потребност ще се внасят и еднодневни хибриди пилета за носачки.

1. Технологии на отглеждане на птиците

Производството на яйца за консумация в промишлените ферми ще се осигурява чрез прилагане на следните технологии:

- Клетъчното отглеждане в многоетажни традиционни и в подобрени клетки ще бъде преобладаваща технология при производството на яйца за консумация. При тази технология задължително ще се спазват нормативните изисквания на ЕС за хуманно отношение към птиците. Ярките, необходими за обновяване на стадата на носачките, ще се отглеждат по същата технология.

- Ще продължи да се разширява отглеждането на ярки и кокошки носачки по алтернативни технологии на традиционната клетъчна система – волиерно, подово върху дебела несменяема постеля с и без излаз на слънчеви дворчета. В края на периода може да се прилага и отглеждането на открито на ниви и горски поляни, но това ще бъде в съвсем ограничени размери.

- По алтернативните технологии ще се отглеждат над 50 % подрастващи и продуктивни носачки за производство на яйца за консумация в промишлените ферми. Ще се постави началото на органично производство на яйца и птиче месо, което постепенно ще се увеличава.

- Родителските форми от яйценосно направление (подрастващи и продуктивни) ще се отглеждат главно подово върху дебела несменяема постеля и в клетки с прилагане на изкуствено осеменяване.

- Птиците за месо (пилета бройлери, пуйчета, патета и гъсета) ще се отглеждат в затворени климатизирани помещения върху дебела несменяема постеля.

- Родителските форми от тези видове птици (подрастващи и продуктивни) ще се отглеждат свободно върху дебела несменяема постеля.

- Птиците в помощните стопанства на населението ще се отглеждат при екстензивни и полуинтензивни условия в леки постройки с дворчета и свободно движение по дворовете, ниви и поляни. Това се отнася най-вече за пуйките, патиците и гъските.

2. Техническо въоръжение

Промишлените птицеферми се отличават с висока техническа въоръженост. Тя дава възможност за автоматично управление на микроклимата във връзка с особеностите на климата, възрастта на птиците и биологичните им изисквания за оптимален растеж и висока продуктивност.

Клетъчните батерии ще бъдат основни технически съоръжения за производство на яйца за консумация и до 2020 година.

Успоредно с това ще се увеличава отглеждането по алтернативни на традиционните клетки технологии – уголемени клетки, волиерно, подово върху дебела несменяема постеля с и без слънчеви дворчета и други.

Автоматизирани са процесите за хранене и поене на птиците и събирането на яйцата. Яйцезаготвителните цехове са съоръжени с високопроизводителни съвременни машини за сортиране, маркиране и опаковка на яйца за консумация. Производствените процеси се извършват и заготвените яйца временно се съхраняват в подходящи климатизирани помещения.

Малките семейни стокови птицеферми ще заготвят яйцата за консумация в специални цехове.

За приспособяване към изискванията на законодателството на ЕС са предвидени 30 млн. евро по Програмата за развитие на селските райони за внедряване на технологиите за по-хуманни условия на отглеждане.

Постепенно ще се разширяват механизираните гнезда и механизираното събиране на яйцата при родителските стада.

Отоплителните системи ще продължат да се преустройват, като се внедряват такива въз основа на газови инсталации.

Вентилационните системи ще се усъвършенстват за оптимално осигуряване на чист въздух и оптимален топлообмен във всички части на помещението за птици.

3. Сграден фонд и ново строителство

Страната разполага със сгради за отглеждане на птици (около 2 пъти повече в сравнение с количеството на сега отглежданите) в добро строително и архитектурно състояние. На доста места техническите съоръжения са демонтирани и разграбени. Целесъобразно е вместо ново строителство да се използват такива сгради след ремонт и техническо обзавеждане.

В ремонта задължително да се включи мярка за допълнителна топлоизолация на стените и покривните конструкции, а подовете да се приспособят за механизирано почистване и измиване.

Сградите на функциониращите ферми – стари и ремонтирани, се намират в добро техническо, архитектурно и функционално състояние и ще се използват ефективно и в бъдеще.

Сградите и помещенията за сортиране, маркиране, опаковане и временно съхранение на яйца на промишлените птицеферми са в добро състояние. Повечето са сертифицирани по ISO 9001-2000-12 и HACCP системата и отговарят на международните стандарти и на законодателството на Европейския съюз.

Новите обекти за заготовка на яйца за консумация ще се изграждат въз основа на изискванията на ЕС.

Новото строителство на сграда за птици ще се съобразява с изискванията на Наредба № 44 за ветеринарните изисквания за отглеждане на птиците.

За прилагане на алтернативни технологии за отглеждане на кокошки носачки по дългите стени на съответните сгради ще се направят отвори, съгласно нормативните изисквания за свободно излизане н слънчеви дворчета. Дворчетата ще бъдат оградени с телена мрежа и на покрива, непозволяваща проникване на диви птици и гризачи.

4. Ветеринарната профилактика

Фирмите и фермите ще спазват изискванията на Наредба 44/2006 г. за ветеринарномедицинските изисквания към условията за отглеждане на селскостопанските животни.

Имунните, лекарствените и хигиенните профилактични програми ще се прилагат от обслужващите ветеринарномедицински специалисти, а контролът ще се извършва от БАБХ.

При избухване на огнища от опасни заразни болести ще се прилагат наредбите на ЕС за оздравяване и карантина и ще се осигури възмездяване на фирмите и лицата, чиито птици са унищожени по необходимост.

5. Организационни форми

През прогнозния период не се предвиждат промени в организационните форми.

Основни производствени единици ще бъдат предприятията на големите фирми – търговски дружества. Ще се стабилизира и усъвършенства вътрешнофирмената вертикална интеграция с напълно затворен и полузатворен цикъл. Ще функционират и семейните ферми за производство на яйца за консумация, за отглеждане на бройлери, на патета за месо и гушене.

Наложително е дребните производители на яйца, регистрирани като земеделски производители, да се обединят в “организации на производители” за съвместна заготовка и реализация на яйцата.

Организацията на птицевъдството в помощните стопанства на населението ще бъде по досегашния начин, а тези с полупазарен характер ще се регистрират като земеделски производители и ще спазват съответните разпореждания на наредбите. Всички организационни форми на фирми и ферми ще работят при еднакви икономически условия.

6. Научно обслужване

Европейската комисия реши икономиката на ЕС да се развива на основата на внедряване на научнотехническите постижения. В бъдеще икономиката на ЕС ще бъде “икономика на знанието”. Научното обслужване има решаващо значение за реализиране на тази цел.

Налага се решителна промяна на досегашното състояние на научното обслужване в птицевъдството. Службите за консултации към областните съвети не се оказаха адекватни на обективните потребности.

Освен от научните работници от институтите и университетите, имащи специалисти по птицевъдство, научното обслужване ще се подпомагат от експертите в Съюза на птицевъдите в България и продуктов борд “Яйца, птиче и заешко месо”. За целта към тях е целесъобразно и необходимо да се назначат компетентни експерти по съответните направления. Ще се използват услугите на учени и експерти от други страни.

7. Подготовка и повишаване на квалификацията на кадрите

Подготовката на ръководни кадри и експерти ще се осигурява от съответните университети, а на изпълнителските кадри от професионалните училища и чрез специални курсове.

Повишаването на квалификацията на ръководните кадри ще се организира от Съюза на птицевъдите в България и продуктов борд “Яйца, птиче и заешко месо” съвместно с научните работници и преподаватели от институтите и университетите, обучаващи кадри за аграрния сектор, чрез курсове, семинари, симпозиуми, конференции и други.

Повишаването на квалификацията на изпълнителските кадри ще се извършва по месторабота от специалистите на съответното предприятие.

П Р И Л О Ж Е Н И Е № 5.5.

„ СТРАТЕГИЯ ЗА РАЗВИТИЕ НА РИБАРСТВОТО И АКВАКУЛТУРАТА В БЪЛГАРИЯ”

АВТОРСКИ КОЛЕКТИВ:

1. Проф. д-р Йордан Стайков, Аграрен факултет, Тракийски университет
2. Доц. д-р Людмила Николова, Институт по рибарство и аквакултури, Пловдив
3. Д-р Драгомир Господинов, Изпълнителна агенция по рибарство и аквакултури, София
4. Г-н Тачо Пашов, Председател на Националната асоциация на рибопроизводителите
5. Проф. дсн Лиляна Хаджиниколова, Институт по рибарство и аквакултури, Пловдив
6. Доц. д-р Таня Хубенова, Институт по рибарство и аквакултури, Пловдив
7. Проф. дсн Васил Атанасов, Аграрен факултет, Тракийски университет
8. Д-р Йордан Господинов , Изпълнителен директор на Асоциацията на производителите на рибни продукти „БГ ФИШ“, София
9. Г-н Недялко Колаксъзов, Изпълнителен директор на Национална асоциация по рибарство и аквакултури в България “НАРибА – БГ”, Пловдив
10. Цветелин Велев, Рибовъдна ферма „Рибена“, Златна Панега
11. Г-н Николай Димов, Рибовъдна ферма „Булаква Фиш“ ООД, Скравена
12. Г-н Антон Стоянов, Ръководител Рибовъдство, „Фишери 2009” ООД, с. Ряхово
13. Г-н Валентин Димитров, Управител, „Фиш Инвест“ ООД, Монтана
14. Г-н Йордан Кръстев, Управител, „Хепи Фиш“ ООД, Нова Загора
15. Г-н Красимир Георгиев, ЕТ „Красимир Георгиев“, Нова Загора

Използвани са материали на дирекция „Животновъдство“ и „Агростатистика“при МЗХ

1. Анализ на състоянието на рибарството и аквакултурата в България

Рибарството и аквакултуратакато цяло не могат да се причислят към структуроопределящите сектори за икономиката и стопанството на страната, но независимо от това те имат своето специфично и важно място в стопанския живот и бита на българина и това трябва да се има предвид при изграждане на националната структурна политика и стратегията за развитие на аграрния сектор.

1.1. Анализ на състоянието на аквакултурата

В световен мащаб се наблюдава много бързо увеличаване на хидробионтите, обект на аквапроизводството. Подобна тенденция има и в България. Аквапроизводството у нас е в различни по размер аквафермии те варират от дребни производители до големи кооперативни и корпоративни структури, подпомагани от преработвателната, фуражната индустрия и от производителите на оборудване за аквапроизводството. Наблюдава се тенденция на увеличение на производството от аквакултурата, докато уловите на водни организми остават на стабилно ниво. Това е във връзка с политиката на Европейския съюз за прилагане на устойчиви методи за експлоатация на естествените водоеми, които да са екологосъобразни, промишлените улови да са устойчиви и да не влияят негативно върху числеността на популациите от различни видове хидробионти.

Аквапроизводството в България трябва така да бъде планирано и организирано, че да създава най-малки възможности за конфликти с други селскостопански отрасли и с улова на хидробионти в естествените водоеми. Тези конфликтни ситуации може да бъдат свързани с използването на земните и водните площи и с пазарните взаимоотношения между различни производители и организации. За избягване на острата конкуренция с промишлените улови, при планирането на аквапроизводството, то трябва да се съобразява с незадоволените нужди на пазара от различни водни организми и да включва в производството на аквафермите нови видове хидробионти, обект на аквакултурата, чийто улов е намален или липсва в естествените водоеми. Увеличените възможности за развитие на аквапроизводството у нас са резултат от следните по-важни фактори:

- наблюдава се постоянно нарастване на търсенето на качествени хидробионти и продукти от тях;

- развитие на генетиката, развъждането и храненето, осигуряващи устойчиво аквапроизводство, при висока интензивност на растежа на отглежданите хидробионти и ефективен мениджмънт на финансовите параметри в аквафермите;

- разработване на производствени технологии за култивиране на нови видове хидробионти, които са екологосъобразни и щадящи водните екосистеми;

- повишаване на нуждите от зарибяване на естествените водоеми с различни видове хидробионти, с цел поддържане на числеността на естествените популация водни организми;

- подобрен мениджмънт на водата, използвана за аквапроизводство;

- перспективи за комбиниране и интегриране на аквакултурата с други дейности.

Основните трудности, които пречат на развитието на аквакултурата в България са следните:

- ограничен достъп до технологична и пазарна информация, свързана с аквапроизводството;

- слаб достъп до международните пазари за хидробионти и продукти от тях;

- лимитирани възможности за финансиране на модернизирането и разширяването на дейността в аквакултурата.

В същото време аквапроизводителите е необходимо да имат предвид, че:

- се повишава контрола на качеството на отточните води от фермите за хидробионти;

- законодателството за опазване на околната среда поставя нови и по-строги изисквания към прилаганите технологии за аквапроизводство.

За подобряване на маркетинга на хидробионти и продуктите от тях е необходимо:

- провеждане на професионално проучване на потребителските предпочитания, с цел гъвкаво реагиране към промените и изискванията на пазара;

- осъвременяване на разфасовките и дизайна на опаковките за продуктите от различни хидробионти;
- развиване на рекламна дейност за популяризиране на асортиментите от риба и други водни организми, ценността им като хранителен продукт и значението им за диетичното и здравословното хранене;
- създаване на маркетингова инфраструктура за продажбата на хидробионтите и продуктите от тях на вътрешния пазар.

Инвестиции в аквакултурата

Аквапроизводителите почти са лишени от капитали след няколкото години работа при ниска ефективност на производството и ограничени доходи от него. Малък брой производители разполагат с материални активи, необходими за тяхната работа и за поддържане на ефективна дейност. Кредитните институции са предпазливи към подотрасъла аквакултура. Поради тази причина основните източници на финансиране са от реализираните приходи, но поради малките резерви, се отделят неповече от 10 - 15% от годишния оборот на аквафермите. През настоящия етап две причини доведоха до осезаемо елиминиране на източниците на инвестиции в аквакултурата. Това са продължаващата икономическа криза и намалената покупателна способност на населението в страната. Като резултат от това значително намаляха инвестициите за модернизиране на аквапроизводството в малките и средни по размер ферми. Наблюдава се развитие на суперинтензивните производствени системи за култивиране на хидробионти, но на този етап те все още не са икономически ефективни. Една от основните причини за това е, че се влагат необосновано високи инвестиции в производствените мощности за суперинтинзивно аквапроизводство. Това се дължи на нереалната оценка на икономическата жизнеспособност на високотехнологичното оборудване, което се инсталира в аквафермите със суперинтензивно производство и на големите производствени разходи, необходими след неговото стартиране за аквапроизводство.

Научна дейност и обучение на кадри за аквакултурата

За успешното развитие на аквакултурата е необходимо пряко ангажиране на науката за разработването и внедряването на нови технологии за производство и преработка на хидробионти и интродукция

на нови видове, с цел диверсификация на аквапроизводството. Трябва да се разработи програма за развитие на науката в областта на аквакултурата, в която да се заложат критерии за утвърждаване на перспективни научни разработки, с осигурено финансиране от държавата, финансиране от международни проекти и от частни фондации, програми и лица. В страната ни има научен потенциал, който работи в областта на разработването на:

- интензивни и суперинтензивни технологии за производство на хидробионти;
- екологосъобразни технологии за устойчиво производство на хидробионти;
- финансов мениджмънт на фермите за култивиране на хидробионти и мениджмънт на риска в аквапроизводството;
- размножаване на хидробионтите;
- организиране на органична аквакултура;
- организиране на устойчиво аквапроизводство и опазване на околната среда.

Научните изследвания в областта на аквакултурата през следващите години трябва да имат изпреварваща насоченост, за да се вписват в новите тенденции и методи за органично производство в природосъобразни условия, а именно:

- разработване на национална програма за селекционно-племенна работа в аквакултурата;
- разработване на нови технологии за размножаване и отглеждане на хидробионти, обект на аквакултурата;
- изследвания, осигуряващи прилагане на органично и екологосъобразно отглеждане на хидробионти, опазване на биоразнообразието и управление на водните екосистеми;

Трябва да се отбележи, че липсва координация между научните звена и заинтерисованите от сектора при анализиране на проблемите на аквакултурата и научното й обслужване. Такава координация няма и между институтите, които трябва да решават проблемите с профилактиката и лечението на заболяванията по хидробионтите. В областта на ихтиопатологията стои за решаване проблемът за намиране на

алтернативни заместители на забранените фармакологични и терапевтични препарати в съответствие с изискванията на ЕС.

Актуален е въпросът с квалификацията на кадрите. Необходима е изпреварваща подготовка на специалистите чрез съответно обучение и координация между институциите, включени в този процес. Бързо разрастващото се аквапроизводство е привлекателно за много нови производители, като някои от тях нямат нужната квалификация и умение за ефективен мениджмънт на аквафермите. През последните няколко години се разработват учебни програми за квалификация и преквалификация на кадрите от отрасъла в съответствие с изискванията на закона, вкл. и програми за подготовка на любители - риболовци и риболовци - професионалисти. В нашата страна вече е създадена и акредитирана специалност Аквакултура, където се обучават технолози по аквакултура на бакалавърско ниво. Разработени са магистърски програми за обучение в областта на аквакултурата.

Консултантско обслужване на аквакултурата

Консултантското обслужване на аквакултурата може да се осъществява чрез прилагане на традиционните досега форми:

- предоставяне на интелектуални продукти под формата на технологии, които осигуряват екологосъобразно и устойчиво аквапроизводство, като то в същото време е и икономически ефективно;
- предлагане на нови видове и породи, обект на аквакултурата, личинки, малки рибки и зарибителен материал;
- оказване на квалифицирана научно-методична помощ и консултации;
- извършване на специализирани анализи и експертни оценки;
- предоставяне на специализирана литература.

Необходимо е да се създаде модел за интеграция на производителите на хидробионти, преработвателните предприятия и маркетинга на различните видове и продуктите от тях за осъществяването на взаимно изгодно сътрудничество за експорт на хидробионти за съседните страни и ЕС.

Роля на браншовите организации

Неправителствените организации са важен елемент от гражданското общество. Важен момент е приспособяването на производителите на хидробионти към бъдещите изисквания на пазарите /високо качество на продукцията, по-добри пазарни условия/ чрез обединяване в асоциации. В периметъра на подотрасъла аквакултура през последните две десетилетия бяха създадени няколко браншови организации. Държавата чрез силата на закона следва да стимулира създаването на браншовите организации на регионален или професионален принцип по примера и опита на организациите на рибопроизводителите в ЕС, САЩ, Канада и др. страни. В бранша може да се дискутира възможността за асоцииране на асоциациите в единна национална федерация с представителни функции пред държавните органи, която да не накърнява суверенитета на отделните й членове.

2. SWOT анализ на състоянието на рибарството, аквакултурата, преработката и маркетинга на хидробионти и продукти от тях.

2.1. SWOT анализ на състоянието на аквакултурата, преработката и маркетинга на хидробионти и продукти от тях.

	Аквакултура	**Преработка и маркетинг на хидробионти**
Силни страни	• Природните условия и качествата на водите са подходящи за култивиране на хидробионти; • Подобрено качество на морската вода и възможност за увеличаване на аквапроизводството с развитието на морската аквакултура; • Прилагане на добре разработени екологосъобразни и устойчиви технологии за култивиране на сладководни видове хидробионти; • Добре разработени екологосъобразни и устойчиви технологии за интензивно и суперинтензивно култивиране на сладководни видове хидробионти; • Диверсификация чрез отглеждане на ценни и деликатесни видове хидробионти /есетрови, калкан, раци, сладководна скарида, калкан/; • Кратък вегетационен период за култивиране на хидробионтите до	• Добре разработена рибопреработка, която може да осигурява реализация на произведената продукция; • Рибопреработката, включена в структурата на аквакултурата, допринася за производството на нови рибни продукти; • Подобрени хигиенни условия /съгл. Изискванията на ЕС/ за преработка на хидробионти; • По-ниски цени на преработените продукти; • Добре разработена дистрибуционна система за замразени риби; • Голям потенциал за продажби на търсени видове на европейския и международните пазари – черна мида, бяла риба, рапани, калкан;

	пазарен размер, което се дължи на добрите климатични условия; • Налични мощности за увеличаване на производството от сладководната аквакултура; • Възможности за развитие на морската аквакултура.	• Ниски трудови разходи
	Аквакултура	**Преработка и маркетинг на хидробионти**
Слаби страни	• Нужда от реконструкция на производствените мощности в рибовъдните ферми; • Лимитиран достъп до кредитиране на рибопроизводството; • Ниско качество на храните за култивираните риби; • Замърсяване на околната среда, което е свързано с ниското качество на използваните фуражи за хранене на рибите; • Слаба политика за развитие на подсектора, която се дължи на липсата на актуална информация за дейностите в него; • Липса на технологични познания за подобряване на ефективността на аквапроизводството и неговата диверсификация; • Липса на разработена маркетингова система намалява печалбата на ефективно функциониращите рибовъдни ферми; • Слабо приложение на научните достижения; • Липса на пазари за продаване на едро на прясна и жива риба от аквакултурата; • Цените на едро на продаваната риба от рибовъдните ферми са ниски; • Цените на дребно на пазара са относително високи сравнени с тези на продажбите във фермите;	• Ниско ниво на иннтеграция между аквапроизводството, преработвателните и маркетингови организации; • Производство на риба без разработена маркетингова стратегия; • Ниско ниво на разработената маркетингова структура и увеличени разходи за маркетинга на риба и рибни продукти; • Липса на разработена информационна система за маркетинга на риба и рибни продукти; • Сезонно търсене на риба и рибни продукти; • Липса на инфраструктура за продажба на едро лимитира потенциала за дистрибуция на във всички райони на страната; • Неефективна промоция на рибните продукти; • Липса на оборудване и увеличени разходи за съхранение и маркетинг на продукцията.
	Аквакултура	**Преработка и маркетинг на хидробионти**
Възмож-ности	• Повишено търсене на хидробионти за консумация; • Увеличено търсене на зарибителен материал за зарибяване на реките, езерата и морето; • Разработване и прилагане на технологии за органична аквакултура; • Подобряване на качеството на храните	• Присъединяването на страната осигурява достъп до Европейските пазари; • Увеличено търсене на риба и рибни продукти; • Нови пазарни ниши; • Ниска консумация на риба и рибни продукти;

	за риба и намаляване на негативното влияние върху околната среда; • Диверсификация на аквапроизводството чрез отглеждане на ценни и деликатесни видове хидробионти; • Финансово подпомагане на рибопроизводителите от ЕС и националните фондове.	• Преработка на импортни суровини; • Увеличено търсене на деликатесни рибни продукти; • Супермаркетите осигуряват нови възможности за дистрибуция на рибни продукти; • Подобряването на инфраструктурата на дистрибуционната система осигурява достъп до вътрешни и международни пазари.
	Аквакултура	**Преработка и маркетинг на хидробионти**
Заплахи	• Постоянно спиране на рибопроизводството в малки по размер рибовъдни ферми и в резултат на това поява на нелоялна конкуренция; • Загуба и/или липса на квалифициран потенциал на всички нива; • Подобрени технологии в други страни и засилена конкуренция.	• Висока взискателност на консуматора вследствие на вноса на много рибни продукти; • Конкуренция от европейските пазари

3. Идентифициране на проблемите в рибарството и аквакултурата

3.1. Идентифициране на проблемите на аквакултурата

Проблемите, свързани с развитието на аквакултурата, са както следва:

• Липса на единна държавна политика и стратегия за развитието на аквакултурата по отношение на:

- ролята на аквапроизводството за решаване на проблемите на белтъчния баланс на страната;

- структурната реформа, съобразена с пазарното развитие на аквакултурата;

- изясняването на формите на собственост и ползването на водите и водоемите за аквапроизводство;

- гарантирането на правата и интересите на собствениците и ползвателите на аквaферми;

- Неадекватна структура на организация и управление на аквакултурата. Липса на отделен орган, формиращ политиката и приоритетите в аквакултурата, различен от този, който изпълнява Закона за рибарството и аквакултурите. Понастоящем един и същ орган дава препоръки, внася предложения за промени в закона и в същото време го изпълнява;

- Липса на единен върховен орган, обединяващ всички институции, имащи отношение към аквапроизводството;

- Липса на адекватна и синхронизирана нормативна уредба, регулираща дейността на аквакултурата /ЗРА, ЗВМД, ЗВ и др. както и подзаконовите актове/. Несъответствие на действащото законодателство и другата подзаконова нормативна уредба на стопанските реалности и на изискванията за развитие на този подотрасъл;

- Липса на система за стимулиращо кредитиране на аквакултурата. Липса на адекватни механизми, позволяващи на традиционното рибовъдство да се възползва ефективно от финансова помощ, както на национално ниво, така и от ЕФР /ОПРСР, помощи „ Де минимис" и други субсидии/. Няма работеща държавна политика в подсектора аквакултура;

- Липса на ефективен и действащ контрол и контролни механизми за намаляване на частта на сивия сектор в аквакултурата /незаконно производство и продажба на риба/;

- Липса на идентификация на предлагания в пазарната мрежа продукт от аквапроизводството и невъзможност за проследяването на пътя му обратно до аквафермата;

- Липса на обучени кадри, способни да работят и прилагат новите технологии в аквапроизводството;

- Необосновано и спекулативно повишаване на разликите между цените на дребно и на едро на хидробионтите и продуктите от тях. Трудности и проблеми при пласирането на продукцията чрез т.нар. „вериги" магазини, чрез налагане на неприемливи условия. Липса на държавна политика за защита на аквапроизводителите от търговците;

- Висока конкуренция от произвежданите извън Европа хидробионти и продукти от тях, отнемаща значителен дял от националния пазар;

- Несъществуване на информационно-статистическа система за обслужване на аквакултурата в национален и международен аспект. Липса на анализи или динамичен механизъм, показващи състоянието на сектора по отношение на търсенето и предлагането на хидробионти и продукти от тях, състоянието на цените, както и на текучеството на операторите в

подсектора към всеки един момент;

- Проблеми със собствеността и нормативна база за отдаването на водни обекти, с цел използването им за аквапроизводство;
- Слаба координация и интеграция при процесите на производство, преработка и маркетинг на хидробионт и продукти от тях;
- Неподходяща система за маркетинг на хидробионтите и продуктите от тях;
- Недостиг на оборотен капитал и невъзможност за използване на достиженията на съвременните технологии за аквапроизводство;
- Увеличаване на конкуренцията на външните пазари и тенденция към изравняване на вътрешните цени с международните;
- Ниска компетентност при организирането на аквапроизводството и експлоатацията на аквафермите;
- Несъответствие на качеството на произвежданите и предлаганите хидробионти и продукти от тях на изискванията на международните и вътрешните пазари.
- Недостатъчен асортимент на произвежданите и предлаганите на пазара хидробионти и продукти от тях;
- Ниска потребителска култура и хигиена на храненето по отношение на използването на хидробионтите като висококачествена здравословна и диетична храна;
- Критично състояние на генофонда и липса на ефективна система за неговото възпроизводство, опазване, охрана и контрол.
- Липса на организирана консултантска дейност и научно обслужване на аквафермите;
- Несъвършенства на системата за отчетност и контрол върху документооборота на производството и пласмента на продукцията по отношение на натуралните и стойностните показатели и степента на използване на производствените мощности;
- Пренебрегване ролята на профилактично-лечебните мероприятия в аквакултурата.

4. Цел на стратегията за рибарството и аквакултурата

Ефективното реализиране на аквапроизводството като подотрасъл на животновъдството се влияе от редица икономически и социални фактори,

характерни и за другите отрасли на селското ни стопанство. Възстановяването и развитието на аквакултурата във вътрешните водоеми е свързано с решаването на редица проблеми, породени от новия характер на това производство и утвърждаването на свободни пазарни отношения. Основните от тях са:

- бавната адаптация на аквафермите към условията на пазарното стопанство;

- ниската покупателна способност на потребителите и трудния достъп до външни пазари за хидробионти и продукти от тях;

- ограничените инвестиции за по-голяма част от аквапроизводителите, дължащи се на неизяснената кредитна политика за подотрасъла;

- спекулативно повишаване на разликите между цените на дребно и на едро на хидробионтите и продуктите от тях;

- недостатъчно активно действащи браншови сдружения за защита на интересите на аквапроизводителите;

- ниска компетентност и слаба технологична квалификация при организирането на аквапроизводството (особено на зарибителен материал от различни видове хидробионти);

Другият съществен недостатък на нашето аквапроизводство е бедният асортимент на предлаганата на пазара продукция, липсата на достатъчен асортимент от полуготови и готови продукти, малкият обем на деликатесната продукция, неосъвременени опаковки и разфасовки. Не може да не бъде отбелязан хаосът в търговията с хидробионти и продукти от тях, породен от липсата на организация и контрол на тази дейност. Това води до спекулативно завишаване на цените от прекупвачите за крайния потребител, до липсата на всякакъв контрол върху качеството и произхода и спазването на хигиенните норми за търговия с хидробионти и продукти от тях. Това явление нанася неимоверни загуби не само на производителите, но и на обществото, като намалява потребителското търсене, създава несигурност и ощетява държавата поради това, че не се внасят ДДС и др. данъци, формира се нелоялна конкуренция и несигурност в производителите и потребителите на хидробионти и продукти от тях.

Понастоящем няма формирана държавна политика, която да подпомага прилагането на разработваните през различни периоди стратегии за развитие на подотрасъла. Не се стимулира аквапроизводството като цяло или отделни негови рискови дейности, които имат решаващо значение за развитие на подотрасъла, като например производството на разплоден материал от високопродуктивни породи и деликатесни видове хидробионти.

Като проблеми в аквапроизводството е нужно да се отбележат и тези, свързани с храненето и фуражите, с екологията, с профилактиката и лечението на заболяванията при рибите и другите водни организми. Високите цени на фуражите оскъпяват рибопроизводството и водят до неговата неефективност. Не се търсят и прилагат достатъчно широко алтернативните фуражни източници. Също недостатъчно се използват възможностите на България за организиране на екологично и органично производство. На основата на тези анализи и заключения на национална ниво и на базата на изискванията на Програмата за развитие на морското дело и рибарството в страните от Европейския съюз през периода 2014 — 2020 г., се разработва:

Страгегия за развитие на рибарството и аквакултурата в България

- Разработване на адекватна структура за организация и управление на аквакултурата;
- Създаване на единен върховен орган, обединяващ всички институции, имащи отношение към аквапроизводството;
- Аквакултурата да бъде отделена от риболова, да бъде в структурата на животновъдсвото и да се подчинява на нормативната уредба като живътновъден подотрасъл;
- Актуализация и синхронизиране на законовата рамка, регулираща дейността на подсектора рибарство и аквакултура;
- Да се сформира консултативен съвет към МЗХ, с цел изработване на политиката и стратегията на подсектора. Там да бъдат равнопоставено представени всички заинтересовани в бранша: производители, преработватели, контролиращи органи, научни среди, природозащитници и др.;
- Синхронизиране на нормативна уредба, регулираща дейността на подсектора, която да отговаря на изискванията за развитието му;
- Подобряване на координацията и интеграцията при процесите на производство, преработка и маркетинг на хидробионти и продукти от тях.
- Да се създаде система за контрол на количеството на произведената и предлагана на пазара риба, която да допринесе за намаляване на частта на сивия сектор в аквакултурата и до реално разпределяне на субсидиите за аквапроизводителите;

- Да се създаде система за идентификация на предлаганите на пазара хидробионти и продукт от тях, която да дава възможност за проследяване на пътя им обратно до фермата;

- Разработване на структура за създаване на информационно-статистическа система за обслужване на подотрасъла, която да дава възможност за анализи, показващи състоянието на подсектора по отношение на динамиката на пазара;

- Подобряване на системата за стимулиращо кредитиране на аквакултурата, която да осигурява възможност за използване на достиженията на съвременните технологии. Активно балансиране на финансовите механизми между развитието и подпомагането на традиционните, новите и иновативни технологии за аквапроизводство;

- Разработване на принципите на екологосъобразното и устойчиво аквапроизводството;

- Разработване на програма за социалното развитие на селските райони, тяхната икономика, развитието на рекреачната дейност и естетическото оформление на районите с развито аквапроизводство;

- Разработване на програма за организирана консултантска дейност и научно обслужване на аквафермите. Да се подпомагат сдруженията на аквафермерите, с цел обмяна на опит и практики с други такива;

- Да се заложат в нормативната уредба изисквания за професионална квалификация на специалистите, които организират определен вид аквапроизводство;

- Да се разработят програми за обучение на кадри за нуждите на аквапроизводството в подсектора, които да прилагат новите технологии и да засилят неговата конкурентноспособност;

- Разработване на национална програма за развитие на селекционната дейност в аквакултурата;

- Разработване на програма за профилактично-лечебните мероприятия в аквакултурата.

За успешното и ефективно развитие на аквакултурата, е необходимо след приемане на разработената стратегия, като част от националната стратегия за развитие на аграния сектор, да бъдат сформирани колективи, които да предложат работни програми и планове за реализиране на основните цели, заложени в нея.

5. Възможни решения за развитието на подотрасъла рибарство и аквакултура

Отглеждане на хидробионти, обект на аквакултурата

Ефективността от аквапроизводството в България трябва да се засили чрез интензификация и подобрен мениджмънт на фермите, с оглед поддържане на пазара на количества от над 20 000 тона хидробионти/годишно. Това неминуемо ще доведе до преструктуриране на сектора, като дребните и неефективни стопанства за аквапроизводство ще бъдат принудени да спрат дейността си. Необходимо е да се провежда политика за стимулиране на фермерите с по-малък обем на производство, за да се реализират в алтернативни дейности, които включват селски туризъм, спортен риболов и диверсификация на различните направления на аквапроизводството, към отглеждане на видове с по-голяма стойност на пазара, като например есетрови видове, сладководна скарида и речен рак. Съществува потенциал за производство на черна мида и морски видове риби, например черноморски калкан.

През следващите години, както в близка, така и в по-далечна перспектива традиционните за страната видове водни организми /дъгова пъстърва, шаран, растителноядни видове риби/ ще продължат да имат доминиращо значение. Същевременно от стратегическа гледна точка е необходимо да се обърне специално внимание на производството на деликатесните видове хидробионти, чрез които България може да бъде конкурентна на страните от ЕС. Обогатяването на асортиментната структура на аквапродуктите може да стане чрез разработването и внедряването на ефективни технологии за производство на местни деликатесни видове като европейски сом, щука, бяла риба, костур, лин, есетрови видове, речни раци, морски видове риби. Увеличаването на относителния им дял в общия обем на произвежданите аквапродукти е възможно само чрез модернизиране на производствените технологии и въвеждане на съвременни методи на размножаване и отглеждане. Определен интерес за сладководната аквакултура у нас представлява отглеждането на сладководни раци. Въпреки, че като продукция не могат да се очакват големи обеми, в стойностно отношение възможните приходи не са малки.

Маркетинг на хидробионтите и продуктите от тях

Съществена роля за стабилизиране на производството и реализацията на аквапродукти в България могат да окажат рибните тържища, изградени поетапно и последователно в регионите с развита аквакултура. Те ще ограничат възможностите на прекупвачите да формират спекулативни цени и ще създадат гаранции:

- на производителите за изкупуване на продукцията им на база на предварителни договори;
- на потребителите за качеството на предлаганите стоки.

Това от своя страна създава предпоставка за намаляване на цените на дребно и за увеличаване на потреблението на хидробионти и продукти от тях. Потребителите във вътрешността на страната нямат регулярен достъп до пресни хидробионти и продукти от тях с добро качество поради липса на установени пазарни канали за разпространение в страната. В някои райони снабдяването със сладководни риби, обект на аквакултурата, е ограничено поради малкия брой посредници, притежаващи подходящите съоръжения, и по-специално тези, небходими за временно съхранение и транспорт на жива риба. Ето защо трябва да се провежда политика в подкрепа на развитието на вътрешните пазари, които ще изпълняват функция на първични пазари за хидробионти и продукти от тях.

Аквапроизводство и околна среда

За опазването на околната среда трябва да бъде организиран подходящ контрол на аквафермите, но за това е необходимо специалистите в тази област да имат определена квалификация и знания за влиянието на отделните дейности и да могат да разработват програми за ефективен екологичен мениджмънт на аквапроизводството.

За устойчивото развитие на аквакултурата е необходимо:

- внимателно дизайниране и контролиране на експериментите, свързани с интензифицирането на аквапроизводството и оценка на влиянието на аквакултурата върху околната среда;
- разработване на технологии, които осигуряват устойчиво производство на хидробионти;

- анализ на позитивното и негативното влияние на аквакултурата в областта на социалното развитие на селските райони, тяхната икономика, развитието на рекреачната дейност, естетическото оформление на районите с развито аквапроизводство;
- анализ на риска от аквапроизводството.

При организирането на дадено аквапроизводство трябва да се търси баланс между печалбата на производителите, социоикономическото му значение и влиянието му върху околната среда. Основните дейности, които трябва да се насочат за намаляване на негативното влияние на аквакултурата върху околната среда, са:

- разработване на програми за ефективно използване на природните водоизточници и земите около тях за аквакултура;
- детайлна оценка на въздействието на аквапроизводството върху околната среда преди построяване на фермата за хидробионти;
- разработване на хранителен план, осигуряващ оптимално хранене на култивираните хидробионти;
- намаляване на хранителния коефициент на използваните храни;
- ротационно използване на различните части на естествените водоеми за разполагане на мрежени клетки;
- сертификати за здравословното състояние на оплодения хайвер и зарибителния материал;
- рационално използване на химическите препарати;
- ефективно профилактично и лечебно третиране на култивираните хидробионти и предпазване на околната среда от попадането в нея на патогенни причинители;
- третиране на отпадните води от аквапроизводството;
- подобряване на законодателството, свързано с дейности в аквакултурата.

Производителите на хидробионти трябва:

- да използват предимствата на новите технологии в аквакултурата;
- да прилагат мениджмънт на фермите, който да осигурява високо качество на произвежданите хидробионти и продуктите от тях и да редуцират риска върху околната среда;

- да се съобразяват с международните изисквания за развитие на устойчива аквакултура;
- да работят за създаване на етични принципи при култивиране на хидробионтите и да прилагат подходящи технологии за тяхната преработка;
- да са ориентирани към изискванията на потребителите, да им осигуряват адекватни продукти и информация за тях.

Научна дейност и обучение на кадри в областта на аквакултурата

Научната общност трябва да е в тесен контакт с аквапроизводството и е необходимо тя да дава приоритет на:

- доместикация на подходящи видове хидробионти;
- контрол на жизнения цикъл на хидробионтите във фермите;
- поликултурното отглеждане на видове, обект на аквакултурата;
- използване на хранителни ресурси за култивираните хидробионти, различни от рибния протеин и мазнини;
- разработване на производствени технологии, които ефективно използват природните ресурси и осигуряват устойчиво аквапроизводство.

За задоволяване на нуждите на аквакултурата от обучени специалисти е необходимо:

- да се разработят и предложат за утвърждаване учебни програми за основните рибностопански дисциплини в акредитираните висши и средни учебни заведения в страната;
- да се разработи концепция за кооперране и сливане в перспектива на рибностопанската наука с университетското образование;
- да се разработят и утвърдят учебни програми за квалификация и преквалификация на кадрите от отрасъла (вкл. и на ИАРА) в съответствие с изискванията на закона, вкл. и програми за подготовка на риболовците любители и професионалисти.

Браншови организации в аквакултурата

Браншовите организации се нуждаят от сериозно институционално укрепване и активно функциониране за обхващане на всички аквапроизводители в страната (каквато е практиката в ЕС и в други развити страни - САЩ, Канада, Норвегия, Япония и др.). Очевидно е, че има място за създаване и на браншови организации, които да обединят производителите някъде на регионален принцип, а в други случаи на професионален принцип. Но всички тези сдружения трябва да бъдат обединени под някаква форма в национална организация (напр. федерация), запазвайки своята самостоятелност.

Изграждането на браншови организации на производителите ще доведе до концентрация на снабдяването и подобряване структурата на пазарите. Липсата на ефективни сдружения на дребните производители е пречка за реализирането на икономии при закупуването на суровини (храни, зарибителен материал и други) и в съвместното използване на съоръженията, необходими за дистрибуция (такива като транспортни средства и складови бази). Браншовите организации трябва да подават пазарна информация и да съществува планирано координиране между аквапроизводителите.

Преработка на хидробионти, санитарен и качествен контрол

В Република България се провежда целенасочено адаптиране на нормативната база, касаеща процесите на преработка и производство на продукти от хидробионти. Хигиената на производство, както и хигиенното състояние на самите продукти през последните няколко години се коригира така, че то отговаря на изискванията в Европейския съюз и другите страни-лидери в това отношение. За изпълнението на тази стратегическа цел помогна въвеждането на Добрите Производствени Практики /ДПП/ (GoodManufacturingPractices, GMP) във всички предприятия, преработващи хидробионти. ДПП включват разработването на програми, касаещи всички аспекти в работата на конкретното предприятие. Те са съобразени със специфичните особености на предприятието и предлагат най-добрите решения за получаване на висококачествена и безвредна продукция от цялата асортиментна гама на предприятието. Актуален е въпросът за подготвените кадри в национален мащаб за изготвяне на пълната документация на ДПП в рибопреработвателните предприятия. Излизането на световните пазари на хранителни продукти от хидробионти е свързано с приемането на стандартите на Международната Организация по Стандартизация (ISO, InternationalStandardsOrganisation). Въвеждането в листите на всички наши предприятия и производството на асортименти, произведени в съответствие с ISO стандартите са генералното решение за износа на наши продукти от хидробионти. Въвеждането на тези стандарти преминава през

тежка процедура по акредитация на предприятието. Тук е мястото и на държавата като инструмент да създаде по-благоприятни условия за достъп до кредити, по-поносими данъчни рамки, с които да стимулира производителите за въвеждане на изискванията по ISO стандартите. Осигуряването на високо качество на продукцията в предприятията, преработващи хидробионти, е свързано и с въвеждането на модерната система за превантивен контрол върху целия процес на производство на храните, наречена HACCP (HasardAnalisysandCriticalControlPoint). Основният замисъл на системата е прилагането на принципи при производството и практически действия, водещи до реализирането на продукт, абсолютно безопасен за консумация, въпреки че това може да бъде приложено и по отношение на естетичните и търговски характеристики на качеството.

Консултантско обслужване

За развитие и усъвършенстване на дейността на консултантските служби е необходимо адаптиране на инструментите за даване на съвети в земеделието към новите условия на организация на производството и към новите функции на производството в селското стопанство. Компетентността на специалистите по съвети в земеделието трябва да бъде насочена към оказване на помощ при водене на преговори между участници в отделните сфери и направления на аквакултурата и на различни нива на земеделското производство. Усъвършенстването на структурата на консултантското обслужване е свързано основно с идеята не само да се отговаря на конкретни въпроси на производителите, а да се помага на фермерите да идентифицират своите проблеми и сами да вземат решения за своя бизнес.

П Р И Л О Ж Е Н И Е № 5.6.

„ СТРАТЕГИЯ ЗА РАЗВИТИЕ НА КУЛТУРНОТО КОНЕВЪДСТВОТО В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ ДО 2020 ГОДИНА”

АВТОРСКИ КОЛЕКТИВ:

1. Зооинж. Светлозар Касчиев

2. Зооинж. Георги Йорданов

Използвани са материали на дирекция „Животновъдство“ и „Агростатистика“при МЗХ

1. Анализ на състоянието на коневъдството.

По данни на БАБХ за периода 2008 – 2010 г. броят на еднокопитните в България се движи в границите 160 000 – 180 000, като през 2011 г. са 135 864, със значителен спад с 24,9% спрямо 2010 г., когато са били 181 000. През 2011 г. регистрираните в родословни книги са 7 543 броя и 74 184 броя са работни и спортни коне без родословие. В страната по-голямата част от конете все още масово се използват за работа в личния двор, селското и горското стопанство и за пренасяне на товари в труднодостъпни райони.

За периода 2008 – 2011 г. броят на конете, които се използват в дисциплините от конния спорт, за любителска езда и в туризма е относително постоянен , докато броят на конете, обхванати под селекционен контрол след тенденция на увеличаване през периода 2008 – 2010 г, през 2011 г. броят им намалява с 46 %, по данни на ИАСРЖ, или едва 2 402 броя контролирани от 5 развъдни организации коне.

Износът на коне от България е основно на спортни коне за Турция и Гърция, както и коне за любителска езда за други страни. С по-малък обем е износът на коне за разплод. През последните 4 години България изгуби основната си външен пазар на живи коне от всички категории – Италия, където се изнасяха 7000 – 8000 коня годишно.

За периода 2007 – 2013 г. схемите за подпомагане на коневъдството са следните:

1. Държавни помощи (съвместими с правото на Европейската общност):

- Помощ за водене на родословна книга и определяне на продуктивността и генетичните качества на животните – развъдчиците я получават под формата на субсидирана услуга, средствата се отпускат на развъдните организации, получили разрешение за дейност на територията на страната.

- Държавна помощ за участие в изложения и панаири – развъдчиците я получават под формата на субсидирана услуга. Чрез тази държавна помощ ежегодно се провеждат изложения на отделните породи коне.

2. Програма за развитие на селските райони 2007 – 2013 г.

- Ос 2 **"Подобряване на околната среда и селската природа (управление на земята)" -** Наредба № 11 от 6 април 2009 г. за условията и реда за прилагане на мярка 214 "Агроекологични плащания" от програмата за развитие на селските райони за периода 2007- 2013 г. – финансовата

помощ се предоставя под формата на плащане за опазване на застрашени от изчезване местни породи животни – Каракачански кон, Източнобългарски кон, Плевенски кон и Дунавски кон.

- Ос 3 **"Качеството на живот в селските райони и разнообразяване на селската икономика"**- Наредба № 30 от 11 август 2008 г. За условията и реда за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ по мярка "разнообразяване към неземеделски дейности" от програмата за развитие на селските райони за периода 2007 - 2013 г. – за изграждане на конни бази и бази за конен туризъм.

Развитието на коневъдството в България през последните двадесет и три години следва протичащите в страната обществено икономически процеси. Преминаването на коне от държавния и обществен сектор в частния бе процес, който приключи в началото на деветдесетте години. Сега собственост на частни стопани са почти 99 % от конете в страната. Предназначението на преобладаващата част от тях е за работа в селското стопанство и транспорт на къси разстояния. В сферата на туризма, краткотрайния отдих и конният спорт се използват все още незначителна част от конете в страната. Поради редица причини голяма част от тях не отговарят на съвременните изисквания за използване в селското стопанство, производството на разплоден материал, хиподрумните надбягвания, конният спорт, туризма и др.

От началото на прехода през 90-те години на миналия век до настоящия момент сме свидетели на постоянно намаляваща популация на конете в България. Това важи както за популацията на безпородните еднокопитни, така и тези от културните породи, развъждани у нас. Процесът се задълбочи още повече през последните 4 години.

2. Идентифициране на проблемите в сектора

Към настоящия момент отрасълът се намира в дълбока криза, причините за която са:

1. Общото състояние на икономиката в България.

2. Световна криза на пазара на коне, в следствие на която цената на конете падна драстично, а предлагането превиши многократно търсенето.

3. Губещият характер на отрасъла в световен мащаб. Средностатистически коневъдството при културните породи коне в различните държави има възвръщаемост от 30 до 80 %. Само много малък брой водещи световни производители постигат положителен финансов резултат. На практика това, което поддържа отрасъла в повечето

европейски държави са традициите и желанието на хората да притежават собствени коне и да влагат собствени средства в тяхното отглеждане и развъждане. У нас възвръщаемостта от развъждането е в долния диапазон и дори под него. Очевидно е, че при тези данни в условията на настоящата финансова криза щетите в сектора коневъдство тук са огромни и не могат да бъдат преодоляни без специални мерки от страна на държавата.

4. Отсъствие на подпомагане на родното коневъдство от страна на държавата.

Изключение прави мярка 214 „Агроекологични плащания" – Застрашени породи животни, осигуряваща 200 € на кон, като тези средства имат положително влияние само върху популацията на Каракачанските коне в България и са крайно недостатъчни и на практика с минимален ефект върху популацията на културните национални породи, като Източнобългарската, Плевенската и Дунавската.

В резултат годишният брой новородени кончета спадна близо 3 пъти за последните 4 години, Плевенската порода вече е със статут на порода в критично състояние, а Дунавската и Източнобългарската са на път да я последват.

Броят на новородените кончета за 2012 г. в Източнобългарска порода е 40 бр., а в Плевенската порода – 5 бр. и в Дунавската – 17 броя.

През 2013 година се очаква допълнителен 15 - 20 % спад в броя новородени кончета.

5. По-голямата част от собствениците и развъдчиците на коне от културните

породи не са регистрирани като земеделски производители, поради което асоциациите, отговарящи за тези породи, не могат да кандидатстват с техните коне по схемата на ДФЗ за водене на родословна книга и контрол на продуктивните качества. Това на свой ред не позволява асоциациите да предлагат на тези собственици услуги на преференциални цени, които допълнително да ги облекчат финансово.

Анализ на силните и слабите страни в коневъдството

Силни страни

- с влизането ни в ЕС – свободен достъп до неговите пазари.
- реална възможност за износ в трети страни.
- племенните животни са съсредоточени преди всичко в частни стопани.

- по-ниска е себестойността на отглежданите коне у нас спрямо останалите страни от ЕС.

Слаби страни

- слабо развит пазар на племенни коне в страната.
- липса на изградена специализирана материална база.
- ниска квалификация на кадрите, поради неадекватна кадрова политика и ниско заплащане.
- недобро качество и пазарен вид на предлаганите за продажба коне.
- ниска покупателна способност на масовия потребител у нас.
- ниска мотивация за труд на работниците и специалистите.
- слаб маркетинг и реклама.
- дълъг генерационен интервал, късна стопанска зрелост, продължителен тренировъчен процес, бавна възвръщаемост на средствата или липса на такава.
- недобра работа по импорт на жребци и семенна течност.
- остаряла и амортизирана материална база и липса на средства за ремонт на съществуващите държавни стопанства с изключение на ДП „Кабиюк „

Анализ на благоприятните възможности

- наличие на много добри пазарни възможности за реализация на спортни коне в Гърция, Турция, страните от бивша Югославия и арабските републики.
- по-ограничени пазари в Австрия, Германия ,Унгария и Чехия.
- повишен интерес от страна на фермери и стопани от коне за работа.

3. Цел на мерките и възможни решения.

1. Запазване, усъвършенстване и развитие на съществуващия национален генофонд.

2. Нарастване възвращаемостта на инвестираните в отрасъла средства.

3. Създаване на нови работни места и предпоставки за повишаване квалификацията на заетите в производството.

4. Подпомагане дейността на собствениците и производителите на коне в следните направления:

- Стимулиране на възпроизводството чрез финансово подпомагане на собственика (развъдчика) на всяко новородено конче, регистрирано в РК.

- Подпомагане издръжката на нуклеусовите ядра в тези породи.

- Подпомагане изхранването на националния генофонд.

- Осигуряване на материални и морални стимули на собственици, притежаващи елитни разплодни животни (финансово подпомагане чрез приоритетно кредитиране, даване на годишни субсидии, парични награди, оземляване).

- Създаване на нови и облагородяване на съществуващи общински и държавни пасища и ливади по места.

- Приоритетно отдаване под наем на съществуващите сгради и съоръжения към държавните конезаводи и племенни ферми на частни стопани, притежаващи елитни разплодни животни.

- Издаване на каталози за елитни разплодни коне и разпространяването им по конезаводи, племенни ферми и стопанства.

4. Допълнителни мерки и действия.

1. <u>Трансфер на знания и иновации</u>

- Разширяване обема на индиректно подпомагане на собствениците на коне чрез породните асоциации. За целта асоциациите да се регистрират като земеделски производители, а МЗХ, респективно ДФЗ да им позволи да участват в схемата за водене на РК и контрол на подуктивните качества на конете с всички контролирани от тях животни, регистрирани в ИСАК и намиращи се на територията на Р. България.

- Възстановяване дейността по изграждане на демонстрационен център на територията на ДП „Кабиюк” за съвместно с висшите учебни заведения и асоциациите практическо обучение на студенти и подготовка на кадри в коневъдството.

- Изграждане на центрове за изкуствено осеменяване и закупуване на семенна течност от български и водещи чужди жребци за подобрително кръстосване.

- Изграждане на лаборатория за криоконсервация на семенен материал при конете, регистрирана съгласно изискванията на EU и създаване на генбанка.

- Изграждане на лицензирана лаборатория за извършване на ДНК тест и

доказване произхода при конете, отговаряща на сравнителните тестове на ISAG.

2. Социално-икономически аспекти – заетост, инвестиции

Към настоящият момент сме свидетели на масово напускане на страната ни от най-добре подготвените кадри. Възстановяването на отрасъла би позволило разкриването на нови работни места, спирането на този процес и дори връщането на част от кадрите.

3. Нормативна рамка, в т.ч. хармонизиране с европейското законодателство, рамка на ОСП.

Добре известно е, че инвестициите в отрасъла коневъдство от страна на държавата не са добре дошли в ОСП на ЕС. Въпреки това почти всички европейски държави са намерили начин да подпомагат отрасъла. В повечето случаи това става чрез държавно (федерално) субсидиране на услуги предоставяни от държавните и неправителствените организации. Става дума за запазване на застрашени от изчезване национални културни породи коне, които са част от българското културно-историческо наследство в областта на племенното коневъдство и това следва да се третира като въпрос от национален приоритет по примера на много други европейски държави.

П Р И Л О Ж Е Н И Е № 5.7.

„ СТРАТЕГИЯ ЗА РАЗВИТИЕ НА ЗАЙЦЕВЪДСТВОТО В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯДО 2020 ГОДИНА”

АВТОРСКИ КОЛЕКТИВ:

1. Доц. д-р Ивона Димитрова, ЛТУ, София

2. Гл. ас. д-р Евгений Райчев, Аграрен факултет при Тракийски университет

Използвани са материали на дирекция „Животновъдство“ и „Агростатистика“при МЗХ

1. Анализ на състоянието на сектора.

Зайцевъдството е отрасъл на животновъдството, осигуряващ най-вече диетично място и на второ място кожи и пух. В България, независимо от нарастващите интереси към него, зайцевъдството все още има любителски характер и повечето зайцевъди отглеждат зайци за задоволяване потребностите от месо за домакинствата си.

Зайците имат отлични биологични способности – скорозрелост, висок интензитет на растеж, висока плодовитост, добро усвояване на фуража. Месото произведено от тях е диетично с добри вкусови качества, ниско съдържание на холестерол и нисък процент кости в трупа.

SWOT анализ за състоянието на сектора

Силни страни	Слаби страни
1. Добри традиции при отглеждането на различни категории зайци 2. Наличие на мощности за производство на достатъчно висококачествени фуражи за изготвяне на съответните пълнодажбени гранули за различните физиологични групи зайци 3. Законодателството в сектора е хармонизирано с това на ЕС. 4. Наличие на подходящи климатични условия за отглеждане на зайци. 5. Наличие на голяма гама от ветеринарно-медицински препарати за лечение и профилактика. 6. Относително ниска първоначална инвестиция 7. Достатъчно свободни трудови ресурси 8. наличие на кланици с лицензирани линии за клане на зайци 9. Добро търсене на заешко месо на пазара на ЕС.	1. Недобра професионална подготовка на зайцевъдите 2. Остаряло оборудване 3. Средните производствени разходи често надвишават изкупните цени 4. Липса на стабилни стратегически експортни пазари и партньори. 5. Липса на пълни, точни и достоверни статистически данни за сектора. 6. Силна зависимост на износа на заешко месо от конюнктурата на външните пазари. 7. Липса на директни субсидии за фермерите-зайцевъди 8. Недостатъчно развит научен потенциал за осигуряване на сектора. 9. недостатъчен маркетинг и мениджмънт на българския пазар

В таблица 1 е представен броя на отглежданите зайци през последното десетилетие. Броят на зайците и фермите, в които се отглеждат зайци намалява от 2003 до 2009г. През 2010 отново се наблюдава тяхното увеличение.

Таблица 1. Стопанства и отглежданите в тях зайци по видове и категории до 2010 г.

Категории животни	Земеделски стопанства, брой				Селскостопански животни, брой						
	2003 г	2005 г	2007 г	2010 г.	2003 г.	2005г.	2006 г.	2007г.	2008 г.	2009 г.	2010 г.
Зайци	-	-	-	24 970	352 193	-	334 724	332 058	303 233	117 955	297 200
Зайкини	662 866	333 810	223 570	223 704	220 248	177 771	-	120 616	--	-	144 873

Източник: *МЗХ, Аграрни доклади 2008-2012г*

Преобладаващата част от зайците, отглеждани у нас в производствените ферми са от породите Бял новозеландски и Калифорнийски, а така също и животни от хибрида ЦИКА. Във фермите с любителски характер се отглеждат животни от други породи - най-често Бял и Белгийски великан, Веселина и други, както и много често кръстоски.

Внесените животни след 2002г. – 1500 животни от породите Бял новозеландски и Калифорнийски от Италия и 200 броя родителско стадо от хибрида ZIKA подобриха породния състав на заешката популация у нас, които представляват генофонда на тези породи и са основа за изграждане и развитие на племенните и репродукторни ферми в страната с чистопородни зайци, гарантиращи високоефективно стоково производство на бройлерни зайци за месо. Генофондът се отглежда в две ферми в ЗИ – гр. Стара Загора и ИЖН – Костинброд. Предвиждаше се внос на мъжки разплодници, но той не беше осъществен.

Отглеждането на зайци у нас е най-често екстензивно и в по-редки случаи полуинтензивно. Екстензивната система се характеризира с дълъг период между раждането и заплождането, както и късно отбиване. Заплождането става след отбиването на зайчетата на 30 до 45 (в някои случаи дори до 56) дневна възраст. При полуинтензивната система заплождането се извършва на 11-тия ден след раждането.

У нас се прилагат различни технологични решения при отглеждането на различните категории зайци, като размера на осигурената площ на животно от различните технологични групи силно варира и често се нарушават технологичните и зоохигиенни норми. Прилага се отглеждане на открито, под навес или в закрити помещения с едноетажни, двуетажни, триетажни клетки, при различни системи на почистване, поене и хранене. Положителна е практиката у нас различните технологични групи да се отглеждат в различни помещения. В отделни зайцеферми се прилага отглеждане на животните при използване на съвременно технологично

оборудване, като се контролират необходимите зоохигиенни параметри, но в повечето случаи това не се прави.

У нас само в отделни ферми се прилага изкуствено осеменяване, а от една зайкиня в добрите производствени стопанства се получават около 5-6 раждания при традиционната система на отглеждане, като почти ежедневно има отбивания, раждания, случки и т.н.

Периодът на угояване зависи от желаното живо тегло, което трябва да се достигне, от среднодневния прираст, както и от общите производствени условия във фермата. В интензивните ферми в Европа отбиването става на 28 - 30 дневна възраст, а периодът на угояване трае около 7 седмици, при което зайците достигат 2,4-2,6 кг живо тегло при разход на фураж 3-3,5 кг за килограм прираст. У нас спецификата на пазара налага по-продължителен период на угояване в резултат на което се реализират по-големи трупчета с по-качествено зряло месо, но разхода на фураж за килограм прираст е около 4 кг.

Голяма част от фермерите отглеждат зайците за собствено потребление. През 2009 г. добитото месо от зайци в кланици бележи нарастване спрямо предходната година - със 7,7%. Средното живо тегло на зайците се увеличава с 10%, а средното кланично тегло е с 5,9% повече в сравнение с 2008 г. През 2009 г., 3 от общо 30-те предприятия за бели меса, одобрени за търговия с храни от животински произход с държавите-членки на ЕС, могат да извършват клането и да преработват месо от зайци.

През 2001 година потреблението на заешко месо е било 0,3кг на човек годишно, което е представлявало около 1% от общото потребление на месо в страната, а заешко месото, произведено през 2002 г. и предложено на българския пазар е било около 400 т. Според месопреработвателите през 2013 година потреблението на заешко измества агнешкото месо по Великденските празници. Предаганото заешко е от български производител и има цена на дребно между 10 и 12 лева на килограм /по данни от бюлетина на Държавната комисия по стокови борси и тържища/. Освен цената, купувачите ценят и здравословния характер на това месо - без мазнини и лесно усвояемо. Според търговците потреблението на заешко месо се е увеличило с 30% за последните две години и на българския пазар има недостиг от него.

Заешко месо се предлага най-вече в големите вериги магазини и ресторантите. Търсено е и на външния пазар (поради високото му качество), но поради високата му цена износът има спорадичен характер.

Замразените зайци имат най-голям относителен дял от общото количество продавано заешко месо, но се предлагат и охладени и не само в големите вериги. През последните години се предлагат разнообразни и удобни за клиента разфасовки (заешко бутче със или без кост, за готвене,

заешко филе и др.). Цените на разфасовките са по-високи и предпочитанията на българския потребител са все още към цялото трупче. Заешкото месо у нас се използва и за производство на детски храни.

2. Идентифициране на проблемите в сектора.

Отглеждането на зайците, обаче, у нас продължава да е предимно екстензивно и е съсредоточено най-вече в дребни стопанства с ниска концентрация на брой животни във ферма (табл. 1). Все още са малко фермите с над 50 зайкини-майки, в които се прилага полуинтензивна технология на отглеждане. Това предпоставя и ниска ефективност на сектора като цяло.

Генофондът е отглеждан съобразно вижданията на селекционерите в институтите и фермите, поради което се отличава до известна степен от изискванията, поставени в Селекционната програма на породите зайци. В резултат се наблюдава частично израждане при всички развъждани породи, с отклонение от стандартите, по-нисък интензитет на растеж, намаляване плодовитостта и жизнеността. Поради това секторът се нуждае от внасяне на разнообразие чрез закупуване на мъжки разплодници с висок генетичен потенциал от страни с развито зайцевъдство – Италия, Франция и други.

Като цяло в сектора се наблюдава слаба селекционна дейност и контрол на репродуктивните качества, минимален е процентът на племенните и репродуктивни ферми и животни. За съжаление, един от най-сериозните проблеми на зайцевъдното производство у нас е липсата на последователна селекция на племенните животни, макар че има приети селекционни програми за отделните породи. Основната причина е липсата на финансов ресурс за провеждане на селекционните мероприятия от Националната развъдна асоциация. Липсва системна, научно обоснована селекция на разплодните животни.

Голям процент от зайцефермите прилагат небалансирано хранене и използване на налични зърнени и груби фуражи. Преобладаващата част от фермите у нас изхранват животните с целодажбени гранулирани смески, но много често се прилага и смесено хранене - частично с гранулирани и частично с натурални непреработени фуражи. Причините за това са няколко, най-съществената от които е високата цена на гранулите, както и факта, че предлаганите на пазара смески са с вариращо качество, като съставът им рядко отговаря точно на описанието. Освен това на нашия пазар се предлагат целодажбени смески само в 2-3 разновидности, което не може да задоволи необходимостта от съответни за всяка конкретна

категория животни при различно физиологично състояние смески. Необходимостта от разнообразие на предлаганите гранулирани фуражи не само би подобрило угоителните и растежни способности на зайците, но би редуцирало голяма част от наблюдаваните храносмилателни разстройства, особено в периода около отбиването.

Ниската продуктивност на голяма част от отглежданите животни, е резултат от използването на непреценени по продуктивни качества зайкини-майки и мъжки разплодници, неконтролиран инбридинг, стихийно кръстосване между различни породи зайци, неправилно хранене и не на последно място слаба или никаква система за профилактика на различните незаразни и заразни заболявания. Редица изследвания показват най-често отрицателен хетерозисен ефект по редица продуктивни показатели – брой живородени зайчета, брой отбити зайчета, общо тегло на отбитите зайчета, скорозрелост и т.н. при кръстосването на различни породи.

Като цяло у нас има ниска степен на механизация и технологично оборудване на сградовия фонд с отклонения от оптималните изисквания по отношение на микроклимат, технологии и оборудване. Липсата на съвременно технологично оборудване, позволяващо контролирането необходимите зоохигиенни параметри е един от основните проблеми в зайцевъдното производство. Много от фермите нямат ефективна система за вентилация и отопление на помещенията в резултат на което по време на летните горещини и зимните студове производството търпи загуби. Синхронизирането на цялостния процес на производство на заешко месо с нормативните изисквания като цяло предстои, при което ще се покрият оптимално нуждите на животните, но това ще изисква влагане на допълнителен финансов ресурс. Слаба страна на производството на заешко месо у нас е пълната липсата на автоматизацията на производствените процеси.

Повечето заболявания при зайците се развиват много бързо, а лечението им е трудно и скъпо. Това налага най-стриктно да се спазват ветеринарно профилактичните мерки при отглеждането на зайците. За съжаление, у нас, липсва цялостна ефективна система за ветеринарномедицинска профилактика и лечение на основните заболявания при зайците.

По отношение на имунопрофилактиката е необходимо да се наложи строг контрол, касаещ съхранението и прилагането на ваксините. Проблем за по-големите произведствени ферми преставляват дребните ферми, които често не прилагат задължителните ветеринарни мероприятие и по този начин стават източник за разпространение на различни заболявания.

Основният проблем пред зайцевъдите у нас е около клането и реализацията на зайците. Действащи линии за клане на зайци у нас към момента са три, от които една е лицензирана за износ в ЕС, но те не покриват реално нуждите на зайцевъдство. Няма инвеститор за изградената, но необорудвана зайцекланница в с. Гулянци. Няма изградена система за изкупуване на заешкото месо, поради което фермерите често задържат по-дълго зайците и в резултат генерират огромни загуби. В резултат е налична сива икономика при кланичната обработка, преработка и реализация на зайцевъдна продукция.

Друг важен проблем е липсата на достатъчно знания и опит при зайцевъдите поради недостатъчната професионална подготовка на повечето производители, а зайците са особен вид животни, за чието успешно отглеждане са необходими специфични знания и умения.

В страната няма и достатъчно консултанти и ветеринарни специалисти с опит в областта на зайцевъдството.

Недостатъчна е подкрепата на държавата за увеличаване на генетичния потенциал, провеждане на целенасочена селекционна и репродуктивна дейност и създаване на условия за провеждане на ефективен контрол върху производството, преработката и окачествяването на продукцията.

3. Цел на стратегията и възможни решения.

ОСНОВНА ЦЕЛ НА СТРАТЕГИЯТА – НАСЪРЧАВАНЕ РАЗВИТИЕТО НА ЗАЙЦЕВЪДСТВОТО, СЪЗДАВАНЕ НА УСЛОВИЯ ЗА ИЗГРАЖДАНЕ НА ПРОМИШЛЕНО ЗАЙЦЕВЪДСТВО НА ИНТЕГРАЦИОННА ОСНОВА, НА ФЕРМИ И СТОПАНСТВА ЗА ПРОИЗВОДСТВО НА РАЗПЛОДЕН МАТЕРИАЛ, ПРЕДПОСТАВКИ ЗА РАЗВИТИЕ НА СЕКТОРА ЗА ЗАДОВОЛЯВАНЕ НА НУЖДИТЕ ОТ ЗАЕШКО МЕСО В СТРАНАТА И ЕКСПОРТ.

Тъй като селекционата ценност на използваните разплодници е значително влошена е необходимо повишаване на генетичния потенциал на използваните зайци чрез внос на чистопородни зайци с подкрепа на държавата или чрез привличане на външни инвестиции. Генофондът трябва да се отглежда и селекционира под строгия контрол на Националната развъдна асоциация с цел поддържане на генетичната ценност на племенните животни.

С цел повишаване на продуктивността и жизнеспособността на зайците и експлоатация на хетерозисния ефект в определени ферми репродуктивни ферми да се осъществява двупородно кръстосване (Бял

новозеландски х Калифорнийски), а в стоковите ферми и трипородно кръстосване (получените кръстоски F_1 х Бял великан или друга едра порода).

Необходимо е да се разшири разнообразието на предлаганите гранулирани фуражи, така че да се покриват нуждите на зайците при различни групи и физиологични състояния.

В отделни зайцеферми у нас се прилага отглеждане на животните при използване на съвременно технологично оборудване, като се контролират необходимите зоохигиенни параметри, но в повечето случаи това не се прави. Много от фермите нямат ефективна система за вентилация и отопление на помещенията. Синхронизирането на цялостния процес на производство на заешко месо с нормативните изисквания като цяло предстои, при което ще се покрият оптимално нуждите на животните, но това ще изисква влагане на допълнителен финансов ресурс. Слаба страна на производството на заешко месо у нас е пълната липсата на автоматизацията на производствените процеси.

Отглеждането на животните в съответствие със зоохигиенните изисквания ще осигури максимални стойности на репродукция и млечна продуктивност при зайкините-майки, висока жизненост и добри угоителни способности при подрастващите.

Фермите е необходимо да са снабдени със системи за:

- автоматично поене;
- автоматично хранене;
- автоматично почистване;
- автоматична вентилация и охлаждане;
- автоматично дезинфекциране.

Основните правила на зоопрофилактиката включват редовно механично почистване на фекалиите и урината, редовна дезинфекция на клетките и помещенията, строга забрана на достъпа на външни лица във фермата, контрол по внос и износ на животни във фермата, редовна дезинсекция и дератизация във фермата, биологичен отдих - "пълно – празно", редовна лечебна профилактика при зайците.

По отношение на имунопрофилактиката е необходим строг контрол, касаещ съхранението и прилагането на ваксините. За постигане на трайни успехи в зайцевъдството, решаващо значение има овладяването на високата смъртност на приплодите в периода след отбиването. Растежните способности и смъртността се установяват 2-те седмици след бозайния период, варират и зависят от типа на дажбата и от неизпълнение на профилактичните мерки при отглеждане на животните.

За осигуряването на стабилност на производствения процес е много важно да се контролират факторите, влияещи върху продуктивността на зайците, като с най-голямо значение са онези, които повлияват директно репродуктивните качества на зайкините. Това са поредност на съешаването, физиологичен статус, сексуална възприемчивост, ниво на хранене, възраст на първо запложданe, репродуктивна система.

Преминаване на по-голямата част от фермите от традиционната система на отглеждане към по-продуктивната циклична система, при която осеменяванията са само няколко определени дни в месеца и в резултат има няколко определени дни в месеца за раждания и отбивания. За по-добрата организация на работата във фермата спомага и прилагането на изкуствено осеменяване, което освен че позволява формиране на големи партиди животни за клане и разплод, дава и по-добри санитарни гаранции.

За постигане на ефективно производство на заешко месо и неговата реализация е подходящо то да бъде съсредоточено в близост до зайцекланиците. Поради факта, че действащите линии за клане на зайци у нас не покриват реално нуждите на зайцевъдство е необходимо оборудването и привеждане в експлоатация на зайцекланницата в с. Гулянци.За по-отдалечените райони е важно да се разреши използването на мобилни зайцекланници, подобно на това в развитите в тази област Европейски страни – Италия, Испания и други.

Основавайки се чуждестранния опит е добре да се изградят една или две големи зайцеферми с капацитет 1000 – 5000 зайкини-майки в близост до зайцекланница, където да е съсредоточен генетичния фонд на популацията и по този начин се развиват и останалите по-малки зайцеферми, ползвайки системата за клане и изкупуване на големите ферми, а така също и черпейки от опита на тези по-съвременни предприятия.

Трябва да се създат условия за окрупняване и технологично обновление на зайцевъдните ферми. С тази цел е необходимо осигуряването на финансов ресурс за изграждане и модернизиране на производството от различни източници с облекчени за фермерите условия при постоянен контрол за начина на използване.

Необходимо е стриктно спазване на наредбите при изграждане и функциониране на зайцефермите, при добиване на непреработена и преработена месна продуктивност от зайци.

Собствениците и операторите на зайци за месо, трябва да имат разработени „Добри хигиенни практики”, които да се спазват стриктно.

Произход, качество и съхранение на фуража:

- собственика води и съхранява документация за характера и произхода на фуража,правилното му съхранение и необходимото качество за изхранването им;

- транспортните средства, превозващи фураж, трябва да са регистрирани в ОДБХ и да отговарят на ветеринарно-санитарните изискванията, съгласно Закона за фуражите;

- дажбата трябва да съдържа всички хранителни вещества, от които се нуждаят, а фуражът трябва да отговаря на вкусовите изисквания на зайците и да се предоставя в подходяща физическа форма, като зайците проявяват предпочитания към гранулирани в сравнение с брашнените фуражи.

Зайците се отглеждат и използват по начин, който съответства на тяхното развитие и предназначение и е съобразен с физиологичните им нужди и етологични особености.

Собствениците и операторите, при отглеждане на зайци за месо, трябва да спазват минималните изисквания за защита и хуманно отношение при отглеждане, изкупуване, транспортиране и клане.

4. Приоритети, мерки и действия:

- *Трансфер на знания и иновации*

Осигуряване на качествено професионално образование и обучение на учениците от професионалните гимназии, финансирани от МЗП и на възрастните в областта на аграрния сектор.

Повишаване квалификацията на зайцевъдите чрез провеждане на специализирано обучение за отглеждане, селекция, репродукция чрез изкуствено осеменяване, окачествяване на заешкото месо, субпродуктите и разфасовките от него.

Управление на генетичния ресурс на национално ниво, чрез целенасоченото му поддържане, усъвършенстване, използване и съхранение на правилата за добрите практики при отглеждане.

Кадровото обезпечаване на фермите и стопанствата ще се осъществява с обучени фермери, осеменители и техници селекционери.

Неправителствените структури от зайцевъдния бранш ще организират квалификацията на кадрите, съвместно с представители със Селскостопанска академия и Университетите, като се използват европейски и международни програми за обучение.

- *Отговор на климатичните промени*

Зайцефермите съссъвременно технологично оборудване имат потенциала да реализират високи икономически резултати. Контролирането на зоохигиенните параметри създава оптимални условия за отглеждането на зайци. Наличието на ефективна система за вентилация (вентилация на kg жива маса 7 - 8 m^3/h въздух през лятото и 1,5 - 2,0 m^3/h през зимата и скорост на въздуха 0,2 m/s) и почистване на помещенията позволява поддържането на необходимите температура (16-25˚C) и нива на вредните газове. Летните горещини, например, представляват препятствие за успешно отглеждане на зайци през летния сезон, тъй като при зайците се влошават продуктивнитеспособности при температури над 26 - 27ºC. При промишлено отглеждане на зайци технологичните групи трябва да са разположени в помещенията така, че да е възможно спазване на принципа "всичко пълно - всичко празно". Задължително е извършването на профилактично прекъсване, почистване и дезинфекция на помещенията и почивка най-малко за 5 дни на производствен цикъл.

За получаване на качествено заешко месо е наложително собствениците и операторите в зайцевъдните ферми да осигуряват максимално добри условия и грижи за отглеждане на зайците, свързани с изискванията за хуманно отношение, добър здравен статус и благополучие.

Особено важно е собствениците на зайци и зайцеферми да подсигурят съответните ветеринарно санитарни и хигиенни норми, които да гарантират безопасността и здравето на животните и хората, консумиращи заешко месо.

- *Социално-икономически аспекти – заетост, инвестиции*

Нарастващият интерес към устойчиви форми на системи за производство на животинска продукция, и в частност на заешко месо, е с цел осигуряване на балансирана връзката между околната среда, социално-културните и икономическите фактори. В зайцевъдния сектор особено внимание се фокусира върху възможностите за подобряване на устойчивостта на малките системи за отглеждане на животните. Превръщането на отглеждането на зайци във фамилен бизнес като в него са заети хора от семейството би довело до повишаване заетостта на населението.

Очакваното развитие на този подотрасъл е свързано с преминаването му от съпътстващо производство от което се получават допълнителни доходи, в основна производствена дейност, като заема нови свободни ниши на животновъдния пазар и експорт на качествено заешко месо.

- *Нормативна рамка, в т.ч. хармонизиране с европейското законодателство, рамка на ОСП*

В областта на зайцевъдството да момента има следните нормативни документи:

- Закон за животновъдството.
- Закон за защита на животните
- Наредба № 6 от 16.01.03 за идентификацията на животните и регистрацията на животновъдните обекти, в които се отглеждат.
- Наредба № 17 от 21.04.04 за условията и реда за извършване на дейностите по селекция и репродукция и за издаване на зоотехнически сертификат в зайцевъдството.
- Наредба № 16 от 3 февруари 2006 г. за защита и хуманно отношение при отглеждане и използване на селскостопански животни
- Наредба № 26 от 28 февруари 2006 г. за условията за защита и хуманно отношение към животните по време на транспортирането им
- Наредба № 44 от 20.04.06 за ветеринарно-медицинските изисквания към животновъдните обекти.
- Наредба №7 от 20.03.07 за правилата за производство и търговия с чистопороден и хибриден разплоден материал при зайци и реда за водене на регистър.
- Наредба № 36 от 23.03.06 г. за специфичните изисквания при производство, транспортиране и пускане на пазара на суровини и храни от животински произход

Наличното законодателство в областта на зайцевъдството е синхронизирано с Европейските изисквания в тази област и е достатъчно условие за успешното развитие на сектора с малки изключения едно от които е разрешаването на използването на мобилни зайцекланници, подобно на развитите Европейски страни.

П Р И Л О Ж Е Н И Е № 5.8.

„ СТРАТЕГИЯ ЗА РАЗВИТИЕ НА БУБАРСТВОТО В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ ДО 2020 ГОДИНА ”

АВТОРСКИ КОЛЕКТИВ:

1. Проф. д-р Паномир Ценов, Опитна станция по бубарство и земеделие, Враца към ССА

2. Доц. д-р Михаил Панайотов, Аграрен факултет при Тракийски университет

3. Проф. дсн Димитър Греков, Аграрен университет, Пловдив

Използвани са материали на дирекция „Животновъдство“ и „Агростатистика“при МЗХ

1. Състояние на бубарството в момента.

Бубарството в България е подотрасъл на селското стопанство с дълбоки традиции, датиращи от древността и възможности за развитие в настоящия момент. Въпреки, че през годините то се е развивало като странична допълнителна дейност на семейството, което обуславя разпокъсания му характер и колебанията в производството, до 1990 година у нас са произвеждани около 1500 тона сурови пашкули годишно.

По данни на Международната комисия по бубарство със седалище в гр. Лион, Франция производството на сурови пашкули в България от 1996 до 2008 г. варира от 156 тона за 1997 година до 48 тона за 2008 г.

Понастоящем липсва промишлено производство и изкупуване на сурови пашкули, а производството е в рамките на необходимото за съхранение на генофонда.

Към момента в България имаоколо1.3 милионачерничевивисоко и средно-стеблени дървета, които са достатъчниза производството наоколо 500 тонасурови пашкулигодишно.Имасъщо и много земеделски производителис опititрадиции втази дейност, коитоса готовида се заемат с бубарствоотново, страната разполага с добре развитата наукав областта набубарството, която осигурява собствено производство начерничевифиданкиибубено семе, които напълно отговарят на съвременните световни стандарти.

Научноизследователската работа и научното обслужване на подотрасъла се извършва от Опитната станция по бубарствоиземеделие(ОСБЗ) във Враца, Аграрен Университет - Пловдив, Тракийски университет - Стара ЗагораиЛесотехнически университетв София.

ОСБЗ – Враца провежда научноизследователска работа във всички по-важни области на бубарството, организира курсове за обучение по бубарство, съхранява най-големия бубарски генофонд в Европейския съюз, включващ 140 сорта черница и 270 породи копринена буба, подготвя програми, стратегии, проекти по всички въпроси на съвременното бубарство.

Станцията произвежда висококачествено елитно и хибридно бубено семе, черничеви резници и фиданки от високопродуктивни сортове, черничево брашно, черничев чай, изкуствена храна за целогодишно отглеждане на бубите, перфорирана хартия за почистване на постелята и картонени храсти „японски” тип, осигуряващи производството на над 90% пашкули първо качество.

В България има функционираща система на отчетност и контрол по производството на бубеното семе, раздаването на бубите, приемане, окачествяване и изкупуване на суровите пашкули от производителите, която отговаря на стандартите, съгласно чл. 2 на прилагащия Регламент на Комисията 1744/2006.

На основание чл. 15а от Закона за животновъдството Опитната станция по бубарство и земеделие – Враца е одобрен официално от МЗХ производител на бубено семе съгласно Удостоверение №1/24.04.2007 г. и Удостоверение №1/19.11.2012 г. Станцията е регистрирана с Удостоверение №06-710/08.02.2013 г. на БАБХ като животновъден обект, предназначен за отглеждане на копринени буби с капацитет 100 броя кутийки бубено семе. ОСБЗ-Враца е регистрирана като земеделски производител и получава средства по СЕПП за черничевите насаждения.

Приемането и окачествяването на пашкулите се извършва по партиди съгласно действащият стандарт (БДС 2052-76 "Пашкули сурови").

В момента системата за директни субсидии на хектар земеделска земя, прилагана в България не е от голяма полза за производителите на сурови пашкули. Причината е, че повечето от фермерите-бубари използват единични дървета, засадени по улиците на селата и делът на компактните насаждения, за които би могла да се получава субсидия на хектар е много малък.

Някои добрифермери-бубари обаче получаватдо35-38кгсурови пашкули от една кутийка бубено семе. В момента около 10 000 бубарски домакинства все още са запазили своите черничевидървета, помещения за отглеждане и оборудване в очакване на по-добриикономическиусловия запроизводството напашкули.

SWOT анализ на сектора

Силни страни	Слаби страни
Много добри природни дадености за развитие на сектора.	Недобра материално-техническа база.
Голям опит и традиции в производството на сурови пашкули	Липса на интерес за производство на сурови пашкули, поради ниска изкупна цена
Липса на ограничение за достъп на международните пазари.	Липса на преработвателно предприятие за изкупуване на суровите пашкулите
Налична нормативна уредба, регламентираща производството на чистопороден и хибриден разплоден материал	Силна зависимост на изкупната цена на суровите пашкули в страната от цената на суровата коприна на международния пазар, която е нестабилна и силно варира в различните години
Възможност за собствено производство	Висока себестойност на продукцията и

начерничевифиданкиибубено семе, които напълно отговарят на съвременните световни стандарти	неконкурентност на получената сурова коприна.
Добре развито научно обслужване в сектора	Остаряла черничева база
Наличие на мощности за производство на бубарски инвентар	Липса на субсидии за производителите на сурови пашкули

2. Идентифициране на проблемите в сектор бубарство.

- Липса на достатъчна финансова подкрепа от държавата;
- Липса засега на частни компании, които да раздават излюпени буби, изкупуват и преработват произведените пашкули;
- По-голямата част от производителите-бубари в България разчитат на традиционните високостеблени черничеви дървета за храна на копринените буби, които са трудоемки за резитба и повечето са от дива или хибридна черница, отличаваща се с по-ниска продуктивност на листна маса;
- Често помещенията за отглеждане на бубите и оборудването са неподходящи, прилаганата технология за отглеждане е традиционна и примитивна, което води до нисък добив на пашкули, ниско качество на пашкулите и много по-високи разходи за труд;
- Производителите на пашкули очакват цена за изкупуване на суровите пашкули не по-малка от около 6 Евро/kg, но цената на суровата коприна на световния пазар все още е твърде ниска, за да се позволи такава цена на пашкулите, по този начин повечето производители не проявяват интерес към тази дейност;
- Действащото към момента европейско законодателство не позволява получаване на директна субсидията от Европейския съюз в размер на 134 Евро/кутия отгледано бубено семе;
- Системата за директни субсидии, която понастоящем е възприета в България, не е достатъчно благоприятна за производителите на пашкули.

Въпреки посочените по-горе проблеми, бубарството има много добри перспективи в условията на реално членство на България в Европейския съюз. Основната причина за този извод е, че бубарството е напълно в унисон с главните цели и приоритети на Общата селскостопанска политика на ЕС и по конкретно:

• Поради своя характер определено допринася за устойчивото оползотворяване на земята и трудовите ресурси;

• Възможност за осигуряване на добри доходи на фермерите /при налично европейско или национално финансово подпомагане/;

• Представлява надежден и екологически чист метод на производство;

• Подпомага селските общности в унисон с разнообразието на местните традиции и по този начин допринася за стратегическите насоки за развитие на земеделието и селските райони, залегнали в ОСП;

• Допринася за развитието на селските райони като място за живот, работа и селски туризъм;

• Продуктите от бубарството могат да бъдат утвърдени като такива със защитен произход и традиционни;

• Същността на бубарското производство представлява сама по себе си едно биологично фермерство.

3. Цел на стратегията и възможни решения.

Както споменахме съществуващите в миналото структури и мощности заизкупуване и преработка на пашкулите бяха ликвидирани след приватизацията на дружествата. Новосъздадените с цел производство на пашкули и коприна дружества все още не разполагат с материална база, поради което е необходимо осигуряване на дългосрочни, нисколихвени кредити с цел тяхното оборудване със съответната база, техника и инвентар за излюпване на бубите, изкупуване, изсушаване, съхранение и по-нататъшна преработка на пашкулите. Опити за осигуряването на такъв кредит текстилният клъстер Българска коприна АД – София правеше още от 2005 г., но уви безуспешно. Много важен е и въпросът за пазара на произвежданата продукция. Производството на естествена коприна у нас е било и ще бъде предимно експортно ориентирано. Причината е, че местният пазар на копринени изделия е твърде малък. В съвременните условия е невъзможно България, без целенасочена подкрепа от страна на държавата или ЕС да се конкурира с Китай и други развиващи се страни по отношение на разходите при производство на пашкули и естествена коприна. България, както и нито една друга страна в света не е в състояние да се конкурира с Италия и Франция по отношение дизайна и качеството на копринените тъкани и готови облекла. Тези факти предопределят възможният пазар на българските продукти от естествена коприна. Според нас страната ни има потенциал за производство на висококачествена

сурова коприна, греж, която може да конкурира като качество китайската и бразилската. А благодарение на европейската и/или национална субсидия и като цена. Следователно нашите компании би трябвало да насочат усилията си към производството на висококачествена сурова коприна, с евентуален пазар в Италия и Франция. Същевременно би могло да се развива и производството на суров /необагрен и нещампован/ копринен плат от типа "CreepDeChine", с бездефектна дължина 60 m и ширини 90 cm и 150 cm с цел също за износ във Франция и Италия. Тези два продукта би могло да се продават в големи количества, изискващи съответно и производството на големи количества пашкули. Това разбира се не изключва и възможността за производство на други видове копринени изделия за които има пазар.

Наложително е създаването на нова материална база в населението за отглеждане на буби. С наличните черничеви дървета би могло да се произвеждат максимум до 500 тона пашкули годишно. Над 90 % от черничевите дървета са единични, високостеблени, с дребни листа и нискодобивни. Отделните бубохранители имат от тях по 40 - 150 броя, с които отглеждат не повече от 1 до 4 кутийки буби. Условията, при които се отглеждат остават примитивни. Полученото количество и качество пашкули в никакъв случай не гарантират високо качество на копринатa. Традиционните методи за отглеждане на бубите водят също така и до големи производствени разходи и очаквания у производителите за прекомерно високи изкупни цени на пашкулите, които нито отговарят на тяхното качество, нито са съобразени с пазара. С цел производството на висококачествена пашкулна суровина при сравнително ниска себестойност е необходимо създаването на нови компактни черничеви градини от високопродуктивни сортове, изграждане на подходящи бубарници и внедряването на трудоспестяващи технологии за отглеждане на бубите.

Не на последно място стои и проблемът с осигуряването на безвъзмездна помощ или кредитиране на земеделските стопани, желаещи да засаждат черничеви градини и създадат нова база за отглеждане на бубите. Големият процент от тези хора са с ниски доходи и не разполагат с материални активи, които биха могли да заложат пред банките за обезпечаването на кредитите. Това е голяма пречка за тях да кандидатстват по мерките от Програмата за развитие на селските райони. Така например за най-скромната материална база в рамките на 5 дка черничева градина и 80 кв. м бубарница са необходими около 6000 Евро. Подпомагането на земеделските стопани за създаване на новите бази за производство на пашкули може да се осъществи посредством отпускането от ДФ "Земеделие" на целеви нисколихвени кредити, които да осигурят недостигащите средства за кандидатстване по мерките от Програмата за развитие на селските райони. Друга възможност е кредитирането да се

извърши посредством дружествата, които ще изкупуват произведените от фермерите пашкули.

Кактовече беше споменато, настоящата изкупна цена за сурови пашкули в България еоколо 6 Евро/kg. При тази ценанасурови пашкулисухитепашкули струват около18-20 Евро/kg, а разходите за суровата копринаса около55 Евро/kg. Тези цени засухипашкулиисурова копринанеса конкурентнив моментана световния пазар.

Решението е намаляване на производствените разходи за пашкулите чрез:

- Налагане в по-широк мащаб на високопродуктивнисортовечерници, засаденикатонискостебленинасажденияи нетрудоемки технологии за отглеждане на бубите;
- Предоставяне на достатъчноевропейски и националнисубсидии за производителите-бубари;
- Подобряване на производствената инфраструктура и научното обслужване;
- Повишаване качеството на пашкулитеикопринатаипривличане на чуждестранни частниинвеститори, разполагащи със сигурен пазар за крайните продукти.

Сегаземеделските производителив Българияполучават годишнапряка(ЕС+национална) субсидияна 1 haобработваемаземя(включителночерница) от около130-140 Евро.До2016 г. тази субсидияще достигне около220 Евро/ha. В моментавсе ощене е ясно далислед 2014 г. европейското законодателство ще позволява България да получава134 Евро директно плащане от бюджета на ЕС завсякакутия отгледано бубено семе.

Като подотрасъл на животновъдството, който е чувствителен и важен за страната бубарството трябва да получи реалния шанс за обвързана подкрепа от началото на 2014 г., в размер на поне около 7 лв. за всеки произведен килограм сурови пашкули. По този начин изкупната цена за суровите пашкули, плащана от фирмите, преработващи пашкули, може да е само около 3 Евро/kg, което заедно със субсидията ще осигури 6,5 - 7 Евро/kg – достатъчно висока цена за производителите. В същото време действителните разходи за сухите пашкули ще са около 15 Евро/kg, а разходите за сурова коприна - около 38 Евро/kg. Тези разходи ще позволят производство и продажба на коприна в по-големи количества, ако световните цени на коприната останат като сегашните или се покачат, каквато е тенденцията напоследък.

4. Приоритети, мерки и действия за развитие на бубарството в България през периода 2014-2020 г.

Ключовият **технически** елемент на тази стратегия е използването на институционалния капацитет на ОСБЗ - Враца и на университетите за научно обслужване на подотрасъла и собствено производство на черничеви фиданки и бубено семе.

Основният **икономически** елемент на тази стратегия е очакването изкупната цена на суровите пашкули в размер на 6,5 Евро/kg да се формира от 46% участие на частни изкупвателни фирми и 54% участие на европейски или национални субсидии, обвързани с производството.

Стратегията има за цел в България годишното производство да достигне през 2018 г. около 600 тона сурови пашкули, 55 тона сурова коприна, качество 2А - 4 А и 17 тона сурова коприна дебело влакно.

Възможните финансови източници за реализиране на стратегията могат да бъдат следните:

- Програма на ЕС за развитие на селските райони 2014 – 2020 г.;
- Оперативна програма на ЕС "Развитие на конкурентоспособността на българската икономика";
- Директни европейски и национални субсидии за производителите-бубари;
- Кредити от банки, чиято лихва частично се покрива от Държавен фонд "Земеделие";
- Чуждестранни и/или български частни инвеститори.

Стратегическите дейности с необходимите инвестиции ще бъдат следните:

- Създаване на мрежа в страната за инкубация на бубено семе, дистрибуция на новоизлюпените ларви до фермерите - производители, изкупуване на пашкули, сушене, сортиране и съхранение и свилоточене**;**
- Поетапно обновяване на черничеви насаждения**;**
- Подобряване на съоръженията и технологиите за отглеждане на копринени буби**;**
- Създаване на ефективна система за научно обслужване в бубарството**;**

- Създаване на сравнително по-големи бубарски ферми**.**

Основната част от необходимите за целта средства ще бъдат осигурени от програмите на ЕС и земеделските производители, и малка част от частни инвеститори.

Бубарството е традиционен иважен подотрасъл на земеделието в България, особено за някои селски райони. Стабилизирането на производството ще осигури нови работни места, алтернативна заетост, допълнителни доходи за населението в селските райони и повишаване експортния потенциал на страната. С развитието на бубарството ще се реализира една уникална биологична и екологична дейност, при която почти не се използват пестициди, но даваща като краен резултат високостойностен продукт.

Не бива да се подценява и възможността за развитие на бубарството като алтернативна заетост в тютюнопроизводните райони на България.

Развитието на бубарското производство в България обаче е немислимо без силната подкрепа от страна на държавата при обединени усилия на науката, частния бизнес и неправителствените организации, с цел възстановяване на този традиционен поминък на българина и осигуряване значителни валутни постъпления за страната.

П Р И Л О Ж Е Н И Е № 5.9.

„ СТРАТЕГИЯ ЗА РАЗВИТИЕ НА ПЧЕЛАРСТВОТО В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ ДО 2020 ГОДИНА”

АВТОРСКИ КОЛЕКТИВ:

1. Доц. д-р Иванка Желязкова, Тракийски университет, Стара Загора

2. Доц. д-р Пламен Петров, Аграрен университет, Пловдив

Използвани са материали на дирекция „Животновъдство“ и „Агростатистика“при МЗХ

1. Анализ на състоянието на българското пчеларство

1.1. Брой пчелни семейства и производство на мед

България, поради своите природни дадености (климат, разнообразие от медоносни растения) е типична пчеларска страна. Пчеларството винаги е било силно застъпено в икономическия живот на страната.

Промените в икономическия живот у нас след 1989 г. влошиха условията за пчеларска дейност и доведоха до големи промени и структурни реформи в пчеларството.

През 2012 г. броят на стопанствата отглеждащи пчелни семейства е 19 179.

През 2012 г. продължава тенденцията от предходни години на намаление броя на стопанствата, в които се отглеждат до 9 броя пчелни семейства. Те вече представляват 39,6% от общия им брой и възлизат на 7 589 броя. В 43% от стопанствата се отглеждат до 49 пчелни семейства, в 15% от всички стопанства се отглеждат между 50 и 149 семейства, а в 2,2% от пчелините се отглеждат 150 и повече пчелни семейства.

От първото преброяване на земеделските стопанства през 2003 година съгласно методиката на ЕС, до 2012 година се наблюдава ежегодно намаляване в общия брой на стопанствата от 37 636 на 19 179, като едновременно с това се променя тяхната структура.

Ако през 2003 г. стопанствата с до 9 пчелни семейства са представлявали 66,2 % от общия брой на стопанствата, то през 2012 г., те представляват 39,6% от него. За същият период при всички останали групи / до 49, от 50 до 149 и 150 и повече / се наблюдава увеличаване на техния дял спрямо общия брой на стопанствата. Най-голямо е увеличението в стопанствата с от 50 до 149 пчелни семейства. През 2003 година те са съставлявали 4 % от общия брой на стопанствата, докато през 2012 г. този процент достига 15. Данните показват трайно преструктуриране на сектора в посока към уедряване. Това се потвърждава и от регистрираното увеличение на средния брой семейства в едно стопанство от 17.8 през 2005 г. на 27 през 2012 г..

Таблица 1. **Брой пчелни стопанства в България**

Година	Общ брой пчелни стопанства	Брой на стопанствата според броя на пчелните семейства			
		с от 1 до 9 семейства	с от 10 до 49 семейства	с от 50 до 150 семейства	с над 150 семейства
2003	37 636	24 952	11 055	1 511	119
2005	37 142	18 592	15 295	2 955	300
2006	36 717	18 282	15 086	3 042	307
2007	33 190	14 939	14 164	3 640	447
2008	31 026	14 182	13 227	3 269	348
2009	29 244	13 423	12 111	3 374	336
2010	27 477	11 794	12 099	3 206	378
2011	21 882	8 913	9 677	2 892	400
2012*	19 179	7 589	8 285	2 881	424

По предварителни данни на отдел «Агростатистика», МЗХ

Освен намаление в броя на стопанствата от 2005 година се наблюдава и намаление в броя на пчелните семейства от 663 367 за 2005 г. до 526 014 броя през 2012 г.

Това намаление оказва влияние и върху общия добив на пчелен мед.

През 2012г. пчелните семейства, от които е добиван пчелен мед са 467 470 броя, а добитото количество пчелен мед възлиза на 9 147 тона. За същия период средният добив от пчелно семейство възлиза на 19,6 кг.

Пчелният мед е един от земеделските продукти с подчертано експортна ориентация. В условията на сериозна конкуренция, България има утвърдени външни пазари, най-вече в страните от ЕС. Главни експортни пазари са Германия, Гърция, а по-малки количества са насочени за Италия, Белгия, Австрия и др.

По предварителни данни на Националния статистически институт, през календарната 2012 г. износът на пчелен мед е в размер на 9 314,1 тона на обща стойност 31,8 млн. щ. д. Изнесените количества пчелен мед са на средна износна цена 3 419 щ. д./тон. Част от този износ включва произведени и нереализирани количества от минали години.

Традиционни партньори на страната ни за този продукт са страните от ЕС. През 2012 г., както и през предходните години, главни експортни пазари са Германия (4 388 тона на ср. цена 3 725 щ. д./тон), Гърция (1 297 тона на ср. цена 2 097 щ. д./тон), Полша (1 029 тона на ср. цена 3 213 щ. д./тон), а по-малки количества са насочени за Италия, Австрия и др.

В България вътрешното производство задоволява пазара целогодишно, поради което не се налага внос на големи количества пчелен мед. По предварителни данни на НСИ, вносът на пчелен мед през 2012 г. възлиза на 655 тона на средна цена 3 727 щ. д./тон.

Поради неизгодните цени на външните пазари пчелният прашец и пчелното млечице се продават на вътрешния пазар от самите пчелари. Пчелна отрова почти не се изнася. През последните години се забелязва увеличаване на количеството на изнесен прополис и восък. Цената на прополиса се повиши с около 20%, което се дължи на увеличеното му приложение във фармацевтичната промишленост и козметиката, както и възстановяване на износа.

Делът на пчеларите, практикуващи подвижно пчеларство продължава все още да е нисък - 3,5 % от общия им брой. Основни причини за това са разпокъсаността на земеделските стопанства и произтичащата от това липса на пазар на пчелоопрашването., както и проблеми с отравяния на пчелните семейства при провеждане на растително-защитните мероприятия. Допълнително влияние за това намаление вероятно оказват и нарастналите разходи за транспорт и издаване на ветеринарномедицински свидетелства.

Както за страните от Западна Европа така и за България вароатозата е масово разпространено заболяване, а през различните години над 97 % от пчеларите водят борба срещу нея.

Много сериозен проблем през последните години е високата смъртност и изчезването на пчелните семейства, подобно на синдрома CCD (ColonyCollapsDisorder).

От наличните на 1 май 2012 г. /526 014 броя / през годината по различни причини са унищожени общо 65 818 пчелни семейства, което е 12,5% от общия им брой. От всичките унищожени 65 818 пчелни семейства 6 715 са от отравяния, 9 382 от болести, 6 878 от глад и 42 843 по други причини. Както се вижда унищожените от отравяния представляват 10 % от всички унищожени, съответно от болести 14,3 %, от глад 10,4% и по други причини 65%.

Спадът в интензивното селско стопанство в България след 1989 г. наред с отрицателните си последствия, откри пространство пред биологичното земеделие и в частност биологичното пчеларство. На настоящия етап в нашата страна са създадени условия за развиване на биологичното пчеларство в съответствие с общите тенденции в Европа, а известно е, че основният пазар за нашата пчелна продукция са Германия, Италия, Гърция и др. На Световната конференция по биологично пчеларство 2010 г. бе изтъкнато, че по последни данни броят на сертифицираните пчелари у нас е между 100 и 150. Според официални данни към момента в страната има сертифицирани около 40 000 пчелни семейства, което ни нарежда на трето място в ЕС (след Италия и Испания). От тях годишно се произвежда, преработва и реализира голямо количество пчелен мед, предназначен основно за износ.

Все още производството в българското пчеларство е екстензивно. При отглеждане на пчелните семейства в България най-широко се използват системите кошери “Дадан-Блат” и “Лангстрот-Рут”. Започналата през 1998 г. тенденция за увеличаване на заетите в пчеларството продължава. Този ръст е продиктуван от:

- Наличие на свободна работна ръка;
- Бързата възвращаемост на вложените средства;
- Включване на отрасъла Пчеларство в програмите за кредитиране.

Включването на отрасъла Пчеларство в програмите на ДФ “Земеделие”, прилагането на мерките по Националната програма по пчеларство, Програмата за развитие на селските райони и др. и възможността за ползване на преференциални кредити през последните години дава възможност на много пчелари да увеличат инвестициите и да започнат да отглеждат пчели като професионалисти. Тези пчелари закупуват модерен пчеларски инвентар (центрофуги, уреди и техники за разпечатване на пити), използват подвижно пчеларство и нови системи кошери.

Радостен е фактът, че вече има много млади хора, които започват да се занимават професионално с пчеларство.

1.2. Селекционна работа и майкопроизводство в пчеларството.

С настъпилите след 1990 г. политико-икономически промени в България селекционният процес беше прекъснат. Това наложи да се разработи нова схема и структура на селекционна работа с пчелите в страната.

В тази връзка по инициатива на Аграрния университет-Пловдив още от 1995 г. е започнат подготвителния етап по тази схема. Той включва инвентаризация на расовия състав на пчелните семейства в различни микрорайони, главно от планинската част на страната и разработването на нова Селекционна програма. Подготвителният етап приключва през 2001 г. с обобщаването на резултатите от извършената до момента инвентаризация и приемането на селекционната програма.

Дейностите по селекция и репродукция в пчеларството в България се извършват от Национална Развъдна Асоциация по Пчеларство/НРАП/, която реализира Национална програма за селекция на пчелите на базата на морфо-етологичен анализ на расовата принадлежност и продуктивни качества.Основна цел на тази програма е охраната на генофонда /издирване, репродукция и разселване/ на местната българска пчела, поради доказаните й биологични и продуктивни предимства и тясна

приспособеност към природо-климатичните условия и медоносна растителност на страната, възстановяване и поддържане на нейните чисти популации, устойчивото им използване и чувствително подобряване на биологичните и продуктивни качества на пчелните семейства.

До настоящия момент е проучен расовия състав на пчелите от Странджанския район, Централни и Западни Родопи, Средна Стара планина, Подбалканските полета, Срумски район и част от Западна Стара планина. За целта са проведени многобройни експедиции и са посетени пчелини в над 500 микрорайона на територията на страната. Общо са събрани над 15 700 проби от пчели-работнички и търтеи за морфо-метричен анализ и са направени 921590 измервания под микроскоп.

В предходния етап бе разрушена и мрежата от майкопроизводителни стопанства в страната, а самите стопанства ликвидирани. До 1988 г. в България регламентирано се произвеждаха 100 – 120 хиляди пчелни майки годишно, през следващия 10-годишен период производството спадна до 3 – 4 хиляди пчелни майки за година.

До създаването на НРАП в страната остана да действа един селекционен център към Аграрен университет – Пловдив и едно майкопроизводствено стопанство – на“Апиакта” – Ловеч. Ето защо, още след създаването си през 2001 г. Националната Развъдна Асоциация по Пчеларство започна изграждането на нова научно-организационна система на селекционна работа с пчелите в България, включваща изграждането на материални бази за научно обезпечаване на селекционния процес – резерватни пчелини /генбанки/, селекционни центрове, контролно-изпитателни пчелини, репродукторни пчелини и т.н. През 2002 г. е изграден първият Резерватен пчелин /генбанка/ за местна пчела, а през 2003 г. и контролно-изпитателен пчелин.

Развъдната асоциация чрез своите органи контролира дейностите по селекция и репродукция в 84 развъдни бази на 59 собственика на територията на страната. Всички репродукторни бази получават изходен материал за развъждане във вид на племенни инструментално осеменени пчелни майки, от които пчеларите в страната могат да си закупят техни майки-дъщери за стоково производство.

В настоящия момент капацитетът за производство на пчелни майки в развъдните бази е около 55-60 хиляди броя. Това все още не е достатъчно за пълното задоволяване нуждите на пчеларите. Въпреки, че в България пчеларството има любителски характер, нуждите от пчелни майки ще нараства.

От 2009 г. екип на Развъдната асоциация целенасочено работи за обединяване на различни подходи (морфометричен, етологичен, биохимичен и молекулярно-генетичен) за установяване на генетични и

морфо-етологични маркери за устойчивост на пчелни семейства към заболявания с цел формиране на система от дейности по селекция, консервация на националните генетични ресурси и опазване на пчелите от болести и изчезване. В резултат на реализираните научни проекти от НРАП за първи път в страната са установени *Nosemaceranae*и пет вируса – *BQCV, IAPV, DWV, SBV, ABPV.*

SWOT анализ за състоянието на сектора

Силни страни	Слаби страни
Отлични природни дадености за развитие на сектора.	Липса на хоризонтална и вертикална интеграция в сектора.
Голям опит и традиции.	Ниски цени на продуктите от пчеларството.
Липса на ограничение за достъп на пазарите в ЕС.	Внос на пчелен мед от чужбина на цени под себестойността на меда произведен в страната.
Високо качество на произведената продукция.	Липса на нормативни документи, ограничаващи вноса на мед от чужбина и подобряващи реализацията на произведения в страната.
Изградена мрежа от лицензирани майкопроизводителни стопанства в страната.	Висока себестойност на продукцията.
Възможности за използване на мед и други пчелни продукти в медицината и различни отрасли на промишлеността (фармацевтична, хранително-вкусова и др.).	Недобра материално-техническа база.
Възможности за включване на пчеларството в системите на селекция.	Все още ниска степен на механизация на производствените процеси.
Възможности за използване на пчеларските стопанства за нуждите на екологичния и конвенционалния туризъм.	Недостатъчно квалифицирана работна ръка.
Възможности за оползотворяване на разнообразна медоносна растителност.	Подценяване на проблема с обучението и квалификацията на производителите.
Създадена национална развъдна асоциация по пчеларство.	Липса на европейско законодателство даващо възможност за директна субсидия на брой пчелно семейство.
Активна дейност на съществуващите браншови пчеларски организации.	Ниска степен на производство на другите пчелни продукти (пчелно млечице, пчелна отрова, прополис, прашец).
Наличие на свободна работна ръка.	Слаба рекламна дейност по отношение качеството на меда и другите пчелни

	продукти.
Бърза възвръщаемост на вложените средства.	Екстензивен и разпокъсан характер на пчеларството в страната.
Наличие на нормативни документи, позволяващи включване на пчеларството в системите на биологичното (органично) земеделие и животновъдство.	Малък процент на професионалните пчелари, отглеждащи 150 и повече пчелни семейства.
Тенденция за увеличаване броя на регистрираните като земеделски производители пчелари.	Нисък дял на пчеларите практикуващи подвижно пчеларство.
Създадени условия за развитие на биологичното пчеларство, в съответствие с общите тенденции в Европа.	Липса на нормативни документи, регламентиращи пчелоопрашването.
	Недостатъчно задоволяване на нуждите на пчеларите от пчелни майки.
Възможности за устойчиво развитие на сектора	**Заплахи**
Увеличаване на броя на пчелните семейства, медопродуктивността и производството на другите пчелни продукти.	Неконкурентноспособност на продуктите от пчеларството.
Развъждане само на местната българска пчела.	Повишаване на цените на обслужващите дейности, водещо до увеличаване себестойността на продукцията.
Селекция на устойчиви към заболявания линии пчели.	Не се прилагат в достатъчна степен възможностите, които предлага науката в областта на пчеларството.
Постигане на добра хоризонтална и вертикална интеграция.	Демографска криза в страната и липса на квалифицирана работна ръка.
Създаване на крупни пчелни стопанства със 150 и повече пчелни семейства.	Продължаващо намаляване на броя на пчелните семейства в страната.
Подобряване на материално техническата база чрез разработване на проекти, използване на средства от ЕС, от бюджета на РБългария и нисколихвени кредити.	Висока смъртност и изчезване на пчелните семейства подобно на синдрома CCD (ColonyCollpsDisordar).
Увеличаване на площите с медоносна растителност чрез залесителни мероприятия.	Масово разпространение на Вароатозата и грешки при прилагане на схемите на лечение и профилактика. Разпространение на Нозематоза (Nosema ceranae) и Американски гнилец.
Възможности за включване на пчеларството в по-голяма степен към биологичното производство и в системата на екологичния	Увеличена смъртност на пчелните семейства в резултат на отравяне с вредни за пчелите продукти за растителна защита.

и селски туризъм.	
Възможности за изграждане на система на обучение на ръководни и изпълнителски кадри.	Значително редуцирани площи (горски и ливадни) с естествена медоносна растителност.
Изграждане на система за научно обслужване в пчеларството.	
Въвеждане на иновационни технологии в пчеларския сектор.	
Комплексно използване на пчелните семейства за производство на всички възможни пчелни продукти.	
Организиране на постоянна реклама за популяризиране на пчелните продукти като храна, профилактично средство и лекарство.	
Изграждане на маркетингова стратегия от страна на държавата и МЗХ за защита на българските пчелни продукти, както и осигуряване на външни пазари за тях.	
Включване на сектор пчеларство в схемите за подпомагане на ДФ „Земеделие“, Програмата за развитие на селските райони и др.	
Синхронизиране на Закона за пчеларството и др. нормативни документи, имащи отношение към сектор пчеларство.	
Разработване и прилагане на безвредни за пчелите препарати за профилактика и лечение на основата на етерични масла и екстракти, с цел добив на безопасни за консуматорите пчелните продукти	
Ранна диагностика на заболяванията по пчелите и пилото и последващ контрол върху лечението и профилактиката с цел подобряване здравословния статус на пчелните семейства.	

2. Идентифициране на проблемите в сектор Пчеларство

За решаване на проблемите в българското пчеларство са създадени Закона за пчеларството и много наредби. Законът за юридическите лица с нестопанска цел (ЗЮЛНЦ) се прилага за регистриране на сдружения: съюзи, съвети и дружества. Всички те спомагат да се регулират законово

дейностите по настаняването и отглеждането на пчелите, тяхното здравеопазване, опрашването и производството на мед.

Проблемите в пчеларството са в няколко насоки:

- *Нормативна база*

Съществува противоречие между Закона за пчеларството и други нормативни документи (Закон за устройство на териториите, ЗИОЗМ, Закон за защита на растенията и др.), което може да се приеме като причина за отравянията на пчелите и трудностите за устройване на пчелни стопанства.

- *Здравеопазване*

Много сериозен проблем през последните години е високата смъртност и изчезването на пчелните семейства, подобно на синдрома CCD (ColonyCollapsDisorder). Причините за това са комплексни, като един от основните фактори за големия процент загинали пчелни семейства е вароатозата. Вароатозата е масово разпространено заболяване в целия свят. В нашата страна има достатъчно регламентирани лекарствени препарати (в т.ч. и вносни), което позволява на пчеларите да водят борба с причинителя на заболяването Varroadestructor. Наблюдават се обаче грешки при прилагане на средствата за лечение и профилактика (неспазване на дозировки и продължителност на третирането, използване на химични вещества, които пчеларите сами дозират и др.) както и третиране с лекарствени препарати, които не са позволени за прилагане в България.

Други заболявания, водещи до висока смъртност на пчелните семейства са нозематозата (с причинител *Nosemaceranae*) и американския гнилец. Липсата на типичните за нозематозата симптоми при заразяване с *Nosemaceranae*е причина за късно откриване на болестта. Късната диагностика на посочените заболявания е в резултат и на: нередовно провеждане на пролетните и есенни прегледи на пчелните семейства от проверителите ветеринарни специалисти и пчелари; укриване на информация за заболели от американски гнилец семейства от страна на пчеларите и др. Поради нередовното извършване на задължителните есенни профилактични прегледи здравният статус на пчелните семейства е неизвестен.

- *Отравяне на пчелните семейства*

През последните години броят на пчелните семейства, загинали в резултат на отравяне е увеличен. Като причини за това може да се посочат, от една страна, неспазване на Наредба № 15 от 8 април 2004 г. за мерките за опазването на пчелите и пчелните семейства от отравяне и начините за провеждане на растителнозащитни, дезинфекционни и дезинсекционни

дейности , а от друга, използване на вредни за пчелите препарати с дълъг карентен период.

- *Селекционна дейност*

Развъдно-подобрителната работа в пчеларството е свързана с решаването на редица основни проблеми – отбор и подбор на най-високо продуктивните майчини и бащини пчелни семейства, жизнеспособност и плодовитост на пчелните майки и устойчивост на болести, изследване и анализ на възможностите на наличния популационен генофонд, създаване, усъвършенстване, съхраняване и използване на високопродуктивни линии пчелни семейства, оценка на фенотипните и генотипни особености.

- *Опрашителна дейност*

Ползата от опрашителната дейност на пчелите е огромна. По данни на FAO пчелите опрашват 70 % от главните култури за консумация (над 210 000 растителни вида), като ефектът от това възлиза на 153 млрд. евро, т.е на 9,5 % от световното земеделско производство. За съжаление в нашата страна малко се работи по въпроса за законово обвързване на тази дейност и осигуряване на средства за субсидиране на пчеларите за пчелоопрашване.

- *Пчелна паша и залесяване*

Естествената за пчелите паша с медоносна растителност намалява. След промените през 1989 г. са изсечени големи площи с горска растителност (в т.ч. медоносни дървета и храсти), а площите с ливадна растителност са силно редуцирани. Поради урбанизацията на населените места, все по-малко се засажда и сее медоносна растителност. Това от своя страна води до намаляване на медопродуктивността на пчелните семейства. Осигуряването на паша на пчелите чрез залесяване е една от най-важните задачи в пчеларството.

- *Пчелни стопанства и технологии*

Характерна черта на пчеларството в нашата страна е все още сравнително големия брой (40 %) на дребните производители, докато броят на професионалните пчелари, отглеждащи над 150 и повече пчелни семейства е малък. Това показва, че пчеларството в България все още има екстензивен и разпокъсан характер.

- *Научно обслужване на сектора*

Съществуващите научни центрове и звена в страната със своята дейност осигуряват научното обслужване на пчеларството. В България има добри и качествени научни кадри, но поради малкия им брой секторът не е обезпечен в това отношение. В много райони на страната просветната дейност и обучението на пчеларите е на ниско ниво. От своя страна,

непознаването на пчелната биология и патология, новите технологии на отглеждане на пчелните семейства, води до загуби и висока смъртност.

3. Цел на стратегията и възможни решения

Основна целна стратегията е българското пчеларство да стане печеливш отрасъл чрез: постигане на оптималния за поддържане на екологичното равновесие брой пчелни семейства; опазване на генетичните популации на местната българска пчела; увеличаване на общата продуктивност на пчелните семейства; развитие на промишленото пчеларство (създаване на пчелини с над 200 пчелни семейства); внедряване на технологични решения за повишаване на добивите от пчелни продукти и намаляване себестойността на производството им; производство на екологични пчелни продукти.

Възможни решения

- Сформиране на работни групи за разглеждане и синхронизиране на Закона за пчеларството и други нормативни документи, имащи отношение към пчеларството.

- Извършване на нова инвентаризация на расовия състав на пчелите в България и селекционната работа да се насочи към типизиране /изчистване/, чрез поглъщане с чисторасови български пчели, на метизираните пчелни семейства, след което се премине към чисторасовото им развъждане.

- Разработване и прилагане на безвредни за пчелите и пчелните продукти препарати за профилактика и лечение – на основата на етерични масла и растителни екстракти.

- Регистриране на вносни лекарствени средства за борба с болестите по пчелите и пилото.

- Използване на залесителните проекти и инициативи за създаване на масиви с подходяща медоносна растителност.

- Увеличаване процентът на преработения (разфасован) мед за сметка на непреработения с цел по-висока ефективност при износа на български пчелен мед.

- Позитивни промени по отношение на качеството, асортиментната структура, както и стриктното спазване на изискванията на страната купувач от гледна точка на опаковка, маркировка, състав, цвят, вкус, аромат и др. качества на меда.

4. Приоритети, мерки и действия

Пчеларството да стане приоритетен подотрасъл на животновъдството, като пчелите се приемат за защитен от посегателства вид, поради намаляване на техния брой и изчезването им.

4.1. Приоритети

- Развъждане само на местната българска пчела;
- Селекция на устойчиви към заболявания линии пчели;
- Здравеопазване – стриктен официален контрол и установяване картината на здравното състояние на пчелните семейства в страната;
- Медоносна растителност – увеличаване на площите с медоносни растения чрез залесителни мероприятия;
- Пчелоопрашване.

4.2.Дейности

- Във връзка с успешното реализиране на Селекционната програма в периода 2011 - 2021г. Националната развъдна асоциация по пчеларство предвижда следните дейности:

- През последните годинипри проучване на отделните популации в страната наред с морфо-етологичните се използват и електрофоретични маркери и mtDNA анализ. Тези изследвания ще продължат и през следващите години и установените подходящи морфо-генетични маркери ще се използват при отбора на отделните високопродуктивни произходи и при анализ на генофонда, популационната структура и генетичната чистота по установените маркери при избор на изходни форми за селекция.

- Завишаване на ежегодния контрол както на расовата принадлежност, така и върху качеството при производството и предлагането на пазара на пчелни майки и рояци.

- Продължаване на изследванията свързани с хигиеничното поведение и издирване на произходи с естествена резистентост към разлини икономически значими заболявания по пчелите.

- НРАП ще задълбочи издирвателската и научно-изследователска работа за обезпечаване на селекционния процес и опазване на пчелите в страната. Генетичната структура на Българската медоносна пчела ще продължи да се проучва чрез различни методи: морфологични; етологични; биохимични; молекулярно-генетични;

- През периода 2014-2020г. НРАП ще увеличи както броя на изпитваните майки-дъщери, така и броя на изпитваните произходи в различни райони на страната. Ще се извършват изследвания по биологични и продуктивни качества на майки-дъщери от отделните произходи, които при доказани най-добри качества ще послужат като изходен материал за производство на пчелни майки за стоковите пчелини.

- През следващия период се предвижда повишаване на капацитета на сега действащите стопанства, както и организация и регистриране на нови репродукторни пчелини за производство на пчелни майки, за да може към 2020г. производството на пчелни майки да достигне 100-120 хил. броя.

- Въвеждане на система за контрол върху качеството на предлаганите на пазара пчелни майки.

- Създаване на „Научно-изследователски център по пчеларство /НИЦП/" с лабораторен комплекс включващ: Лаборатория по биология, морфометрия, етология, развъждане и инструментално осеменяване на пчелни майки; Лабораторияпо физикохимия и биохимия; Лабораторияпо пчелна патология; Лабораторияпо молекулярна генетика и имунология. Центърът ще разработва приложни и фундаментални проблеми в посочените научни области, което ще позволи на страната да има свое място в европейското научно пространство в областта на пчеларството.

Предложените дейности и необходимия финансов ресурс за тях ще бъдат предмет на разработване на отделни проекти към различните програми на министерства и организации.

- Във връзка със здравеопазването и предотвратяване замърсяването на пчелните продукти ще продължи създаването и изпитването на безвредни (етерични масла, растителни екстракти, киселини) препарати за профилактика и лечение на пчелните семейства.

- Основна дейност, свързана със здравеопазването на пчелните семейства, е ранната диагностика на заболяванията по пчелите и пилото и последващ контрол върху лечението, профилактиката с цел подобряване на здравословния статус на пчелните семейства.

- Прилагане на имуностимулиращи препарати при подхранване на пчелните семейства сцел повишаване устойчивостта на пчелите към болести.

- Разработване на национални, регионални и индивидуални програми за развитие на биологичното пчеларство в страната.

- Организиране на постоянна реклама за популяризиране на пчелните продукти, като храна, профилактично средство и лекарство.

- Повишаване квалификацията на пчеларите чрез организиране на специализирани курсове за обучение и внедряване на прогресивни технологии за отглеждане на пчелите.

- В новите пазарни условия пчеларите трябва да се ориентират към комплексно използване на пчелните семейства за производство на всички възможни пчелни продукти. Планираното производство да се обвързва с реализацията на продукцията. Основен стремеж трябва да бъде снижаване на себестойността на продукцията и повишаване производителността на пчеларския труд.

4.3.Трансфер на знания и иновации

Задълбочени изследвания по пчеларство се провеждат след създаването през 1951 г. на Опитна станция по пчеларство (ОСП). Постепенно тематиката се разширява и обхваща всички области на пчеларската наука, увеличава се броят на научните сътрудници и помощен персонал, разширява се материалната база. След създаването на ОСП през различни периоди се оформят и други научни колективи, специализирани в отделни научни области на пчеларската наука.

В Националния диагностичен ветеринарно-медицински институт София, Ветеринарно-медицинския факултет на Тракийски университет-Стара Загора, някои институти на БАН и регионални диагностични лаборатории се работи по проблемите на болестите по пчелите и пилото. Аграрният факултет на Тракийки университет Стара Загора има по-комплексна тематика с превес на технологични проучвания. Аграрният университет в гр. Пловдив има традиции в областта на медоносните растения и пчелоопрашването. Изследователска дейност върху пчелните продукти и тяхното приложение като хранителни, профилактични, лечебни и козметични средства е провеждана и в някои медицински институти и здравни заведения. През декември 2000 г. съгласно изискванията на Закона за животновъдството, е учредена Национална развъдна асоциация по пчеларство и комисия по развъдната работа с пчелите в България. Приета е Програма за селекция в пчеларството. Създадена е генна банка от пчелни семейства край гр. Сливен.

В посочените научни звена се провеждат различни фундаментално-приложни изследвания по биология, генетика и селекция на пчелите и производство на пчели майки, технологии на отглеждане на пчелните семейства и пчеларски инвентар, медоносна растителност и опрашване на растенията чрез пчелите, пчелни продукти, болести по пчелите и пилото, икономика на пчеларството и апитерапия.

Достиженията на българската наука по пчеларство са отразени в хиляди научни трудове, научно-популярни статии, книги, учебници, ръководства, справочници, енциклопедии, брошури и т.н. Някои от книгите са преведени на чужди езици. Много от трудовете са публикувани в авторитетни международни издания. По различни проблеми на пчеларската наука са защитени над 20 дисертации от наши и чуждестранни учени.

Основните направления на пчеларската наука и в бъдеще ще останат същите. Те трябва да са съобразени с новите икономически условия и принципи на пазарното стопанство с основна задача научно обслужване на отрасъла и производство на екологичнио продукти.

Подготовката на специалисти с висше образование за нуждите на науката и практиката е съсредоточена в Тракийски университет – Стара Загора, Аграрния университет – Пловдив и Агрономическия факултет при Лесотехнически университет гр. София. Тези висши учебни заведения са в състояние освен основните университетски курсове за обучение на студентите да осигурят възможности за следдипломна специализация. Желаещите могат да повишат квалификацията си чрез докторантура или ежегодни краткосрочни и дългосрочни курсове за квалификация, както и специализации в страната и чужбина.

4.4. Социално-икономически аспекти- заетост, инвестиции

- Сегашната социално-икономическа ситуация в България изисква пчеларството да стане приоритетен подотрасъл на животновъдството, като пчелите се приемат за защитен от посегателства вид, поради намаляване на техния брой и изчезването им.

- Пчеларството е вид икономическа дейност, която засяга много социални слоеве и професионални групи от населението. Възстановяването на потенциала на България за производство на пчелна продукция ще има голям и разностранен икономически и социален ефект.

- Създаване на мотивация на хората за отглеждане на пчелни семейства в различни райони на страната.

- Включването на отрасъла Пчеларство в програмите на ДФ "Земеделие", прилагането на мерките по Националната програма по пчеларство, съгласно европейското законодателство, Програмата за развитие на селските райони и възможността за ползване на преференциални кредити през последните години дава възможност на много пчелари да увеличат инвестициите и да започнат да отглеждат пчели като професионалисти.

4.5. Нормативна рамка, в т.ч. хармонизиране с европейското законодателство

Във връзка с процеса на хармонизиране на българското законодателство с европейското, нормативните документи, разработени за пчеларството са съобразени с Директивите на Европейския съюз и в повечето случаи съответстват с тях. В страната е разработена и приета Национална програма за развитие на пчеларството.

Проектът за Стратегия за развитие на пчеларството 2014-2020 г. е разработен от членовете на работна група по пчеларство, определена със Заповед на Министъра на земеделието и храните, със сътрудничеството на специалисти от Националния диагностичен ветеринарномедицински научно-изследователски институт гр. София (НДВМНИ), Националната развъдна асоциация по пчеларство (НРАП), Национална браншова организация БПС (НБО "БПС"), Сдружение за биологично пчеларство (СБП), Съюз на българските пчелари и др. браншови пчеларски организации.

П Р И Л О Ж Е Н И Е № 6

„СТРАТЕГИЧЕСКИ НАСОКИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ХРАНИТЕЛНО-ВКУСОВАТА ПРОМИШЛЕНОСТ В БЪЛГАРИЯ”

АВТОРСКИ КОЛЕКТИВ:

1. Проф.дтн Кольо Динков, Ректор на УХТ, Пловдив
2. Проф.д-р Пламен Моллов, УХТ, Пловдив, Председател на Националната лозаро-винарска камара
3. Проф.д-р Димитър Хаджикинов, УХТ, Пловдив
4. Проф.д-р Ана Кръстева, УХТ, Пловдив
5. Проф.дтн Стефан Драгоев, УХТ, Пловдив
6. Проф.двмн Иван Вършин, Тракийски университет, Стара Загора
7. Проф.дсн Гюрга Михайлова, Тракийски университет, Стара Загора
8. Доц.д-р Христо Спасов, УХТ, Пловдив
9. Доц.д-р Николай Пенов, УХТ, Пловдив
10. Доц.д-р Марияна Перифанова, УХТ, Пловдив
11. Доц.д-р Димитър Драчев, УХТ, Пловдив
12. Светла Чамова, Изп. директор на Асоциацията на месопреработвателите
13. Антоанета Божинова, Изп. директор на Съюза на преработвателите на плодове и зеленчуци
14. Марияна Кукушева , Председател на Федерацията на хлебопроизводители и сладкари
15. Савина Влахова, Председател на Съюза на българските мелничари
16. Д-р Асен Желязков, Изп. директор на Асоциацията на млекопреработвателите
17. Диляна Славова, Председател на Национална асоциация на млекопреработвателите
18. Марияна Чолакова, Изп. директор на Съюза на преработвателите на растителни масла и маслопродукти
19. Илонка Аврамова, Председател на Асоциацията на месопреработвателите
20. Георги Узинов, Председател на УС на Съюза на производителите на захар и зах.продукти
21. Арбен Меменов, Председател на Сдружението на производителите на ориенталски тютюни

Хранително-вкусовата промишленост е един от основните промишлени отрасли в България. През 2011 г. относителният дял на нетните приходи от продажби заемат близо 14,45% от нетните приходи от продажби общо в промишлеността. НСИ не предоставя данни за наетите лица по трудово правоотношение общо в обществения и частния сектор, но се предполага, че те са около 166 хил. души. Това само по себе си, заедно със значението на качеството и безопасността на храните за потребителите, поставя проблема за развитие на сектора на дневен ред.

Хранително-вкусовата промишленост (ХВП) заема важен дял в създаваната брутна добавена стойност и в заетостта на промишлеността, като значителна част от аграрните суровини се преработват от нея. Ето защо нейното развитие оказва влияние върху цялата икономика и особено върху икономиката в селските райони, където земеделието продължава да бъде основен поминък на населението в страната.

Завършването на преходния период, откриването на възможности за достъп до повече пазари и увеличаването на конкуренцията на вътрешния пазар в резултат на присъединяването на страната към ЕС създават нови предизвикателства пред българската хранително-вкусова промишленост. Само при условие, че продължават да се влагат необходимите инвестиции за модернизиране, тази индустрия, която притежава големи традиции и квалифицирана работна ръка, ще може да запази и разшири своите пазари, да наложи по-високи стандарти и да осигури предвидими и стабилни пазарни позиции.

Таблица: „Моментна снимка" на развитието на хранителния сектор в България

СЕГМЕНТ	**ПРИХОД (000, BGN)**	**СЛУЖИТЕЛИ**	**КОМПАНИИ**
Производство на храни	2 948 029	84 343	5 456
Преработка на плодове и зеленчуци	558 006	16 229	528
Захар и захарни изделия	343 223	7 960	116
Млечни продукти (сирене)	312 748	7 951	383
Хляб и тестени изделия	299 334	28 434	3 307
Напитки	852 002	24 667	1 688

Източник: Изчисления на авторите (2012 г.)

Най-съществените силни и слаби страни на хранително-вкусовата промишленост в България, както и възможностите и заплахите за нейното развитие могат да се обобщят както следва:

Таблица: Сектор хранително-вкусова промишленост - SWOTанализ

Силни страни	**Слаби страни**
- Добър приток на ПЧИ (преки чуждестранни инвестиции) и присъствие на големи международни компании (преработка и продажби на дребно) - Високи стандарти за качество на храните, безопасност и устойчивост; способност да се развиват продукти с висока добавена стойност - Добре развити транспорт и дистрибуция - Привлекателност за ПЧИ и аутсорсинг на производството заради ниските цени на работната ръка - Достъп до пазарите на ЕС, традиционно присъствие на пазарите в Русия, ОНД и Близкия изток - Развит пазар на дребно и растящо търсене на сигурни, стандартизирани местни доставки - Растяща вертикална интеграция в самия сектор - Силни традиции в изследователската работа за храните: висококвалифицирани изследователи, отлични изследователски организации и възможности за участие на утвърдени и млади изследователи в международни програми	- Ниско ниво на НИРД и иновационната интензивност, интеграция на екосистемата, и сътрудничество между частен и публичен сектор - Липса на рентабилни технологии и оборудване (остарели съоръжения и технологии), което увеличава разходите за производство и енергия - Неадекватни инфраструктурни съоръжения - Неефективна верига на доставките заради многобройните посредници - Ниско ниво на интеграция и сътрудничество в самата верига на доставките - Секторът е ориентиран към продуктите, а не към пазара/клиентите - Финансирането за изследователска работа е все още много ограничено и финансовите ресурси не се използват ефективно, вкл. фондовете от ЕС - Слабо сътрудничество между изследователски организации и индустрия; липса на система за ефективен обмен на информация
Възможности	**Заплахи**
- Достъпът до пазара на ЕС и традиционните пазари е възможност за разширение на пазара и пропорционално увеличение - Растящото търсене на продукти с висока добавена стойност в Европа и България – възможност за растеж - Планирана инфраструктура и инвести-ции в селското стопанство чрез фондовете на ЕС - Разширяване на производствените съоръжения: изстудяване, замразяване, преработка, нови производствени линии; модернизация на производствените съоръжения за подобряване на произво-дителността, качеството и енергийната ефективност - Развитие на логистични центрове, фокус върху маркетинга	- Производителността е по-ниска в сравнение с тази в други страни-членки на ЕС - Ниска покупателна способност на местното население и растяща безработица - Силното обезлюдяване на селските райони води частично до липса на работна ръка в тези райони - Заплаха от задълбочаващата се дебитна криза в Европа, която може да се отрази на приходите, износа, ПЧИ, и печалбите - Ограничения на достъпа до финансиране, което може да доведе до по-нски ПЧИ, намалено производство, по-ниска интензивност на иновациите - Силна зависимост от вноса – увеличението на цената на суровите продукти може да се отрази отрицателно на разходите за производство

СТРАТЕГИЯ ЗА РАЗВИТИЕ НА

СЕКТОР МЛЯКО И МЛЕЧНИ ПРОДУКТИ

1. АНАЛИЗ НА СЪСТОЯНИЕТО

Производството на краве мляко има основно стопанско значение за млечния сектор в Р България. От статистически данни е ясно, че все повече ферми у нас се модернизират, окрупняват стадата си, водят целенасочена селекция за повишаване на продуктивността и подобряват управлението и планирането на производството си. Част от дребните стопани в сектора, които се затрудняват да приведат фермите си в съответствие с европейските изисквания за добив на качествена млечна суровина, преустановяват или пренасочват дейността си към други производства - говедовъдство с месно направление, овцевъдство или козевъдство, или нещо друго. През последните две-три години държавата стимулира процеса на привеждане на млечните ферми в съответствие с изискванията на ЕС, чрез различни финансови инструменти. В Програмата за развитие на селските райони за периода 2007 - 2013 г. финансов ресурс имаше за постигане на хигиенните изисквания при производство на краве мляко по мярка 121 „Модернизиране на земеделските стопанства”.

С утвърдените традиции на производство и с добрите си вкусови качества, българските млечни продукти са търсени както на вътрешния, така и на външните пазари. За нарастване на износа допринасят и прилаганите програми за популяризиране на български млечни продукти (бяло саламурено сирене, кашкавал и кисело мляко) на международните пазари, съфинансирани от ЕС.

През последните няколко десетилетия настъпиха определени промени в областта на производството и преработката на млечни продукти в световен мащаб. Утвърдени традиционни начини на производство отстъпиха място на съвременни форми на преработка, което доведе до нежеланието на една част от потребителите да консумират такива храни. Все повече нараства желанието да се консумират храни, произведени по доближаващите се до традиционните методи хранителни продукти.

Проблем при имитиращите продукти е факта че част от производителите не обявяват тяхното съдържание на етикета, а други пък влагат некачествени растителни мазнини. От друга страна използването на растителни мазнини измества идентичността на

традиционните български млечни продукти. Така доверието към млечните продукти постепенно се срива не само у нас, но и в чужбина.

Преимуществата от запазването на обозначенията за качество са, че те:

- са гаранция за потребителите за произхода и методите на производство;
- съдържат ефикасни пазарни послания за продукти с висока добавена стойност;
- подпомагат селските предприятия, произвеждащи качествени продукти, като предпазват етикета от злоупотреби и имитации.

Млечната промишленост реагира на тези нужди от продукти и информация чрез иновации, нови съставки, технологии, хранителни продукти и свързаната с тях информация, изразяваща се в следните направления:

- Иновации в сферата на здравословното хранене;
- Нови храни, съчетаващи стандарти за качество с уникалния вкус на регионите;
- Машини и технологии;
- Инвестиции за усъвършенстване на производството;
- Безопасни и атрактивни опаковки.

В млечната индустрия могат да се открият всички тенденции на съвременното общество – глобализация, обединяване на компании, намаляване на калоричността, добавяне на здравословен ефект и функционалност на продуктите.

Водещите позиции в млекопреработвателния сектор в България се дължат на съчетаването на самобитните вековни български рецепти с модерните технологии и научните изследвания.

Млечният пазар в България се влияе от следните фактори:

- предлагането на мляко и млечни продукти;

- състоянието на животновъдството и дейностите съпътстващи добива на мляко;

- процесите на изкупуване на суровото мляко, цената и качеството и др.;

- потреблението на млечни продукти;

- състоянието и капацитета на преработвателната промишленост;

- обема, качеството и асортимента на предлаганите продукти;

- наличието на конкуренция и платежоспособно търсене.

Възможностите за силните страни на сектора са:

- добър имидж сред купувачите;

- адекватни финансови ресурси;

- добри конкурентни умения;

- собствени технологично оборудване;

- възможност за продуктова иновация.

За стратегическото развитие на производството на млечни продукти е необходимо да се постигне ръст в млекопроизводството, млекопреработването и търговията с млечни продукти. С изпълнението на тази задача следва да се постигне възстановяване на позициите на българските млечни продукти, разширяване на номенклатурата, повишаване качеството и количеството на традиционните продукти чрез:

- повишаване качеството и количеството на суровото мляко;

- подобряване материално техническата база на производството;

- усъвършенстване на технологиите за традиционните производства;

- въвеждане на нови технологии за ефективното оползотворяване на суровината;

- обезпечаване на производството с научно-информационно обслужване.

България е известна със своите региони със специфичен микроклимат, подходящ за развитие в симбиоза на автентичните щамове на LactobacillusBulgaricus и на Streptococcusthermophilus, благодарение на

които се получава уникален млечнокисел продукт. Хилядолетия наред киселото мляко е основна храна за българите. Водещите позиции на млекопреработвателния сектор в България се дължат на съчетаването на самобитните вековни български рецепти с модерните технологии и научните изследвания. Източници на информация за идеи за нововъведениямогат да се търсят в:

- технологии и закваски за българско кисело мляко и млечни продукти с водещи позиции в износа на сирене и кашкавал,

- биопродукти с висока хранителна стойност и доказан здравословен ефект,

- подобрение на вече съществуващите продукти,

- контрол върху технологичния процес и самият процес на производството,

- закупуване на ново технологично оборудване,

- опазване на околната среда.

В редица Европейски страни, сред които Дания и Швеция, в миналото и сега на пасищата могат да се видят подвижни мандри, в които млякото се преработва непосредствено след издояването при което се пести транспорт на суровина и на енергия, и се произвеждат традиционни млечни продукти, типични за региона. С изменения в Наредбата за директни продажби, животновъдите у нас могат да получат право да изграждат малки цехове във фермите си, които следва да функционират на същия принцип, както големите предприятия от хранително-вкусовата промишленост с тази разлика, че стопаните ще си бъдат доставчици и ще си произвеждат суровината. По този начин малките ферми, които у нас са много на брой, от една страна биха могли да отговорят на европейските изисквания за качество на млякото, а от друга - планинското ни животновъдство да бъде съхранено.

Най-съществените силни и слаби страни на млечната промишленост могат да се обобщят, както следва:

СИЛНИ СТРАНИ

- Съществуващи традиции в производството на млечни продукти
- Популяризиране на географското положение и имиджа на страната
- Подобряване на производствената база

СЛАБИ СТРАНИ

- Свиване на потреблението
- Производство и предлагане на имитиращи млечни продукти, изместващи традиционните
- Засилване на конкуренцията от внос
- Наличие на квалифициран персонал

2. ПРИОРИТЕТИ, МЕРКИ И ДЕЙСТВИЯ ЗА ОТСТРАНЯВАНЕ НА ИДЕНТИФИЦИРАНИТЕ ПРОБЛЕМИ. ФИНАНСОВО ПОДПОМАГАНЕ НА ПОДОТРАСЪЛА

Подобряване достъпа до европейските програми за финансово подпомагане:

- Работа по международни проекти като „Европейско сирене, моля", „Европейски млечни продукти всеки ден" и др.
- По-малки срокове за одобрение на проекти, финансирани от ЕС

Национално съфинансиране:

- Средства по мярка 121 „Модернизиране на земеделските стопанства" от ПРСР
- Финансиране на иновационни проекти за разработване на нови продукти/технологии
- Търсене на възможности за износ на по-голям брой пазари и увеличаване на пазарния дял на страната

Прилагане на диференцирано финансово подпомагане в сектора:

- Субсидиране производството на суровината - мляко
- Подпомагане износа на продукти от МСП

Прилагане на диференциран подход в данъчното облагане:

- Своевременно връщане на ДДС

ПОДОБРЯВАНЕ ОРГАНИЗАЦИЯТА НА ПРОИЗВОДСТВОТО

Подобряване качеството на предлаганите храни чрез преструктуриране и модернизиране на сектора:

- Привличане на преки чуждестранни инвестиции
- Опазване на околната среда
- Внедряване на методи и технологии за пречистване на отпадъчни води
- Производство на нови и по-здравословни сирена

Мерки, насочени към окрупняване на производството:

- Бизнес кооперирание и участие в клъстери
- Публични стимули за образуване и развитие на клъстери

Насърчаване на организирано производство:

- Инвестиции в екологосъобразна инфраструктура
- Подпомагане на фермерите за производство на мляко
- Закупуване на ново технологично оборудване

Подобряване мотивацията на хората за работа в подотрасъла:

- Обучение и повишаване на квалификацията на работещите в малките и средни предприятия
- Консултантски и информационни услуги
- Допълнително повишаване квалификацията на специалистите в МСП

Ограничаване на сивата икономика в подотрасъла:

- Актуализация на Наредбата за етикетирането
- Подкрепа за покриване на стандарти/ изисквания на ЕС
- Директни продажби

Засилване на връзката „наука – производство”:

- Обезпечаване на производството с научно-информационно обслужване
- Подобрение на вече съществуващите продукти чрез иновационни решения

- Подобряване на на системата за професионално обучение

ПОДОБРЯВАНЕ ОРГАНИЗАЦИЯТА НА ПАЗАРА

Изграждане на функционираща система за контрол на произхода и качеството на предлаганите храни:

- Регламентиране на взаимоотношенията между търговските вериги и производителите на млечни продукти за честна търговия
- Подобряване на производствената база и внедряването на нови технологии
- Контрол върху технологичния процес и самият процес на производството

Насърчаване на продажбите и износа на български храни:

- Средства за насърчаване на износа и участие в изложения - Насърчаване износа на фирмите
- Създаване на международни партньорства
- Насърчаване на експортно - ориентирани фирми
- Възстановяване на пазари за износ на млечни продукти

Насърчаване реализацията на продукция с гарантирано високо качество:

- Развитие на високопланинско животновъдство
- Защита и насърчаване на българското производство
- Подкрепа за технологична модернизация на производството
- Производство на биологично сирене

СТРАТЕГИЯ ЗА РАЗВИТИЕ НА СЕКТОР МЕСО- И РИБОПРЕРАБОТКАТА

1. АНАЛИЗ НА СЪСТОЯНИЕТО

Секторната структура на отрасъл хранително-вкусова промишленост през 2009 г. показва, че на сектора месо и месни продукти се пада повече от 1/5 част (около 22 %) от всички произвеждани храни и напитки в България. Като прибавим и 1 % риба и рибни продукти, то става ясно,че за нашата страна подотрасъл добив и преработка на месо и риба е основополагащ и в този смисъл е стратегически за отрасъла ХВП.

Броят на заетите лица, оборотът, броя на предприятията и средната работна заплата (според официалните годишни декларации на фирмите) са:

Подотрасъл на ХВП	Брой наети лица	Годишен оборот,	Предприятия	Средна заплата,
Месо и месни продукти	15000	466,4 млн. евро	610 бр.	2323,60 лв.
Риба и рибни продукти	927	15,1 млн. евро	35 бр.	2335,80 лв.

СИЛНИ СТРАНИ

- Богати традиции в производството на месни продукти;
- Добър имидж на българските месни продукти в страните от Източна Европа;
- Имат добре организирани браншови съюзи;

СЛАБИ СТРАНИ

- Ниско образователно и квалификационно равнище, недостатъчни управленски умения на работната сила;
- Част от много малките и средни предприятия и продуктите, които произвеждат не отговарят на новите стандарти и изискванията на европейския пазар;
- Слаба интеграция по хранителната верига и липса на сътрудничество между производителите;
- Ниска производителност на труда;
- Висок дял на продукти с ниска добавена стойност;
- Не добре развита система за професионално обучение;
- Недостатъчен обхват на консултантските услуги;

- Слаба интеграция на научноизследователските звена и бавно навлизане на иновациите.

ВЪЗМОЖНОСТИ

- Нови технологии;
- Увеличаване на доходите и на вътрешното търсене на качествени продукти;
- Подобряване на достъпа до общия пазар на ЕС;
- По-лесен достъп до знания и участие в европейски научни мрежи;
- Нарастване на подкрепата на ЕС за подобряване конкурентоспособността;
- Увеличаване на чуждите инвестиции.

ЗАПЛАХИ

- Загуба на специализирана работна ръка поради емиграция;
- Поскъпване на труда;
- Повишаване на разходите за приспособяване към непрекъснато нарастващите стандарти за качество, безопасност на храните;
- Нарастване на конкуренцията на вътрешния пазар.

2. ИДЕНТИФИЦИРАНЕ НА ПРОБЛЕМИТЕ В СЕКТОРА

Проблемите в сектора зависят от редица фактори, определящи структурните промени. Можем да поставим акцент върху факторите произтичащи от евроинтег-рацията на българските месо- и рибопреработвателни предприятия.

Факторите, определящи положителните промени: са

- *Повишената инвестиционна активност на фирмите* в стремежа им за достигане на европейските стандарти;
- *Стимулиращото въздействие на програма САПАРД* върху инвестициите в отрасъла - одобрени 357 проекта на стойност 975 млн.лв., от тях 342 млн.лв. са европейски субсидии;

Факторите, определящи отрицателните промени са:

- *Основен фактор*: *Влошава се структурата и намалява икономическата активност*. Месепреработващата и рибопреработващата промишленост са в силна зависимост от вноса на суровини и полуфабрикати и при условията на нарастване на цените в световен мащаб са под засилен риск.

3. ЦЕЛ НА СТРАТЕГИЯТА

1) Увеличаване на експорта на произвежданите от месната и рибната промишленост храни и запазване на водещата роля на подотрасъла в отрасъл ХВП и в икономиката на страната като цяло.

2) Нарастване на броя на малките и средни предприятия и на обемите реален износ на стоки с висока добавена стойност;

3) Подобряване на пазарните позиции на месото, птиците, рибата, яйцата и продуктите от тях на ключови за страната пазари.

4. ПРИОРИТЕТИ, МЕРКИ И ДЕЙСТВИЯ

- **Повишаване на конкурентоспособността** чрез:

*Насърчаване на експорта към трети страни и търсене на нови пазари***,** чрез по-пълно използване на европейските фондове за реклама на традиционни продукти на тях и ползване на експортното субсидиране;

*Повишаване на вътрешното търсене,*чрез насърчаване на консумацията в обществения сектор и провеждане на прозрачни и правдиви обществени поръчки с повече бенефициенти;

*Подобряване на бизнес климата*чрез намаляване и усъвършенстване на регулациите, повишаване на административния капацитет, преодоляване на корупцията и ограничаване на сивата икономика, повишаване ефектив-ността на правната система и на инвестициите в инфраструктура.

- **Разработване на адекватна на потенциала, специфичните условия и приоритети на страната програма за възстановяване на**

производството на суровини /живи животни, птици, риба и животински продукти/;

- **Адекватно и пълно усвояване на средствата от европейските инвестиционни фондове** насочени към месо- и рибодобивните и преработвателните предприятия;

- **Потенциални възможности**

⮝ Търсенето на месо, птици, риба и яйца, както и в по-малка степен на месни и рибни продукти в световен мащаб ще продължи да нараства;

⮝ При очертаващ се дефицит, ценовите равнища ще се запазят високи, което ще прави и инвестициите оправдани;

⮝ Евроинтеграцията и променената ОСП създават условия за

✓ свободен достъп до широкия европейски пазар;

✓ ползване на европейски фондове за инвестиции, модернизация и разширяване на бизнеса;

✓ ускорено изравняване на размера на селскостопанските субсидии и прилагане на по-гъвкави схеми за субсидиране на производства приоритетни за страните-членки;

✓ ползване на субсидии за реклама на традиционни продукти за навлизане на нови пазари в и извън ЕС.

- **Потенциални предизвикателства**

⮝ Нарастваща конкуренция на пазара на месни и рибни продукти, в т.ч. и на националния ни пазар в резултат на евроинтеграцията и глобализацията;

⮝ Нарастване на разходите на труд и "изтичане" на квалифицирани работници и мениджъри;

⮝ Забавено преструктуриране на селското стопанство, водещо до дефицит на суровини;

⮝ Слабо усвояване на средствата по европейските фондове, поради недос-татъчен административен капацитет и корупционни практики;

⮝ Намаляване на търсенето в страните от Еврозоната, поради изпадане в рецесия;

⮝ Намаляване на търсенето и на националния пазар.

- **Перспективи за развитие на месни и рибни продукти**

Увеличаващите се брой и доходи на населението ще водят до повишено на търсенето на месо в глобален мащаб.

Нарастват потребителските опасения, свързани с качеството на месото и месните продукти, както и с
методите за тяхното производство и преработка.

Изграждане и успешно функциониране на информационна и нормативна база за подпомагане експорта на месни и рибни продукти до края на 2020 год;

Удвояване на броят на подпомогнатите предприятия от сектор месопреработвателна и рибопреработвателна промишленост за износ на традиционни и нови пазари и броят на изразяващите удовлетворение от получената подкрепа;

Ежегодно подобряване на условията за повишаване на конкурентно-способността на месопреработвателните и рибопреработвателните предприятия, които осъществяват износ;

Повишаване на квалификацията на работещите в месопреработвателните и рибопреработвателните предприятия за подобряване на ефективността на експортната дейност на фирмено равнище.

СТРАТЕГИЯ ЗА РАЗВИТИЕ НА КОНСЕРВНАТА ПРОМИШЛЕНОСТ

1. АНАЛИЗ НА СЪСТОЯНИЕТО

България има дългогодишни традиции в преработването на плодове и зеленчуци. Повечето от фабриките са създадени с местни инвестиции, докато само няколко са притежавани от международни компании. Приблизително 50 процента от местната продукция е предназначена за износ. Този сегмент предлага възможности за обновяване на технологии и оборудване; обмен на ноу-хау; научни изследвания и иновации при продуктите, процесите и производствените суровини.

Понастоящем у нас има около 130 предприятия за производство на консерви и замразени плодове и зеленчуци. Почти 70 % от съществуващите предприятия (фирми) са малки и средни, както и по отношение на числен състав, така и по отношение на произвеждана продукция (годишен оборот).

По неофициални данни през последните години се произвеждат консерви, сушени и замразени зеленчуци и плодове между 150 – 200 хил. тона. Докато през 1985 година съществуващите тогава 42 държавни и 43 кооперативни предприятия (в т. ч. и на ЦКС) са произвеждали около 970 хил. тона.

Поради липса на суровини, вносът надвишава износа в този сектор. Вносът представлява около 55 на сто от пазара, докато повечето местни преработващи предприятия изнасят повече от 50 процента от продукцията си. Основните страни към които се изнася са Германия, Румъния, Гърция и САЩ.

Местният преработвателен сектор, основно произвеждащ консервирани храни, е географски разпределен из цялата страна, но силна концентрация на производители има в регионите Пловдив, Стара Загора, Плевен.

Най-съществените силни и слаби страни на КОНСЕРВНАТА ПРОМИШЛЕНОСТ В БЪЛГАРИЯ могат да се обобщят, както следва:

СИЛНИ СТРАНИ

- Наличие на хора със знание и опит, както в селското стопанство, така и в преработката на плодове и зеленчуци;
- Наличие на земя и подходящ климат;
- Наличие на научен потенциал;
- Богат опит в производството на машини и съоръжения и линии за преработка на плодове и зеленчуци.
- Инвестиционни възможности, подкрепени от програми за европейско финансиране.

СЛАБИ СТРАНИ

- Липса на достатъчно суровини, произведени при спазване на Добри земеделски практики, които по закон са задължителни;
- Натоварването на производствените мощности е ниско;
- В много от фирмите се използва остаряло оборудване;
- Качеството на продуктите не е постоянно;
- Липса на пазари за реализация;
- Липса на достатъчно работно ръка;
- Липса на стимули в селскостопанските производители за производство на зеленчуци и плодове с традиционните български качества.
- Лошо финансово – икономическото състояние на фирмите;

2. ПРИОРИТЕТИ, МЕРКИ И ДЕЙСТВИЯ ЗА ОТСТРАНЯВАНЕ НА ИДЕНТИФИЦИРАНИТЕ ПТОБЛЕМИ

ФИНАНСОВО ПОДПОМАГАНЕ НА ПОДОТРАСЪЛА

Подобряване достъпа до европейските програми за финансово подпомагане:

- Увеличаване на средствата, предназначени за стимулиране на производителите на плодове и зеленчуци;
- Облекчаване на процедурите за участие в европейските програми за финансово подпомагане;
- Стимулиране на фирмите за участие в европейските програми за финансово подпомагане.

Национално съфинансиране

- Подпомагане изграждането на общи щандове за участие на българските производители на хранителни продукти на международни изложения.
- Създаване на подходяща държавна данъчна и финансова политика за подпомагане на производителите и преработвателите на плодове и зеленчуци.
- Необходимо е за производителите на плодове и зеленчуци да се предвидят допълнителни субсидии в размер на 10%.

ПОДОБРЯВАНЕ ОРГАНИЗАЦИЯТА НА ПРОИЗВОДСТВО

Подобряване качеството на предлаганите храни чрез преструктуриране и модернизиране на сектора консервиране:

- Насърчаване на селскостопанските производители за производство на зеленчуци и плодове с традиционните български качества;
- Облекчаване на достъпа до европейски субсидии за селскостопанските производители, фирмите, произвеждащи консерви, както и за тези, които искат да създадат нови предприятия;
- Да се върне стария текст, при който за сезонните работници работодателят трябва да им осигури 6 месеца заетост /сега по е 9 месеца/ и за останалите да могат да се регистрират и получаван помощ за безработни;
- Насърчаване на връзката между консервните предприятия и учебните заведения.

ПОДОБРЯВАНЕ ОРГАНИЗАЦИЯТА НА ПАЗАРА

Изграждане на функционираща система за контрол на произхода и качеството на предлаганите косервирани плодове и зеленчуци:

- Насърчаване на производителите на суровини за консервната промишленост, които спазват Добри земеделски практики;
- Стимулиране на предприятията за въвеждане на химико–физичен и микробиологичен текущ;
- Контрол на постигнатия стерилизационен (пастьоризационен) ефект (F_0);

Насърчаване на продажбите и износа на българските консерви

- Създаване на национални програми за насърчаване на експорта на консервирани плодове и зеленчуци
- Стимулиране участието в европейските промоционални схеми за насърчаване на износа.

СТРАТЕГИЯ ЗА РАЗВИТИЕ НА ВИНОПРОИЗВОДСТВОТО

1. АНАЛИЗ НА СЪСТОЯНИЕТО

Производството на ВИНО е с дълбоки традиции в България. Регистрираните винопроизводители понастоящем са 225, но от тях активно присъстват на пазара под 50. В същото време регистрираните производители на грозде са около 30 000. Отчита се нерегламентирано предлагане и продажба на вино, под формата на „домашно производство", „вино на майстора" и т. н. на кооперативните пазари, в магазини и кръчми в малките населени места, в морските и планинските хотели в системата „ол инклузив" и др. обекти, което силно изкривява вътрешния пазар. В последните години се забелязва също така повишен интерес от европейски винопроизводители за закупуване на винено грозде и мъст, при сравнително високи за българския пазар изкупни цени, което също причинява намаляване на легалното производство.

Продължава тенденцията към свиване на брутното производство на винено грозде. За последните 10 години лозовите насаждения са намалели двойно, като в голямата си част те имат силно влошена възрастова структура. Запазва се съотношението 3:2 между червените и белите винени сортове. По данни на МЗХ, „Агростатистика", през 2011 г. са реколтирани общо 46 хил.ха лозя (изоставените лозя са около 26 хил.ха, а новосъздадените през 2011 г. са само 210 ха), като са произведени общо 228 хил.тона винено грозде. От тях 158 хил.тона са преработени от регистрираните винопроизводители. Общото количество официално произведено вино през 2011 г. е 1 118 хил.хл.

По данни на НСИ, през 2011 г. общият износ на вино възлиза на около 54 млн.литра, на обща стойност 66,5 млн.щ.д., като бележи ръст от 7,5 % спрямо 2010 г. Средната експортна цена на бутилираното вино остава сравнително ниска – около 1,34 щ.д. Относително висок е делът на изнесеното наливно вино – около 23 %. Най-големите пазари за българското вино традиционно остават Русия (35 %), Полша (25 %), Румъния (12 %) и Чехия (8 %).

Най-съществените силни и слаби страни на БЪЛГАРСКОТО ВИНАРСТВО могат да се обобщят, както следва:

СИЛНИ СТРАНИ

- Наличен капацитет за производство на качествени вина, много добро съотношение „качество – цена", висок експортен потенциал;
- Инвестиционни възможности, подкрепени от програми за европейско финансиране, наличие на добри примери за нови изби, технологични линии и инсталации;
- Богат производствен опит, кадрови и научен потенциал;

- Добър имидж на българското винопроизводство в бившите социалистически страни;
- Резултатно партньорство между МЗХ (ИАЛВ) и НЛВК.

СЛАБИ СТРАНИ

- Лоша координация между гроздо- и винопроизводители;
- Неприлагане на принципите на Добрата производствена практика;
- Домашно производство на вино, значителен „сив сектор" (25-50 %);
- Високо потребление на спиртни напитки, слабо развита култура за консумация на вино;
- Липса на ефективна държавна подкрепа за промоция и рекламиране на българското вино и утвърждаването на автентичен бранд.

2. ПРИОРИТЕТИ, МЕРКИ И ДЕЙСТВИЯ ЗА ОТСТРАНЯВАНЕ НА ИДЕНТИФИЦИРАНИТЕ ПРОБЛЕМИ

ФИНАНСОВО ПОДПОМАГАНЕ НА ПОДОТРАСЪЛА

Подобряване достъпа до европейските програми за финансово подпомагане:

- Увеличаване относителния дял на средствата, предназначени за стимулиране преструктурирането и конверсията на лозята;
- Прецизиране на процедурите за застраховане производството на грозде в подкрепа на лозарите вместо застрахователите;
- Облекчаване на административните процедури за участието в проекти за промоция на българското вино на международните пазари.

Национално съфинансиране за реклама на българското вино:

- Подпомагане изграждането на общи щандове за участие на българските винопроизводители и организирането на промоционални действия на престижните международни винарски изложения;
- Целево финансиране на посолствата на България за организирането на дегустации и събития с цел реклама на българското вино зад граница;

- Обявяване виното за продукт от национално значение и насърчаване прилагането му като протоколен подарък по различни поводи.

ПОДОБРЯВАНЕ ОРГАНИЗАЦИЯТА НА ПРОИЗВОДСТВОТО

Подобряване качеството на предлаганото вино чрез преструктуриране и модернизиране на лозаро-винарския сектор:

- Подпомагане на обновяването и изграждането на модерни лозови насаждения и подобряването на сортовата им структура;
- Улесняване на достъпа до европейските програми за модернизиране на техниката и технологиите във винарските предприятия;
- Подпомагане на лозарите за изграждане на малки собствени изби, а винарите – за създаване на собствени лозови насаждения;
- Насърчаване на сдружаването между лозари и винари;
- Стимулиране на производството на вина със ЗНП и ЗГУ;
- Насърчаване на новаторството във винарския бранш, подобряването на квалификацията на кадрите и реализирането на практическо обучение.

ПОДОБРЯВАНЕ ОРГАНИЗАЦИЯТА НА ПАЗАРА

Изграждане на функционираща система за контрол на произхода и качеството на предлаганите вина:

- Ефективни мерки за преустановяване на практиката за продажба на вино от страна на нерегистрирани производители;
- Въвеждане на официално утвърдена система за кодиране на бутилките и единен контролен номер;
- Разширяване контролните функции на ИАЛВ по отношение на пуснатите на пазара вина и привличане на НЛВК в дейностите по контрола на пазара;

Мерки за развитие на винарския туризъм:

- Създаване на инфраструктура за национално утвърдени „пътища на виното”;

- Национално рекламиране на винарските дестинации, насърчаване провеждането на местни инициативи и празници на виното, привличане на тур-операторски фирми.

СТРАТЕГИЯ ЗА РАЗВИТИЕ НА МЕЛНИЧНАТА, ХЛЕБНАТА И СЛАДКАРСКА ПРОМИШЛЕНОСТ

1. АНАЛИЗ НА СЪСТОЯНИЕТО

Приносът на МСП/ малки и средни предприятия/ от сектора в заетостта, оборота и добавената стойност на МСП в преработващата промишленост дава основание секторът да се определи като перспективен и динамично развиващ се.

Регистрираната тенденция на намаление на броя на МСП е валидна за всички сектори в хранителната промишленост и за всички подсектори с изключение на „Производство на мелничарски продукти, нишесте и нишестени продукти и „Производство на хлебни и тестени изделия, в който са представени над 54% от МСП в сектора. Производството на брашна, хляб, хлебни изделия в страната се осъществява от около **5500** фирми.

В страната съществува свръх преработвателен капацитет на мелници. Потреблението е спаднало в резултат на намалялото население в страната и на промяна на хранителни навици.

На лице е голям експортен потенциал, предопределен от производството на пшеница и преработвателен капацитет, който превишава потреблението. Не се реализира поради липса на пазарни позиции и традиционни пазари за износ на брашно.

Най-съществените силни и слаби страни на мелничната промишленост и хлебната и сладкарска промишленост могат да се обобщят, както следва:

СИЛНИ СТРАНИ

- изцяло национални инвестиции в бранша.

- запазване на традиционни занаяти, професии и рецептури на тестени и сладкарски изделия
- затворен цикъл на преработвателна промишленост. Работи се с изцяло българска суровина –пшеница, съответно брашно за запазване на традиционните кулинарни вкусове.
- природни и климатични условия, осигуряващи много добри вкусови качества на суровините
- производство на специфични продукти;
- ценови предимства;
- специфични технологии, запазващи естествените качества на продукта;

СЛАБИ СТРАНИ

- ниските цени на хляба, тестените и сладкарски изделия водят до фалити, липса на иновации, закриване на работни места, ниска производителност, нисък ръст на доходите, липса на интерес към професиите.
- натиска на търговските вериги.
- липса на достъпни евро-програми за малкия и среден бизнес, високи банкови лихви за бизнес-кредити.
- ниско качество и недостиг на суровини;
- цените на пшеницата се формират от международните, практически се изнася суровина без добавена стойност.
- финансови затруднения, труден достъп до кредити;
- ниски инвестиции в нови технологии;
- липсваща или слабо развита НИРД;
- непознаване на външните пазари;
- липса на изключителна продукция и “марка”.
- ниско квалифициран персонал
- няма адекватна статистика за дела на сивата икономика

3. ПРИОРИТЕТИ, МЕРКИ И ДЕЙСТВИЯ ЗА ОТСТРАНЯВАНЕ НА ИДЕНТИФИЦИРАНИТЕ ПРОБЛЕМИ

ФИНАНСОВО ПОДПОМАГАНЕ НА ПОДОТРАСЪЛА

➢ Подобряване достъпа до европейските програми за финансово подпомагане:

➢ Повишената инвестиционна активност на фирмите в стремежа им за достигане на европейските стандарти;

➢ Програма САПАРД върху инвестициите в отрасъла

➢ Мярка 123 „Добавяне на стойност към земеделски и горски продукти" от ПРСР и подкрепата на предприятията от Бюджета по мярката

➢ чуждестранни инвестиции.

➢ Национално съфинансиране:

- ускорено изравняване на размера на селскостопанските субсидии и прилагане на по-гъвкави схеми за субсидиране на производства приоритетни за България;
- ползване на субсидии за реклама на традиционни български продукти за навлизане на нови пазари в и извън ЕС.
- Увеличаване на субсидиите на селското стопанство
- Правителството да създаде инструменти за финансиране, които ще позволят на производителите да сертифицират своите предприятия, персонал и да купят ново оборудване
- НАЦИОНАЛЕН ГАРАНЦИОНЕН ФОНД, в чийто борд на управление да има представители на малките браншови организации, за да има преки референции. Осигуряване на достъп до пазара на българското производство при конкурентни с европейските условия
- Задължителна кампания за потребяване на български стоки ,особено на храни произведени в България.
- Всички хранителни продукти в кошницата, раздавана на социално слабите да бъдат приоритетно произведени в България
- Прилагане на диференцирано финансово подпомагане в сектора:
- Повишаване на субсидиите за съвестните селскостопански производители.
- Налагане на по-големи санкции за недобросъвестните производители
- Диференциран ДДС за храните от първа необходимост

Прилагане на диференциран подход в данъчното облагане:

- Намаляване на осигурителната тежест за сметка на работодателя
- Задължителна регистрация по ДДС за всички производители на храни и напитка
- Възстановяване на ДДС в рамките на седем дни

ПОДОБРЯВАНЕ ОРГАНИЗАЦИЯТА НА ПРОИЗВОДСТВОТО

- Подобряване качеството на предлаганите храни чрез преструктуриране и модернизиране на сектора:
- Приемане на закона за браншовите организации, с цел делегиране на регулаторни функции
- Браншовите организации да стимулират и създадат кооперации и /или/ клъстери
- Развитие на през тези клъстери и еврофондовете на бизнес-научни инкубатори

Мерки, насочени към окрупняване на производството:

- Кооперирание (клъстери)
- защитени марки-традиционни изделия
- диверсифициране на продуктите
- Насърчаване на организирано производство: ..
- от нивата до трапезата по райони-кооперации
- структуриране на акцентите по приоритети
- поощряване на потреблението през обществените поръчки
- национални пазарни политики за външни пазари и реализиране износ на продукция с добавена стойност
- държавна стратегия за предотвратяване намаляването на площите засаждани с ориз, чрез подпомагане на производителите, поради специфичността и чувствителността на тази култура
- мерки за възстановяване на напоителните съоръжения
- обезпечаване на оризова арпа като суровина за преработвателната промишленост с наличен капацитет за задоволяване на местния пазар и за износ.

- Подобряване мотивацията на хората за работа в подотрасъла: .
- квалифицирани средни кадри
- грамотни технолози с практики във фирмите у нас и в Европа
- съвместни курсове с университетски преподаватели
- материални стимули
- добри и привлекателни условия на труд
- Ограничаване на сивата икономика в подотрасъла:
- да не се връща хляб от търговците - Закон за храните-/поправка/
- да се изписва нетната цена на продукта. в договорите за доставка, за да не се продава под себестойност
- да е изписано „произведено от" и "произведено за"

Засилване на връзката „наука – производство":

- министерството да разкрие фонд наука, който да се финансира от всички хранителни предприятия ежегодно, за да се оборудват университетите обучаващи специалисти в ХВП.
- да се увеличи финансирането на ВУЗ обучаващи кадри за ХВП , за да се оборудват лабораториите с модерна, съвременна апаратура
- бизнес-инкубатори
- съвместни проекти по евро-програми, както и по национални проекти възлагани от Министерството
- непрекъснати квалификационни курсове, които да се водят във ВУЗ обучаващи кадри за ХВП

ПОДОБРЯВАНЕ ОРГАНИЗАЦИЯТА НА ПАЗАРА

Изграждане на функционираща система за контрол на произхода и качеството на предлаганите храни:

- да се проверяват всички храни и напитки идващи от ЕС
- адекватен входящ контрол
- задължителен праг на присъствие – 50 % в търговските вериги
- НАССР системата (*HazardAnalysisandCriticalControlPoints,* Анализ на опасностите и контрол на критичните точки) и да поддържат този сертификат, който гарантира качеството на храните и проследяване на

селскостопанска продукция по цялата хранителна верига. Други съществуващи системи за управление на качеството в хранително-вкусовата промишленост и в търговията с храни в България са ISO 22000, IFS*(InternationalFoodStandard)* и BRC(*BritishRegalConsortium*-задължителна за производители - вносители във Великобритания). За да получат обаче IFS или BRC, българските производители /доставчици/ вече трябва да са въвели НАССР и ISO 90013.

Насърчаване на продажбите и износа на български храни:

- **ИЗНОС НА ХРАНИ, А НЕ НА СУРОВИНИ**
- ИЗНОС НА ПОЛУФАБРИКАТИ
- ИЗНОС НА ТРАДИЦИОННИ ИЗДЕЛИЯ

Насърчаване реализацията на продукция с гарантирано високо качество:

- лого на качествените продукти, разпознаваемо от потребителите

СТРАТЕГИЯ ЗА РАЗВИТИЕ НА СЕКТОР ЗАХАР И ЗАХАРНИ ИЗДЕЛИЯ

1. АНАЛИЗ НА СЪСТОЯНИЕТО

СИЛНИ СТРАНИ

• Съществуващи традиции в производството;

• Квалифицирана работна ръка;

• Технологично оборудване отговарящо на изискванията на ЕС;

• Богат производствен опит, кадрови и научен потенциал;

• Съществуващ производствен потенциал от малки и средни предприятия за производство на захарни изделия за експорт.

СЛАБИ СТРАНИ

• Недостатъчно спрямо други подотрасли финансово подпомагане;

• Слаба организираност на производителите;

• Ниска мотивация за работа и развитие на кадрите поради ниските възнаграждения в подотрасъла;

2. ПРИОРИТЕТИ, МЕРКИ И ДЕЙСТВИЯ ЗА ОТСТРАНЯВАНЕ НА ИДЕНТИФИЦИРАНИТЕ ПРОБЛЕМИ

ФИНАНСОВО ПОДПОМАГАНЕ НА ПОДОТРАСЪЛА

• Прилагане на диференцирано финансово подпомагане в земеделския сектор свързан с отглеждане на захарно цвекло;

• Приоритетно финансово подпомагане на важни за страната производства, които имат висок експортен потенциал;

Национално съфинансиране:

• Финансово мотивиране и създаване на конкурентна способност чрез доплащанията спрямо съответните производства в страните от ЕС за отглеждане на захарно цвекло с цел да бъдат преодолени съществуващите диспропорции с други подотрасли на земеделието и сектори на икономиката на страната;

• Определяне на преференциални кредитни линии за инвестиции в стопанствата, в т.ч. и за техническо обезпечаване ангажирани с производството на захарно цвекло;

• Разширяване на формите и размера на национално съфинансиране при участие на производителите в международни изложения.

Прилагане на диференциран подход в данъчното облагане:

- Въвеждане на намалена ставка на ДДС за земеделски и хранителни стоки в размер, която е насочена към ограничаване на „сивия сектор";
- Намаляване на осигурителната тежест за сметка на работодателя;
- Възстановяване на ДДС в срок от десет работни дни.

ПОДОБРЯВАНЕ ОРГАНИЗАЦИЯТА НА ПРОИЗВОДСТВОТО

Подобряване на качеството на предлаганите храни чрез преструктуриране и модернизиране на сектора

- Приемане на закон за браншовите организации;
- Усъвършенстване на системата за контрол на храните.

Мерки, насочени към окрупняване на производството:

- Въвеждане на задължителен публичен търг за продажба на земеделски земи с участието на Общинските служби по земеделие и гори. Това следва да е първоначалната най-важна стъпка, която цели уедряването на земеделските парцели и защитата на правата на собствениците;
- Определяне на долен насърчителен и горен допустим праг за субсидията на единица обработваема площ и обвързване на финансовото подпомагане със захарно съдържание на цвеклото.

Насърчаване на организираното производство:

- Нормативни промени, чрез които конкретно и ясно да се дефинират функциите на организациите на производителите, браншовите съюзи и междупрофесионалните организации.

Подобряване мотивацията на хората за работа в подотрасъла:

- Отстраняване клаузите на обвързаност между социалните помощи и договорите за сезонна заетост;

• Приемане на промени в Кодекса на труда за въвеждане на системата за почасово заплащане на труда в земеделието и системата, регламентираща временната заетост на работната ръка в земеделието;

• Възстановяване на професионалното обучение и квалификация.

Ограничаване на сивата икономика в подотрасъла

• Приемане на закон, който коректно да дефинира клаузите на обвързаност между производителите на храни с търговските вериги.

Засилване на връзката «наука – производство»:

• Насърчаване внедряването на нови технологии и пазарно ориентирани иновации.

• Изграждане на съвременна информационна инфраструктура.

ПОДОБРЯВАНЕ ОРГАНИЗАЦИЯТА НА ПАЗАРА

Изграждане на функционираща система за контрол на произхода и качеството на предлаганите храни

• Разработване и прилагане на национална политика за стимулиране предлагането на българска продукция от търговските организации, която да включва и рестриктивни мерки, ако е необходимо. Въвеждане на изискването за гарантирана продажба на определен дял (например 50 %) стоки с български произход.

• Промени в условията за реализиране на захарни изделия на територията на училищата.

Насърчаване на продажбите и износа на български храни:

• Създаване на система за частично дотиране на производството на храни изнасяни в държави извън ЕС.

СТРАТЕГИЯ ЗА РАЗВИТИЕ НА МАСЛОДОБИВНАТА И МАСЛОПРЕРАБОТВАТЕЛНА ИНДУСТРИЯ

1. АНАЛИЗ НА СЪСТОЯНИЕТО

1.1. Суровинна обезпеченост

Страната ни е традиционен производител на маслодайни култури поради благоприятните климатични условия, кратък вегетационен период и устойчивост на засушавания. Основна маслодайна суровина е черен маслодаен слънчоглед, като това е втората по значимост земеделска култура след пшеницата в страната. Реколтираните площи със слънчоглед, средният добив от дка и производството в тонове, за периода 2005-2012 год. варират в следните граници:

а/ реколтирани площи /дка/ 6 032 527 - 7 471 000

б/ среден добив от декар /кг/дка/ 132 - 214

в/ производство на слънчоглед /т/ 830 000 - 1 440 000

и очертават следните тенденции:

– стабилизиране и лек темп на увеличение на реколтираните площи

– независимо от увеличаването на реколтираните площи производството намалява с общо с 6,1%,а средният добив с 8,6%

Втората по значимост маслодайна култура – рапицата доби особена популярност с развитието на биодизела. В последните три години засетите площи варират от 1 122 375 - 2 202 527 дка ,а произведеното количество рапица е от порядъка на 235 490 - 544 841 тона, при среден добив от дка 217-257 кг/дка

Потреблението на маслодайните култури е диференцирано както следва:

- за вътрешно потребление годишно се преработват от 450 000-550 000тона

- за производство на семена за посев годишно 3,200-4000 тона

- за производство на белен слънчоглед се влагат до 105 000 тона

- износ на маслодайни култури - с приемането на страната ни в ЕС значително се увеличава количеството на износ на маслодайни суровини, като за реколтната 2011-2012 год. износа на слънчоглед е над 1 000 000 тона. Аналогична е ситуацията и с рапицата като над 90% от

произведената е изнесена от страната. Износът на маслодайни суровини е изключително тревожна тенденция в ущърб на интереса на националната икономика и бюджет.

1.2. Техническо и технологично състояние

В периода 2005-2013 год. в бранша се извършва мащабна реконструкция и модернизация на съществуващите производствени мощности, както и изграждане на нови производствени мощности, в резултат на което общият производствен капацитет за преработка на маслодайни култури е 1 500 000 тона, т.е. възможност за 100% преработка на произвежданите в страната маслодайни култури и износ на крайни продукти /сурови, рафинирани, бутилирани растителни масла, шротове, кюспета пелети/. Внедрените технологии са за дълбочинна и безотпадна преработка, енергоикономични и са в съответствие с изискванията на директивите на ЕС за качество и безопасност на храните.

СИЛНИ СТРАНИ

- Наличие на суровина в страната /слънчоглед и рапица/

- Налични съвременни техника и технологии за 100% преработка на маслодайните суровини произвеждани в страната и износ на крайни продукти с висока добавена стойност .

- Уникален мастно-киселинен състав, обусловен от географското разположение на страната, и високо качество на произвежданото слънчогледово масло, шротове, кюспета, мастни киселини, лецитини и др.

- в бранша работят 2772 човека, от които 1561 са: специалисти, техници машинни оператори и приложни специалисти със стаж и професионален опит. Ежегодно се организират квалификационни курсове за повишаване професионалният опит и научни знания.

- многогодишно партньорство и взаимодействие между Браншовата организация и УХТ - гр. Пловдив

- активно участие в европейските програми за подпомагане на бизнеса като са финансирани 24 проекта за изграждане на нови мощности по "Програма за развитие на селските райони 2007-2013 год." на обща стойност 59 млн. лв.

- наличие на компетентна браншова организация с основни цели и задачи: повишаване ролята и авторитета на бранша

СЛАБИ СТРАНИ

o Липса на стратегия за развитие на ХВП, в която да се определят приоритетните отрасли/производители на експортно ориентирана готова продукция с гарантирани международни пазари и висока добавена стойност за икономиката.

o Липса на инвестиции в областта на производство на мазнини с диференцирано предназначение влагани в производство на хлебни и сладкарски изделия, сладолед, комбинирани мазнини, млечни продукти. Потребността от такива мазнини бе заместена от повсеместна употреба на палмово масло и продуктите от него.

o Липса на държавна политика за стимулиране на преработката на маслодайни култури и износ на готови продукти

o Липса на регулярна комуникация и взаимодействие между МЗХ, Университет по хранителни технологии и Браншовата организация.

o Липса на контакт на Българската Агенция по безопасност и контрол на храните с Университета по хранителни технологии и с Акредитирания Лабораторно Изпитвателен Комплекс към УХТ по повод адекватен контрол върху произвежданите и реализирани в търговската мрежа хранителни продукти

o Липса на подкрепа от Министерството на земеделието за развитие на нови сортове, хибриди маслодайни суровини, с доказан здравословен ефект.

2. ПРИОРИТЕТИ, МЕРКИ И ДЕЙСТВИЯ ЗА ОТСТРАНЯВАНЕ НА ИДЕНТИФИЦИРАНИТЕ ПРОБЛЕМИ

ФИНАНСОВО ПОДПОМАГАНЕ НА ПОДОТРАСЪЛА

Подобряване достъпа до европейските програми за финансово подпомагане

- Облекчаване на административните процедури за участието в проекти

- Необходимост от инвестиции, подкрепени от програми за европейско финансиране, разширяващи преработката на растителни мазнини в модифицирани такива /хидрогенирани и преестерифицирани мазнини/, с приложение във всички отрасли на ХВП.

Национално съфинансиране на рекламни кампании за български растителни масла,и продуктите от преработката на маслодайните култури

ПОДОБРЯВАНЕ ОРГАНИЗАЦИЯТА НА ПРОИЗВОДСТВО

- оптимално натоварване на съществуващите производствени мощности за намаляване на присъщите разходи за единица продукция и респективно намаляване на себестойността на произвежданата готова продукция и повишаване печалбата на производителя за осигуряване възможност за обслужване на инвестиционните кредити.

- съществуващите малки производствени мощности следва да се ориентират към производството на биологично ценни и уникални по състав масла от: гроздови семки, тиквени семки, лен, сусам, бял трън и др.

- с цел намаляване загубите на растителни масла в средните по капацитет предприятия е наложително тяхното кооперииране и изграждане на екстракционни инсталации за повишаване на тяхната суровинна и енергийна ефективност.

ПОДОБРЯВАНЕ ОРГАНИЗАЦИЯТА НА ПАЗАРА

Изграждане на функционираща система за контрол на произхода и качеството на предлаганите растителни масла и маслопродукти:

- Ефективни мерки от БАБХ за преустановяване на практиката за продажба на растителни масла от нерегистрирани производители чрез разработка на мониторингова програма съвместно със браншовата организация за контрол в търговската мрежа.

- системен контрол на качеството на предлаганите в търговската мрежа растителни масла от БАБХ в акредитирания лабораторно-изпитвателен комплекс към УХТ

- въвеждане на системи за контрол при внос на масла в страната и проследяемост на т.нар. вътрешно общностни доставки

- промени в нормативната база за прекратяване на порочни практики за производство и предлагане на храни с неясен произход ,качество и безопасност.

- спешни промени в Закона за защита на конкуренцията за защита на българския производител от произвола на чуждите търговски вериги. Извършване на системни секторни анализи от КЗК за поведението на основните участници на пазара на хранителни продукти.

- Данъчни облекчения за производство на краен продукт.

СТРАТЕГИЯ ЗА РАЗВИТИЕ НА СЕКТОР „ТЮТЮН”

1. АНАЛИЗ НА СЪСТОЯНИЕТО

Тютюнът има специална биологична способност да се адаптира, затова той може да се отглежда успешно в повечето райони с умерен климат. Благодарение на този факт се отглежда тютюн в повече от 100 страни, включително около 80 „развиващи” се.

Общото световно производство на суров тютюн е между 6,5-7 млн. тона, което се произвежда от 3,7 милиона хектара. (FAO, 2009 г.). Тютюн в ЕС се отглежда на 132000 хектара в следните 12 държави от 27-те страни членки: Италия, Франция, Словакия, Испания, Германия, Унгария, Полша, Португалия, Румъния, Гърция, Белгия и България. Водещите европейски производители са Италия (която е осмата по големина страна производител на тютюн в света), България (която е 15-та), Полша и Испания. В ЕС-27 произведеното количество е около 300 000т.

Икономическото значение на сектор „Тютюн” е високо в два основни аспекта: първо, значителния му принос в приходната част на държавния бюджет, второ, неговата важна роля в развитието на селските райони. Производството на тютюн се извършва в песъчлива почва, където икономически продукции от други култури не са възможни. Освен това този сектор се основава на живия труд. Разхода на труд за производството на тютюн може да е 2000 часа / хектар, предимно от по-неквалифицирана работа. Размерът на труда изискван да се култивира един хектар тютюн е 15 пъти по-висок от този, необходим да се култивира един хектар царевица или пшеница.

Трябва да се отбележи, че на пълен работен ден или като сезонни работници постъпват хора от местния пазар на труда, който е един много важен момент за регионалните икономики.

Като значение за България, тютюнът е техническа култура. Предмет на използване са листата, стъблата и семената. От стъблата е възможно да се получава фина хартия, брикети, калиев тор. Освен това те са богати на никотин и с успех се получават различни никотинови препарати. Семената на тютюна са богати на мазнини /38 – 40%/.Чрез съответна преработка и

рафиниране от тях се добива висококачествено масло, което има разностранно приложение.

Тютюнът се отглежда основно заради листата от които се получават различни тютюневи изделия. Ценността на листата се определя от съдържанието в тях на алкалоида никотин, който има специфично физиологично въздействие върху човешкия организъм.

Тютюнът е особен вид стока, тъй като обект на консумация е **тютюневият дим.**

Значението на тютюна за страната е изключително голямо и се определя от следните обстоятелства:

- Заема по-слабо продуктивните площи в хълмисти и полупланински райони, площи подложени на ерозия,площи, които са неподходящи за отглеждане на други видове култури
- Създава заетост на голяма част от населението
- Представлява ценна суровина
- Заема важно място в износа, осигурява приходи и стабилност на икономиката
- Отглеждането му създава възможност за пълно използване на трудовите и поземлени ресурси. От него се получава около шест пъти повече обща продукция от единица площ, отколкото е средната за растениевъдството и три пъти повече, отколкото при техническите култури.
- ИМА ПОСТОЯНЕН И СИГУРЕН ПАЗАР

Сортове тютюн,които се отглеждат в България са от четири сортови групи - Басми, Каба-Кулак, Виржиния и Бърлей.

Основният дял от производството на тютюн в страната е на ориенталския тютюн /Басми/. Осемдесет процента от производството му е съсредоточено в Рило-Пиринската и Родопско – Тракийската област. В общини като Гоце Делчев, Сатовча, Гърмен, Кирково, Ардино и Джебел това е единствения поминък, осигуряващ доходи на около 60 хиляди семейства.

История на сектора - в най-новата история се разделят два периода в развитието на тютюнопроизводството различаващи се с различната степен на регулация – от 1945 до 1989 и след 1989 до 2009 год.

Държавното регулиране на производството след 1989 година обхващаше :

- Производствени квоти
- Минимални изкупни цени
- Подпомагане на тютюнопроизводителите – безвъзмездно семена, парични премии обвързани с производството
- Административен режим

С последните промени на Закона за тютюна и тютюневите изделия се отменят редица разпоредби касаещи производствените квоти, минималните изкупни цени, премирането, договорните отношения с търговците, закрит е фонд „Тютюн", като прилагащ политиката на държавата в сектора.

Цените и премиите за доминиращото производство на сортова група „Басми" се движат в следната структура: минимални изкупни цени до 2007 год. се определят по произходи, а след този период по сортови групи.

2007 год. – 4,40 лв/кг + 4,00 лв/кг премия

2008 год. – 4,60 лв/кг + 4,00 лв/кг премия

2009 год. - 4,80 лв/кг + 3,20 лв/кг премия

2010 год. - 4,20 лв/кг + 2,04 лв/кг премия

2011 год. – 5,70 лв/кг + 2,05 лв/кг премия

2012 год. – 6,60 лв/кг + 2,04лв/кг премия.

До 2009 година вкл. се премираше по схема-обвързана с производство т.е. за реално произведен и изкупен тютюн.

От 2010 година премиите са за референтен период (2007 – 2009) и не са обвързани с производството.

Всеки който е предал тютюн в периода 2007 – 2009 година (дори и да не отглежда повече тютюн) за 2010,2011, 2012 год. получава по 2 лв. за кг.

При сегашната организация на производство, схемата се повтаря без да променя социалния статус на тютюнопроизводителите.

Хронологията при прилагане на премирането е следната: преди приемането на България за член на ЕС се получаваха премии за всеки килограм произведен и изкупен тютюн. Това трябваше да приключи до 2007 година, но страната договори три годишен гратисен период и премирането продължи за килограм реално произведен тютюн. Този удължен срок изтече през 2010 година, но тогава с разрешение от Брюксел стартира нова схема на подпомагане /референтен период/. Тя имаше за цел да подпомогне тютюнопроизводителите да се преориентират към друг вид заетост. Беше някакво подобие на Гръцкия модел. Първоначално беше само за 2010 година, но след това се включиха и 2011 и 2012 години. Тази схема на преориентиране обаче не сработи и понеже държавата нямаше полезен ход.

Провалът на политиката за диверсификация на сектор „Тютюн" и безполезността на референтния период с оглед стабилизиране на сектора се потвърждава и от провала на Програмата за алтернативно земеделие в Родопите и продължаващо ситуиране на тютнопроизводителя като „оцеляващ". Всичко това ясно показва, че тютюнът няма алтернатива в тези региони, поради специфичните природни, демографски, културни и социални условия и сектора се нуждае от реална бизнес реформа.

Субсидирането на 1-ца продукция при сегашната организация на сектора и без реформирането му, ще остави сектора в оцеляване, нестабилност, зависимост от не пазарни правила и бизнес.

Като суровина реализираща **акцизни** продукти тютюна попада в по-широка законодателна рамка и специално отношение и регламенти от страна на ЕС. В ЕС се налага отношение и тенденция към обхващане за акцизно облагане и на фракции от тютюневи листа, които не се отнасяха към „акцизен продукт". Това засилва изключително много необходимостта към пазарно реформиране на сектора-тютюнопроизводство и обработка за ограничаване на сива икономика, превенция и контрол върху пазарни субекти фермерски организации.

Най-съществените силни и слаби страни на сектор „Тютюн" могат да се обобщят, както следва:

СИЛНИ СТРАНИ НА СЕКТОРА

- Екологични условия за производство на висококачествен тютюн от сортова група „Басми"

- Подходящи почвено – климатични условия за производство на тютюн от трите сортови групи „Кабакулак”,”Виржиния” и „Бърлей”.

- Тютюнопроизводители с традиции в оглеждането на културата „тютюн”.

- Конкурентноспособна от гледна точка на потребителската стойност продукция от сортова група „Басми”, която от години има утвърдено място на международните пазари.

- Развито цигарено производство в страната, което използва като ориенталска суровина , предимно български тютюни.

- Стабилни пазари и търсене на ориенталски тютюни произведен в страната

- Опериране на световни компании на нашия пазар, с модерни обработващи бази и регистрирани в България - захранващи с търсените наши тютюни глобални производители на тютюневи изделия.

СЛАБИ СТРАНИ НА СЕКТОРА

- Трудоемкост и енергоемкост при производството на отглежданите у нас сортови групи.

- Разпокъсаност на голяма част от обработваемите площи тютюн и съществуващи проблеми със собствеността им.

- Ниска степен на механизация в сектора и ниска производителност, в резултат на които производствените разходи нарастват.

- Разрушена селскостопанска инфраструктура.

- Влошена сортова структура при едролистните тютюни, която не отговаря изцяло на изискванията на пазарното търсене в страната.

- Не ефективна и действаща система за реализиране на гарантираща сортова политика при производство на типизирана-качествена суровина.

ПРИОРИТЕТИ

- Подобряване на сортовата структура и политика, и осигуряване автентичност и чистота на произвежданите сортове тютюни.

- Създаване на фермерски бизнес организации, които да организират производство на големи партиди тютюни с хомогенни качествени показатели.

- Целево използване на осигурени по европейски програми /ОСП ,ПРСР/ финансови средства.

Цел на стратегия за развитие на сектор „Тютюн”: като се отчитат екологичната, пазарна, икономическа и социална среда е да се създадат условия и механизми в районите в които тютюнопроизводството е главна селскостопанска дейност за стабилно производство на еднородни партиди тютюни.

МЕРКИ И ДЕЙСТВИЯ ЗА ОТСТРАНЯВАНЕ НА ИДЕНТИФИЦИРАНИТЕ ПРОБЛЕМИ

ФИНАНСОВО ПОДПОМАГАНЕ НА ОТРАСЪЛА

Тенденция в по далечна перспектива е премахване на субсидирано производство и производство на качествен продукт. Постепенно ще се премине само на предпоставки за пазарно регулиране на производството.

Субсидиране по линията на ОСП на ЕС следва преди всичко да подпомогне реформата на сектора в посочената насока.

Достъп до европейските програми за финансово подпомагане:

През програмния период на ОСП 2014-2020 год. формирания бюджет от процента предвиден за плащания към сектора, ЗАДЪЛЖИТЕЛНО да бъде обвързан с реформирането му към бизнес фермерски структури, а не раздаване на средства само на произведено количество продукция.

Субсидирането да стимулира финансовия бизнес резултат на фермерски организации, а не само стимулиране и мотивиране по принципа на държавната регулация /както се процедираше до 2009 год. и продължи до сега/.

Като вкусов продукт, пазара на тютюн изисква устойчиви еднородни по качествени категории партиди, а такова производство разпокъсания сектор е в невъзможност да осигури.

Национално съфинансиране:

Реализираните значителни приходи от акциз, глоби, такси и др. законодателно да се регулират с възможност за осигуряване на „съфинансиращата част" при реализиране на Европейски програми с индиректно значение за дейности касаещи облекчения за бизнес решения.

Прилагане на диференциран подход в данъчното облагане:

- Съществен момент като държавна помощ в аспекта на реформа и стабилизиране на сектора е облекчаване в нивата на корпоративното данъчно облагане за период на създаване на сдружения/фермерски организации.
- Облекчения чрез освобождаване от ДДС на фермерски организации използващи горива за агротехнически дейности, обработка/сушене за определен период след създаване на фермерската организация.

ПОДОБРЯВАНЕ ОРГАНИЗАЦИЯТА НА ПРОИЗВОДСТВОТО

Подобряване качеството на предлагания продукт

Бизнес фермерска организация ще създаде възможности за договорни отношения гарантиращи развитие на тютюнев бизнес, а не ежегодно оцеляване вкл. и през 2013 год.на хората отглеждащи тютюн.

Предпоставки са: партиди, качество, приложение на еколого съобразни технологии, чист генетичен и потребителски продукт, стабилен и спокоен пазар с автентични тютюневи субекти /търговци, реална пазарна цена на единица продукт/кг. тютюн.

Мерки, насочени към окрупняване на производството:

Създаване на бизнес фермерство, чрез усъвършенстване на **административните режими** в насоки за функциите на бизнес фермерски организации, тяхното структуриране - технологично, организационно, икономически; заготовка на суровината и търговия – договорни отношения.

Субсидиране по философията на „инвестиране”, съобразно политики на Европейския съюз и национална политика.

Насърчаване на организирано производство:

В тази връзка е необходимо пазара на земя чрез нормативни интервенции да реши проблемите с ползване на собственост.Това е относимо към ЗСПЗЗ в частите – непотърсени земи, собственици намиращи се извън страната и неосъществяващи право на разпореждане и наем по служебен път.

Ограничаване на сивата икономика в сектора:

Търговията със суров тютюн /необработен/ през граница е национална безотговорност и предпоставка за подпомагане на контрабандата с тютюн и тютюневи изделия, експлоатация, нерегламентирани дейности в ущърб на производители с регламентиран бизнес и огромни загуби за държавата.

Законодателна национално отговорна инициатива е безусловно необходима за търговия, регистрационен режим /не лицензионен/ на пазарни субекти, превенция с контрол.

Засилване на връзката „наука – производство”:

Принципно науката е необходимо да премине към Университетите.

Сертифицирана лаборатория/и да бъдат в методична схема на изследване и контрол на продуктите. Осъществяване среда за експертни кадри и създаване на такива - в Университета.

Селекция, генетичния фонд, поддържане - да се насочи към БАН. Семепроизводство: съгласно сега действащо законодателство и държавен законодателен контрол и сертифициране от сертификационния орган в България. В по-дългосрочен план, след реформиране на сектора са възможни други бизнес схеми, които ще облекчат държавния ресурс и респ. гарантират абсолютна автентичност и чистота на генетичния материал тютюн.

Ефекта ще е налице отразимо пряко, а не в многостепенна връзка на науката с националния ресурс от производството и бизнеса с тютюн и изделия, в условия за добро свързано обучение, намаляване на бюджетни субсидии към държавни организации, неефективно използване и не използване на материални ресурси, тяхната издръжка.

ПОДОБРЯВАНЕ ОРГАНИЗАЦИЯТА НА ПАЗАРА

Изграждане на функционираща система за контрол на произхода и качеството на тютюна и тютюневите изделия:

За акцизна суровина и продукти, системата е изключително важна. Необходим е ресурсно-финансов и функционален анализ на Административния режим респ. субектите зависими от него. Считаме, че държавата трябва да се освободи от „буфери", фиксирани с неефективни дейности и ресурси.

Директна, пряка връзка между производството и обработката с преработката /производство на тютюневи изделия/ няма. Осигуряването на суровина за изделия се осъществява от пазари на определен тип тютюни и от фирми лицензирани от големите цигарени компании. Няма изделие, което да се произвежда само от тютюни произведени от страната производител на тютюневото изделие.

Търговията с тютюневи изделия в България попада само под регистрационен режим и нормативни изисквания върху цялостния дизайн и съставки в/на потребителския продукт.

За стабилност и независимост на сектора е необходимо стартиране на реални реформи, в противен случай той ще продължи с оцеляване, социална и икономическа тежест за държавата и зависимост от непазарни подходи и фактори.

Предлаганите мерки имат за цел да се възстанови приоритетното значение на хранително-вкусовата промишленост в рамките на програмния период. По своя характер те са главно краткосрочни и следва да се разглеждат като част от една цялостна стратегия за икономическо развитие на страната, наред с приоритетите за развитие на хранително-вкусовата промишленост.

П Р И Л О Ж Е Н И Е № 7

„СТРАТЕГИЧЕСКИ НАСОКИ ЗА РАЗВИТИЕ НА БИОЛОГИЧНОТО ЗЕМЕДЕЛИЕ В БЪЛГАРИЯ”

АВТОРСКИ КОЛЕКТИВ:

1. Стоилко Апостолов, Председател на „Биоселена” и колектив

I. АНАЛИЗ НА СЪСТОЯНИЕТО НА СЕКТОРА

Увод

Биологичното земеделие е важен приоритет в политиката за развитие на земеделието в Република България и един от акцентите на Общата селскостопанска политика за периода 2014-2020 г. Насърчаването на земеделските производители за преминаване към или поддържане на биологично земеделие допринася едновременно за**:**

- **опазване на околната среда** - укрепва агроекосистемите, опазва биоразнообразието и предоставя възможност на бъдещите поколения да се възползват от съхранената природа;

- **производство на здравословни храни** - тази форма на земеделие отговаря на нуждите на нарастващия брой потребители, тъй като използва безопасни и прозрачни методи на производство;

- **социален ефект** - създава заетост в селските райони и повече работни места в сравнение с конвенционалното земеделие.

Биологичното земеделие бележи постоянен растеж през последните години и интересът към биологично произведените храни напитки се засилва в световен мащаб. През 2009 г. биологичното земеделие в Европейския съюз (ЕС) заема 8,6 милиона хектара, което представлява 4,7 % от използваната селскостопанска площ на ЕС-27. В периода 2006-2009 г., средният годишен темп на растеж в ЕС-15 е бил 7,7 % и 13 % в ЕС-12 (през 2009 г. ЕС-15 са представлявали 81 % от цялата площ за биологично производство в ЕС). През 2008 г. е имало около 197 000 стопанства, заети с биологично земеделие, т.е. 1,4 % от всички стопанства в ЕС-27. По оценки, през 2007 г. секторът на биологичното производство представлява 2 % от общите разходи за храна в ЕС-15.

В България биологичното земеделие също се радва на постоянно растящ интерес от страна на производители и потребители. За разлика от останалите земеделски сектори биологичното производство расте не в проценти, а в пъти. За периода от 2006 г. (годината преди присъединяване на България към ЕС) до края на 2012 г. броят на биологичните оператори е увеличен повече от 9 пъти, а площта на сертифицираната змеделска земя е увеличена почти 7 пъти.

1.2. Надзор и контрол на биологичното производство в България

Министерство на земеделието и храните осъществява държавната политика, свързана с надзор и контрол в областта на биологичното производство и гарантира спазването на изискванията на Регламент (ЕО)

№ 834/2007 на Съвета от 28 юни 2007 г. относно биологичното производство и етикетирането на биологични продукти и за отмяна на Регламент (ЕИО) № 2092/91 *(ОВ, бр. L 189 от 20.7.2007 г., стр. 1)* и неговите регламенти за изпълнение, които образуват правната рамка в областта на биологичното земеделие на равнище ЕС.

Съгласно чл. 16, ал. 1 от Закон за прилагане на Общите организации на пазарите на земеделски продукти на Европейския съюз (ЗПООПЗПЕС), министърът на земеделието и храните провежда политика на качество съгласно Регламент (ЕО) № 834/2007 на Съвета от 28 юни 2007 г. относно биологичното производство и етикетирането на биологични продукти и за отмяна на Регламент (ЕИО) № 2092/91 *(ОВ, бр. L 189 от 20.7.2007 г., стр. 1).*Компетентното звено, определено съгласно устройствения правилник на Министерство на земеделието и храните, което подпомага Министъра на земеделието и храните при провеждане на Политиката на качество в областта на биологичното земеделие е отдел „Биологично земеделие". Отделът осъществява държавната политика, свързана с надзор и контрол в областта на биологичното производство и гарантира спазването на изискванията на Регламент (ЕО) № 834/2007.

На национално ниво законодателството в областта на биологичното земеделие се урежда със Закона за прилагане на Общите организации на пазарите на земеделски продукти на Европейския съюз *(В сила от 01.01.2007 г.)* и Наредба № 1 от 7 февруари 2013 г. за прилагане на правилата на биологично производство на растения, животни и аквакултури, растителни, животински продукти, продукти от аквакултури и храни, тяхното етикетиране и контрола върху производството и етикетирането (*ДВ, бр. 16 от 2013 г.)*.

Контролът за спазване на правилата за биологично производство, преработка, означаване и търговия със земеделски продукти, продукти от аквакултури, храни и фуражи в Република България в съответствие с разпоредбите на Регламент (ЕО) № 834/2007, Регламент (ЕО) № 889/2008, ЗПООПЗПЕС и Наредба № 1 се осъществява от контролиращи лица, получили разрешение съгласно чл. 18, ал. 1 ЗПООПЗПЕС, наричани "контролиращи лица".

Контролиращите лица са местни и чуждестранни лица - търговци по смисъла на Търговския закон или на законодателството на държава - членка на ЕС, или на държава - страна по Споразумението за Европейското икономическо пространство, и получили разрешение от министъра на земеделието и храните.

За извършване на контролна дейност контролиращите лица получават разрешение от министъра на земеделието и храните, в което се вписва кодов номер.

Контролът за спазване на правилата за биологично производство, преработка, означаване и търговия със земеделски продукти, продукти от аквакултури, храни и фуражи се осъществява на основа на договор за контрол и сертификация, сключен между оператор и контролиращо лице.

1.3. Състояние на биологичното земеделие в България

Към края на 2012 г. общият брой на регистрираните в Министерство на земеделието и храните биологични производители, преработватели и търговци е **2 016** (в тази цифра не е включен броят на подизпълнителите), което е почти двойно увеличение спрямо предходната 2011 г. (Табл. 1)

Ръст се наблюдава и в броя на подизпълнителите в система на контрол, през 2012 г., като при тях увеличението е с около 40% спрямо 2011 г. – за сравнение в цифри броят на подизпълнителите през 2011 г. е 612, а през 2012 г. – 867.

През 2012 г. най-голям е броя на регистрираните биологични земеделски производители – 1918 оператори и 836 подизпълнители, следвани от преработватели на биологична продукция, търговци, вносители и износители. В сравнение с 2009 г., годината, от която се прилага новото европейско законодателство в областта на биологичното земеделие, през 2012 г. броят на операторите в система на контрол е нараснал повече от четири пъти (Табл.1).

В сравнение с 2006 г., годината преди членството на България в ЕС, увеличението на операторите в система на контрол е около десет пъти.

През 2012 г. се наблюдава значителен ръст на площите, обхванати от системата на контрол на биологично производство, достигайки до **40 378,77** ха (Табл.1).Сертифицираните екологично чисти райони, от които се събират диворастящите култури – гъби, билки и горски плодове, не се включват в тази цифра.

Табл. 1 Брой оператори (производители, преработватели, търговци) и площи в биологичното производство

Година	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**
Брой оператори	214	339	311	476	820	1 054	2 016
Общо култивирани площи (ха)	4 691	13 646	12 738	8 163	20 320	20 618	30 106
Постоянни	-	-	2 486	1 843	3 611	4 491	

ливади и пасища (ха)							7 957
Свободна земя/угар (ха)	1 261	1 578	1 438	1 783	1 716	1 513	2 315
Всичко площи в система на контрол	5 952	15 224	16 662	11 789	25 647	26 622	40 378
Диворастящи култури* (ха)	118 243	397 354	489 083	401 425	546 195	543 655	472 700

*Диворастящите култури – гъби, билки и горски плодове се събират от сертифицирани екологично чисти райони, но площите не са култивирани и не се включват в графа „Всичко площи в система на контрол"

Източник: МЗХ, въз основа на данни от годишните доклади на контролиращите лица на биологичното производство

През 2012 г. общо култивираните площи, отглеждани по методите на биологично производство, бележат ръст с 9 488 ха спрямо предходната 2011 година. В сравнение с 2009 г. увеличението е повече от три пъти, а спрямо 2006 г. е почти седем пъти (Табл.2).

От **биологичното растениевъдство** през 2012 г. най-предпочитани от земеделските производители са трайните насаждения, техническите култури и зърнено-житните култури.

Табл. 2 Площи на земеделски култури, отглеждани по биологичен начин, ха

Вид култури	**Площи в преходен период (ха)**		**Площи Био (ха)**		**Общо площи (ха)**	
	2011 г.	**2012 г.**	**2011 г.**	**2012 г.**	**2011 г.**	**2012 г.**
Зърнено-житни култури, вкл. ориз	4 980	4 771	1 541	2 761	6 521	7 532
Технически култури – общо	3 350	5 231	2 495	2 678	5 845	7 909
в това число маслодайна роза (Rosadamascena)	516	769	329	375	845	1144
Пресни зеленчуци, пъпеши, ягоди, култивирани гъби	467	654	203	767	670	1 421

(общо)						
Трайни насаждения	5 087	8 733	1 356	2 226	6 443	10 959
Постоянни ливади и пасища	1 519	4903	2 972	3054	4 491	7 957
Фуражни култури от обработваеми земи (Култури за зелено)	771	1593	225	451	996	2 044
Угар	1 057	1 958	456	357	1 513	2 315

Източник: МЗХ, въз основа на данни от годишните доклади на контролиращите лица на биологичното производство

През 2012 г. площите в система на контрол, заети със зърнено-житни култури, бележат ръст с около 1000 ха спрямо предходната година, достигайки 7532 ха. Отглеждат се основно пшеница, царевица, ечемик, ръж, овес и тритикале (Табл.2).

Пшеницата, отглеждана по биологичен начин, бележи лек спад с около 200 ха през 2012 г. в сравнение с предходната година. Сериозно увеличение се наблюдава при площите с ръж, царевица за зърно и особено овес. Площите с овес са се увеличили повече от три пъти спрямо 2011 г.

Площите, заети с технически култури в система на контрол, през 2012 г. са 7 909 ха (в т.ч. площи с маслодайна роза, ароматни култури, медицински растения и подправки), което е с около 2 000 ха повече спрямо 2011 г. Увеличението се дължи на площите, заети от слънчоглед, където ръстът през 2012 г. е с около 37% повече спрямо 2011 г., рапица и репица – с около 43% повече. При ленът увеличението през 2012 г. е с 2.5 пъти повече в сравнение с предходната година. Площите с маслодайна роза бележат ръст с около 300 ха през 2012 г., или 1 144 ха спрямо 845 ха през 2011 г.

През 2012 г. площите, в система на контрол, заети от групата на пресните зеленчуци, пъпеши, ягоди и култивирани гъби, бележат значителен ръст в сравнение с предходната година. Това се дължи основно

на увеличение на площите с домати и краставици, отглеждани по биологичен начин. При площите с доматите нарастването през 2012 г. спрямо 2011 г. е повече от девет пъти и през 2012 г. достигат 195 ха. При площите с краставици нарастването през 2012 г. спрямо 2011 г. е повече от шест пъти и през 2012 г. достигат 434 ха. Увеличение на площите през 2012 г. се наблюдава при лук, моркови, марули, карфиол и броколи, дини, пъпеши в сравнение с 2011 г. Включените в система на контрол през 2012 г. площи с артишок са увеличени на 334 ха от 292 ха през 2011 г. Площите с отглеждани по биологичен начи ягоди са с 27 ха повече и достигат 111 ха през 2012 г. в сравнение с 2011 г., когато са били 84 ха. Слабо повишаване на площите през 2012 г. се отчита и при култивираните гъби спрямо 2011 г.

Площите, заети с трайни насаждения, отглеждани по биологичен начин, през 2012 г. са 10 959 ха, което е с около 4 500 ха повече в сравнение с предходната година или увеличението е около два пъти. Ръстът се дължи основно на повишените площи на костилкови овощни видове, семкови овощни видове, ядки и лозя. Продължава да нараства интересът към групата на орехоплодните видове - орехи, лешници, бадеми и кестени. Площите на тази група култури бележат значителен ръст през 2012 г. – с около 3 000 ха в сравнение с 2011 г., като през 2012 г. са 5 981 ха към 3034 ха за 2011 г., т.е. увеличението е близо два пъти. Най-голямо увеличение се наблюдава при площите с орех от 1 544 ха през 2011 г. на 3 896 ха през 2012 г. През 2012 г. в сравнение с 2011 г. средно с около 300 ха са се увеличили площите на лешник и бадем, съответно от 1183 ха на 1466 ха при лешник и 306 ха на 616ха при бадем, което е повече от два пъти.

През 2012 г. в сравнение с 2011 г. насажденията с лозя, отглеждани по биологичен начин, са нараснали с около 600 ха, съответно от 1455 ха през 2011 г. на 2058 ха през 2012 г. Непрекъснато нараства интересът на биологичните производители към този вид производство, традиционно за нашата страна, като бележат ръст и площите в система на контрол с десертни лозя.

Основен фактор за развитието на биологичното лозарство и по-специално отглеждането по биологичен начин на винени лозя, е влизането в сила през 2012 г. на Регламент за изпълнение (ЕС) № 203/2012 на Комисията от 8 март 2012 година за изменение на Регламент (ЕО) № 889/2008 за определяне на подробни правила за прилагането на Регламент (ЕО) № 834/2007 на Съвета във връзка с подробни правила относно биологичното вино. Новият регламент започна да се прилага за реколта 2012, катона производителите на вино от биологично грозде е позволено да използват термина биологично вино върху етикетите си. Предимствата на новите правила за производство на биологично вино са свързани с ясното

разграничаване на използваните практики при производство на биологично вино от биологично грозде и дават гаранции на потребителя.

През 2012 г. в биологичното животновъдство продължава да се наблюдава положителна тенденция.

През 2012 г. броят на говедата, отглеждани по биологичен начин, нараства спрямо предходната година и достига 1 173 животни към 976 животни за 2011 г. Регистрираните в система на контрол през 2011 г. 200 бизона се увеличават и към края на 2012 г. те са вече 260 животни.

Нарастване през 2012 г. се наблюдава в броя на животните в система на контрол и при овцете. Броят на овцете през 2012 г. се увеличава с около 2 500 животни и достига 9 175 животни, като за сравнение през 2011 г. са регистрирани 6 658 животни.

Броят на пчелните семейства се увеличава от близо 59 000 бр. през 2011 г. на около 85 000 бр. през 2012 г., което е с около 45% повече регистрирани в система на контрол пчелни семейства, в сравнение с 2011 г. Предпоставка за това увеличение е добрият прием на биологично произведения пчелен мед на европейския и световен пазар

1.4. Подпомагане на биологичното производство

Финансовото подпомагане на биологичното производство в страната се осъществява главно със средства по някои от мерките от Програмата за развитие на селските райони 2007-2013 г. (ПРСР), което е стимул за развитие на сектора.

По **мярка 214 „Агроекологични плащания”**, подмярка „Биологично земеделие”, направления „Биологично растениевъдство” и „Биологично пчеларство”, кандидатстват голяма част от българските биологични производители в период на преход и преминали периода на преход. С официално одобреното шесто изменение на ПРСР са приети нови по-високи нива на компенсаторните плащания за биологичните производители, което ще бъде допълнителен стимул за увеличаване на произведените по биологичен начин продукти.

Табл. 4 Компенсаторни плащания по подмярка „Биологично земеделие”, Мярка 214 на ПРСР

Култури	**Евро/ha/година**	
	Преход	**Био**
Ливади и пасища	120	120

Полски култури, вкл. фуражни	250	197
Трайни насаждения – овошли, лозя и маслодайна роза (RosaDamascena)	729	613
Етерично – маслени и медицински растения	448	327
Зеленчуци, вкл. култивирани гъби и картофи	547	446
Пчелни семейства (евро/пчелно семейство/година)	18,4	18,4

По **Мярка 121 „Модернизиране на земеделските стопанства”** е определен гарантиран бюджет за инвестиции в специални съоръжения и механизация, сгради, друга недвижима собственост, включително трайни насаждения и съответно оборудване, необходими за преминаване на стопанството към биологично производство.

С **Мярка 142 „Създаване на организации на производители”** се подпомага създаването на организации на производители на биологично произведени продукти.

По **Мярка 111 "Професионално обучение, информационни дейности и разпространение на научни знания”** се финансира провеждането на информационни дейности и обучителни мероприятия за биологичните производители, тясно свързани с тяхната дейност.

1.5. Анализ на силните и слабите страни, възможностите и заплахите (SWOT анализ)

Силни страни

- Българските биологични продукти са качествени и конкурентноспособни - по неофициални данни повече от 90% от българските биологични продукти се изнасят в страни от ЕС, САЩ и Япония
- Броят на сертифицираните биологични производители, преработватели и търговци в България расте устойчиво. За последните 7 години броят им се увеличил почти 10 пъти

- Сертифицираните площи за отглеждане на биологични култури в България са 40378 ха, като през последните 7 години са се увеличили 7 пъти
- По размер на сертифицирани площи за събиране на диворастящи плодове, билки и гъби България е на второ място в ЕС, по брой на сертифицирани пчелни семейства: на четвърто
- България е най-големият производител на биологично розово масло в света
- Политическа воля за развитие на биологичното земеделие
- Национална нормативна уредба за биологичното земеделие, хармонизирана с изискванията на Европейския съюз
- Изградени административни структури за биологично земеделие към Министерство на земеделието и храните: отдел „Биологично земеделие" и Постоянна междуведомствена консултативна комисия по биологично земеделие
- Изградената система за надзор и сертифициране гарантира качество, произход и проследяемост на биологичните продукти и храни
- Много добро взаимодействие между МЗХ и заинтересованите страни за развитие на биологичното земеделие
- Одобрени от министъра на земеделието и храните органи за контрол и сертификация на български биологични продукти
- Браншова организация на производители на биологични продукти
- Браншова организация на търговците на биологични продукти
- Неправителствени организации, активно работещи в сферата на биологичното земеделие
- Български консултанти по биологичното земеделие в различни консултантски организации
- Практически опит за прилагане на технологии за биологично земеделие включително чрез адаптиране на чужд опит
- Биологичното земеделие се припознава като инструмент за устойчиво местно развитие
- Подпомагане за биологично растениевъдство и биологично пчеларство по Програмата за развитие на селските райони (Мярка 214)
- Аграрен Университет - Пловдив обучава студенти в специалност „Биологично земеделие" за ОКС „Бакалавър"
- Лесотехнически Университет - София и Тракийски Университет - Стара Загора предлагат отделни избираеми дисциплини или модули по Биологично земеделие
- Конкурентни цени на някои производители на биологични продукти на международния пазар

- Специализирани магазини за биологични продукти и храни и специализирани форми на маркетинг – директно и абонаментно снабдяване. Повечето търговски вериги предлагат биологични храни
- Законът за ГМО предвижда минимални отстояния от площи заети с биологично производство
- Вътрешния пазар на биологични продукти е в процес на развитие и постоянно нарастване на броя на търговските обекти и брой на артикулите през последните 7 години
- Биологичното земеделие допринася едновременно за изпълнение на целите на 3 конвенции на Обединените нации: Конвенция за биологичното разнообразие, Рамкова конвенция на Обединените нации по изменение на климата, Конвенция на Организацията на обединените нации за борба с опустиняването (Европейска конвенция за ландшафта)
- Биологичното земеделие предлага възможности за допълнителна заетост в селските райони на страната

Слаби страни

Слабите страни по отношение на развитието на биологичното земеделие в България са анализирани за наличие на причинно-следствените връзки. В резултат те са групирани в 4 групи, като отделните записи на слаби страни във всяка група са взаимосвързани:

1. Слабости по отношение на *производството* на биологична продукция
2. Слабости по отношение на *наука, образование, обучение и консултантска дейност* за биологично земеделие
3. Слабости по отношение на *развитие на пазара и формиране на потребителско търсене* на биологични продукти
4. Организационни и институционални слабости на българския БИО сектор

1. Слабости по отношение на *производството и преработката* на биологична продукция

Сравнително малък брой биологични земеделски стопанства в България с малка обща площ, много малък брой биологични животновъдни ферми

причинено от:

- Липса на данъчни стимули и други насърчителни мерки за биологичните земеделски производители

- Банките трудно кредитират биологично производство и преработка, компенсаторните плащания за биологично земеделие по Мярка 214 от ПРСР не се приемат от банките като гаранция за отпускане на кредит
- Цената на сертификацията за дребните фермери (под 1 ха) е прекалено висока
- Компенсирането на разходите за сертификация по Мярка 214, изчислени на база площ е прекалено относително
- Разходите за сертификация на биологични животни не се подпомагат по Мярка 214 (с изключение на пчелни семейства)
- Разходите за биологично отглеждане на животни не се компенсира по Мярка 214
- Липса на финансово подпомагане за биологично животновъдство
- Липса на финансово подпомагане за биологична преработка
- Недостатъчно познаване на същността, методите на производство и философията на биологичното земеделие сред земеделски производители
- Почти всички препарати за биологична растителна защита, почвени подобрители и торове са вносни, което оскъпява производството
- Липсва производство на биологичен фураж
- Негативно отношение към биологичното земеделие от страна на служители в общинските и държавните администрации – демотивират кандидатите за биологично производство
- Непознаване на биологичните препарати за РЗ от страна на служителите на БАБХ, което води до неефективен контрол, санкции и демотивация на производителите
- Липса или прекалено малък брой преработвателни предприятия за биологични продукти
- Биологичните производители са изключени от списъка с възможните работодатели, които могат да ползват социални програми и мерки за наемане на безработни
- Липса на сертифицирани кланици
- Липсва информация за произведените количества биологични продукти в страната
- Невъзможност от окрупняване в достатъчно големи територии на едно място за голямо биологично производство
- Недостатъчно квалифицирана и мотивирана работна сила
- Няма отделен списък на разрешените в биологичното производство подобрители на почвата и продукти за растителна защита в Списъка на разрешените за употреба в Република България торове, подобрители на почвата и продукти за растителна защита от БАБХ

- Прекалено дълги и тромави процедури за регистрация на биологични продукти за растителна защита, торове и почвени подобрители
- Няма гаранции за тези, които започват биологично производство, че в близост няма да се развива застрашаваща биологичното земеделие дейност
- Интернет продажбите на биологични продукти не са включени в системата на контрол

2. Слабости по отношение на *наука,образование, обучение и консултантска дейност* за биологично земеделие

- Недостатъчно ниво на съвременни знания и недостатъчно прилагане на научните достижения в биологичните ферми в България, въпреки обучението по мярка 111 от ПРСР 2007 – 2013
- Мярка 114 „Консултантски услуги за фермери и ползватели на гори" от ПРСР 2007 – 2013 все още не работи
- Малките и средни био производителите търсят съвети, обучение и консултации, но по възможност безплатни – от колеги, от фирми, продаващи торове и препарати за растителна защита, от фирми, които им изкупуват продукцията
- Големите био производители плащат за професионални консултации, включително и консултанти от чужбина за решаване на конкретни проблеми и въвеждане на новости в производството
- Няколко образователни, научни и консултантски организации предлагат съвети и обучение по биологично земеделие на пазарни цени, но малкият брой на консултираните ферми не им позволява да се усъвършенстват и да повишават постоянно квалификацията си, защото тази дейност не им е основна
- Няма изградена система за консултации по биологично земеделие на национално ниво
- Липса на държавно финансово подпомагане за заплащане на консултантските услуги по биологично земеделие
- Недостатъчен брой консултанти по биологично земеделие
- Недостатъчна квалификация на консултантите в сферата на биологичното земеделие
- Липса на координация между даващите консултации по биологично земеделие
- Недостатъчно литература на български език в сферата на биологичното земеделие
- Недостатъчно приложни научни изследвания и технологии за биологично земеделие в България

- Слаба връзка между науката, бизнеса и държавата
  включително поради:
  - Недостатъчно развити умения за прилагане на стратегически мениджмънт и маркетинг в сферата на науката
  - Фермерите не участват в определянето на темите за научни изследвания на институтите от ССА
  - Недостатъчно използване на съвременните ИКТ
- Недостатъчно финансиране на комплексни и приложни изследвания в биологичното земеделие и създаване на модели за въвеждане в практиката
- Организацията на работата и финансирането на Селскостопанска Академия не съответства на потребностите на биологичното земеделие
- Недостатъчно образование за биологичното земеделие в селскостопанските и горски техникуми и висшите учебни заведения

3. Слабости по отношение на *развитие на пазара и формиране на потребителско търсене* на биологични продукти

Все още много нисък дял на българските биологични продукти на българския пазар (под 10%)

причинено от:

- Ограничен асортимент на биологичните продукти
  поради:
  - Недостатъчен брой преработвателни предприятия за биологична продукция
  - Липса на данъчни стимули и други насърчителни мерки за преработватели на биологична продукция
- Липса на мрежа за дистрибуция
- Недостатъчни обеми продукция от биологично земеделие за навлизане в големите вериги магазини
- Липсват нагласи за сдружаване сред биологичните производители
- Преработката на биологични продукти е извън района на производство дори извън страната
- Липсва специализирана борса за биологични продукти
- Биологичните храни не са включени в програми от типа „Училищно мляко” или „Училищен плод”, няма обществени кухни и заведения за обществено хранене, които да предлагат био храни
- Няма формирано потребителско търсене на биологични продукти
  причинено от:
  - Липсва стратегия за промоция на вътрешния пазар

- Частични опити за промоция на биологичните продукти
- Ниска покупателна способност на населението

- Няма пазарни проучвания и анализи за продукти на биоземеделие
- Недостатъчно информация и популярна литература по въпросите на биологичното земеделие, ориентирана към потребителите
- Недостатъчно финансиране за представяне на био продуктите на национални изложения (липсва сигурност и предвидимост)
- Ниско ниво на информираност за опазване на околната среда в обществото
- Няма практика за използване на разнообразни методи за продажба включително „продажба на зелено“ (фючърсна сделка)

Слаби позиции на българските биологични продукти на външния пазар поради:

- Експорт не на крайни продукти, а на суровини
- Малък брой (3-4) български търговски марки на външния пазар
- Липсва стратегия за разпространение на информация на външния пазар
- Няма достатъчно информация за външния пазар на биологични продукти

4. Организационни и институционални слабости на българския БИО сектор

- Само 5% от сертифицирните биологични производители в България членуват в браншовата асоциация на биологичните производители, в резултат на което останалите 95% не участват в разработването на политики и мерки за подпомагане на сектора
- Браншовите организации са мотивирани и резултатни в работата си, но с ограничени ресурси – не получават никаква подкрепа от държавата
- Липсва национален форум или платформа, в рамките на която всички заинтересовани страни (производители, преработватели, търговци, контролни органи, консултанти, обучаващи организации, научни организации, компетентна власт, потребители) да представят резултатите от собствената си работа и да се запознаят с постиженията и проблемите на останалите, да дават предложения и да участват в обсъжданията на политиките
- С всяка изминала година Европейската комисия вменява все повече и нови задължения на компетентната власт (отдел „Биологично земеделие”, МЗХ), броя на операторите и на контролните органи расте, а в същото време състава и функциите на отдела не са променяни вече няколко години

- БАБХ също има важна роля в контрола на биологичното производство, а частта от Агенцията, която се занимава с контрол на препарати за РЗ и торове няма необходилмите познания за принципите на биологичното земеделие

Възможности

- Биологичните храни са все по-търсени от потребителите, подпомагането за биологичното производство в Европейския съюз нараства, българските фермери имат шанса да се присъединят към *отбора на бъдещето*, да заложат на производство с бъдеще
- Търсенето на биологични продукти в световен мащаб расте непрекъснато през последните 20 години. Оборота от продажбите на био продукти в края на 2010 г. се оценява на 59 милиарда долара, като увеличението за периода 2000 – 2010 е повече от три пъти
- Цените на храните в световен мащаб нарастват, цените на биологичните храни и напитки – също. Биологичните храни са по-скъпи от конвенционалните, като разликата в цените се движи в диапазона от 30 до 100%, в отделни и случаи и повече.
- Голяма част от земеделската практика в малките ферми в България е с ниско влагане на минерални торове и пестициди. В животновъдството голяма част от практиката е екстензивна
- Изключителни природни дадености за развитие на биологичното земеделие в България
- Биологичната козметика се радва на изключителен интерес от страна на потребителите в ЕС, Северна Америка и Япония. Традиционните за България етерично – маслени култури вече се отглеждат по биологичен начин. С малко усилия и ноу – хау България може да предлага краен продукт с висока принадена стойност
- Има фондове и програми за биологично земеделие на ниво ЕС
- Биологичното земеделие използва много повече ръчен труд, с което предлага реална възможност за заетост в селските райони на страната
- Новата Общата селскостопанска политика на ЕС (2014-2020г.) предвижда по-сериозна подкрепа за производства, щадящи околната среда и хуманно отношение към животните – агроекология и подпомагане на високо качествени продукти
- Има програми за финансиране насочени към устойчивото развитие, а биологичното земеделие е ефективен подход за постигане на устойчиво развитие
- Съществува реално търсене на български биологични продукти от много европейски компании

- В България има система на защитени територии, където е възможно да се произвежда по методите на биологичното земеделие, местните хора да печелят добре от запазената природа
- Вече се развива и алтернативен туризъм, който може да ползва продуктите на биологичното земеделие
- Има добър имидж на българските земеделски продукти на външния пазар
- България има уникални продукти, които може да произведе (билки, рози, диви гъби и др.) и за които е конкурентоспособна
- Големите вериги магазини започват ат да внасят биологични земеделски продукти и това стимулира българското производство и пазар
- Съществуват местни породи и сортове, които могат да направят биологичното производство по-рентабилно
- Съвременните ИКТ разполагат с огромни възможности за разпространение на информация, съвместна работа, ефективна реализация на продукцията и т.н.
- Съществува информационна мрежа на неправителствените организации (НПО), работещи за опазване на околната среда и устойчиво развитие, която може да се използва за кампании за популяризиране на биологичното земеделие, комуникации и др.
- Термините „био“, „еко“, „органично“ вече са защитени от българското законодателство, а Българската Агенция за безопасност на храните успешно контролира спазването на закона, „био ментетата” вече не са проблем за българските потребители

Заплахи

- Силна раздробеност на земеделските имоти включително и при дребните земеделски стопанства
- Липса на реален пазар на земеделска земя в България
- Липса на предприемаческа култура у българите включително ниска организационна култура на българските земеделски производители
- Застаряващо население
- Миграция
- Ниска покупателна способност
- Минималните граници на земеделските стопанства за получаване на подпомагане като изисквания на ЕС

- Голяма конкуренция на готови биологични храни от другите европейски страни
- Трудна и скъпа охрана на земеделските земи
- Амортизирана и лоша земеделска инфраструктура

II.ИДЕНТИФИЦИРАНЕ НА ПРОБЛЕМИТЕ В СЕКТОРА

Слабите страни по отношение на развитието на биологичното земеделие в България първоначално бяха групирани в 4 групи, като отделните записи на слаби страни във всяка група са взаимосвързани. Групите бяха:

1. Слабости по отношение на *производството и преработката* на биологична продукция
2. Слабости по отношение на *наука, образование, обучение и консултантска дейност* за биологично земеделие
3. Слабости по отношение на *развитие на пазара и формиране на потребителско търсене* на биологични продукти
4. Организационни и институционални слабости на българския БИО сектор

Разработването на ефикасен план за действие за преодоляване на слабите страни и ефективно развитие на биологичното земеделие в България изисква да се определят приоритети, защото обикновено ресурсите са ограничени и не е възможно да се стартират всички дейности едновременно. Част от проблемите и слабостите, записани в една група имат съществено влияние за решаване на проблеми, записани в друга група. За тази цел прегледахме отново слаби страни и направи приоритизиране на четирите групи. Приоритизирането е направено въз основа на 4 критерия: Степен на въздействие; Продължителност на негативното въздействие; Обхват на негативното въздействие и Лесната на преодоляване на негативното въздействие.

Приоритет	Група проблеми
1	Производство и преработка
2	Пазар и потребителско търсене
3	Наука, обучение, образование и консултации
4	Организационни и институционални проблеми

III. ЦЕЛ НА СТРАТЕГИЯТА

Стратегията се състои от Стратегически цели, мерки и действия. Стратегическите цели следват групите слаби страни и задават основните направления на работата за развитие на биологичното земеделие в България. Мерките и действията до голяма степен се формират въз основа на основните слабости в съответната група проблеми. Те са конкретни и измерими към определена дата. Изпълнението на мерките и действията би следвало да доведе до реализирането на стратегическата цел.

Силните страни, възможностите и заплахите се използват при формулирането на Стратегията, като стремежът е да се надграждат силните страни, максимално да се оползотворят възможностите и да се предвидят заплахите с цел елиминирането им или осигуряване на готовност за реакция при проявата им.

Въпреки силната логика на превръщане на слабости в цели или задачи връзката не е абсолютна, т.е. изграждането на Стратегията не е просто преформулиране на отрицателни съждения в положителни, а творчески процес на целеполагане със здрава логика.

Стратегията за развитие на биологичното земеделие в България в периода 2013 -2020 г. има следните стратегически цели:

Стратегическа цел 1 „Увеличаване на броя на биологичните производители и преработватели, по-ефективно и конкурентноспособно биологично производство”

Стратегическа цел 2 „ Българските биологични храни и напитки са познати и търсени от българските потребители и се продават добре на международните пазари”

Стратегическа цел 3 „Ориентирани към практиката научни изследвания, образование, обучение и консултантска дейност в областта на биологичното земеделие”

Стратегическа цел 4 „Всички заинтересованите страни участват активно в разработването и прилагането на националните политики в сферата на биологичното земеделие”

Крайните желани резултати, до които се очаква до доведе изпълнението на Стратегията са:

- Стабилизиране и повишаване на доходите на земеделските стопани чрез навлизане на нови пазари на качествени и здравословни хранителни продукти
- Развитие на селските райони и предотвратяване на процеса на изоставяне на земите и обезлюдаване на селата
- Стабилизиране на екосистемите, запазване и възстановяване на природните ресурси
- Модерен, устойчив и конкурентоспособен сектор „Биологично земеделие" в България

IV. МЕРКИ И ДЕЙНОСТИ ЗА ИЗПЪЛНЕНИЕ НА СТРАТЕГИЯТА

СТРАТЕГИЧЕСКА ЦЕЛ 1 „Увеличаване на броя на биологичните производители и преработватели, по-ефективно и конкурентноспособно биологично производство”

Подцел 1: Увеличаване на броя на биологичните производители и прерботватели на биологични продукти

МЕРКИ	ДЕЙНОСТИ	Отговорна институция	Партниращи институции	Срок за изпълнение
Мярка 1: Коригиране и осъвременяване на мерките за подпомагане в рамките на Новата ПРСР 2013-2020 г.	**Дейност 1:** Разработване на тематична подпрограма „Биологично земеделие към новата ПРСР 2014-2020	МЗХ, ДФЗ	БАБ, Биоселена, други	Спешно, до края на м. юни 2013 г.
	Дейност 2:Включване на компенсаторно плащане за биологично животновъдство по чл. 30 на новата ПРСР	МЗХ, ДФЗ	БАБ, Биоселена, други	Спешно, до края на м. юни 2013 г.
	Дейност 3: Осъвременяване на нивата на компенсаторните плащания за биологично растениевъдство по чл. 30 на новата ПРСР. Плащанията в момента не са на нива, които могат да компенсират производствените разходи, намаляването на добивите, разходите за лабораторни анализи, сертификация и др.	МЗХ, ДФЗ	БАБ, Биоселена, други	Спешно, до края на м. септември 2013 г.

	Дейност 4: Включване набиологичната преработка като предимство (или гарантиран бюджет) при разглеждане и класиране на проекти за преработка на земеделски продукти в новата ПРСР	МЗХ, ДФЗ	БАБ, Биоселена, други	Спешно, до края на м. септември 2013 г.
	Дейност 5: В Мярката „Основни услуги и обновяване на селата в селските райони" (чл. 21) да се добави възможността общините да инвестират в изграждането на инфраструктура, която да обслужва местното население – малки кланици, пунктове за събиране на трупове на животни и кланични отпадъци, хладилни складове за съхранение на плодове, зеленчуци, тържища (борси и пазари) за земеделски продукти и т.н. [2]	МЗХ, ДФЗ	БАБ, Биоселена, други	Спешно, до края на м. юни 2013 г.
	Дейност 6: Включване на земеделските производители като възможни работодатели по национални програми за азетост, по ОП „Човешки ресурси" и по мерките от Закона за насърчаване на заетостта	МТСП, МЗХ	БАБ	Спешно, до края на 2013 г.
Мярка 2: Подпомагане със средства от националния	**Дейност 1:**Държавна помощ за ферми, които не отговарят на критериите за подпомагане на ПРСР (за площо под 1 ха) – заплащане на част от разходите за сертификация	МЗХ, ДФЗ	БАБ, Биоселена, други	Спешно, до края на м. юни 2013 г.

[2]Пояснение: изграждането на подобна инфраструктура е възможно по другите инвестиционни мерки, но там тези инвестиции се правят от бизнеса и логиката е да носят печалба на собствениците и да обслужват техните бизнес интереси и бизнес планове. Когато такава инфраструктура се изгради от общината, това вече ще бъде услуга за местното население. Когато в една планинска община има 10 малки производители на картоф – общината може да им изгради склад, който те да наемат и да си съхраняват правилно картофите до момента на продажба – съответно да имат качествен продукт и да получат по-добра цена за него.

Така първоначалната голяма инвестиция, която не е по силите на отделните фермери, нито на сдружението им, (нито пък съвпада с интересите на бизнеса) ще се поеме от общината (която ще си върне 100 % от инвестицията от ПРСР) и по този начин тя ще предостави подходяща услуга за населението в общината

бюджет	**Дейност 2:** Държавна помощ за използване на биологични препарати за РЗ от малки биологични ферми, които не могат да кандидатстват по ПРСР	МЗХ, ДФЗ	БАБ, Биоселена, други	От началото на 2014 г.
	Дейност 3 : Включване на биологични плодове и зеленчуци в националните схеи за подпомагане на качествени продукти с по-високи нива на плащане от конвенционалните.	МЗХ, ДФЗ	БАБ, Биоселена, други	От началото на 2014 г.

Подцел 2: Увеличаване на ефективността и конкурентноспособността на биологичното производство и преработка

МЕРКИ	**ДЕЙНОСТИ**	**Отговорна институция**	**Партниращи институции**	**Срок за изпълнение**
Мярка 1: По-ефективно биологично производство	**Дейност 1:** Създаване на интернет базиран регистър на предлаганите в България биологични семена и посадъчен материал– публичен и лесен за работа	МЗХ		Спешно - до края на м. септември 2013 г.
	Дейност 2: Облекчаване и ускоряване на процедурите по регистрация в България на препарати за биологична растителна защита (РЗ)	БАБХ, МЗХ		До края на 2013 г.

	Дейност 3:Публикуване и редовна актуализация на сайта на БАБХ на всички регистрирани в страната препарти за РЗ, разрешени за биологично производство съгласно Приложение 1 на Регламент 889. Линк към списъка да има и на раздел „Биологично земеделие” в сайта на МЗХ	БАБХ, МЗХ		До края на 2013 г.
	Дейност 4:Разработване и разпространяване на Бюлетин за биологична растителна защита сред био фермерите (по подобие на бюлетина за конвенционалното земеделие, кайто се прави в момента)	БАБХ		До края на 2013 г.
	Дейност 5: Създаване на фонд за научно-приложни изследвания за разработване на български препарати за биологична растителна защита и за био агенти (Енкарзия, Калинка, Фитосейлус, Хищна дървеница и др.). Такива лаборатории съществуваха в България преди 20 години и осигуряваха евтини и качествени безвредни за хората и за природата био агенти за растителна защита – т.н. „Златен век” на българската биологична растителна защита. През 80-те и 90-те години на миналия век България е била на 3-то място в света по производство на био агенти за растителна защита.	МЗХ, МОМН – ФНИ		Дългосрочно – за целия период

Мярка 2: Биологична преработка и създаване на крайни продукти с добавена стойност	**Дейност 1:**Създаване на фонд занаучно – приложни изследвания за разработване на биологични храни и напитки. Биологичната преработка изключва използването на изкуствени консерванти, оцветители, аромати и технологични добавки. Това е предизвикателство пред съвременната преработвателна индустрия и се нуждае от нови научни подходи и технологии, за да се произвеждат качествени биологични храни и напитки, които да отговарят на вкусовете на съвременния потребител.	МЗХ, МОМН – ФНИ		Дългосрочно – за целия период
	Дейност 2: Създаване на фонд за научно – приложни изследвания за разработване на биологична козметика. България разполага с голям набор от биологично произведени билки и етерични масла и има възможност да произвежда и продава био козметика – скъпи и перспективни продукти с голямо търсене.	МЗХ, МОМН – ФНИ		Дългосрочно – за целия период

СТРАТЕГИЧЕСКА ЦЕЛ 2 „ Българските биологични храни и напитки са познати и търсени от българските потребители и се продават добре на международните пазари”

МЕРКИ	ДЕЙНОСТИ	Отговорна институция	Партниращи институции	Срок за изпълнение
Мярка 1: Насърчаване на консумацията на биологични храни в България	**Дейност 1:** Организирне на ежегодни изложения на биологични продукти в по-големите градове на страната – гарантирано финансиране и график за целия период на действие на стратегията	МЗХ	АБТ, БАБ, Биоселена	2013 – 2020
	Дейност 2:Пилотно включване на няколко училища в страната за доставка на биологични храни по програмите от типа „Училищно мляко”, „Училищен плод” и др.	МЗХ, ДФЗ	АБТ, БАБ	2013 - 2020
	Дейност 3:Разработване на схеми за държавна помощ за съфинансиране на участието на български био фирми в специализирани изложения за храни, напитки и козметика в страната	МЗХ, ДФЗ	БАБ, АБТ	2013 – 2020
Мярка 2: Промоция на български биологични продукти извън страната	**Дейност 1:** Финансиране на атрактивен български щанд с по-голям от досегашния брой фирми на изложението БИО ФАХ – Германия	МЗХ, МИЕТ – АПМСП	АБТ, БАБ	Целия период
	Дейност 2: Финансиране на български щанд на специализираното изложение за био козметика и уелнес продукти VIVANESS(по време на БИО ФАХ, Германия)	МЗХ, МИЕТ – АПМСП	АБТ, БАБ	Целия период

СТРАТЕГИЧЕСКА ЦЕЛ 3 „Ориентирани към практиката научни изследвания, образование, обучение и консултантска дейност в областта на биологичното земеделие”

МЕРКИ	ДЕЙНОСТИ	Отговорна институция	Партниращи институции	Срок за изпълнение
Мярка 1: Научни изследвания в областта на биологичното земеделие и преработка	**Дейност 1:** Създаване на фонд за научни изследвания за биологично земеделие, който да се разпределя ежегодно на конкурсен принцип по теми, предварително зададени от бизнеса (производители, преработватели, търговци), и държавата както и по Програма на ЕС за Научни Изследвания и Иновации «Хоризонт 2020». Темите се определят по време на редовните сесии на Тематична Платформа «Биологично земеделие» (виж стратегическа цел 4, Мярка 2), а проектите се класират от комисия, избрана от ТП «БЗ» при спазване на правилата за публичност и прозрачност. Темите да съдържат съвременните проблеми на биологичното производство и управление, както и проучване и предлагане на секторни модели за биологични земеделски практики: – от малки до високотехнологични стопанства, адаптирани към условията и традициите на земеделието в различните региони и агроекологични зони на страната; - за планински полупланински и полски региони на страната; - за основните полски, зеленчукови, етерично-маслени, овощни култури и лозя;	МЗХ, МОМН, БАБ, АБТ, Биоселена, АУ – Пловдив, ССА, НССЗ		2014-2020

	Дейност 2: Създаване на електронен регистър на всички научни и научно – приложни проекти в сферата на биологичното земеделие, изпълнявани в България и обмен на информация с международния интернет базиран архив със свободен достъп (Organic Eprints - www.orgprints.org)	ТП „БЗ", ССА, МОМН	МЗХ	до края на 2014
Мярка 2: Професионално обучение за биологични фермери, студенти и ученици	**Дейност 1:**Да се организира и поддържа единен Регистър на организациите и специалистите, които образоват, обучават и консултират целевите био-оператори (напр. ЦПО, НПО, ВУЗ-ове, Научни институти и др.), за да има информация за броя и направленията на обучените целеви групи.	МЗХ, ТП „БЗ",		До края на 2013 г.
	Дейност 2: Да се продължи изискването за задължителното обучениеи консултации на бенефициентите по мерките за подпомагане на биологичното земеделие и в следващия програмен период до 2020 г.	МЗХ		Спешно, до края на м. юни 2013 г.
	Дейност 3: Да се опростят и облекчат процедурите по Мярка „Професионално обучение" от новата ПРСР 2014-2020 г.			Спешно, до края на м. юни 2013 г.
	Дейност 4: В координация с МОНМ и НАПОО, да се дискутират и включат като задължителни или избираеми в учебния план на Професионалните гимназии по селско-стопанство, профилиращи дисциплини, свързани с преработката и маркетинга на биологичните продукти и храни, вкл. Нормативите за хигиена и безопасност на храните.	МОМН, МЗХ		До края на 2014
Мярка 3: Консултантски услиги за фермери	**Дейност 1**: Създаване и поддържане на Регистър на консултантите по биологично земедели (БЗ), и публикуване чрез интернет сайта на ЕС и МЗХ за „Биологично земеделие"	МЗХ	НССЗ, Биоселена, АУ – Пловдив	До края на 2013 г.

и преработватели	**Дейност 2:** Да се опростят и облекчат процедурите по Мярка „Консултантски услиуги за земеделски производители и собственици на гори” от новата ПРСР 2014-2020 г.	МЗХ	Биоселена, НССЗ, ССА	Спешно, до края на м. юни 2013 г.
	Дейност 3:Организиране и финансиране на ежегоден семинар за обновяване на знанията на кадри във всички структури на МЗГ (НССЗ, ОДЗГ, ОСЗГ) и консултантски организации и НПО по биологично земеделие	МЗХ, ТП „БЗ”		Ежегодно

СТРАТЕГИЧЕСКА ЦЕЛ 4 „Всички заинтересованите страни участват активно в разработването и прилагането на националните политики в сферата на биологичното земеделие”

МЕРКИ	ДЕЙНОСТИ	Отговорна институция	Партниращи институции	Срок за изпълнение
Мярка 1: Насърчаване на сътрудничеството между биолгичните производители в страната	**Дейност 1:** Осигуряване на държавна субсидия за сдружения на биологични производители – регионални, национални	МЗХ	БАБ, АБТ,	до края на 2014 г.
Мярка 2: Създаване на Тематична платформа „Биологично земеделие”	**Дейност 1:**Иницииране на **Тематична платформа „Биологично земеделие”** с участието на всички заинтересовани страни – производители, преработватели, търговци, сертифициращи организации, консултанти, обучаващи организации, научни институти, компетентна власт, БАБХ и др.	НПО, наука, обучителни организации, консултанти, МЗХ, БАБХ, сертифициращи организации		До края на 2013 г.
	Дейност 2: Осигуряване на държавна субсидия за секретариат на ТП „Биологично земеделие” и провеждане на минимум две заседания годишно	МЗХ		2014 – 2020 г.

	Дейност 3: Организиране на ежегодна Национална конференция „Биологично земеделие", на която да се представят всички резултати, постижения, статистически данни, както и да се обсъждат проблеми от различно естество, свързани с биологичното земеделие	ТП „Биологично земеделие"		Ежегодно – 2014 – 2020 г.
	Дейност 3: Осигуряване на държавна субсидия за организаирне на Национална конференция „Биологично земеделие" – един път годишно	МЗХ		Ежегодно – 2014 – 2020 г
Мярка 3: Подобряване на комуникацията между институциите, нормативни подобрения	**Дейност 1:** Създаване на лесен за работа интернет базиран регистър на биологичните оператори с пълни дани за производството	МЗХ		Спешно, до края на м. септември 2013 г.
	Дейност 2: Актуализация на националното биологично законодателство, съобразно промените в европейските регламенти. Инициатива за актуализацията на законодателството може да предприема освен МЗХ и по предложение на ТП „Биологично земеделие"	МЗХ	ТП „БЗ"	Ежегодно – 2014 – 2020 г
	Дейност 3:По- добра и конструктивна комуникация между компетентните (контролиращите) власти (МЗХ, БАБХ) и контролиращите лица. Създаване на пълно досие с информация за всеки един сертифициран клиент (например БАБХ извършват контрол по обозначаване на сертифициран продукт, резултата от този контрол да се предостави и на контролиращото лице на фирмата произвела продукта. МЗХ извършва контрол съгласно чл. 48 на Наредба 1- резултата от този контрол да е достъпен и за контролиращото лице)	МЗХ, БАБХ	Контролиращи лица	Спешно, до края на м. септември 2013 г.

	Дейност 4: Укрепване на административния капацитет на отдел „Биологично земеделие” предвид: преразглеждане на политиката за развитие на биологичното земеделие на ниво ЕС; нарастване на броя на контролиращите лица; нарастване на броя на биологичните оператори и подоператори, включени в система на контрол (през 2012 г. с 40 % спрямо 2011 г.); гарантиране на надзора и контрола в Република България;	МЗХ		до края на 2013 г.
	Дейност 5: Повишаване на квалификацията на служителите на БАБХ, ангажирани с контрола на биологичното производство (с акцент биологична растителна защита)	МЗХ, БАБХ		постоянно